

C. 183
20,000 P

9-33

A. 118 =

Repando
compro

$$\begin{array}{r} 12 \\ \underline{11} \\ 12 \\ 12 \\ \underline{\quad} \\ 132 \end{array}$$

6h-42op-16h

R00001533430

R. 137400

FR 149

51

11.

51

51

521

FAMIANI
STRADÆ
ROMANI
E SOCIETATE
IESV

PROLVSIONES
ACADEMICÆ.

NVNC SECVNDO AB AVCTORE
recognitæ, atque suis INDICIBVS
illustratæ.

LVGDVNI,
Sumpt. Iacobi Cardon & Petri Cauellat.

M. DC. XXVII.

FAMILIAR

STANDARD

ROMANI

SOCIETATE

1857

PROVINZIAL

ACADEMIE

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

DE LA

ALEXANDRO
CARDINALI
VRSINO

FAMIANVS STRADA S. D.

ON ego vnquam, ALEXANDER VRSINE, consuetudinem improbaui dicendorum voluminum ad nos Veterum autoritate deductam: eorum consilium laudare tantundem haud potui, qui aut statim inuolant in splendida quæque nomina, quâquam inania eius artis, quam ipsi pertractant, aut claritudinem generis post virtutem habentes non nisi summos eligunt literarû Antistites, quorum iudicio committant lucubrationes suas. Etenim illiquem,

† 2 rogo,

rogo, fructum gratiamve colligant, si vel abstemio vinum misceant, vel furdo citharam donent? hi verò non sibi nihil tribuere videntur; dum ad se legendos aliquem acerrimi virum ingenij nominatim prouocant, & cuius iudicium formidare debuerát, vltro inuitant. Neque enim inopiam suam causari perinde potest is, qui cœnam offert, atque ille cui offertur hospes cœnaturus. Sed mihi in te, Princeps Illustrissime, nominando neutrum sanè pertimescendum fuit. Nam etsi me trahere ad se vnicè potuit ista nobilitas, quæ vt eminent in hac luce Populi Quiritium, ita præcipua inter omnes illecebra oculos inuitat; tamen tu mihi tam magnus Virtutibus tuis, tamque per te spectá- dus ipse occurris; nõ modò in rerum administratione maximarum, atque in hoc, quod tecum nuper omnium gratulatione cõmunicatum est, pa-
tro

trocinio Galliarum, sed in iis potissimum contemplatricis animæ facultatibus, studiôque sapiëntiæ, atque in hac ipsa politiorum peritia litterarum, ad quas à natura factus egregiè videris, vt quoties ego aut de te cogito, aut tecum præsens loquor, & istius Purpuræ decus, & natalium splendor opésque familiæ, & Maiorum Virtus consilio manúque præstantium, & quidquid non in Italia modò, atque in Gallia, sed in Germania, Britaniæque dominationis atq; amplitudinis obtinetis, excidant hæc mihi cuncta pariter ex animo. Adeo tu ornamentis tuis occupas propemodum omnia, nec extra te relinquis vllum apud tuos admirationi locû. Ex altera verò parte iudicium ingenij tui, quod profectò numquam à me hisce inscriptionibus laceffitum esset, cur ego in præsentia timerè, expertus illud aduersum me adeò beneuolum

† 3 honori

honorificúmque , vt tenuitati meæ,
ne sibi aliquid inde tribuat , sedulò
laborandum sit? Quid enim? quanta
hæc sunt , quæ tu Florentiâ ad me
Romam scribebas etiamdum puer?

*Strada , meos tibi pollicitus conscribere
versus,*

*Ingratus videar potiùs , stultúsque
Poëta,*

*Quàm fregisse fidem , iuratâque fœdera
forsan*

*Carminibus licet insulsis , pinguisque
Minerue,*

*Ingenium , cui nulla fuit facundia
vene,*

*Et ternis tantùm lustris numerabilis
etas*

*Præstabunt veniam : túque haud ingra-
tus amico*

*Scribendi præcepta dabis , quæ sedulus
ipse*

*Auribus accipiam, & memori sub peëto-
re condam.*

Interea

Interea tibi dum plaudit Romana iu-
uentus,

Atque efferre tuæ gestit præconia lin-
gua, &c.

Hoc autem beneuolentiæ testimoniū, in quo illa iā tum apparebat indoles ingenij in sinu Musarū feliciter adolescētis, amplificasti tu postea multis ac magnis argumentis, cū Romam reuersus exigere à me quæcūque apud auditores meos proludere consueui, eaque non modò auidè perlegere, atque apud te muneris loco habere, sed etiam magnificè communicare cum aliis, interpretari eorū sensa peracutè, nempe ex ingenio tuo, admirari, extollere, gratiam iis abs te conciliare plurimam uoluisti. Quare cū in hisce, quæ nunc prodeunt, lucubrationibus meis, integram iam non sit mihi subterfugere iudiciū tuum: nemo me temeritatis arguerit, quòd te, Quiritiū Nobilissime Ingeniosissimè-
que,

que, compellare vnum ex omnibus,
meaq; hæc offerre tibi sim ausus no-
minatim. Quin potius dicar egisse
sapienter, hæc ad te delegando, vt
quem Preconem feliciter sortita iam
sint, Patronum constanter habeant
in posterum, túque me, & iudicium
de me tuum vnà tuearis. Ego interea
(quoniam non modò solutioni,
sed professioni etiam impar sum)
satis habuero, si tuum, quod mihi al-
tè hæret in animo, hærebítque per-
petuò, nomen in fronte operis expo-
nam, argumentum beneficij tui
pariter, atque authoramen-
tum obseruantia
mea. Vale.

MVTIVS

MVTIVS VITELLES CVS
Societatis IESV Præpositus Generalis.

CVM *Prolusionum Academicarum libros tres*
P. Famiani Strada nostræ Societatis Sacerdotis,
tres eiusdem Societatis Sacerdotes, quibus id
cõmissimus, recognouerint, & in lucem edi posse
probauerint: facultatem concedimus, vt typis
mandentur, si ita iis ad ques pertinebit, videbi-
tur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra
subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus
Romæ 10. Februarij 1617.

MVTIVS VITELLES CVS.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV in
Prouincia Lugdunensi.

EGO BARTHOLOMÆVS IACQVINOT Societa-
tis IESV in Prouincia Lugdunensi Præposi-
tus Prouincialis, iuxta priuilegium eidem Socie-
tati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10.
Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. &
Ludouico XIII. nunc regnãte, 14 Februarij 1611.
concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibe-
tur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis
compositos absque superiorum eius permissione
imprimant, permitto HORATIO CARDON Lug-
dunensi Bibliopolæ, vt Opus quod inscribitur,
*Famiani Strada Romani è Societate IESV Prolu-
siones Academicæ*, ad sex primos annos imprime-
re, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni
Calend. Iulij 1617.

B. IACQVINOT.

APPRO

A P P R O B A T I O.

IOANNES CLAVDIUS DEVILLE in sacra Theologia Magister, in S. Pauli huiusce ciuitatis Canonicus, librorum Censor in hac Lugdunensi Diœcesi designatus: fidem facimus nos hunc librum, cui inscriptio est, *Famiani Strada Romani è Societate IESV Prolusiones Academica*, vidisse, nihilque Catholicæ Apostolicæ ac Romanæ fidei contrarium inuenisse, Lugduni apud S. Paulum 10. Iunij anno 1617.

DEVILLE.

*R. D. D. Thoma de Meschatin la Faye huius
libri imprimendi facultas.*

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, in suprema Dombarum Parlamenti Curia Consiliarius, Galliarum Primitiæ Officialis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi, Opus inscriptum, *Famiani Strada Romani è Societate IESV Prolusiones Academica*, vt in lucem edatur facultatem concedo, Lugduni Calend. Iulij anno 1617.

MESCHATIN LA FAYE.

INDEX

INDEX

PROLVSIONVM
ACADEMICARVM.

LIBER PRIMVS.

- Prolus. I.* **A**N proprium sit Oratoris præstare
solum memoria: reliquis autem or-
namentis animi, præsertim intelli-
gentiæ acumine, atque Iudicio, carere tutò
possit. Quidque de Oratoria cum facultati-
bus aliis comparata sentiendum sit. pag. 1
- Prolus. II.* An congruenter honestatis, & Historiæ le-
gibus faciant ij, qui in rerum narrationibus
ad callida & politica, vt ipsi vocant, præce-
pta diuertunt. quo loco de Cornelij Taciti
scribendi ratione multa disceptantur. 25
- Prolus. III.* An Poëtæ dicendi sint obscænorum carmi-
num scriptores. 64
- Prolus. IV.* Idem argumentum: An poëticè faciant, qui
versus faciunt impudicos. 101
- Prolus. V.* An rebus sacris idonea commentationibus
poëticis argumenta proueniant æquè ac ex
profanis. 132

Liber secundus.

- Prolus. I.* **D**E stylo Oratorio: & an acumina dicto-
rum vellicantésque sententiæ Oratori-
bus vsurpanda sint. 157
- Prolus. II.* An omnia dicere debeat, aliqua omittere
possit Historicus: & an iudicia, & coniectu-
ræ

ra aliena sint ab eo, quæ gemino exemplo ad
Liuianam Cornelianamque scribendi ratio-
nem conformato illustrantur. 181

Prolus. III. An Historici cum Poëtis Oratoribusque sty-
lo conueniant: plerisque Historicorum ob
id examinatis: exemploque composito ad
conciones pugnâsque narrandas; ac demum
vna eadêque re historicè, oratoriè, ac poëti-
cè discriminis ergo descripta. 213

Prolus. IV. Ciuilis institutio, & Politica præcepta ad
omnem vitam cum in pace, tum in bello
temperandam, ex narrationibus rerum ge-
starum, quæ vna Liuiana decade continen-
tur, expressa. 246

Prolus. V. De stylo poëtico, qui partim Poëtis ob o-
culos positus, partim explicata Poëseos natura
monstratur. 274

Prolus. VI. De stylo poëtico, qui tum admotis rursus
ad oculos Poëtis, tum exemplis ad eorum
imitationem conformatis, tum demum iudi-
cio de singulis prolato, qualis esse debeat,
ostenditur. 296

Liber tertius.

Praelect. I. SAtyra Varroniana, Poësi Poëtis que co-
gnoscentis accommodata. 323

Praelect. II. Poëtæ Comici virtutes ad Plauti commen-
dationem explicari cœptæ. 347

Praelect. III. Virtutes reliquæ Comici Poëtæ ad Plauti
quoque commendationem absolutæ. 373

Praelect. IV. Προβληµα, Cur sternuentes saluentur. 400

PROLVSIONVM ACADEMICARVM LIBER PRIMVS.

PROLVSIO PRIMA.

An proprium sit Oratoris prestare solum memoria: reliquis autem ornamentis animi, praesertim Intelligentiae acurmine, atque Iudicio carere tuto possit. Quidque de Oratoria cum facultatibus aliis comparata sentiendum sit.

SUPERIORE, qui se proximè conuoluit, atque elapsus est, anno (Praesules ac Patres, aliique nobilitate, atque eruditione clarissimi) meminidum ex hoc loco novos Rhetores more maiorum salutarem, ostendere me illis, quantum opis haberent in ea Arte, quam ipsi recens amplecterentur, quãtoque ciuitatum bono tripartita Oratoriae, Historiae, ac Poëseos facultate ad publica, priuatãque commoda uti possent. Illa mihi in aliud tempus argumenta reseruabam, ut rem à capite resumendo, singulas harum quas dixi triũ, partes aliquanto diligentius expendere, easque à

Fam. Strada.

A

certis

In Satyri-
co.

Cōsiliū
in hīce
Prolusio-
nibus.

Occasio
disputa-
tionis.

certis vitiorum notis, quibus laborare vulgò
quæque feruntur, qua possem ratione vindicare.
Etenim, seu culpa fiat eorum, qui hanc Artem ita
pertractant, vt in eos dici possit illud Petronianū,
PACE vestra, Magistri, vos primi omnem Elo-
quentiam perdidistis: seu potius Artis conditio-
ne, quæ sicuti est per se ipsa popularis, nullòsque
mortales præterit, cum quibus aliquid commer-
cij suadendo non habeat; cum aliis plurimū, non
parum cum aliis, nemo cum quo nihil habeat, vs-
quam sit; ita expositam esse vulgi arbitrio, & in-
terdum etiam ludibrio necesse est; certè qua id
cumque causa fiat, nullam hodie partem tenemus
huiusce facultatis immunem ac liberam ab ho-
minum reprehensionibus. Quare facturum me
conuenienter existimaui personæ, quā mihi pri-
dē imponistis in hoc Eloquentiæ theatro, Pa-
tres, accommodatè huius Artis excellentiæ, quæ
alicuius patrociniò representari meritò cupit:
non ingratiè auditorum expectationi, quorum au-
res atque animos rerū cognitio definitiòque in-
cundissimè pascit, si rem totam arbitrando potius
ac differendo, quàm exornando, & laudibus otio-
sè complectendo traducerem. In quo tamē di-
cendi docendique genere ita me geram in hac
corona sapientium vitiorum: vt, siue in Rhe-
torum officinis agam, siue ad Academiæ spatia
deflectam, vtrobique existimatorem me esse me-
minerim, non magistrum. Atque hodie quidem
statuere in medio libuit Oratoriam, quòd potissi-
mum in eam quasi tardam iacentemque, ac sto-
lidè, vt aiunt, hebetem, non modò clam oblo-
quantur aliqui, sed reperiatur etiam non nemo,
qui

qui edito in lucem libro, eandem velut inertis cuiusdam stupiditatis ac tarditatis ream non tam liberè, quàm illiberaliter accuset. Nimirum sunt hi ex eo genere hominum, qui reiecti plerumque ab hac Arte, vertunt se in eam partem; ut, quod ipsi scire se profiteri non possunt, dicant ingeniosorum esse nescire: remque ita statuunt; non ex omnium tractatione, vsuque disciplinarum hominis ingenium æquè deprehendi: sed eùm alij intelligentiâ, phantasiâ, visisque alij, alij memoriâ præsent; de Oratoribus ita pronunciandum esse; in iis memoriâ plurimum, imaginationis haud parùm, ingenij rationisque quam minimum elucere. Sic isti Artem præstantissimam intelligentiæ ac rationis acumine, hoc est, principe dominantis animi parte dum spoliant, contemptam videlicet abiectamque infra infimam quamque disciplinam irridendum probris ac salibus exponunt. Quæ temerè potius dicta, ut ego interpretor, quàm acerbè, non ea, qua par esset, adornata & alacri ad vindictam oratione confodiam: quamquam hoc libens facerem, putarèmq; singularem nobilissimæ facultati gratiam referre me, si vilia hæc capita in hoc ipso Eloquentiæ Templo, quasi ad eius Aram, atque conspectum iusto sanè ictu conficerem. Sed alia mihi ratione eum hisce hominibus agendum esse composito isto vultu aspectuque vestro significatis, Auditores: qui hos Eloquentiæ ira indignos non prægrandis ac declamatoriæ vi orationis, sed perpugnacibus argumentis è re ipsa petitis, conficiètibûsque rationũ momentis, nempe suis,

A ertio
nonnul-
lorum de
Oratori-
bus.

nonnulli
sunt
absque

Stylis ratio
in hac di-
sputatio-
ne.

quod ipsi aiunt, armis repellendos esse censetis.

Et sanè si res ad Socratis vsque tempus referretur, quo tempore, vti accepimus, Sapiencia atque Oratoria ita coniunctæ erant, vt vna ex vtraque facultas existeret, iidémque sapientes haberentur, & eloquentes; sublata planè lis esset, vt enim Sapienciæ facile deferuntur primæ ingenij partes, sic Eloquentia, quæ non sine illa sit, eodem loco & laude, ingenij censeretur. Postea verò quàm scidit se in partes sentiendi, dicendique studium, & aliis lingua esse cœpit in quæstu, ambitiosèque nomen eloquentis adamatum est: aliis neglecto linguæ cultu sola cordis expolitio, & gloriosa sapientis appellatio quæsitæ; tunc illud dissidium extitit quasi linguæ ac pectoris: factumque, vt quæ vna erat rectè sentiendi, & bene dicendi Magistra, artes iam esse plures viderentur. Et quemadmodum ex Apennino diuortia fluminum, ita ex communi Sapientium iugo, quod ait Tullius, artium deriuationes extirere, dum Philosophi in Ionium mare, Græcum quiddam ac portuosum, Oratores in Tuscum hoc nostrum Sirenibus obsessum defluerunt. Quæ hominum vitio diducta iam contrariè studia ad caput renocare, vnòque in fonte, quod erat antè, confundere, non est consilij institutiq; mei. Illud in præsentia suscepi, vt quoniam de magna possessionis nostræ parte depelli videmur, non redigamur in eas prædioli angustias, vbi ne titulus quidem Oratoris stare possit: ac turpe profectò sit, nos qui aliorum patronos agimus, nostræ patrocinari causæ in tanto Artis vniuersæ discrimine nequiuisse.

Tres

Dissidium
linguæ &
cordis,

3. de Or.

Tres insunt in hominis anima facultates, quarum excellentiam præstantiamque mortales adimare solent, Memoria, Ingenium, ac Iudicium. Primæ secunda præponitur, secunda tertiæ, multorum sententia, posthabetur. Ergo ex his tribus vnum Oratoribus abundè, duo perparcè nimum concedunt: si quidem in litterariis comitiis præferri aiunt cæteris eloquentes in contentione memoriæ: at ad honorem ingenij, iudicijve, ferre facile repulsam, ac relinqui penè omnium postremos. Neque id mirum videri: consequi enim ista sese, ut laborent ingenio plerumque, qui memoria plurimum valent: rationem verò in promptu esse: quippe siccitatem prodesse ingenijs, & qui cerebro ficciores sunt, Aristotelis sententia ingeniosos meritò censeri: quales ipse in Problematis refert, & nos experimur esse melancholicos: contrà, qui humidiorè molliorèque sunt cerebro, rudes hebetèsque, Galeno iudice habendos. Atqui memoriam hoc maximè molli tudinis humore niti, quia in raro cerebroque capite multo faciliùs simulacra rerum imprimantur, quàm in adstricto, ac siccitate durato. Quòd si, quæ memoriam alit teneritas, ingenium necat, liquidò constare, eosdem ingeniosos iuxta ac memores esse non posse. Ita de vobis, Rhetores, isti definiunt Magistri; & quò vos memoria liberaliùs impertiunt, eò ab ingenio iudicijque, quas partes arrogant, opinor, sibi, confidentiùs atque inhumaniùs expellunt. Sed nos horum liberalitate, si placet, utamur in præsentia, & quam partem sponte nobis attribuunt, ita interim accipiamus, ut quid de duabus sentiendum sit, paulo post

Quid eribuat, quid adimant Oratoribus aliqui.

lib. 3. de loc. aff.

seorsim atque impensè visuri simus: speramus enim fore, vt ex iis, quæ partim vltro deferantur, partim iure nobis ipsi vendicabimus, nihil ad extremum esse perfectius Oratore concludamus.

Memoria
præstat
Orator.
Plut. de
educ. lib.
Cic. in
part.
Plat. in
Theæt.
Arist. lib.
6. Eth. c. 5.
Cic. lib. 5.
Tuf. q.
Memoriæ
descri-
ptio.

Age igitur: MEMORIA præ aliis valet Ora-
tor; & verò etiam gloriatur tanquam excellenti
vitæ bono, tanquam thesauro & penu discipli-
narum, germana litteraturæ, Musarum parente,
altrice Sapientiæ, insigni demum argumento Di-
uinitatis. Quid enim? an potest quicquam esse, aut
excogitari præstantius, quàm eam patere in ani-
mo capacitatem, quam immensa rerum aliarum
aliis quotidie accedentium congeries non modò
non exæquet, non expleat, non cumulet, sed di-
latet etiam laxetque ac fundat amplius, nouòs-
que semper sinus ac recessus intus latè lacunosos
aperiat? quid admirabilius, quàm rerum verbo-
rumque multitudinem forma variam, sensu di-
screpantem, numero infinitam, iis loci angustiis
ita non confusè ac permistè, sed distinctè ele-
ctèque conseruari, vt quasi discreto descriptio-
que in capita, seu familias populo, in fronte do-
mus Domini titulum legere, indèq; habitatorem
eubcare, aut gentem vniuersam censere facile
possis? quid accommodatiùs, quàm simulacro-
rum ingentes copias, tamquam addictam vbiq;
tibi sacramento militiam, eo inter se nexu ac fi-
de coniunctam cohærentemque habere, vt siue
vnumquodque separatim, siue confertim vniuer-
sa, siue singula ordinatim in aciè proferre velis, ni-
hil planè in tâta rerû turba turbetur, sed alia pro-
cul atque in recessu sita prodeuntibus locum ce-
dât; alia semiaperto aditu quasi tentabûda, & an
ipsa

ipsa quærantur, exploratura subsistant, alia se tota confestim promant, atque in medium certò euocata profiliant? Hoc autem tam magno, tam fido domesticorum agmine instructus animus quam speciem sui auditoribus exhibebit, dum nihil agetur vnquam, nihil cadet in consuetudinem quotidiani sermonis, nihil in disquisitione, deliberationemque aliquando vocabitur, cuius arbitrium ille continuò petere ab antiquitate, testes citare maiores, sententiis exemplisque confirmare, dicta sapienter, fortiter facta, excogitata prudenter inferere, cum recentibus antiqua, nostra cum externis, cum vltimis prima mediâque conferre ad pompam vsque ostentationemque non valeat? Non est quòd blandientes ipsi nobis rebus per nos inuentis, hoc est, ingenij laude magnopere gloriemur, aliorum placita delicato fastidio respiciamus, vetera superbè, atque arroganter indignemur. **Q**UO-T V S quisque est, qui noua condat, prisca non resarciat? Equidem numquam assensus sum Platoni, qui rerum scientiam existimauit esse reminiscentis animæ laudem. Illud non raro sum expertus, cum aliquid acutius excogitarem, omèque eius inuentorem paulo blandiùs efferrem, vbi in illud mox incidi, ac recordatus sum id lectum fuisse à me olim; tunc enim uerò animaduertisse, beneficium illud non fuisse ingenij, sed memoriæ. Et ne alios meriti videar ingenio meo, nonne hùc spectant illæ Sapientium voces, nihil esse sub Sole nouum? Vix quicquam dici, quòd non sit dictum priùs? Quæ modò sunt, fuisse pridem ac futura postmodum

Memoria
præconium.

esse? nōne inquam ostendunt, rarum iam superesse, qua vsquequaque gloriemur; inuentioni locum, occupata maioribus magnam partem ingenij spatia, peramplum memoriæ patere campum, vno verbo, scire iam nostrum recordationis agnitionisque plurimum habere? Quod si ita est, quis non videt, quantum inter cæteros efferrant Oratores, qui pulcherrimo illum memoriæ bono instructum volunt, & quod inde sequitur, quàm non abiectè humilitérque de vobis loquantur, Rhetores, qui efficere contendunt, Artis vestræ laudem ornamentumque esse memoriã?

An memoria cum ingenio constat. In Philob. De Mem. & Rem.

Verùm memoriæ vim cum intelligentiæ acumine constare posse indagatores naturæ Philosophi negant. Credo, Philosophorum Principes Plato & Aristoteles: quorum alter salutem sensuum, atque intelligentiæ appellat memoriã, alter faciliùs reminisci qui excellunt ingenio, disertè pronunciat. credò, Fabius Quintilianus, qui & doctrina & vsu longissimo, æstimandorum ingeniorum peritissimus, indicium ac specimen ingenij statuit in pueris memoriã. credo, ingeniosissimi quique, quos fuisse constat maximè scilicet obliuiosos. HOMERVM loquor, illum ingeniorum fontem, rerumque omnium comprehensione felicissimum. loquor ARISTOTELEM virum extra omnem ingenij aleam, ac memoriã rerum plurimarum excellentem. loquor C. IULIUM Cæsarem, qui nihil vnquam præter iniurias dicitur oblitus. loquor ANNÆVM Senecam Declamatorẽ, in quo ingenium vixisse nos admiramur, memoriã ad miraculũ vsque floruisse testatur pfe. loquor inter viros sãctimonia nobiles

Memoria, & ingenio præstãtes. Homerus. Aristoteles.

Iul. Cæsar.

Seneca.

AVGVSTI

AVGVSTINVM, atque HIERONYMVVM summo SS. Aug.
 ingenio mirabilique memoria præditos, quorum & Hier.
 hic quem posteriore loco nominavi, cum linguas
 nationum ferè omnium calleret, eo præconio
 exornatus est, vt diceretur, A B nullo hominum
 sciri quod Hieronymus ignoraret. loquor, vt
 proxima commemorem, PICVM Mirandulanum Io. Picus.
 memoria æquè ac ingenio plausus omnium ad-
 mirationemque promeritum. denique, vt è no-
 stræ familiæ multis vnum proferam viuentem
 adhuc victurumque perpetuè fama nominis im-
 mortali; FRANCISCVM Snarium loquor ingenio Franc.
 sine controuersia maximo: cui tantum memoriæ Suarius.
 est, vt inter reliquos sanctos Patres Augustinum
 multiplicem sanè vberemque scriptorem animo
 promptum habeat vbique, eiusque tum senten-
 tias, tum (quod perquam mirum est) verba pro re
 nata prolixè fideliterque subiiciat. quin etiam de
 suis voluminibus, quæ iam Bibliothecam sola
 conficiunt, si quid interrogetur, vti sit statim quo
 loco, quaque pagina differuerit ea super re, ex-
 pedite docentem ac digito commonstrantem sæ-
 pe vidimus. Adeò memoriam ingenio non offi-
 cere certum est. At rationi quæ satisfiet, quæ duo
 hæc in vno eodémque vigere non permittit,
 cum quo humore memoria pascitur, eo extin-
 guatur ingenium? Non expendam diligentius
 quanti ratio sit: sed neque illud docebo, virtutem
 memoriæ duplicè esse, celeriter percipere, perce-
 pta diu retinere: illud ex humecto fluxoque, hoc
 ex arido & sicco prouenire: quare eosdè magno
 esse ingenio, & perinde tenaci memoria satis
 posse. hoc paucis attingam, quod vobis, Viri Sa-
 pien

Discrimē
Memoriae
& Reminiscen-
tia.

Quid sit
Reminif-
centia.

Ostenta-
tio me-
moriam.

piētissimi, ex Aristotele, Aristotelisque inter-
prete D. Thoma exploratum scio, Memoriam
ab Agnitione, Reminisceniam vocant Philoso-
phi; differre sanè plurimum: illam homini cum
brutis animantibus, hanc homini tantummodo
conuenire: illius celeritatem cum ingenij tardi-
tate plerumque consistere, huius verò cuncta-
tionem & moram volucris ingenij comitem ef-
se. Etenim cum reminiscendi virtus peruesti-
gatio quædam sit rerum in memoria oblitescen-
tium vno animi motu alios secum atque alios
quasi confertis manibus educente; ita mentis
agitationem comprehendit, vt qui ratiocinando
expeditiores sunt, ingenijque celeritate præcel-
lunt, eos facilius reminisci, is quem sæpè laudo,
Aristoteles scitè confecerit. Atque hanc memo-
riæ laudem, contra quam nec Philosophorum
authoritas, nec rationum suffragia contendunt,
illam fatemur in primis esse, cuius gratia se com-
mendari multo auidius exposcit Orator, quàm
ob eam memoriæ gloriolam, qua nihil non mo-
mento accipiat regeratque: qua multiplicium
ac inter se perplexarum rerum congeriem per-
petua oratione euoluat: qua longam verborum
seriem modò à summis rectà ad ima, modò ab
imis ad summa præposterè, modò à mediis ad
extrema perturbatè, plaudente circum auditore
profundat: sed quæ in animo impressa semel,
etiam si agrè, rerum verborumque vestigia ad
eum vsus tenax ac fidus seruet, nihil vt ponatur
in medio, de quo ille copiosè, electè, sapienter, si
minùs flexibili ipsa per se, excussa certè per ratio-
cinationem memoria differere diu multumque
non

non possit. Quod dum faciet Orator, faciet autem si tueri volet Oratoris nomen, non minus se inter memores ingeniosum, quam inter ingeniosos memorem præstabit.

Verùm sentio me, dum in Oratore Ingenium cum Memoria in gratiam reduco, ad eam partem deuenisse, qua de INGENIO agendum erat. quam ego laudem memoria longè præstantiorum dum Oratori enixè restituo, constabit etiam, quod modò dicebam, Oratoris Memoriam non hebetem segnemque, sed cum accurata animi ratiocinatione, Ingeniique acumine esse coniunctam. Principio illud inter nos conueniat necessè est, cum de Oratore loquimur, non esse sermonem de causidico aliquo, aut locutuleio, qui è grege concionalium Rabularum vendibilis repente proclamator existat: hic enim licet ingenio destituatur, animo tamen complexus ingenium rerum verborumque sylvam, quandiu non excidet memoria, tandiu non modò probabilis, ut aiunt, ad clepsydram, sed perdius ac pernox ad auditoris vsque conuicia pertinaciter declamabit. Neque etiam hîc agi de Rhetore ac dicendi Magistro, in quo diuturna exercitatio, ac multorum lectio obseruatióque librorum ita sæpe numero supplet ingenij partes, ut in tradendis iuuentuti præceptis Rhetoris personam non magis experti, quam acuti sustinere cum dignitate videatur. Sed de eo demum Oratore disputari, qui siue ad populum in foro templóque, siue in aula in priuatis publicisque consiliis ad Principes viros, siue in Exedra & Academia ad Sapientes, quacumque de re proposita, tam erudita

De ingenio Oratoris quid sentiendum.

Quo de Oratore sermo sit.

Triplex munus Oratoris.

atque

atque aperta oratione doceat, tam suavi gratâque demulceat, tam robusta atque pugnaci commoueat, vt grauitate rerum, verborum suauitate, argumentorum seu vi, seu specie concitatos auditores in quam ipse velit partem, vnius linguę imperio traducat vniuersos. Hunc autem magno excelsóque esse ingenio numquam mihi timidè pronuntiandum putauit: quando triplex hoc munus, quod aded Oratorium est, vt Orator absque eo nullus sit, ne mediocriter quidem exerceri potest sine ingenij laude. Nam, vt de primo dicam, qua ratione **DOCERE** poterit is non in vna alterâve materia, sed in iis omnibus, quæ vsurpantur hominum sermonibus, aut cadere aliquando in disceptationem solent; nisi earum notitiâ perbenè ac scienter hauserit? Quomodo sua stabilire, aliena refellere, repugnantibus occurrere, falsa & fallentia procul habere, omnia certis rationum ponderibus momentisque firmare: si ignoret, quid possit Enthymemate confici, quid Inductione, quid aliis argumentationibus? in quibus dum alia ponuntur, assumuntur alia, alia deducuntur: siue sola seorsim intelligat, siue plura inuicem componat, siue ex vno aliud ducta in orbem ratiocinatione comprehendat Ingenium certissimo se vbique prodit argumento, ductûque se suo quodammodo circumscribit. Falluntur qui Oratorem concludunt ea tanquam regione, septúmque continent iis terminis, vt eleganter & ornatè dicat: in quo fortasse memoriæ, quàm ingenij maior est vsus. Non hæc est Oratoriæ prouinciæ amplitudo, totúmve munus Oratoris, quin potius ipsi artifices dicendi, eius in

Primum
Oratoris
munus,
Docere,
quantùm
egeat in-
genio.

Argu-
mento-
rum tra-
ctatio po-
stulat in-
genij
vim.

infcitiam, cui res non fuppetant, abundantem autem verba, & multitiā loquacem appellant atque irrident. Sed inuenire quid aptè dicat, quæ fundamenta iaciat orationis, quam rerum molem attollat, quibus argumentorum præfidiis omnia communiat, hoc aded Artis huius est, vt additus huic parti Aristoteles Rhetoricam ex inuentione definiat, eumque perfecti Oratoris appellatione spoliare non dubitet, qui inueniendo minus excellat: cumque persuasionem fide ac motu comparari dicat, inter ea quæ fidem faciunt, atque ideo persuadere possunt. Elocutionem non enumeret, nisi tanquam comitem, quæ inuentioni ad fidem famuletur. Hæc autem inuentio rerum, quas expeditè atque in omnem dicendi occasionem intentus illicò expromat Orator: hæc celeritas animi transferentis sese in omnem partem, omnia vbique rimantis, omnia colligentis: hæc mentis feracitas progignentis tam multa, tam varia, tam apta rebus, tam opportuna temporibus, tam decora personis, quis non videt, quanti opus ingenij, quantæq; intelligentiæ sint opes? Sanè cum sedes argumentorum easdem Dialecticis ac Rhetoribus vtrorumque Princeps Aristoteles attribuit, non ille exercendæ campum memoriæ, sed locos sagaci impigræque rationi peruestigandos aperuit. Iam verò vt DELECTET Orator (nam hoc eius alterum munus dicebam) quo id modo sine ingenij solertia consequetur? Vt enim omittam quod est in oratione robustius, & quædam minuta confectè, in quibus ingenij laus fortasse videri potest ambigua; certè & in verbis translationes inuersionesque, & in

Inuentio rerum est opus ingenij.

lib. 1. Rhet.

Secundum munus Oratoris Delectare, an sit ab ingenio.

ora

Transla-
tiones.

lib.3. de
Orat.

Arist.3.
Rhet.

Sententia:

oratione sententias habere plurimum delectationis omnes experimur: atqui ingenij non vulgaris argumenta sunt vtraque. Et verba quidem aptè transferre, mentis esse omnino peracutæ ac perspicacis apud Eloquentiæ parentem vir cum primis eloquens M. Crassus affirmat; quòd nimitum nobilis ac præalti specimen ingenij sit transilire ante pedes posita, trita ac sponte se offerentia contemnere, & alia longè repetita cum delectu sumere: ex quo fiat, vt auditoris animus translatione audita, euolet continuò ad Authoris ingenium, eiúsque contemplatione in admirationem excitatus, ea perfruatur, quam ex admiratione nasci Aristoteles voluit, voluptate. Accedit, quòd nemo potest vnum alterius loco concinnè substituere, quod in translationis vsu venit, qui non plurimum inter se similitudinem, nexum, atque concordiam deprehendat: hoc autem est rationis opus, quæ rerum naturas peruestigat, animaduersaque proportione ingeniosè permutat, ex quo nasci putandum est, vt qui hæc audiunt, per eadem rationis vestigia progredientes, dum deprehensa vnus cum altero comparatione, hoc esse illud, ratiocinando discunt, maximè delectentur: cum semper quidem iucundum sit homini discere, tamen ratiocinatione, id est, congruèter hominis naturæ, multo iucundissimum. In sententiis verò conformandis, vbi **V**IRUS ingens ac virtus in breue dictum coacta mirè oblectat auditores, quam viuit penè ac spirat ingenium? Quid enim? argumentum per amplum & graue, quòdque fufum ac dissipatum vites amitteret, vnus verbi compendio colligere,

re, ac proinde fortius intorquere: res communes
 vsuque proculcatas, tanquam transmarino atque
 aduentitio quodam cultu inter noua ac prima
 reponere: dictis improuisè aggredi, subitísque
 animum pugiunculis laceffere, laceffenti repentè
 ictum referte, iocis festiuè decertare, facetiis am-
 biguè suspendere, salibus acutè vellicare, comi-
 ter illudere, argutè blandiri, vafre cauillari; hæc-
 ne stupidum quiddam ac plumbeum sonant; an
 mentem potiùs acrem ac vigentem, celerrimèque
 multa simul agitantem præ se ferunt? Quòd si in
 his, quæ minima sanè sunt, & in quibus quasi
 proludit Eloquentia, non minimùm tamen elu-
 cet ingenij; quid in concitatione animorum ac
 M O T V (quod tertium est munus Oratoris) quæ
 mentis præstantia, quæ vires orationis, quæ inge-
 nij maturitas apparebit? Sanè vniuersam de
 affectibus disputationem, quæ & Philosophi na-
 turalis est, vt eorum causas à natura petat; & mo-
 ralis, vt eisdem honestatis ac turpitudinis capa-
 ces ostendat; ita ad Oratorem, qui eos excitet
 aut componat in animo, spectare existimarunt
 sapientes viri, vt affirmauerit Plato, Rhetores
 non scripssisse ex arte, qui de affectionibus animi
 non scripserunt. Quæ verò de illis non Philoso-
 pho in Ethicis, sed Oratori in Rhetoricis scripsit
 Aristoteles, an huiusmodi sunt, quorum naturas,
 causas, effecta semidocti homines ac vulgaris in-
 genij capere possint? Et tamen disertè idem pro-
 nunciat, Oratoris officium implere non posse,
 qui non planè perceperit, quid vnaquæque per-
 turbatio sit, qualis, quibus in personis, quæve ra-
 tione concipitur. Nam quid dicã de vsu odii, ini-

Tertium
 Oratoris
 munus,
 Mouere,
 quantum
 requirat
 ingenium,

In Phile-
 bo.

lib. 2. Ret.

Concitate
animo
morum.

micitiâque flagrantés gratia & amore coniungere: furentes ira lenitate mitigare: confidentes ac spei plenos repentino timore comprimere: indignatione succensos misericordia flectere: invidia tabescentes, aut malevolentia exultantes æmulatione aliò traducere, vel despicientia retardare; quam ingenij non mediocritatem, aut vulgarem communémque solertiam, sed incredibilem sagacitatem, admirabilem industriam, diuinam propemodùm felicitatem desiderant: quàm esse acutam oportet ac perspicacem eam mentis aciem, quæ naturas hominum rimetur, séque tam altè insinuet in eorum animos, vt quibus illi studiis ducantur, penitus introspectis, talem se ad speciem conformet, qualis eorum moribus similis primùm obsecundet in loco, ac blandè circum præcordia ludat: deinde, vbi fauentes animaduertit, paulatim personam sibi, mox etiã auditoribus exuat: denique affectiones alias, alios sensus, naturam penè aliam iis, apud quos agit, victrix imponat. Detinebantur apud Polymestorem in Cherroneso Græci vnà cum Troianis captiuis, cùm primum licuisset, in patriam inde transmissuri: sed petebat Achillis vmbra, vt ad honorarium tumulum sibi eo loco positum Polyxena Priami filia mactaretur. Abducenda ergo Polyxena erat ab Hecuba matre: haud magno conatu, si clam matre, aut illa inuita per vim transigere rem totam voluissent: sed ea consulta ac probante, Achilli, hoc est, infensissimo Troianorum hosti victimam immolare; arduum enim uerò negotium, & haud scio an humano maius agebatur. Destinatur huic operi non

Euripides
in Hecuba.

Vlyffis
facinus.

Aga

Agamemnon aliquis, aut Diomedes, aut ipse, cuius intererat illo honore patrem non fraudari, Neoptolemus; sed eloquentissimus inter Græcos VLYSSES. Quid putatis? adit Hecubam, vitæ timam poscit, persuadet, abducitur filia, matatur. Deus immortalis! Et quod homini ingenium fuit, quæ animo sapientia, quæ linguæ facundia, quæ menti sagacitas, qua providere rationes potuerit, ut odia contra Græcos everfores Troiæ in Troiana Regina restingeret, iram aduersus Achillem Hectoris interfectorem in matre sedaret, impetum contra Neoptolemum Priami parricidam in vxore cohiberet, misericordiam erga vnicam, quæ supererat, filiam, in parente compesceret, lacrymas ob eadem innocentis puellæ in scemina exhauriret, Hecubam in summa orbitate luctûque, quasi obiecto Medusæ capite, sensu omni atque humanitate spoliaret? Equidem magnus sit licet, quod Troiam Vlysses expugnauerit: mihi, quod vicerit Hecubæ mentem, non paulo maior est. Certè illud cum multis, hoc solus præstitit: ibi dolo mutum & inane Palladis simulacrum aggressus est, hîc palàm cum matre peruigili atque attenta conflixit: tunc in corpora ferro desæuit, quia mentes ad concordiam flectere non potuit, hîc non ante sanguinem fudit, quàm in animum oratione penetrauit. Hæc autem, quæ de Vlyse dicuntur, siue ad Historiæ fidem, siue Poëtarum more, quid aliud sunt, quàm quæ superfigmenta & fabulas vsu venire quotidie videmus? dum homines Eloquentia nobiles rem agere difficultatibus impeditam, pertinaci ani-

Vis Elo.
quentiæ.

Fam. Strada.

B mo

mo defensam, sanguini ac vitæ prælatam, eam rem, non vi, non armis, non imperio, sed dicendi facultate, qua se penitus insinuant in animos; dexteritate mirabili, protinus expediunt, à videntibus planè ac volentibus extorquent, atque ad exitum nulla cuiusquam mala gratia perducunt. Ut sanè dubitare nefas sit de illorum ingenio, qui tantùm operis moliuntur, quique Arcem hominis excelssimam, vnique expositam Deo inuadunt, capiuntque quoties libet, atque in potestatem redactam arbitratu suo moderantur.

Ab ingenio quid iudicium differat.

Superest iam ex iis, quæ initio proposui, tertio loco *I V D I C I V M*: quam animi partem ab ingenij virtute seiunximus, quòd ingenium celeres quidam motus ad excogitandum acuti, & quadam intelligentiæ alacritas ostendat; iudicium verò sapiens animi mora, & matura inter res plures æstimatio, electiõque commendet; nec perpetuò in singulis reperiri vtrumque, imò peracuto ac volucris ingenio viros sæpe prudentia consiliõque laborate compertum est. Verùm non est, quòd hoc vobis dissidium timeatis, Rhetores, ad eò ingenij, de quo dixi, bonum tenetis, vt iudicium vestrum sit; atque ita vestrum, & Oratoria cum arte coniunctum, vt plures dicendi Magistri perantiqui & graues, sextam Rhetoricæ partem iudicium numerent, idque tam firmis rationibus enitantur, vt nemo expedire se illis possit, nisi plusculum aliquid, quàm petitur admittat: nempe iudicium partem quidem esse, non tamen solitariam ac distinctam à ceteris, vnũque in locum reiectam, sed annexam singulis

De Oratoris iudicio quid sentiantur.

singulis atque permistam, quæque tanquam succus ac sanguis per vniuersum Eloquætiæ corpus æquè diffundatur. Et sanè si finem Oratori à superiore præscriptum disciplina spectemus, facile patebit, magno ac solerti iudicio opus esse ei, qui agere Oratorem velit. Existimauit, scriptumque reliquit Aristoteles, Rhetoricam ciuili scientiæ propaginem esse, adeoque vnum sibi vtramque finem proposuisse, vt Rhetores suæ ætate ciuiles se Magistros appellarent, ac pollicerentur auditoribus suis administrandarum urbium rationem. quod apud Platonem Gorgias facit, & sequentis deinde temporibus Tullius, Quintilianus, aliique conscriptis voluminibus professi sunt. Et quamquam hoc dictum est alicubi gloriosius, illud certò constat, Ad bonum ciuitatis vtramque ita conspirare, vt si quis ab ciuili scientia mos inducendus, tollendusve sit: si lex ferenda aut abroganda: si tributum, aut in capita, aut ex censu, aut extra ordinem imperandum: si expeditiones sumendæ, si bella continuanda, si deditiones faciendæ, si induciæ, si fœdera paciscenda, confirmanda, rescindenda, ad eloquentis alicuius operam cõfugiatur, illum in priuatis congressionibus Consultorem habeat, illum in publicis Suasorem. at neutrum horum, quæ dixi, munerum sustineri vel leuiter potest sine solerti circumspectoque iudicio. Et Consultatio quidem tota prudentiæ trutina quædam est: cum enim in ea non generatim de rebus vniuersè que agatur: non metienda sit astrorum cælique magnitudo, non fructus quæraturs contemplationi voluptas: non

li. i. Rhetor.

In Georg.

Plato in Alcib. 2.

Consultatio quatenus opus habet iudicio.

leges vbiq̄ue stabiles æternæque, in quibus nihil videlicet deliberes, ante oculos per otium proponantur: sed singula minutatim atque præcipuè inspicienda sunt, sæpe vtilitatis, necessitatis interdum, semper honestatis ratio habenda: priuata ac publica lucri damniq̄ue comparanda momenta: loca inter se, vires, potentia, opes, imperia conferenda: plurima quæ causas circumstant, quæque per onis adiuncta sunt æstimanda; sola profectò hęc deliberationibus tam multis, tam variis; tam sæpe ac facile mutationi propositis præesse Regina vitæ Prudētia poterit, cuius, vt Sapientes affirmant, solius opus est cōsiliari, certasque ad constitutum finem rationes ac vias excogitare. Ad hoc porò munus cum à civili scientia, hoc est, Principe reliquarum, Oratores præ ceteris admittantur, atque ab Aristotele, qui ob solam consultationem librum Rhetoricæ scripsit ad Alexandrum, huic in primis operi destinentur; quis non videt, quæ sententia de Oratoris iudicio, prudētiæque feratur? Iam verò suasio in aliis dicendi generibus nihilo minorem quærit iudicij sagacitatem. Etenim si suasori certa esset ac circumscripta materies, eaque stabilis, nec perpetuò varietati obnoxia, si personarum numerus intra gentem vnā ac nationem contineretur, si illi idem, quibuscum agendum est, eosdem se manè vesperique præstarent; non difficile esset Oratori, aliquot sibi leges atque instrumenta definire, pauca regionum ingenia inlagare, sibi que adiungere, mores hominum eodem tenore constantium semel sibi cognitos perpetuò retinere. at verò cum rerum

quæ

S. Thom.
2. 2. q. 9.
art. 5.
Arist. 1. 6.
Eth.

Suasio cur
magno
egeat iu-
dicio.

quædam infinitas ac mutabilitas sit, cum personarum varietas nullo certo genere comprehendendi possit, cum temporum inconstantia non eadem ferat, cum ambiguis homines moribus ipsi à se alij atque alij in horas discrepent; vigilet sanè Oratoris industria, circumspiciat probè vel minima quæque momenta rerum, nihil eum vsquam prætereat, vertat se in omnem partem necesse est. Quare sapienter Plato, ut leuaret hoc onere Philosophos, præcepit. In summa rerum consistere, ad singula ne descenderent. nempe SUPREMA & propinqua cælo aëris pars à turbis libera est, non cogitur illa in nubem, non in tempestatem propellitur, non versatur in turbinem: inferior tonat ac fulminat. sic hominem si animo vniuersè videas, nihil illo tranquillius, nihil pacatius, nihil sereno puroque cælo similis. at si ad singulos hominum accesseris, hinc nimirum inter affectionum nubes odia funduntur, hinc ardent cupiditatum faces, hinc irarum fragoribus omnia quatiuntur. planè ut non difficile fuerit olim Prometheo, ut est in fabulis, ubi hæc humana præteruectus esset, in cælo liberè vagari, admotaque ad Solem ferula, vel inter Deos ignis custodes ignem subducere: cum verò ad homines rediit, persuadere hominibus non potuit, ne ab illis proditus, ad Caucazum montem, perpetuum aquilæ pabulum miserè torqueretur. Scilicet indagatori naturæ Philosopho facile ac iucundum est, cum homine illo suo, seu verius hominis simulacro degere dies ac noctes, certamque cum eo agendi rationem inire, in quo stabilia, con-

Hominis
ingenium

Oratoris
cum Phi-
losopho
compara-
tio.

Hæc
Hesiodus
in Theo-
gonia.

stantia, æternaque sunt omnia? vt si aciem intelligentiæ, qua idolum pulcherrimum contempletur, paulo acutiùs intendat, non habeat interea, in quo magnum prudentiæ specimen ostendat; cum longè secus Oratori contingat, qui congrèdi eo cum homine debet, cuius ingenium per se latens, multiplex, ac tortuosum, vbi se quæri sentit, deque rebus suis agi; ita se nescio quos intra flexus atque anfractus abdit, seipit, obstinatèque concludit, vt nulla via nisi Thesei filo, id est, sagacis prudentiæ ductu adiri extrahique posse videatur. Hinc illa indagatrix solertia opportunitatum, locorumque obseruatio, temporum prouidentia, statuum coniectura, omnium delectus, quibus Orator adèd tempestiuè aditus tentat, occasiones prouidè venatur, sedes ac loca sagaciter explorat, rem ipsam vestigiis penè omnibus odoratur, vt insinuatus semel in hominis animum, ei non modò non inuito, non oppresso, non modò patienti, aut non repugnanti, sed volenti etiam perlibentique de gradu, deque fortunis suis cedere persuadeat. Neque hoc quamquam permagnum, iudicij tamen summa est in Oratore: quando vbi hæc ille perfecerit, non continuè ex vnius prælij victoria de vniuersi exitu belli certam facere coniecturam potest; sed plurima adhuc supersunt, eaque inter se longè diuersa, quæ alio semper artificio, nouaque prudentiæ machinatione agredienda sunt. Quot adolescentia mores educat? quot media ætas firmat? quot senectus mutat? quidquid splendor familiæ, opum copia, honorum gradus: quidquid humilitas, egestas, seruitus

Hominis
ingeniū.

zitosi O
-id' mu
-od'olol
-tag' mo
-ois

Ampliffi-
mus Ora-
toris iu-
dicio in
campus.

Mores æ-
tatis, for-
tunæ, &
nationū.

seruitus in animos inuehant : quantum litterarum cultus ac patrocinium , quantum earum ignorantia odiumque ad virtutes, aut ad vitia conformant : quidquid ubique gentium consuetudines populorum, instituta nationum, regionum ingenia, ritus, natura præcipiunt aut vetant ; tantum Oratori peruestigandum , tenendum, vsutandum est. hæc illi omnia in consilium vocanda, hæc præ manibus, hæc ob oculos ita proponenda, ut paratus æquè ac intentus in omnem occasionem, statim in promptu habeat, quæ se ratione gerat cum adolescente cupidè, cum viro fortiter, cum senè temperatè : in Academia grauitèr, in foro confidenter : principibus Viris imperium extollat, nobiles claritudinem, fortunas opulentis, miseris securitatem : quid cuique nationi obsecundanter ingerat : quid dicat apud Germanos candidè, apud Gallos præferuidè, apud Hispanos compositè, apud Italos peracutè : denique quomodo ad singulorum mores ita cõponat suos, ut vnus omnium gnarus, nusquam hospes atque insolens, ubique in patria esse videatur. Ad summam : ne singula persequar dicendo, totam eam rationem, quæ cautè circumspicit, quid cuique conueniens, quid temporis, quid loco, quid rei, quid personæ sit aptum, quæ vno *Decoris* vocabulo, cum latissimè pateat explicatur ; eam satis constat & summum esse opus Prudentiæ, & proprium esse artificium Oratoris.

Quòd si hæc, Rhetores, iudicium solito maius, & quiddam propè infinitum in hominis prudentia desiderant, & tamen omnia ab

Arte vestra requiruntur, Arúsque Princeps Aristoteles sine his esse Oratorem negat; nam iam vnde dicendo abieram, pugnaciter eò reuertar, & vobis tantum laudis, quantum ab rerum multarum memori comprehensione, ab eccellente ingenio, ab solerti nauoque iudicio prouenit, gloriosa exultantique oratione gratulabor: sed hoc vnum, quod ex iis, quæ postremò dixi, per se sequitur, reputandum vobis cum animis vestris etiam atque etiã relinquo; quàm multiplicitate rerum cognitione ad tam cœleste Prudentiæ fastigium, hoc est, ad debitum vestro ordini locum peruenire debeatis; vt quam prudentiam Homericus Vlysses multarum urbium mores videndo didicit, eam vos iis, quas vetus

Afranius.

Poëta facit, prudentiæ causis memoria & vsu, vel huius loco, lectio-
ne auditioneque conse-
quimini.

PROLV

PROLVSION II.

An congruenter honestatis, & Historiæ legibus faciant ij, qui in rerum narrationibus ad calida & politica, ut ipsi vocant, præcepta diuertūt. quo loco de Corn. Taciti scribendi ratione multa disceptantur.

DERSEQVOR etiam hoc anno instituti mei rationem, Cardinalis Illustrissime. Disservi ex hoc pridem loco apud novos Rhetores de Artis, quam illi recens, præceptore me aggrediebatur, vtilitate: ostendique, Rhetoricam non esse tenerioris ætatis honestam scilicet moram, aut ludicrum negotium, atque vmbatilem exercitationem, quæ Gymnasiorum intra parietes conclusa, vix quicquam emolumenti ad ciuilem hominum vitam foras deriuat. imò verò nullam esse inter humanas disciplinas mortalium bono excogitata, quæ ciuitatum commodis inter aduersa pariter ac secunda præstò sit magis, quàm Artem dicendi. idque cùm in Oratoria, Historia, ac Poëtica quà generatim, quà præcipuè demonstrassem; rursus ab Oratoria exorsus, quid præstantissimæ facultati vitio daretur, amoliri conatus sum. Nunc verò Historia nobis est inspicienda, cuius ob causam tantò maiori apud Sapientes inuidia laboramus, quantò minùs obiectum crimen multi, vt video, reformidant, non pauci etiam tanquam speciosum in vulgus ambiunt, eoque palàm nomine gloriantur. Quid autem hoc sit, accipite ex hominis voce, cuius

B 5 dicta

Cl. Aquina Præp. Gen.

dicta apud vos, Patres Religiosissimi, legum instar meritò habentur, obseruanturque. Hunc dicere non nemo audiuit, duas videri sibi disciplinas, nobiles quidem illas ac salutare, præcipuè tamen obnoxias, ne se addiscentibus perniciem aliquam creent: alteram Mathematicorum, Rhetorum alteram. ILLA ne in Genethliacorum diuinationem, HÆC ne in eorum calliditatem, qui se Politicos dici volunt, quandoque degeneret. Etenim sicut in floribus & oleribus minuta interdum animalia in nascuntur, quæ incautos colore promiscuo, ac penè indiscreto enecant; ita CVM bonis artibus sua plerunque vitia subcrescunt, quæ per simili affini que Virtutibus specie venenum occultant. Et sanè, quod attinet ad hanc, quam profitemur Artem politioris humanitatis, in hoc denique multorum ingenia desinere, & tanquam generosa vina vetustate coacescere factis constat, cum id ipsi, vt amant sua vitia, præ se non obscure ferant. Videas ex iis non paucos, quos historicorum volumina delectant, hisce demum præceptis prodire instructos è Rhetorum Schola. Ius ac fidem perpulchra esse nomina, sed inania, nisi ad rem tuam detorqueas: nec quemquam aliùs emeruisse, qui pudori superstiosè oblectaretur, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Dominorum gratiam assentatione parari, & conscientia secretorum retineri. sic non rarè Seianos creari, qui sæpe arcanorum participes facti, Regum ac Principum aulas suo arbitratu versare solent. Senfa animi numquam penitus aperienda:

Discipli-
na discē-
tibus ad
extremū
noxia.

Ab Histo-
ria quid
aliqui
colligunt.

rienda : ob idque oratione vtendum suspensa, perplexaque, atque eluctantium verborum quæ vtroque trahi possint: ita in integro futurum ea meditatam decernere, quæ improuisum effugerant. Hæc horumque similia, quæ, vt ex vultu conicio, ad aures vestras minùs gratè accidunt, Auditores, illi magni faciunt, ac prudentiæ neruos dictitant: hæc ex penetralibus Historiarum sedulò rimantur, eòsque ex omni antiquitatis memoria scriptores colunt ac terunt, qui ad hæc dominatrices artes callidioribus præceptis informant. Quare cùm Historia rerum gestarum narratione ad prudentiam instituat: prudentiam verò sic politica istorum fraus imitatur, vt sub honestatis aliena specie, fœdissimæ utilitatis vias vbique doceat; factum est, vt multi se ad hoc genus scribendi contulerint, atque à multis (vt plerique utilitate quacumque capiuntur) magis, ac magis quotidie lectitentur. Ex quo Historia facta callidior, atque mēdosior, malè iam audire, inque se, ac Rhetoricam vniuersam, obtrectationis materiam deriuare nonnullam cœpit. Quæ me impulit causa, non tam vt aduersùs Historiæ corruptores aliqua dicerem, ostenderémque, eos qui hac scribendi libidine ducuntur, haud facere congruenter Historiæ legibus, quàm vt Rhetores meos ab huiusmodi lectione amoréque euentitæ prudentiæ remouerem, certè Historiam ab ea, qua immeritò laborat, inuidia liberarem. Ac mihi quidem de hoc hominum genere cogitanti versiculus Poëtæ non ignobilis veniebat in mentem, qui vt historicum luderet, quòd perpetua narratio

Politica
fraus.

ratione in suos laudes, in hostes probra, vtrobi-
que immodicè congereret: appositè concludit,

Nec malus est ciuis, nec bonus historicus.

Sannaz.
lib. 1.
Epigr.

Quamquam mihi addendum aliquid videtur in
mea causa, atque vnus verbi mutatione dicen-
dum,

Nec bonus est ciuis, nec bonus historicus.

Summa
Prolusio-
nis.

Quas omnino partes duas permittite, Audito-
res, humanitatis vestræ argumentum esse pari-
ter, ac disputationis meæ.

Qui ciues
non boni
inter hi-
stóricos.

Age igitur, quicumque Historiam contexen-
do, latentes nescio quas artes ac dominationis
arcana interim aperit, si Religioni, cuius prima
esse debet in vnaquaque re cura, si ciuitati, ho-
minumque consuetudini perniciosus erit; haud
erit, opinor, vobis iudicibus, ciuis bonus. at hæc
duo nec rarè, nec indiligenter præstari ab hoc
scriptorum genere, nisi me ratio deficit, sic eun-
co. Sumite, si placet, ex iis aliquem non mi-
norum gentium historicum, non qui Religio-
nem obtentui palàm habeat, càmque, vbi vili-
tas concurrat, vilitati facile postponat: sed è ve-
teri ac prima nobilitate modestiorem, ipsùmque,
à quo defluxisse videtur hæc scribendi ratio, vno

Corn. Ta-
citus an
quid oblit
Religioni.

verbo **Corn. TACITVM.** Iuvat enim in hoc po-
tissimùm scriptore consistere: non quòd inge-
nium eius solertiàmque ac reliquas virtutes tãti
non faciam, vt præ iis non existimem pauca,
quæ insunt homini, vitia ferri haud posse: sed vt
à cæteris pro eorum indignitate abstinẽam, qui
hoc tempore si aliquot argutiolis Historiam
aspergant, Corneliano videlicet exemplo se scri-
bere, à cuius laude distant sanè quàm plurimùm,

glo

gloriantur. Hic igitur, quem loquor, historicus, etsi totus in eo est, ut prudentiæ præceptis imbuat animos legentium; iis tamen, quas identidem interferit, animaduersionibus, consiliis, coniecturis, profectò non agit ubique, mea quidem sententiâ, ciuem bonum. Nam, ut RELIGIONEM cursim attingam, mitto sacra apud illum impuè violata, pollutas etiam cum lucro ceremonias, crimina felicissimè patrata: quæ tamen haud par erat ab homine obseruationum iudiciorumque non sanè perparco, sine aliqua nota præteriri. mitto Virtutibus auersos, sceleribus faciles, humana plerunque contemnentis Deos. Quid illa? quantum Religioni conducunt? cùm narratione rerum omissa, quasi disceptator sedet otiosus, atque in vtrâque partem quærit ambigitque, *Fatone res mortalium, & necessitate immutabili, an sorte voluantur*: quidve de insita multis opinione sentiendum, *non initia nostri, non finem, non denique homines Diis cura esse*. Quid alia hisce similia, cùm euenisse aliqua commemorat sine Deorum cura? Nonne dicta planè videntur ad Epicuri mentem? ut nobilis eius Interpres, *ἐπιεικίζεν* eo loco, atque alibi Tacitum apertè commonait. Et ne longum faciam, quid illa in Religionem iniuria quanta est? Sub excessum Neronis Italia cladibus afflicta, haustæ aut obrutæ vrbes, Campania incendiis vastata, Capitolium ciuium manibus euersum, Sacerdotia & Cõsulatus tanquam spolia reportata, plenum exiliis mare, infecti cædibus scopuli, nullus in vrbibus, nullus in agris securus à scelere, atque à supplicio locus. quid ergo

lib. 6. Annal.

lib. 13.

Anna.
I. Lips. in
Notis.

lib. 1. Hist.

ergo post hæc enumerata mala Coniecto egregius adiungit ? agnouit credo Deorum Numen, qui crimina pœnis prosequentes efficerent, vt scelestum esse minus feliciter aut securè liceret. *Numquam atrocioribus, inquit, Populi Romani claudibus, magisve iustis iudiciis approbatum est, non esse curâ Diis securitatem nostram, esse vltionem,* ô peruersam hominis interpretationem, ac penè dixerim, inter ea prodigia recensendam ! adeone impiè quisquam indoctus sit, vt cum seculum suum vitiorum feracissimum fateatur, indignetur nihilominus, si suppliciiis, hoc est, peccatorum pœnis illud afflicti sentiat, Deosque scelerum vltiores, inuidiæ in humanum genus aut crudelitatis accuset ? Vt meritò permagnus litterarum arbiter, ac Tacito addictissimus Iustus LIPSIVS continere se non potuerit, quin ad eum locum exclamaret, *γνώμην ἀσεβήσ,* impia inquam sententia : quidquid pro Tacito obluetur in Lipsium familiaris olim quidem meus, rerumque Ciuium non infacetus æstimator; sed qui non tantū vnquam mihi fuit, vt præ illo Iustum Lipsium litteraturæ magnæ virum minoris fecerim, putumque ac putum, vt ille vocat, Grammaticum, imparémque Cornelianis sensibus existimauerim. præsertim cum inter alios quoque Interpretes idem sentientes ANNIBAL Scotus (in quo, veterano quippe Aulico, nemo iure desideret politicarum rerum scientiam) Taciti dictum vt improbum impiumque auerferetur, ac respuendum Christiani honestique hominis auribus, ac palàm execrandum clamet. Sed finge in tuto esse Religionem, num saltem

In Notis.

Cōment.
in Tacit.

CIVITATI, societatiq̄ue humanæ salutare sunt isti, qui tam crebrò interiectis in Historia callidè consiliis Ciuilem doctrinam instillare se mortalibus gloriatur? Profectò dum se ea ratione Politicos dici volunt, adèdè ciuitatis causam non agunt, vt horum vitio Politicæ nomen, non ciuile, ac publici commodi, sed priuatæ propriæque utilitatis appellatio esse videatur. Non ita veteres illi ac boni, qui de Politicis, sed non ad istorum normam disputantes disertè definiunt, OPVS ciuium esse publicæ salutis curam, cui se quisque conformet necesse est, vt ad eius bonum familiam dirigat, & per se domui, per hanc ciuitati felicitatem pariat. imò vocem esse naturæ, si illam exaudire velimus, Vt pars omnis ad corpus, in quo pars est, ita referatur, suam vt ei salutem posthabendo, malit sibi malè esse, quàm corpori. Quare cùm ciuitatis pars ciuis sit, hoc aiunt esse Politicum agere, ciuitatis salutem incolumitatè que sua utilitate ac fructu potiorem habere. Planè vt cõstet, quàm non accommodatè, congruentè que rationi, imò quàm reclamante natura doceant, qui lectores suos per rerum narrationes ducunt, ad callida quædam utilitatis compèdia: dùmque propriis singula rationibus subdolè metiuntur, Politici nomen, laudis olim atque honestatis, nunc vitij, ac propterea odij nomen effecerunt. Verùm quæ vniuersè, nullaque exemplorum appositione cursim attigimus, distinctè præcipueque, si placet, à capite sumamus. Etenim siue inter se ciues considero, siue eos ad Principem refero; vtrobique reperio, crebras horum animad

An pro-
sint ciui-
tatibus
isti, qui se
ciuiles
Scripto-
res vocat.

Quid sit
Politicū
agere.

Quid sit
Politicū
agere.

maduersiones in Historia, interpretationesque
 in deteriorem plerunque partem, officere non
 parùm hominum societati. Atque, vt de ciuibus
 inter se compositis priùs dicam, FIDEM esse
 mortalium nexum verissimè dictum est: neque
 enim solùm homines in agris olim ac nemori-
 bus solitarios ac vagos semel ad communionem
 rerum eadem sub mœnia fides traxit, sed quid-
 quid commercij operisque, quidquid inducia-
 rum ac fœderis, quidquid amicitiaë & affinita-
 tis præsentis absentisque perpetuò contrahunt;
 id mutua inter homines fides persuadet: quam
 si ex animo tollas, continuò sanguinis ac ne-
 cessitudinis coniunctio, legum sacramentorum-
 que iura, negotiorum ac societatum conspira-
 tio dissoluentur: ipsi inter se mortales auersi, &
 suspiciosi, sibi que ab aliorum perfidia metuen-
 tes, ab rerum administratione publicarum, ab
 vrbibus, atque conuentibus, à communi collo-
 quio cõspectuque ad sylvas, & glandes more pe-
 cudum redigètur. Atqui nullum, mea sententia,
 est telum, quod tantùm infringat ac labefactet
 humanam fidem, quantùm historia hoc, de quo
 loquimur, stylo versutiâque conscripta. Acce-
 de ad horum Annales, aut Historias (quos ego
 Sesiuiulyses dũ aut animo, aut oratione cõple-
 ctor, fateor me de iis nõ quidè ex odio iudicare,
 sed ex iudicio eos nonnihil odisse (quid vsquam
 apud illos sincerè honestèque factum leges? quid
 non potiùs subdolè? quid non veteratoriè? quid
 non fraudulentè? Ille imagine pacis in erro-
 rem inductus: iste per summam odij dissimula-
 tionem, odium tutò destinauit: hic specie re-
 cusan

Fides in
 hominum
 societate
 necessa-
 ria.

Quid ad-
 iumenti
 habet fi-
 des in ali-
 quorum
 Historiis.

Varia
 fraudum
 argumen-
 ta.

cufantis ambigua de se hominum iudicia odoratus. Amici tanquam viles, abiecti, inanes, opulenti ac pleni primò expressi, dein ad suspendium coacti: corrupti largitionibus in Dominos serui: veneno armati in Patronos liberti: & quibus deerant inimici, per amicos faciliùs oppressi: dissidentium in morem facinus occultatum: pietas sceleri prætentata: oratio plena dignitatis, expers fidei: inuidia in occulto, adulatione in aperto: preces, ora, lacrymæ simulandæ artem vsque ad conuicium veritatis edoctæ. Quæ hîc noctes meræ, Deus immortalis! quæ fallentium, falsorumque technæ? quæ tricæ inexplicabilis que laquei? qui nodi? quæ ambages? quæ officinæ? Equidem citiùs ipse sperarem in Cretæ labyrintho exitum, in Gordij plastro lorisque caput, in Cimmeriis tenebris lucem, in Scyllæ aut Carybdis æstu tranquillitatem; quàm in istorum commentationibus tantulùm securitatis, ac fidei. Sollicitata in viri necem vxor, & aduersùs hanc apud Principem scena criminis parata: permixti ad lucra de industria facinorosi, mórque veluti spongia expressi: inita palàm amicitia, vt amicum criminaturo proniùs credatur. Itane hæc hominum vita? hic rerum ciuiliùm status? Equis legat hæc præstigijs ac fraudes, qui dubitare singulis in rebus non incipiat, suspectos habere sociorum mores, suorum fidem vereri, anceps consilij passim restitit, vndique se aduersùs improbitatis opinionem circumspicere, à fronte, à tergo, à lateribus timere, nulli mortalium fidere? Nam si HISTORIA (quod quidam historicorum non vanus olim

Fam. Strada.

C dixit)

Niceph. in
proem.
Baz. Hi-
storiz.

dixit) lectores suos Vates reddit, quæ futura sunt, ex iis quæ præteriêre, conicièntes; quodnam, obsecro, de humanis rebus iudicium ferat is, qui hanc Romæ vitam, omnium ordinum consensu ductam diutissimè doceatur? nõnne mores nostros veterum persimiles, & vt in humanis accidit aliquantò deteriores interpretatus, nihil iam superesse apud homines fidei sibi persuadeat? consanguinitatem, fraudum opportunitatem vereatur? promissa & sacramenta, nugas & præstigias vocet? amicitias tamquam coniuratorum conspirationem euitet? maiores, Tyrannos: pares, hostes: minores, fures interpretetur? atque ipse, quando ita viuatur, nomen suum in turbam conferat, abiectaque FIDEI moneta iam pridem obsoleta in vulgus, quod celebre iam est, è fraudibus pretium petat? At, quid (inquiunt) agat historicus, qui in ea tempora incidit describenda, quibus Urbem obtinebant illa hominum monstra, quæ nullum toto Imperio vestigium integritatis sinceritatisque reliquerant? an, cum Historia sit imago factorum, hæc alia ratione referenda sunt, quàm vti euenerunt? Ego verò non id queror, incusòve: sit hoc infelicitatis eorum, delegisse materiam ad scribendum, ex qua tam pudenda ad posteros exempla transmitterent. Sed illud queror: additas vbique fuisse ab historico eas (quas omisisset vitrò, si narrare, quàm docere maluisset) interpretationes, subiectionesque causarum, & consiliorum, quibus ambigua quæque, obscura, incerta, in deteriorem partem plerunque trahit, omniâque suspitione, metu, diffidentiâque suspendit.

Fidei moneta.

Taciti interpretationes plerûque in deteriorem partem.

pendit. Audi Corneliam TACITVM. *Augustus* lib. 1. An-
testamento Tiberium, & Liviã heredes habuit, nal.
in spem secundam nepotes, pronepotésque, tertio gra-
du primores ciuitatis scripserat, plerosque inuisos sibi,
sed iactantia gloriãque ad posteros. Vide interpre-
tationem nõ modò historicorum, qui testamen-
tum illud retulêre, nemini notam: sed, quod
hîc loquimur, animos legentium suspicionibus,
iisq; nequioribus imbuentem. Ecquî licuit vni
Tacito introspicere mentem Augusti, ab eoque
gloriosè ac superbè id actum esse tam disertè ac
exploratè pronuciare? Cur enim iactantia po-
tiùs, quàm aut studio verè laudis, aut eos vt con-
ciliaret Liviã ac suis, aut etiam vt significaret,
MORTE demum finiri similitates? Sed hæc san-
ctiora, credo, visa sunt, quàm vt decerent histori-
cum suspiciosè omnia crimosèque narrantem.
Quid illud? Hispania missis ad Senatum Lega-
tis orauit; exemplo Asiã, delubrum Tiberio,
matrìque eius extrueret: non tamen assensus est
Tiberius, perstititque postea secretis etiam ser- lib. 4. An-
monibus aspernari talem sui cultum. quod alij nal.
modestiam, multi quia diffideret, quidam vt de-
generis animi interpretabantur, optimos quippe mor-
talium altissima cupere. sic Herculem, & Liberum
apud Græcos, Quirinum apud nos Deorum numero
additos, cetera Principibus statim adesse: unum
insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam.
nam CONTEMPTU fama contemni virtutes. Au-
di declamantem historicum, inque aliorum ru-
moribus, deterrima quæque plurimis verbis in-
terpretantem; quas ille occasiunculas obtre-
ctandi nisi quæreret, profectò satius habuisset,

eos, si qui erant, rumores castigare paucis, memor descriptum à se vbiq̄ fuisse Tiberium gloriae persanè cupidum, quàm vana aliorum dicta (an potius sensa sua?) tam abundè, atque adeò tam absurdè commentari. Non enim contemptus erat famæ, sed longè v i A certior ac melior ad laudem famamque grassari per modestiam & nomè repudiati cultus diuini, quàm per superbiam eiusdem cultus vsurpati. Sed in hanc sententiam quia multa paulò post subdam, illud in præsentia spectemus, ac ciues nò tam ad sese, quàm ad Principem, quod dicebam posteriore loco, referamus: sanè perniciosas hinc quoque sentiemus huiusmodi coniecturas historicorum.

An ista
opem fe-
rant Prin-
cipi in re-
ru admini-
stratione publi-
earum.

Mirum enim est, administrationem ciuitatum, ac regendi onus Imperij, quod per se difficile est, quantò ista difficilius efficiant, atque perturbent; non dicant eo nomine, quia Regnorum arcana expediat clam populo, penes Principem, & consiliarios esse: sed quia hæc ab illo populum abalienent, doceantque suspecta omnia eius dicta, factaque habere, atque illum Tyranni potius, quàm Regis loco ducere. *Augustus addiderat* (inquit Tacitus) *consilium coercendi imperij intra terminos*. verè hætenus, atque historicè, ac cum addit; *incertum, metu an per inuidiam*. de suo nimirum addit, hoc est, accommodatè ad inuidiam apud populum Principi conflandam, ceteraque eiusdem facta simili coniectura interpretanda. Omitto illud, cum destinatis Roma militibus in Insulam Africi maris ad Sempronium Gracchum securi ferendum; *Quidam* (inquit Tacitus) *non Roma eos milites, sed ab Lucio Asperna*

lib. v. An-
nal.

lib. v. An-
nal.

Aspernate Proconsule Africa missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Aspernatem verti frustra sperauerat. Hæc, inquam, atque horum similia omitto, in quibus sunt, qui Tacitum reprehendant, quòd supplicia reis illata à Magistratibus, inuidiosè referat in Principem illa præcipuè mandantem, vt penes eosdem Magistratus (quod idem scriptor ait) sæuitia facti foret, & inuidia. Illud omitti, ferrique nõ potest, quòd horum complures, de quibus loquor, historici apertè admonent inter narrandum, Religionem vsui demum esse Principibus ad populos continendos, aut impellendos: ideòque ad firmamentum potentiaè assumi iuxta, ac deponi. in quo Cor. TACITVM leuissimè accuso præ iis, qui Corneliano more dicere hoc tempore videri volunt. Annon isti animaduertunt, quantum instrumentum è dominorum manibus eripiunt, vbi eripiunt Religionem, hoc est, reatricem, ac veluti aurigam animorum? Nam multitudo cum audit, cultum rerum sacrarum, obligatamque Deo fidem, speciosa esse nomina, quibus Princeps deuinctos habeat aptosque ex sese mortales: eosque tanquam freno pro arbitrato regat, ac flectat in omnem partem; profectò hasce habenas ore non facillè accipiet, franger potius, & comminutas proteret, neque se in posterum iis vinculis obligari, coërceri que patietur. Hoc autem (vt de Religionis iniuria lacrymis potius, quàm oratione prosequenda nihil dicam, quæ penitus ex hominum mentibus auellitur) quantum vires dominantium infringit? quàm contumaces aduersùs imperia facit animos multitudinis,

Religio
instrumē-
tū regen-
dorū po-
pulorum.

Absque
Religione
quo se
modo ge-
rat cum
Principe
multitu-
do.

dinis? quantum confidentiæ in periculis aduen-
dis, quantum constantiæ in sustinendis, quan-
tum virtutis in rebus tum domesticis, tum ex-
ternis administrandis, componendisque labefa-
ctat? Nimirum hæ Politicorum, ut ipsi se dici
volunt, diuinæ Historiæ hûc demum recidunt,
dom propositis nescio quibus status cuique sui
rationibus, eodem tempore (ut semel, quæ dixi,
omnia comprehendam) à cultu Religionis auer-
tunt; contempto ciuitatum bono, priuatas uti-
litates docent: comminuta hominum fide, hu-
mana commercia societasque dissoluunt: Prin-
cipum consiliis peruersè ac inuidiosè patefactis,
rerum administrationes publicarum difficilio-
res, atque ad eò turbis & excidio propiores, con-
trà quàm ipsi profitentur, efficiunt.

Verùm his, quæ iam dixi, videtis opinor, Au-
ditores, confecisse me, eos qui ita scribunt Histo-
riam, ciues non modò malos, quod erat institu-
ti mei, sed historicos etiam non bonos videri,
quod in posteriorem hunc locum differebam.
Etenim cùm Historia illustri appellatione dona-
ta sit, ut MAGISTRA morum nominetur, quòd
qui ad eam se conferunt, instructi ad vitæ casus,
sempèrque inde meliores abeant; isti, qui do-
cent publicam honestatem priuatis rationibus
posthabere, fidem ac iusurandum utilitate
metiri, Religionem pro arbitratu colere, nōne
Historiam, ac se iuxtà deprauant, atque ad eò
tanquam fraudum magistros, morumque cor-
ruptores haberi vitæque docet? Sed iam pars
hæc altera propiùs est aggredienda, quæren-
dumque separatim: Qui coniecturales Histo-
rias

An qui
huiusmo-
di conie-
cturales
Historias
scribunt,
boni sint
historici?

rias scribunt, atque ab rebus gestis ad monita, & præcepta sæpenumero diuertunt, quidquamne peccent in Historiæ leges? quarum cum longè maxima sit, ac veluti fundamentum cæterarum, Veritas; hanc omnibus posthabitis inquisitionem, si placet, aliquantò diligentius, ac fufius vocemus. Quamquam autem aliqui existimant voluptatem, cui dat operam Poëta: fidem, ad quam appositè dicit Orator: mores, quorum institutionem Philosophus molitur; ita esse historico miscenda, vt nullum ex his præteat in narrationibus rerum: ego nunc tamen in exploranda fide consistere decreui: quòd de moribus verba iam fecerim, de voluptate verò non multis agendum sit aduersùs eos, qui à scriptis suis abesse plerunque hanc partem aperte fateantur. Nam minuta quædam dum persequuntur ac leuia, eaque in partes secta considerant impensius ac putidiùs: dum tristitia ex iis pleraque ac luctuosa passim ingerunt: dum non externa vt plurimum bella, honesteque obitas pro Republica mortes, sed patientia seruili effusum domi sanguinem, continuatis ac similibus infortuniis referunt; exiguam nimirum legentibus oblectationem afferre se, quin potiùs fatigare animos, & mœstitia restringere probè intelligunt. Certè ita id TACITVS sentit, vt aliquot in locis orauerit: ne quis Annales suos cum scriptura eorum contenderet, qui veteres Populi Romani res composuère. illos ingentia bella, expugnationes vrbiùm, fusos captosque Reges libero egressu memorasse: sibi in arcto, & in hac parte inglorium laborem, profecturam tamen le-

A Poëta,
ab Oratore,
& à Philosopho quid
mutuetur
historicus.

Taciti Historia
quantum
habeat
voluptatis.

Tacitus ipse de se
quid sentiat:
lib. 4. Annal.

storibus, quamvis minimum delectationis allaturum: nam situs gentium, varietates præliorum, clari exitus ducum retinent ac redintegrant legentium animum: se verò sæua iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & easdem exitu causas coniungere, obuia rerum similitudine, ac satietate. Imò excusationem idem artexens tot parium tristiūque narrationum, non dissimulauit, se illa casuum similitudine, satietate iam affici, aliorumque rædium expectare: neque propterea aliam defensionem ab iis, qui sua legent, exigere, quàm ne oderint tam segniter pereuntes. Verùm sicut ipsi vltro fatentur, se magnam partem delectatione carere, ita fidem apud se incorruptam, ac stabilem reperiri strenuè digladiantur. Cùm autem fidem historici faciant non probabilibus inuētis, quod est opus Oratoris, sed simplici veraque narratione rerum; in hac illi VERITATE, Historiæ summam tenere se iactant. Ego verò quantò facilius assentior, veritatem ante alia Historiæ necessariam esse, tantò eam magis in istorum voluminibus nutare cùm videam, minoris eos facere, eorumque interpretationes, & coniecturas, quas exemplorum narrationibus apponunt identidem aduersùs Historiæ leges apponi, hoc ipso quod nunc vrgeo neglectæ veritatis nomine, existimare cœpi. In quam sententiam (ne temerè quidquam statuere videar) quibus ego gradibus descenderim, quæso cognoscite. Primùm admonuit me istorum calliditas, suspectamque meritò habere cœpi eorum fidem, qui tantum versutiarum fraudumque nos-

sent:

lib. 16. Annal.

Veritas in Historia.

Causæ dubitandi, an hæc reperiatur apud aliquos historicos.

sent : & quoniam fidendum esse nemini docerent, optimum factu iudicabam, ipsis quoque non fidere : deinde huiusmodi scriptores mendacij vitio accusari apud multos legebam. denique eorum dicta diligentius expendendo, falsa non rarò comperi. Hinc ad eorum coniecturas digressionésque me referens dubitare de earum fide seridò cum cœpisssem ; animaduerti sæpenu-mero ingeniosius eas, quàm verius allatas esse. Hæc porrò singula dum fusiùs aliquantò pertracto, oro vos, Viri eruditissimi, vt sicubi fortè aberrauero, reprehendatis opportunè me, ac restituatis in viam : cum nulla alia laborandum gratia mihi duxerim, quàm vt in omni quæstione veritas explicetur. Alio igitur, hæc diuerticula Corn. Tacito quæsitæ sæpiùs ad præcipiendum cum alio nomine laudanda non sint in Historia (id quod mihi sepono in aliud tempus) hoc suspecta esse debere, quòd plerunque calliditatis rationem potiùs, quàm veritatis habere videantur. Timidè id ego quidem pronunciatem, Auditores, de Scriptore laudibus ingenij, iudicijque præstante, nisi hic esset Corn. TACITVS, de cuius fide ambigi à magnis viris obseruassè. Immemorem, secumque pugnantem nominat, ostèditque non semel Tacitum Iustus LIPSIVS. arguit tanquam sectantem veri speciem relicta veritate BONA M I C V S Philosophus. mendacem, inuidumque Cæsar BARONIUS confutat. eoque illum crimine insimulat Cælius RODIGINVS. eodem mendacij vitio Marcellus FICINVS accusat. falsum in historia Dion NEPOS appellat atque vt alios omittam, TERTVLLIANVS, qui vno fer-

De Tacito
aliorum
iudicia.
In Notis.
In sermo-
nibus
poët. ser.
5. de veri-
sim. To. 1.
Annal.
lib. 21. c.
24.
De Christ.
Relig.
cap. 35.
In vita
Pro. Imp.

In Apolo-
ger. c. 16.

Veritas
extendi-
tur in ali-
quot Ta-
citi locis.

lib. 2. An-
nal.

lib. 2. 7

In Marcel.

lib. 12. An-
nal.

mè seculo minor Tacito fuit, mendaciorum loquacissimum vocat. Et verò si quis Annales eius, aut Historias expendat, non impositam homini falsò calumniam fortasse reperiet. Vultis eorum aliqua, quæ inter legendum aut animaduertentem ipse, aut animaduersa ab aliis obseruauerim, proferam in medium? faciam sanè quàm libenter: ita tamen, vt explorem potiùs eorum fidem, vestræque sapientiæ definienda relinquam, quàm vt quidquam statuam super iis arbitrato meo. Ob rem bene gestã Numidãque pugna fufos Furio Camillo non triumphus, sed insignia triumphalia decernuntur, *multòsque post annos*, inquit Tacitus, *Furio nomini partum decus militiæ, nam post illum Reciperatorem urbis, filiumque eius Camillum penes alias familias Imperatoria laus fuerat.* Atqui ego ex eadem familia inter eum primum, atque postremum hunc Tiberio Principe Camillum, duos reperio Imperatores, qui Romæ triumpharunt: P. Furium Camillum Consulem, quem de Gallis insignem retulisse victoriam author est Polybius, numeratque Orofius octo millia Gallorum cæsa, septemdecim millia capta, eiusque triumphum meminit Plutarc. & L. Furium Purpureonem, quem deuictò duce Pœno Amilcare de Gallis triumphasse docent præter Liniuum, triumphorum tabulæ M. Verrij Flacci. Perge, negat Tacitus cum de Claudio Principe dilatante Pomperium loquitur à quoquam fuisse auctum, præterquàm à Sylla, atque Augusto. *Nec tamen, inquit, Duces Romani quamquam magnis nationibus subactis usurparunt, nisi L. Sylla, & Diuus Augustus.*

At

At quo modo? cùm interiectus Syllam inter & Augustum Iulius Cæsar Pomærium auxerit, ut M. Tullius, & Dio, & Gellius, & ex superiori seculo Andreas Fulvius, & Onuphrius, & antiquarij omnes attestantur. Et, si deessent alij, satis vnus esset M. Antonius, qui in oratione funebri, quâ de Iulio Cæsare dixit, inter cætera ad commiserationem, indignationemque accommodata, in ea vrbe Cæsarem extinctum per insidias lamentatur, cuius vrbis Pomærium latè protulerat. Quid illud? sentit Tacitus Romulum fuisse Principem, qui Senatores maiorum gentium: Brutum, qui minorum appellauerit: cùm tamen ante Brutum reperiamus minorum mentionem: quos enim Patres adlegit Tarq. Priscus minorum gentium nominatos Livijs alijsque ex veteribus ferè omnes consentiunt, quin antiquitatis indagatores Paulus Manutius, Onuphrius, alijsque pro certo id habent, Onuphriusque etiam, ex M. Tullio persuadet. Quid? cùm votum describit, quod EQVESTRI Fortunæ conceperant Equites Romani pro incolumitate Augustæ, nonne dicit: cùm Romæ inter multa eius Deæ delubra nullum tali cognomento esset, Antium, quo in oppido Ædes erat, quæ ita nuncupabatur; donum fuisse translatum; & tamen erat Romæ templum Fortunæ EQVESTRIS, quod ducentis ferè ante annis Q. Fulvius Prætor bello Celtiberico vouerat; idemque mox Censor magnificè construxit: cuius tum votum, tum ædificationem multis refert T. Livijs, eiusque meminere Vitruvius, Iulius Obsequens, Valerius Maximus, Pub. Victor, alij ferè omnes. Ei autem, qui templum

lib. 13. ad
Att.
lib. 44.
Histo.
lib. 13. c.
14.

Apud
Dion.

lib. 11. An-
nal.

lib. 7.
lib. 3. An.

lib. 41. &
42.

plum non extitisse suspicaretur Tiberio Principe, consumptum fortè incendio, ruinave; occurrit Iustus L I P S I V S ex Pub. Victore, occurrit MARLIANVS ex Vitruvio, occurro & ipse non mala, vt mihi videtur, ex Valerio Maximo coniectura, qui inter neglectæ Religionis exempla Q. Fuluium enumerans, à quo marmoreæ regulæ Iunonis Laciniæ in Ædem Fortunæ EQVESTRIS, quam Romæ faciebat, translatae fuerant; negat eum post hoc factū mente constitisse; quin etiam per summam ægritudinem animi expirasse. Profectò si hæc ipsa Ædes de cælo tacta conflagraffet, aut alia vi cõcidisset, inter irati Numinis indicia, pœnâsque violatæ Religionis hoc quoque Valerius commemorasset. Sed hæc, quæ sparsim attingi pauca de multis, singula quædam sunt, & fortasse alicui videri possunt patrociniò digna; illa certè, quæ in libro Historiarum vltimo, tanquam in fundo hæsere, vnum congesta sunt in locum plurima, apertissimâque mendacia. Narraturus Hierosolymæ vrbis supremum diem Tacitus, congruens arbitratur primordia eius aperire: ac Iudæorum quidem originem aperit in hunc modum. *Iudæos Creta Insula profugos nouissima Libya insedisse memorant, qua tempestate Saturnus, vi Iouis pulsus cesserit Regnis. argumentum è nomine petitur. Inclytum in Creta Idam montem: accolæ Idaos Iudæos vocari.* Falsò primum, ac penè pueriliter: nec vnquam Idam videre Iudæi. *Quidam regnante Iside (addit ille) exundantem per Aegyptum multitudinem, Ducibus Hierosolymò ac Iuda, proximas in terras exoneratam.* Commentitia omnia: nam quid hominis est,

In Notis.
lib. 4.
lib. 1.

Expenditur liber vltimus Historiarum Taciti.

oro,

oro, iste Hierosolymus? nec Iudas habet hîc locum. Plerique *Æthiopum* prolem, quos Rege *Cepheo* metus atque odium mutare sedes perpulerit. Inscitè, ac fabulosè: præsertim cùm Iudæi cane peius, & angue oderint *Æthiopas*. Sunt qui tradant, *Assyrios* conuenas, indigum agrorum populum parte *Ægypti* potitos, ac mox proprias vrbes *Hebræasque* terras & propiora *Syria* coluisse. Falsa veris permista: neque enim *Ægypto* potiti sunt *Hebræi*. Clara alij *Iudaorum* initia: *Solymos* carminibus *Homeri* celebratam gentem condita vrbi *Hierosolyma* nomen è suo fecisse. *Nugæ*: quasi verò à *Solymis* Iudæis dicta sit *Hierosolyma*, cùm tantò ante eorum aduentum vrbs eo nomine diceretur. *Plurimi* auctores consentiunt, orta per *Ægyptum* tabe, qua corpora fœdaret, Regem *Occorim* adito *Hammonis* oraculo remedium petentem, purgare Regnum, & id genus hominum vt inuisum *Deis* alias in terras auertere iussum. Hæc verò tam contumeliosa, quàm falsa sunt: cùm nulla tabes, nullum oraculum, nullus *Occoris*, nullum Principis Imperium fuerint *Iudæorum* fugæ causa. Sic conquisitum collectumque vulgus postquam vastis locis relictum sit, cæteris per lacrymas torpentibus, *Mosen* vnum exulum monuisse, ne quam *Deorum*, hominumve opem expectarent ab *virisque* deserti: sed sibi ut *Ducò* caelesti crederent. Impiè dictum, neque à *Scriptore* cætera culpante sine reprehensione prætereundum. *Assensere*, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt: sed nihil aquè, quàm inopia aquæ fatigabat, iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cùm grex *asinorum* agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. securus *Mo-*

ses

ses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. Veritas, tuam fidem; quàm anilibus enim te commentis corrumpit historicus! Id leuamen & continuum sex dierum iter emensi. septimo pulsus cultoribus obtinuere terras, in quibus vrbs & templum dicata sunt. Sex dierum? at, si nescis, quadraginta iter illud annorum fuit. Effigiem animalis, quo monstrante errorem suumque depulerant, Penetrati sacrauere. Risum, an iram teneatis amici? Casu ariete velut in contumeliam Hammonis. Iam verò constipant sese premuntque mendacia. Bos quoque immolatur, quem Aegyptij Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, quòd ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur: septimo die otium placuisse, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia, septimum quoque annum ignauie datum: alij honorem eum Saturno haberi: seu principia Religionis tradentibus Ideis, quos cum Saturno pulsos & conditores gentis accepimus: seu quod è septem syderibus, queis mortales reguntur, altissimo orbe, & præcipua potentia stella Saturni feratur, ac pleraque caelestium vim suam & cursum septimos per numeros conficiant. Sed iam finis sit in re propè infinita: tædet enim me planè que pudet, singulis historicum verbis tam prodigialiter audire mentientem. Enim verò, Corneli Tacite, si tibi vltima terrarum sola, atque Orientis extrema commemoranda fuissent, aperiendæque origo gentis numquam Romanis armis aditæ, imò nec antea vobis audita; profectò in magna locorum ignoratione scribenti condonandum aliquid foret: at de natione dicebas toties

Taciti errata vix excusanda.

ties à Romanis subacta: ad quam regendam quotidie migrabant ex Vrbe, remigrabantque Præfides; cuius captiuis ob recentem Titi triumphum plena erant Romæ propemodùm omnia: de qua scripserat tam multa Flavius Iosephus, nobilis in primis author, statuamque ob ingenij gloriam in Vrbe meritis. huius si tu scripta (quæ Vespasiani, Titique filij iussu tradita iam erant publicæ Bibliothecæ) consulisses: si saltem captiuos passim, vt ita dicam, obuios de rebus suis interrogasses, vti solertè decebat historicum; audisses, opinor, ab iis, esse originem sibi ab HEBER vno ex posteris Noëmi, ab eoque Hebræos primùm dictos: deinde ab Iacobo, siue ISRAELE Abrahami nepote Israëlitas: demum ab IUDA vno ex Iacobi liberis Iudæos appellatos. audisses urbem Hierosolymam primò SALEM nominatam, postea captam à Iebusæis adiuncto victorum nomine Iebusalem, indeque Hierusalem vocari cceptã, antequàm in Iudæorum potestatem, qui Pharaonis iugum excusserant, deuenisset. audisses eorum ex Ægypto fugam, clara cælo, clara terræ, marique prodigia, primordia Religionis, sacrificiorum ac rituum causas, instituta, morésque maiorum: quæ te compotem iam veri factum, non dubito quin adegissent, vt aut nugis posthabitis ea tantummodo seligeres: aut saltem inter tam multa, hæc quoque non omitteres. sic nimirum in Iudæorum rebus ad posteros transmittendis, & Historiæ veritati, & legentium oblectationi multò meliùs, quàm anilia istæc figmenta ex Apione Grammatico, quem Tiberius appellabat mundi

Hier. de
Scrip.
Eccl.
Euf. lib. 3.
Eccl.
Hist. c. 9.

Cur Iudæi
appellati.
Cur Hierosolyma
dicta.

Iudæorum
fuga.

Plin. in
præfat. ad
Vespaf.
Imperat.
lib. i. An-
nal. & Hi-
stor.
De Tacit-
ro iudi-
cium.

di *cymbalum*, temerè congerendo prospexiffes. Sed nimirum in eam gentem odium, sine quo tamen fcribere te gloriari foles, in huiusmodi conuicia atque commenta te compulit: mihi que planiffimè perfuafit, id quod aliunde in animum induxeram meum. Historiam à te fufceptam ef- fe præceptorū causâ, in iis que tradendis vigilaf- fe te ubique multum: in aliis verò partibus per incogitantiam præteriiffe nonnulla, aliqua inui- dè atque odiosè concinnafte, non pauca, quæ ad præcipiendum præmolirentur viam, de industria composuiffe. Quamobrem videtis, Auditores, quàm non temerè de Cornelianis coniecturis ambigere me eas que fufpectas mihi efte, ac sub- olere aliquid falſi paulo antè dicebã. nam ex iis, quæ manifefto tenentur, erratis, de aliis quorum dubia videtur fides, argumentum capere prudenti- æ efte. Quamquam has ipſas hominis coniectu- ras atque animaduerſiones (quod poſtremum efte ex iis, quæ mihi propoſui ad dicendum) ſi per ſeſe, nullò que deriuato aliunde præiudicio exploremus, fortafte videbimus, quàm parum in iis momenti, veritatifque refideat interdum. Ne- minem veſtrum fugit, Auditores, Historiam ideo appellatam efte imaginem rerum, quòd quales in authoribus res erant dum gerebantur, tales appareant in ſcriptoribus dum leguntur: nihil vt ab his liberaliùs augendi, minuendive ſtudio adiungatur, quod cum illorum facinori- bus non adæquetur. Efte enim hæc hiftorico pro- poſita lex, & ſi Platoni credimus, IN DE Hifto- ria nomen accepit, quòd præteritorum memo- riam cæteroqui interituram fiſtat apud poſteros.

Quòd

Historia
eur dicta
imago re-
rum.

In Pha-
dro.

Quòd si inter narrandum multa de suo quis apponeret, non hic accepta posteritati transmitteret, sed noua propemodùm concinnaret. Atque hoc est, quod Tacito dandum vitio videtur: quòd aliqua narrationibus crebrò inserat, non tam ad Historiæ cursum, quàm ad historici acumen cognoscendum. Vt enim erat ille ingenio in aulis Principum subactò; ita occasionem arripiebat identidem lectorem interpellandi, eaque docendi, quæ longo vsu homo non incallidus obseruauerat: & si minùs re acciderant, accidisse tamen probabile videri posset. Exemplo hæc sint. Vita cedens Augustus heredem Imperij Tiberium legit. hîc mihi Tacitus, *Non hoc, inquit, charitate, aut Reipublicæ cura factum est: sed quia arrogantiam, seuitiàmque Tiberij Augustus introspexerat, comparatione deterrima sibi gloriam quasiuit.* Vafre id quidem, an verò historicè, videamus. Quem enim sufficeret potius Augustus, quàm Liuiæ omnia moderantis filium? quàm priuignum, & generum? quàm rei militaris peritissimum? Induxerat quidem Augustus in Cæsarum familiam, adoptaueratque Caium, & Lucium, mox & Agrippam ex Iulia filia nepotes: sed Lucio, Caioque duodeviginti mensium spatio defunctis Tiberius, & Agrippa supererant ex adoptatis. Vtrum ergo ex his eligeret? Agrippamne, ex vna parte neque ætate, neque experientia tantæ moli parem? trucem præterea, & accensum ignominia, rudem bonarum artium, stolidèque ferocem? ex altera Augusto adeò infensum, vt authore Suetonio, ob ingenium sordidum ac ferox eum abdicauerit, sepo-

In Cornelianis cō-
iicituris
quantùm
insit mo-
menti.

lib. i. An-
nal.

Suet. in
Aug. c. 65.
Agrippæ
vituperatio.

Tacit. lib.
i. Annal.
Idem ibi-
dem.
In Aug.
cap. 65.

Fam. Strada.

D

suerit

lib. 45.
Hist.

Tiberij
laudes.

Vel. lib. 2.
Suet. in
Tib. c. 9.
Idem cap.
16.

Vel. lib. 2.

Suet. in
Tib. c. 18.
Idem c. 17.

Idem c. 21.

fueritque Surrentum? ut addit verò Dio, ob ser-
uiles eius mores, continuatamque nequitiam,
non abdicauerit modò, sed eius etiam facultates
in ærarium militare retulerit, ipsum in Plana-
fiam Corsicæ propinquam Insulam relegauerit?
Hunc igitur quia non reliquit hæredem Imperij,
reliquit autem Tiberium, hoc est, ducem bello-
rum laude inclytum, qui deuicto Oriente, rece-
ptis que signis, que Crasso ademerant Parthi: mox
Rhetico, Vindelico, Pannonico, Germanico bel-
lis feliciter administratis, exceptus est Romæ
nouo, nec antea cuiquam tributo genere hono-
ris: qui toto Illyrico perdomito, grauissimum
externorum omnium bellorum post Punica con-
fecit: qui repetita superatâque Germania, illatam
ex Variana clade Populo Romano ignominiam
incredibili prudētia, ac fortitudine deleuit vnus.
cui ob res præclare vbique locorum gestas, præ-
ter inusitatos honores ac triumphos, obtulit Se-
natus, ut INVICTVS cognominaretur. quem Au-
gustus appellare consueuerat modò virum for-
tissimum, prudentissimumque ducem: modò
peritissimum rei militaris, atque vnicum Popu-
li Rom. præsidium: modò curas ac vota sua, pro
cuius salute obsecraret assiduè Deos, ut valere
eum paterentur, si non Populum Romanum
perosi essent. Hunc, inquam, virum, quia, post-
habito Agrippa, heredem Imperij Augustus in-
stituit, dicendus est, non charitate, aut Reipu-
blicæ cura adsciuisse successorem, sed compa-
ratione deterrima sibi gloriam quæsiuisse? Et
quem, rogo, si cura Reipublicæ Imperijque
bono eligere vnum ex omnibus voluisset, quem
Tiberio

Tiberio potiozem potuisset eligere? Nam si gloriam sui ex aliena comparatione spectasset, non erat, quòd ab Agrippa discederet: ad quem eligendum non mouere potuisset charitas in illum, quem odisset: nec studium Reipublicæ, cui administrandæ imparem eum nosset ob ætatem inertiamque, ac seruire ingenium. At hæc opinio de Augusto adsciscente Tiberium successorem, non fuit Cornelij Taciti coniectura, sed aliorum sermo in eum modum interpretantium Augusti mentem. Quasi verò Tacitus insolens sit attribuendi aliis, quod ipse vnice sentiat. nam si hic fuit hominum sermo, quî latuit Velleium Paterculum ea tempestate degentem in aula? quî Suetonium Tranquillum? quî Dionem Cassium? quî Sex. Aurelium? quî alios scriptores? Imò Velleium lego ita scribentem: *Non est diu cunctatus Cæsar Augustus: neque enim quærendus erat, quem legeret, sed legendus qui eminebat.* lego Suetonium hac ipsa de re sentientem in hunc modum: *Agrippa abdicato atque seposito, certum erat spem successionis incumbere vni Tiberio.* lego Sex. Aurelium in hæc verba idem confirmantem. *Satis prudens in armis, satisque fortunatus ante susceptum Imperium sub Augusto Tiberius fuit: vt non immeritò Reipublice dominatus ei committeretur.* Quòd si Dio eius rei meminit, atque hanc ipsam nonnullorum suspicionem affert de Augusto; tamen, cum non sub illius obitum (id quod Tacitus affirmat) sed post multo fuisse hunc populi sermonem apertè sic scribat, *Verùm hi rumores serius in vulgus dari cœperunt; verisimile ex hoc etiam capite mihi fit, non ante*

lib. 1. Annal.

lib. 2.

In Tib. c. 15.

In Tib.

lib. 58. Hist.

scriptorem Tacitum illud in cuiusquam animo, aut ratione fuisse. Imò ad Tacitum refellendum respexisse crediderim Suetonium; dum, *Nec illud, inquit, ignoro aliquos tradidisse, Augustum ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quandoque fieret. adduci tamen nequeo, quin existimem circumspectissimum, & prudentissimum Principem in tanto prasertim negotio nihil temerè fecisse: sed, vitiis virtutibusque Tiberij perpensis, potiores duxisse virtutes.* Idque multis, grauibusque coniecturis toto illo cap. persuadet. Hoc autem vti dicebam, quàm non temerè ego quidem referam ad Tacitum, qui æqualis fuit Suetonij, paulo tamen ante illum scripsit Historiam, facilè animaduertet, qui redargui à Suetonio Tacitum non rarè alibi obseruauerit. Sed video, quid hîc tandem afferre possint aliqui, Tacitum non malè de Augusto persuasisse illud sibi: quippe verisimile est (vt sunt homines gloriæ cupidi) ex malo successore famam nominis sui augere cum voluisse. Itane verò, dum ad Historiæ veritatem accedere me existimo, ad historici nescio quæ vaticinia, & commentationes allidor? Ergo Historiæ fidem huc reuocas, vt non tam vera, quàm verisimilia consecutando cum Poësi confundas Historiam? Et tamen hoc ipsum discrimen, cùm Historiam inter ac Poësim author sanè probabilis Aristoteles afferret; negauit, eam quæ vera & facta contexeret, Poësim esse, quæ non facta, sed factis similia narret, esse Historiam. Nec aliam ob causam Cyri vitam à Xenophonte compositam negant Historiam esse; nisi quia perfecti Regis forma sibi an-

Tacitus redarguitur interdum à Suetonio.

Discrimē inter Historiam & Poësim. In Poët.

re oculos posita, dum ille æquè laborat vera de
 Cyro, & paria veris prædicare; non ad Historiæ
 fidem, sed ad iusti speciem Imperij Regem re-
 gnúmque descripsit. Et verò spectasse Tacitum
 potiùs verisimilitudinem, quàm veritatem,
 vir eruditus in paucis, ac Philosophus profectò
 nobilis Bonamicus ante me scripserat in hunc
 modum: *Falsum ego quidem appello Cornelium
 Tacitum, quòd diuerticula quedam ad differendum
 plus æquo querat, secteturque nimium umbras, ve-
 risque similia, quæ re ipsa vera non sunt: quo nihil
 est ab Historia magis alienum.* Quòd si ad hæc ad-
 damus, neque etiam similitudinem veri solidè
 tenuisse Tacitum in hac interpretatione, vt supra
 aduersùs illum cæterorù testimoniis Historico-
 rum, ac ratione ipsa pugnauius; quid superest,
 nisi vt ad extremum conficiamus: ad hoc homi-
 nem impulsam cupiditate docendi, exercendique
 quas intimè callebat artes atque argutiolas: nem-
 pe vt loco suggereret arcanum Tyranno quàm
 Regi aptius, esse è re famâque Principis, si sibi de-
 teriorem substituatur; optimum factu existimauit
 in Augusto Tiberium adoptante eam causam
 mercémque distrahere, seque πολιτικότερον op-
 portunè venditare. Saltem (quando iam siue ex
 sua, siue ex aliena sententia exitiale præceptum
 obruserat, dixeratque Tiberium non adscitum
 Reipublicæ causâ) subiecisset in contrariam par-
 tem, Augustum iurasse in concione, se Reipubli-
 cæ causâ Tiberium elegisse; id quod de Agrippa
 eadem die adoptato non addidit, retulisset aut
 exercitus plausum excipientis in Gallia Tibe-
 rium, eúmque antè meritis, ac viribus, quàm

Cõsilium
 Taciti in
 scribenda
 Historia.
 In sermo-
 nibus
 Poët. ser.
 5. de Veri-
 sim.

Vell. li. 2.
 Sueton. in
 Tib. c. 21.

Vell. li. 2.

nomine Cæsarem consalutantibus : aut eorundem militum iudicia coram Augusto ad Tiberium transferentium illud Enniam,

Vnus homo nobis vigilando restituit rem.

subdidisset aliorum dictum de moderatione Tiberij, qui cum septem triumphos meruisset, tribus contentus fuerit, meminisset plurimum Augusti litterarum, quibus nihil se non sperare Tiberio comite, nihil non timere illo deficiente: in eoque vno salutem Imperij Romani positam esse testatur. Hæc saltem si ex altera parte non omisisset, non modò æquius induxisset hominum sermones, non modò notam vitasset vaticinantis historici; sed crimen etiam ingenij trucidis, ac deteriorem ubique partem confectantis effugisset. Quo in genere accipite illud interpretantis perperam historici documentum.

Cor. Cethego, & Vitellio Varrone Coss. inquit Tacitus, Pontifices, eorumque exemplo reliqui Sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque, ac Drusum Germanici filios iisdem Diis commendauere, non tam charitate iuuenum, quam adulatione, qua moribus corruptis, perinde anceps si nulla, est nimia est. Audio causam, audio & præceptum: sed in illa veritatem, in hoc opportunitatem requiro. Nam quomodo id adulatione, & non potiùs beneuolentia factum fuisse putandum est, cum aliàs offensionem Tiberij subire (Tacito ipso teste) non dubitauerit Populus Romanus amore Germanici, eiusque sobolis: quem amorem, fauoremque præ se perpetuò tulit, quamquam Liua, Tiberioque, ac Seiano indignantibus? Nonne idem

Tacitus

Sueton.
in Tib.
c. 21.

Vell. li. 2.

Sueton. in
Tib. c. 11.

lib. 4. An-
nal.

lib. 3. An-
nal.

Tacitus in funere Germanici descripserat accensa præter modum studia hominum in Agrippinam, *illam decus patriæ, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen* appellantium? rogantiumque Deos, *vt integram ei prolem, ac superstitem iniquorum esse vellent?* quin etiam tota vrbe clamantium *concidisse rempublicam, nihilque spei reliquum?* idque tam promptè ac apertè, *vt non meminisse imperantium viderentur?* Nonne quo primùm die forum ingressus est Drusus, inquit lib. 3. Annal. idem Tacitus, *congiarium plebi datum admodum læta, quòd Germanici stirpem iam puberem adspiciebant:* Imò nonne laudante Tiberio pro Rostris defunctum filium, *Senatus Populique* (vt lib. 4. Annal. idem inscribit) *habitum ac voces dolentum, simulatione magis, quàm libens induebat, domumque Germanici reuiuiscere occulti lætabantur?* Quid ergo Tacitum mouit, vt immemor sui diceret, Drusum & Neronem publicis votis insertos non tam charitate iuuenum, quàm adulatione, nisi PRONVM hominis ingenium ad obtrectandum, atque ad argutum & callidum aliquid, qua data cumque occasione præcipiendum? Nec illud melius est, quod suprà indicauimus. Reliquit Augustus in Imperij rationario consilium: ne successores proferre vellèt Imperij fines. Quod salutare monitum magnopere commendatum ab Historicis reperio; causamque lego apud Dionem in hunc modum: *Cùm difficulter Imperium taxtum seruari possit, periculum fore, ne plura appetentes parta quoque admitterent.* additque idem Dio, *Hoc non verbis modò, sed re ipsa seruasse constat Augustum: namque etsi plurima barbarorum sui iuris poterat effice-*

re, numquam tamen voluit. Et Augusto quidem similes Imperatores potius cupiebant augere dignitatem, vt ait Appianus, quàm propagare Imperium inter barbaros, gentem inopem minimæque vtilitatis. *Quorum ego, inquit, nonnullos vidi Romam missos ob id, vt se suâque Romanis dederent, neque Imperatorem admittentem, sed vt inutiles sponte recusantem. Plurimis quidem nationibus Reges statuunt Romani, nihil his ad Imperium indigentes. Vt sanè non immeritò Augustus ipse hoc consilium pluribus extollat apud Iulianum in Cæsaribus dicatque: iis terminis impositis consuluisse se in posterum Reipub. adamantinùmque reddidisse Romanum Imperium. Cuius qui deinde claustra laxarunt, magno rei Romanæ malo experti sunt, quantum in ea admonitione prudentiæ foret, vt apud Zosimum alicubi legimus. Et tamen hariolus noster, *Addiderat, inquit, consilium Augustus coercendi intra terminos Imperij: incertum metu, an per inuidiam.* En quo læuum ingenium flexit, cum cæteri probauerint Augusti consilium, quòd nimia vastitas perinde Imperiis atque corporibus periculosa esset temperarique meliùs ac defendi iusta amplitudo, quàm immodica posset; homo ad maledicendum æquè procliuis atque aduersùs commendationem probationemque rectè factorum implacabilis, quod erat cautionis & prudentiæ, metum; quod beneficentiæ & amoris, inuidiam interpretatus est. Denique, vt exemplis, quæ alia nascuntur ex aliis, modum quandoque faciam; mos erat Tiberio Præfides rarò mutare, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitiis, ac prouinciis habere:*

adco

In Proce.
Hist.

lib. 2. & 3.
lib. 1. An-
nal.

adeò, vt, teste Flauio Iosepho, toto Imperij tempore, id est, viginti trium annorum spatio, duos Iudæis Rectores imposuerit, Gratum Pontiumque: nec se aliter gesserit in aliis prouinciis. Causam huiusce moris ac moræ hæc à Tiberio redditam amicis sciscitantibus affert Iosephus Vespasiani familiarissimus, aduersùs quem inter præcipuos Iudæorù Duces bellum gessit Nerone Principe scripsitque triginta ferme annis ante Cornelium Tacitù. Potestates semel constitutas idcirco sine se Tiberius aiebat, vt pareatur subditis ciuitatibus: cùm enim natura omnis Magistratus ad auaritiam sit pronior, si diutiùs eo fruuntur, fatiatis lucris, segniores ad rapiendum fieri: quòd si successor immineat, non suffecturos eorum auiditati prouinciales: dum decessor tantò magis spoliatur, quantò minùs temporis ad hoc agendum sibi putat reliquum. Vtebatùrque hac similitudine. Consauciati cuiusdam vulnera muscæ confertim ingruentes operuerant; eum quidam fortè præteriens miseratus est, existimans languidiorem, quàm vt illas posset arcere: accedensque propiùs parabat eas abigere. orante autem saucio, vt se sic esse sineret; quæsiuit alter causam, cur liberari ea molestia nollet. tum ille; Imò his abactis, maiorem tu mihi molestiam facefferes: nam hæc iam saturatæ sanguine remiserunt nonnihil; quòd si harum loco recentes famelicæque succederent, opinor, me pessimè antè affectum facilè conficerent. Quare se quoque dicebat Tiberius hac ratione consulere populis eorum auaritia & rapacitate vexatis, qui more muscarum eos infestarent: præsertim si

Antiq.
Iud. lib. 18.

Idem ibidem.

Tiberij
Imp. responsio.Apolo-
gus.

ad innatam cupiditatem metus accederet citò deponendi Magistratus Quem apologum, sed modicè detortum, deque brutis animantibus Æsopico more conformatum legerat, credo, Tiberius apud Aristotelem in eandem sententiam. Sed nugamur scilicet, qui hisce de rebus Iosephum consulimus, quamquam litterarum æquè, ac armorum gloria nobilem, Græcùmque Liuium, vt Hieronymus appellare consueuerat. Ipsum potiùs Cornelium Tacitum sagacem in primis ad indaganda consilia coniectorem, quid super Tiberiana cūctatione varicinetur, audiamus. *Causa*, inquit, *varia traduntur: aut tadio noua cura semel placita pro æternis seruauisse: aut inuidia, ne plures fruerentur: aut demum, quia vt callido ingenio erat Tiberius, ita anxio iudicio, neque eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.* Proh! facundùmne dicam, ingeniosùmque causarum inuentorem atque interpretem, an infensum omnibus scriptorem, planèque *μισάνθρωπος*? Nam quæ istæc obiurgandi libido aut liuor est, omnia sequius accipere, totque inter causas, quas traditas vulgò dicit, hanc ciuilem probique moris vnã omittere, quæ aut sola, aut vnã cum aliis, Iosepho saltem scriptore, ac duce clarissimo iisque temporibus propiore tradebatur? Sed quis non videt, hîc atque alibi non tam Tiberij, quàm scriptoris aperiti consilia? quis non intelligit quod iam sapiùs queror, hisce commentis non asserti præteritorum coniecturas, sed futurorum præcepta monstrari? neque ea ad regendam humanam vitam, sed ad perturbationem te-

lib. 2.
Rhetor.

lib. 1. An-
nal.

Taciti in-
genium.

nebrasque rebus omnibus inducendas ? quis non sentit, hanc scribendi viam de industria initam siue simulatione odij aduersus imperantes, quod speciem haberet libertatis : siue obtretationis affectatione, quæ pronis auribus exciperetur : siue calliditatis insinuandæ studio, quod apud homines status sui rationibus peruersè consulentes facilem aditum inueniret, ac legis instar futurum esset ? Sed iactet se Tacitus licèt, nihil à se more odiõe narrari : plerosque sibi nec iniuria, nec beneficio cognitos describi : omnia sine ira & studio, quorum causas procul habeat, à se tradi. Etenim sicut odio, nimioque castigandi mores studio multa dixisse satis constat : neque ipse hanc notam (quippe qui ingenuus, liberque videri voluit) magnopere recusauit ; ita adulationem ambitionemque, fœda, vt ipse ait, crimina seruitutis, me iudice, non effugit. Accipite, si placet, atq; hîc præcidam orationem meam, vnum, sed insigne adulationis exemplum. *Degebat Alexandria Vespasianus statos Etesiarum dies, & certa maris opperiens ; cùm multa miracula euenire, quibus celestis fauor, & quedam in Imperatorem inclinatio Numinum ostensa est. Quàm magnificè primùm, atque elatè : sed videte quàm seridò, quàm sine fucò. Ex plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remedium cœcitatì exposcens : precaturque Principem, vt genas, & oculorum orbès oris excremento respergat. Alius manu ager, eodem Deo authore, vt pede ac vestigio Cesaris calcaretur, orabat. Quid ad hæc Vespasianus ? attendite quàm ille non vanè & ambitiosè. Primò aspernari lamentantes, mox obsecratione*

lib. i. Hist.
stor.lib. i. An-
nal.lib. r. Hist.
stor.li. 4. Hist.
Mira de
Vespas.
Imper.

tione miserorum flecti, postremò rem astimari à Medicis iubet. Cautè enim uerò, ac sapienter. quid tum postea? Vbi à Medicis pronunciat, Id fortasse cura Diis, & diuino ministerio Principem lectum; Vespasianus cuncta fortuna sua patere ratus, erecta qua adstabat multitudine; iussa exequitur. Statim conuersa ad usum manus, & cæco reluxit dies. Quid vnquam humano maius, diuiniúsque tanta cum fidei veritatísque professione narratum est? sic enim concluditur. Virumque, qui interfuère, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. O simplicem candidúmque Scriptorem! ô virum antiquæ probitatis! ô fraudis ac doli ignaram animam! Et quod erat tempus opportuniùs interpretandi? qui commodior locus aut ingeniosas pauperum semper artes aperiendi, aut turpem assentationem Medicis exprobrandi, aut leuissimam Principum virorum de Diuinitate opinionem irridendi? Non me fugit hæc mira de Vespasiano ab aliis quoque fuisse memoriæ prodita. Sed neque etiam me fugit, solitum esse Cornelium Tacitum, quæ ab aliis simplici plerunque narratione, eoque historicè scribuntur, consignare litteris non sine interpretatione factorum, coniectione causarum, exploratione animorum. quibus ille artibus si voluisset hîc quoque uti, annon potuisset, & quidem verè congruentérque sibi, fauorem illum cælestem, ut ipse vocat, inclinationémque Deorum transferre ad præstigias Apollonij Tyanæi Vespasiano amicitia coniunctissimi? quem Apollonium iis diebus Alexandria cum Vespasiano fuisse, atque huiusmodi ludificationibus in admirationem

Adulationis arguitur Tacitus.

fui conuertisse Alexandrinos Philostratus commemorat. Sed nimirum Vespasianus is erat, à quo familiæ suæ dignitatem inchoatam esse Tacitus gloriabatur : dandumque aliquid fuit illius gloriæ, quæ demum in Scriptoris gloriam redundaret : vósque hoc vno exemplo docendi eratis, Adolescentes, quantum momenti sit in iis autoribus, quos adulationi infensos vulgò prædicant multi, in iisque sub liberæ seueritatis nomine malignitatem amant.

Quòd si hæc assentationis accessio fiat ad reliquas eorum virtutes, quidni eos longè inferiore posthac loco habeatis, despiciatisque, non perinde quidem omnes, cum inter acutos sanè Scriptores illorum aliqui, certè Tacitus prima cum laude numerandus sit ; sed aut ad eos legendos firmato aduersus calliditatem animo accedatis : aut penitus, si quidem MEDIA istæc consilia plerunque nulla sunt ; ab eorum amore, ac studio recedatis ? Non sunt, mihi credite, Rhetores, non sunt tanti, vt simplex ista candidaque animorum vestrorum fides, iste ingenuus, qualisque viros nobiles, id est, vestri similes decet pudor, tentari debeat horum fraudibus veteratorum. Habent hoc illorum præcepta, si nescitis, vt primùm nescio quo dictionis illicio legentem obtineant, & quibusdam sententiarum acuminibus haud ingrati vellicent : mox, vt sunt ad prudentiæ similitudinem facta, ad res quotidianas obuia similitudine commodè referantur, passimque in hominum corona tanquam effata Sapientiæ communicentur : demum lectione, æstimationeque in imitationem versa, alumnos suos similium

exem

lib. 5.

lib. 7. Hist.

Historiæ
nonnullorum
noxia per
speciem
tradendæ
prudentiæ.

Duplex
errantium
classis in
Historia.

exempla occultè doceant, ac breui politicæ calliditatis artifices præceptorésque conforment. Et verò è bipartita illa, quam initio proposui, classe, qui ita transfiliūt Historiæ fines, vt ciuis boni nomen haudquaquam violent; saltem, si spatis excluduntur historicorum, habent quò sese inter morales Scriptores cum dignitate recipiant. Quamquam enim rebus gestis affingunt aliqua, tamen simulacrum tacitè meditantur, ad cuius imitationem se lectores explorent corrigantque, atque idcirco quæsitis illud virtutibus explere nituntur. Hoc modo Cyrum, quem mediocri fuisse litteratura, aut etiam nulla, Plato sensit, Xenophon, vt non ad Historiæ filum opus dirigebat, litteris perbene ac disciplinis imbutum nescio qua motus coniectura proposuit; ne in Rege, quem Regum exemplar esse voluit, principem contempnissè partem non sine legentium detrimento videretur. At verò isti, qui per speciem tradendæ prudentiæ, secretiora quædam fallendi præcepta, fraudésque aulicas ingeniosè commonstrant, ita (odiõne generis humani, an obtrectationis dulcedine?) Historiarum materiam eligunt aut hominum postremos, & commentationibus suis infra postremos reponunt: aut ambiguar, sæpe etiam honestæ famæ viros; atque eos interpretationum nescio quibus præstigiis occultè conuersos, in arrogantia & calliditatis exempla commutant; vt ex iis, qui ad illos legendos accedunt, nonnulli quidem ad detestationem excitentur, plures tamen ad imitationem alliciantur, nemo eosdem mores efferat, quos attulerat. Quare nolite, per Deum, tanto

cum

De legibus dial. 3.

Vtra clas-
sis histori-
corum
peccet
gravius.

cum discrimine tam leuem auram prudentiæ, tamque inciuile Politici nomen affectare. nolite æqualium vestrorum societatem, dulcèmq; amicorum consuetudinem, morum simulatione, importunisque suspicionibus insuauem reddere. nolite generosos animorum impetus, qui vos ad plurimorum commoda, publicamque salutem ferunt, in nescio quibus priuati status rationibus lucròque planè illiberali retinere. & quod caput est, nolite Pietatis facem, *QVÆ* Regia via incenditibus præit, aliò per diuerticula præpostere utilitatis abrepti non sine ruinæ periculo declinare. Quantum à vobis Religio primum pettoris humani bonum: quantum Fides societatis humanæ vinculum: quantum Patria fortunis ac vita potior expectant, ac flagitant: quantum hic ipse locus, atque hoc Rhetoricæ Templum exposcit, quod Aristotelis sentètia, sicut ab dominatrice omnium Politica fundatum est, ipsique olim huius Templi cultores Politici appellati sunt; ita vos à priuatis commodis exemptos ad Politicum, id est, publicum bonum conuersos cupit; tantum efficite, ne inter hæc Annalium Historiarumque monumenta, humanæ contemptum Fidei, ne iuris æquitatisque neglectum, ne obliuionem Religionis à Religiosis præceptoribus tanta cum vestra iactura, nostròque dedecore didicisse videamini. Hoc ipse ad extremum (si quid gratiæ apud auditores inire nouitas potest) oro, quæsoque Rhetores meos, gloriati vt possim, me primo cum iis congressu è duobus, quæ proposui, vtrumque impetrasse: & à malorum ciuium studio abstraxisse bonos:

lib. v
Rhet.

nos:& à politico historicorum Senatu, bonorum suffragio historicos amouisse malos : utrobique verò Historiam, quod erat mihi destinatum, à calumnia liberaſſe.

P R O L V S I O I I I .

An Poëta dicendi ſint obſcœnorum carminum ſcriptores.

N O M E N hodiernæ diſputationis animo præcipiunt, opinor, ij, qui ſuperiorum annorum, inſtitutique mei recordantur. Etenim hoc mihi pridem conſilij fuit, pro ea, quam profiteor, Arte, ſic apud novos auditores dicere, ut ſi quid illi anticipatum mentibus ſuis afferrent aduerſus Rhetoricæ facultatem, in ipſo ſtatim limine deponerent, ac Templum hoc Eloquentiæ ſecuro erectoque animo ingrederentur. Id ego ut commodiùs certiùſque perficerem, multa in vnã hanc Artem obiecta conglobatim crimina, quaſi confertam hoſtium aciem ſcitè ſeparavi, aliaque in Oratoriam, in Historiam alia, alia in Poëticam intentata diſtraxi : ut Horatiano exemplo par eſſem fortaſſe ſingulis, qui me imparem facilè noueram vniuerſis. Egi itaque pro Oratoria primum, ingeniùmque ac iudicium, quas partes non nemo ſatis inclementer, atque illiberaliter Oratoribus auferebat, perpetua eſſe ac propria eloquentium demonſtraui : deinde Magiſtram vitæ Historiam à calliditate politica ſeiunxi. Poëſis relicta demum eſt, quam hodie in
thea

theatrum hoc Sapientium dabo, vobisque arbitris (Viri litterarum iuxta, ac honorum gradu clarissimi) suo illam cum hoste libérrimè committam. Separanda mihi est in præsentia à pudica & proba Poësis amatoria turpisque: imò quæ impudica est, Poëticae nomine, in quod inuasit, exuenda, ac malas inter artes meritò collocanda. Etenim nobilissimæ facultati hoc iam pridem vitio dari animaduerto: quod eius in ciuitate nullus penè sit vsus, nisi vt numeris libèrè lasciuiètibz animos adolescentium pelliciat, obscenæque aucupio voluptatis irretiat. aded vt Philosophorum alij ex artibus ciuium bono repertis Poëticae seridè & constanter excluderint: alij volumina de Poëtis cautè legendis audiendisque conscripserint, negauerintque inducendos in eorum opera adolescentes, nisi certis antea præceptis: quasi aduersus venena remediis instructi essent. Quod sanè malum aded crescit in dies, aded deformia & fœda carminum portenta nostra hæc ætas videt, aded P O S T R E M I quique Poëtarum lutulenti fluunt, hauriuntque de fæce; vt sanctum Poëtæ olim nomen timidè iam à bonis vsurpetur, perinde quasi honesto ingenuoque viro Poëtam salutaris conuicio, ac dehonestamento sit. Quare, vt hac dedecoris nota, pro eo ac debeo, Poëticae liberem, non ego huic Poëtarum generi obiiciam operum suorum turpitudinem, eosque à scribendo infamiæ metu, aut iniecta Religione absterrebo: nam hoc ipsi à Religioso præceptore facilè expectât, ac minoris faciunt, pro ciuibz haud sanctissimis haberi se, modò Poëtæ interea laudem, laurumque

Quid
Poësi
obiiciant
aliqui.

Plato
dial. 2. de
Repub.
Phitar. de
audiend.
Poët.

retineant. Sed hoc ipsum urgebo quantum poterem, in eamque, qua dolent ac reformidant, partem ego ferrum dirigam, atque ostendam; istuc opificium, si nesciant, Poësim veram germanamque non esse, ac proinde licere illis, abiecta è capite laurea, abire Poëtarum choro. Hoc autem quia intelligo novum videri non paucis, contraque me esse totam, ut ipsi aiunt, nationem Poëtarum: ideo date mihi hoc, Viri sapientissimi, ut relictis in præsentia factis in speciem argumentis, vendibilique genere dicendi, nova forma orationis aggrediar seuerè causam, eamque Philosophiæ suffragio definire contendam. In quo si me maius aliquid molientem nervi deficient, ac vires; consolabor ipse me operis pulcherrimi aggressione, laudisque fortasse non nihil, quod primus id conatus fuerim, apud æquos rerum æstimatores impetrabo.

Rem porrò totam, ut consilij mei summa facile ineat, ita paucis ratiocinando conficio. Poësi non licet auertere se à felicitate civium aliòve tendere figmentis suis: quod si faciat, haud videtur Poësis usquequaque nominanda: hoc autem sine carete cum videam impudicum Poëma, quid sequitur, nisi ut (si hæc duo vera sunt) eos, qui impuris carminibus imitantur, integre, absoluteque Poëtas non esse pronunciem? Ac felicitatem quidem (ut priori loco aggrediar ad id, quod in ratiocinatione prius est) esse Poësi propositam, deduco ex eo, quod artes, quæ exercentur in civitate, ita famulantur civili scientiæ, felicitatis humanæ cõtemplatrici ac præfidi, ut parem sortitæ omnes finè ad civium bonum pariter

Ratio ac forma dicendi in hac pro-
lusionè.

Summa huius disputationis.

Felicitas finis civilis facultatis.

pariter conspirent. Nam cum ciuiliſ facultas perfectum ciuitatis ſtatum, ciuiumque beatitudinem moliatur, idque conſequi haud poſſit abſque diſciplinatum opera reliquarum; dubitandum non eſt, quin ſingulae artium, partem huius in ſe muneris deriuantes, in hanc denique populorum ſalutem, fortunamque collineent. Atque adeo conſtat Poeticam, quae vna ex hiſce artibus eſt, in parte huius operis occupatam, laborare & ipſam circa publicam felicitatem. Sed nondum quod propoſui planè conſeci: ita enim ſtatuo Poeticæ finem ciuitatis bonum, vt negem, partibus expletam omnibus, numerisque ſuis eam eſſe Poëſim, quam ad hunc finem Poëta non referat. Quod ex magno utique ingeniorum pari ſuadeo in hunc modum. Etenim Ariſtoteles cum dixiſſet in Ethicis, artes omnes ſub eſſe Politicæ facultati, hoc eſt, artium Reginae, in primis verò ceterarum, vt ipſe ait, honeſtiſſimas, Militarem, Oeconomicam, ac Rhetoricam; addit, ad Politicam pertinere non ſolum, vt quae in ciuitate retinenda ſint artes, quaeſque addiſcat vnusquiſque; & quatenus ipſa definiat; ſed vtatur etiam actuoſis, atque operum conſcientibus diſciplinis, eiſque leges ferat, quid agere ſingulae debeant, quidve reſpuere, ideoque ab huius ſcientiae fine, fines aliarum contineri; hunc autem eſſe humanum bonum. Quibus ex verbis colligit bonus, vt opinor, indagator Ariſtoteles ſententiae D. Thomas, imperium ciuiliſ ſcientiae in reliquis diſciplinis magnum quidem eſſe, ſed eſſe longè minus in contemplatrices ac rationales, quas in cognitione, & æſtimatione rerum poſitas, *θεωρητικὰς*

Artium
finis.

lib. 1. c. 1.
& 2.

Quale,
quantum-
que ciuiliſ
imperium in
reliquis
artibus.

Le. 1. &
2. in 1. &
3. c. Eth.

κὰς Græci vocant; quàm in effectrices, & vt iidem
 appellant, *πρακτικὰς*, hoc est, cõsummationi ope-
 rum addictas. Nam iis, quas posteriore loco di-
 xî, artibus Politica facultas præcipit, tum quod
 spectat ad earum vsum, vt vel exerceant artifi-
 cium, si in rem ciuitatis sit, vel ab eo, si secus, ab-
 stineant, tum quod pertinet ad operis designa-
 tionem, descriptionemque; vt faber non solum
 gladios ac venabula fabricetur, sed ita etiam fa-
 bricetur, vti ipsa imperarit; ideoque artis tem-
 peraturam, ac teli formam modumque præscri-
 bat artificio. At verò rationalibus disciplinis ea
 tantum, quæ ad earum vsum faciunt, non quæ
 spectant ad operis naturam iubet. Nam vt aliqui
 in ciuitate tradant Mathematicorum doctri-
 nam, aliqui addiscant, Politica præcipit: vt verò
 de triangulo hæc aut illa concludantur, minimè
 præcipit. Quæ me dicta Sapientium compellunt,
 vt ita mecum fortasse non inscitè ratiociner. Si
 scientia ciuilis exercet imperium non solum at-
 tis vsum imperando, sed sæpe modum operis de-
 finiendo, seque in ipsa artis præcepta insinuan-
 do; dominari dicenda est in naturam artis, eam-
 que sic regere; vt ars non in aliqua re externa,
 sed in se ipsa, naturaque sua à præscripto Politi-
 cæ pendeat. Quare si, quod hæc artium domina
 statuit, artifex non seruet, hunc non ciuem mo-
 dò malum, sed malum quoque artificem ap-
 pellabo, quia in ipsa artis suæ natura peccantem
 deprehendo. Iam verò cùm Rhetorica princi-
 pes inter artes numeretur ab Aristotele, quibus,
 vt Magnus Aquinas aiebat, non modò vsum ar-
 tificij, sed modum quoque in vfu Politica diri-
 git:

Rõsis
 quomodo
 Politicæ
 subiecta.

git: profectò si Rhetor contra huius imperantis scientiæ præceptum aget, in artificio illum suo peccare, atque adedò imperitè, ac perperam exercere eam, quam profiteretur, Rhetoricam affirmabo. Phrnicum Poëtam (vt scribit Herodotus) quòd Miletum captam, euersamque Athenis dedisset in theatrum, atque à spectatoribus ægrè ferètibus amicorū eladem lacrymas vberim elicuisset; Atheniësis Magistratus mille drachmis multauit, quòd importunè refricuisset domesticum malum: addito interdicto; Ne quis in posterum eam Tragœdiam referret. Hoc scilicet edictum, imperiùmque Magistratus in Poëticæ vsu, atque exercitationem fuit. Perge: præcipit sub Politici persona in libris Politicorum Plato, vt Poëtæ melioribus addicti peiorum exempla ne puridiùs consèctentur: nève vnquam voluptuosam lasciuire Musam suis in carminibus patiantur, ne fortè voluptas in ciuitate pro lege, ac ratione dominetur. Præcepta hæc, vt video, temperat imitationis modum, artémque Poëseos intinam moderantur. fac Poëtam huic imperio non parere, fac amatorio imitantem carmine lasciuire; facies etiã imitationis hunc suæ præcepta violare. Atqui imitatio Poëticæ natura est: ita sanè. quo ergo modo cum imitatione non bona, Poësis ac Poëta non malus sit? Quare liceat mihi rem conficere cum Platone, hoc est, viro non paulo iis, à quibus libenter abeo, sapientiore: qui cum copiosè differeret, vsu Rhetoricæ non esse in ciuitatibus admittendum, nisi vt ciuium animos informet ad virtutem; *Qui aliter, inquit, vitur arte Rhetorica, quàm vt ciues*

lib. 6. in
Erato.
Pœna
Tragicæ
Poëtæ.

lib. 10.

lib. 10.

lib. 10.

In Gor-
gia.

*meliores efficiat, is Rhetorica non verà vitium, sed
adulatoria quadam arte.*

Quid di-
cere ad-
uersum
hec aliqui
possent.

Duplex
artis finis.

Felicitas
quantum
spectet ad
Poesim.

Exemplū
pictoris.

Poesis pi-
cturæ ger-
mana.

Sed videre, quàm amicè cum hoc Poëtarum
genere congregiar: adero caducæ, prolabantique
eorum causæ, quòdque illis fulcimento sit, mihi
certè haud nihil negotij facessit, simpliciter aper-
tèque monstrabo. Dicent homines nò illiterati,
duplicem esse arti propositum finem, alterum
propinquum, adnexumque rei; remotum alte-
rum ac separatam: à priore pendere artis natu-
ram, posteriorem sine artificij iactura negligi
posse. Ad hæc disputabunt, civium felicitatem
finem esse quidem Poëticæ, sed extrarium com-
munemque cum aliis, deòque si hic finis nonni-
hil violetur, non continuò artem perire, quæ in
imitatione demum sita est. Quid enim? si vivo,
ac spirante opere obscæni quidquam pictor ex-
presserit, num quòd vitium est hominis, in artis
vitium præposterè transferamus? cum potius,
vbi hæc incurrunt in oculos, dolere soliti sumus,
tantum artis tam prauè esse locatum: quòdque
de collusoribus dicere consuevimus, OPTIMUM
quemque aleatorem, pessimum esse, id traduce-
re ad hoc genus artificum possimus; quibus eum
agitur eò miserius, quòd felicius quòd volunt, ef-
fingunt. Quòd si hæc in picturam cadunt, osten-
duntque, huic arti nihil obesse dominatricis
scientiæ finem, quo minùs vel impudico in opere
artificium pingendi videamus, atque etiam pro-
bemus; cur, obsecro, in Poësi, quæ picturæ ger-
mana est, hoc idem tam religiosè, asperèque ne-
gabimus? Hæc isti si pro se dicant, ita me con-
trà respondentem audiant. Civium beatitudi-
nem

nem non sic esse per me Poëticæ finem, nec ad eius naturam tam propè accedere, quin mea sententia, propiùs multò accedat imitatio actionis humanæ, quæ finis Poëticæ intimus, ipsâque natura est. Id enim artibus est solemne, ut quod artifices moliuntur, id fermè finis earum sit, atque ut domus architecti, & signum sculptoris est opus pariter ac finis: ita Poëtis utrumque præstat imitatio. Sed nego quamcumque imitationem satis esse ad Poësim; eamque solùm seligo, quæ ad morum honestatem, cuiusquæ bonum aliqua ratione conducatur, nisi fortè quidquid ludiones comminiscuntur in foro circulantes: quidquid hariolantur erratici homines, incoleque sortentium ganearum: quidquid umbræ potentiorum, mimique atque æruscatores meri mentiuntur; id continuò interpretari velimus artificium, imitationemque Poëtarum. Nam si quælibet imitandi ars, quæque rationem virtutis habeat nullam, seriò ac solidè Poësis est, cur exerceri hanc imitationem sine præcipuo Dei afflatu negant sapientes viri? tantæne molis est imitari mores hominum (quod tamen à natura insitum esse hominibus, vel à pueris ait Aristoteles) ut inter cæteras artes hæc vna præstare operam suam sine Deo comite non possit? quasi verò, quemadmodum in scena cum arduum quid, implicatumque suboritur, induci è machina Deum ad nodi explicationem videmus; ita cum egeat ubique peculiari præsentia nutuque Dei Poëtarum ars, munus hoc imitandi perdifficile esse, humanoque maius ingenio fatendum sit. RES sacra Poëta est, inquit Plato, neque canere prius potest, quam

An quælibet imitatio sit finis Poëseos.

Apud
in
sol

In Poë-

Dei afflatu cur egere dicitur Poësis.

In Ione:

Deo plenus. Audio : sed quid tam præsentī ope
 Deī opus habet Poësis ? vnde hæc tam constanti
 sapientium consensu de hæc arte dicuntur ? blan-
 dirine voluisse Poëtarum nationi hominum se-
 uerissimos credendum est ? an potius ostendisse,
 idcirco egerè Deo in primis imitantem Poëtam,
 quia fabularum inuolucris commentisque ma-
 gnum quid omnino moliatur, atque ad rem in-
 ter humana maximè diuinam, hoc est, ad vir-
 tutis amorem, exercitationemque mortales ex-
 fuscitet ? Scitè ac verè Socrates comparare cum
 annulis, orbibusque Poëtas solebat : quòd sicut
 magnes, dum ferreum ad se anulum trahit, vim
 quoque cum illo communicat, vt annulos alios
 atque alios areanis nexibus adducat; ita medius
 inter Deū & homines Poëta pertrahere nequeat
 ad se hominum animos, ni prius ipse tãquam an-
 nulus à magnete, hoc est, à Dei Numine commo-
 tus raptusque sit. Quare ne telum ab aduersariis
 intortum fuga declinauisse videar; agnosco du-
 plicem illum quem separarunt in arte finem: vti-
 litatem non nego remotum quid esse: imitatio-
 nem non inficior esse eam, ex qua sit Poësis æsti-
 manda: sed ipsam imitationem aio æstimandam
 aliunde, hoc est, finem hunc intimum ab eo ex-
 trinseco pendere, imitationemque vtilitate me-
 tiendam esse. Quid enim? (liceat ita mihi ratio-
 cinari) Architecto finem præfigimus ædificatio-
 nem domus: num propterea ex incolarum com-
 moditate, qui finis est eidem artificio paulò re-
 motior, ædificationem nõ æstimamus? num, quia
 extrinsecum quid est, id propterea negligit ar-
 chitectus? an potius tanti facit, adeoque ab hoc
 extrin

Apud Pla-
 tonem in
 Ione.

Architecti
 & Poëtar
 par ratio.

extrinseco temperat ac regit intimū illum finē,
 vt de exædificāda affabrè domo nō aliūde magis
 quā ex apto habitantium vsu cōsiliū capiat?
 Ita profectō se res habet. sit licet extra imitatio-
 nem, id est, finem Poëticæ intimum ea quam di-
 cimus utilitas, inde tamen ipsa pendet imitatio,
 adeoque pēdet, vt non sit integrum Poëtę illam
 pro libidine cōformare absque vlla utilitatis ra-
 tione: sed eam tantummodo ad artificium suum
 sine vlla exceptione pertinētem tractare debeat:
 quæ ciuitatis ad bonum pro ea, ac potest, ratione
 conspiret: quæ auditorum animos ad virtutem
 informet: cuius denique author impulsorve deus
 (vt multis affirmat Socrates) videri possit. Quod In Iona
 si non quælibet imitatio id habet, sed impura
 est ipsa morum virtutumque perniciēs, atque
 adeo referri nequaquam potest in Deum condi-
 torem, suaforē mve, constat, opinor, Poësim fœ-
 da in imitatione lasciuiētem falli, labique, atque
 ab artis suæ semita delirare. At in pictura vel ob-
 scœna pictoris artem admiramur. Esto: num id-
 circo bonum in ea rerum expressione pictorem
 dicimus? Transfer, obsecro, mentem ad Medico-
 rum artem: inde fortasse sanius feres de pictore
 iudicium. Nicias, qui Pyrrhi valetudinem rege-
 bat, Fabricio Consuli Romano clam sponpondit,
 se per speciē curationis erepturum Regi vitam,
 & Populo Romano grauissimum bellum. non
 ille quidem auditus est, nec facinus patratum.
 Sed finge Niciam adornasse pharmacum, propi-
 nasse Principi, necem intulisse. agedum, agno-
 scisne in eo medicamento peritiam artis? quī po-
 tes negare? cū, nisi medicinam probè calluisset,

Plut. in
 vita Pyr.
 & Gell.
 lib. 3. c. 8.

An Medi-
 cus in cō-
 ficiendo
 propinan-
 doque ve-
 neno bo-
 nus sit
 Medicus.

E s confi

conficiēs eius non fuisset Nicias. Neque mirūm videri hoc debet: quisquis enim ex herbarum succorūve scientia nouit agris corporibus opē afferre, nouerit etiam ex eorūdem cognitione integris ac sanis interitum creare necesse est. Quid ergo? Niciam ita medicamenta tractātem, bonūmne Medicum, sēque medicē gessisse affirmabo? ego id quidem negabo strenuē, & mecum, ut puto, ratio negabit. Etenim cū Medici finis sit corporum sanitas, eius gratia ille debet herbarum vi potestātēque vti, nec aliter succos ac pharmaca tractare, aut medicamenta conficere, quā v̄t regendæ valetudini, leniēdisque morbis opem adhibeat. quod si secus faciat, ac medicamenta, contrā quā finis artis præscribit, vsurpet; non modò peccat vt Nicias, improbiq̄ue ciuis ac proditoris, personam gerit; sed vt Medicus, cuius est sanitatem curatione quærere, planè peccat. Quare in Nicia ita peritiā medicæ artis agnosco, vt tamen eum boni partes Medici peregisse etiam atque etiam negem. Multo etiam negem magis, si quidquid nouit, eò cōferat, vt nulla ad salutem, omnia ad perniciem apta medicamenta conficiat: idque sui iactet operis, id muneris profiteatur, pestem vbiq̄ue spargere, cuncta venenis inficere, depopulari ciuitates, moliri exitiū generi humano. Quid? nōne hoc ipsum valet in omni genere artium? agricolam nemo dicet agricolationis præcepta seruare, qui mala educet gramina pro salubribus: & nauta qui bonus appellabitur, qui nauem scientissimè regat, sed in scopulos dirigat? Neque de pictore, vt eò redeat, vnde abiit oratio diuersè

Par causa
reliqua
rum ar-
tium.

diuersè pronuncio. Exprellum aliquid obsceni-
 dum contemplor in tabula, agnosco in ea scien-
 tiam pectoris, qui illa oculis simulacra scitè su-
 biecit: at gessisse illum se, vt decebat pictorem,
 bonum, profectò affirmare non possum. Nā cum
 dirigere expressionem rerum, debeat pictor ad
 voluptatem, hominis inquam bonum, hoc est,
 rationi cōsentaneam (huc enim spectare artes, vt
 vitam hominis perficiant, ideòque inferuire Po-
 liticæ ciuium bonum vniuersè moliēti satis iam
 ex Aristotele demonstratum est) cūmque ille
 turpium, figuratione simulacrorum eam non
 tam hominis quàm belluę voluptatem, quæ vide-
 licet nulla est animo capitalior pestis ac presen-
 tius venenum, adonet; illum ego non modò
 ciuem non bonum, sed artificem quoque non
 bene, neq; ex præscripto attis expressione vten-
 tem, atque ad eò neq; se vt pictorem bonū præ-
 stantē meritò nominabo. Hac igitur lege modò-
 que si de Poëta disputem, videtis qua illū ratio-
 ne pictoris etiam præiudicio dānare possim. Sed
 aliud est, in quo longè quàm pictoris artem, gra-
 uius peccare Poëtæ imitationē duco, si à præscri-
 pta sibi honestate declinet. Est enim Poësis in
 artium choro pars & ipsa Politicæ facultati subie-
 cta, & eiusdem præterea facultatis instrumen-
 tum, hoc est, tum decus, tum præsidium ciuita-
 tis. Vtraque res peculiari quadam ratione con-
 sētite cūm Politicę fine supra ceteras artes Poë-
 ticam cogit. Etenim vt de priore dicam, præter
 eam causam obligationēque, qua singulæ ar-
 tium obnoxia sunt, vt opus suum referāt in pu-
 blicum bonum; priuatus quidam Politicam in-
 ter,

De picto-
ris exem-
plo.

lib. 2.
Phys.

li. 2. Ethic.
cap. 2. dicitur
miseriam
a. 1. 1. 1.

Rhetorica
Politicæ
soboles.

rer, & Rhetoricam nexus intercedit, quòd nimirum, vt ait bis terte in Rhetoricis Aristoteles, ars Rhetorica ex Analytica, Politicâque composita sit. Quod si ita est, finis Politicæ non iam planè remotus, aut alienus, sed adnexus Rhetoricæ cognatûsque videri debet: quare multò altius, quàm cæteræ artes, in se ipsam Poësis peccabit, si peccet in Politicam: malòque quasi intestino implicata à Politicæ fine deficere impunè non poterit, quin ipsa se distrahat, destruâtque. Iam verò (quod posterius est) eiusdem ciuili adiuuentum veteres agnouère Rhetoricam: credo, vt docet Plato in Alcibiade, quia leges, mores, ac cætera, quæ è re ciuitatis sunt, hac administra ciuibus suadentur: idque aut probabilibus ad fidem inuentis præstat Orator, aut excogitatis in speciem figmentis Poëta molitur. Atque, vt de Poësi quidem seorsim loquar à Rhetorica, discretè profuseque docet Plato, legû latores eò Poëtis vti, vt iuuenum animi carminibus deliniti legibus obsequantur. In quam sententiam copiosè differitur à Strabone, Philosopho in paucis nobilibi, & vt ferebat aureum Augusti seculum, in Poëticis apprimè intelligente, ostenditurque, ciuitatum ac legislatorum fuisse vetus institutum fabulas adhibere Poëtarum ad hominum mentes suauiter efficacitèrque permouendas. Atque huic operi excogitata esse poëtica figmenta alicubi demonstrat Aristotelis testimonio, Aristotelis non impar ingenio D. Thomas. Quod si ita est, si Poësim inseruire solitam accepimus ciuili facultati, atque huic potissimum rei natâ; profectò finem Poëseos interpretari eum debemus, qui

ciuè

Et eiusdè
instru-
mentum.
Dial. 2.

Dial. 2. de
legib.

lib. 1.
Geogr.

In epist. 1.
ad Tim.
c. 4. lect.
2.

ciuili, cuius adminiculum est, operam accom-
 modet ad *σπουδῆν* attingendum. Nemo enim ali-
 ter animo concipit instrumentum, quàm quod
 vsui esse queat artificii quidpiam molienti. Ergo
 si qua in medium prodeat imitatio, quæ non
 modò non obsecūlet huic fini, atque ad felicitate-
 tem non impellat, sed impedimento magnopere
 ad illam sit, renocetque strenuè à publico bono,
 hæc nimirum neque instrumentum Politicæ, &
 quod inde fit, neque Poëseos absolutum nume-
 ris omnibus artificium dicenda erit. Negabunt
 Philosophi bonam esse artem effectricem habe-
 narum ac fræni, quæ frænum ita fabricetur, vt
 eo ad cohibendum frangendumque belluæ im-
 petum equestris vti non possit. Ita sanè artem,
 quæ sic imitationem concinnet, vt ea inseruire
 Politicæ nequeat ad frænandos regendosque ho-
 minum animos, numquam ego perfectè, atque
 absolutè Poëticam nominabo. Quòd si quam-
 cumque versu imitatricem artem isti Poësim li-
 betaliter appellent, faciliè à me vt volent, impe-
 trabunt, vt illos ea quidè ratione Poëtas vocem;
 modò constet, istud (quantum quantum est) arti-
 ficij genus, inter artes meritò ac planè recipi non
 posse: quando eius ductu facultatis, sub qua ar-
 tes reliquæ militant, ad ciuium felicitatem mi-
 nimè conspiret. Sed non tam parui æstimo Poë-
 tarum laborem, vt eum mimi scurræque persi-
 miliam quibuscunque imitandi limitibus definiã,
 quin potius, cum animaduertam à priscis dicen-
 di magistris nullam Poëtarum artem cognitam
 esse, nisi quæ ad felicitatem finemque ciuilis di-
 rigatur, quæ sit propago ciuilis, ex eaque confl-
 tur,

Instrumē-
 ti natura.

tur, quæ ciuilibus sub fine comprehensa eiusdem quoque adiumentum sit; eniuverò concludere mihi posse videor haud temerè: eos, qui impostam sibi à ciuili personam turpiter abiiciunt, artem quoque abiicere Poëtarum, aliâque prope modum inducere, quam ipsi suo arbitratu eudunt, quàmque magno ciuitatis malo, magna artis quam profitentur iniuria, magna ingenij (si quid habent) peruersitate, maximâque pernicie sua, Poësi pro vera germanâque supponunt.

Poësis
impura
an apta
ciuium
felicitati.

Dixi de altera argumenti ac disputationis meæ parte: ostendique, Poësim propositum habere finem, ciuium felicitatem, ad quam nisi fabulis se suis referat, non sit ea, quam sincerè atque integrè quærimus, ars imitandi. Superest ut demonstrem, ineptam in primis esse huic fini impudicam Poësim: quod è duobus initio propositis alterum, mirum in modum Poëtas nostros sollicitare, ac torquere possit. Dabunt enim illi consilium esse Poëticæ, ut ad beatitudinem dirigat, sed negabunt aberrare ab hoc signo ea Poëmata, quæ impuros hominum mores imitantur: tuebuntur se veterum exemplis, quorum si numero pugnent, ut ipsi sibi præcinunt, vicere. neque descendunt ad Pedarium quemque Poëtarum. summa eorum capita, ipsum poëtici Senatus Principem HOMERVM inuadent: huius exemplum lasciuiantis, ut aiunt, paulo festiuus, genioque ac voluptati liberalius indulgentis adducunt: laude se, nedum venia, dignos prædicabunt, si huius vestigiis sedulò insistant. Postremò confidentissimè loquentur, malle se cum Homero peccare, quàm cum aliis bene sentire,

Quid sentiant aliqui.

Ridere

Ridere soleo, Auditores, cùm homines video ab Homeri virtutibus, quibus vniuersa illius Poësis abundat, stentè declinantes; si quid verò irrepsisse videtur in eam vitij, auidè arripientes; venítque in mentem, quod de Aristotelis discipulo nescio quo in veterum monumentis legi. Hic cùm audire in turba cœpisset Aristotelem, vidissetque præceptorem inter loquendum balbutire, homo egregiè stolidus id sibi imitandum vnicè duxit; neglectisque, quæ diuina tradebantur de Philosophiæ præceptionibus, satis se Aristotelem fore existimauit, si balbus fieret, quid multa? per annos iam aliquot inter Peripateticos versatus domum venit promissa more Philosophorum barba, totusque ad balbutientis similitudinem factus. Domestici, veste ac barba Philosophum interpretati, expectare primùm quid tandem præceptorum ferret à Lycæo: mox vbi illum trepidare identidem lingua, atque impedita oratione subsistere, eaque se quasi nota Peripateticum venditare animaduertunt; nimirum alij ludere Philosophi ingeniũ lepidissimi, risuque emori: alij hominis amentia apud se misereri, aut etiam stoliditatem ineptissimi capitis palam stomachari: inter quos frater acerbius paulo commotus; Istuccine, inquit, est Sapientum octaue, quod ab Aristotele domum reportas, vt cùm ad illum eloquens profectus sis, elinguis ad nos atque infans redieris, quodque tibi vnum supererat hominis, sermonem amiseris? Huic ego non dissimiles illos existimo, qui ad Homeri Poëtarum magistri carmen accedentes, cùm ex eo ad omnem virtutem inuitamen-

Plur. de adul. & am. interu. nose.

Aristoteles balbutiens.

Ridicula imitatio.

Imitatores vitiorum.

ta

ra possent accipere, diuina hæc omnia (vitióne
 humani ingenij ad deteriora procliuis, an quia
 rebus ipsi melioribus impares sint?) oscitanter
 ac stolidè prætereunt, nec magnopere laborant,
 illustre vt aliquid ac memorabile inde mutuen-
 tur; vbi verò impuræ nomen voluptatis sonat,
 ac pinguiori non tam Minerua, quàm Venere
 dictum quid vident, illuc homines voluptuarij
 adhinniunt rapiunturque: in id animum cala-
 mùmque repentè accómodant: illius imitatione
 Poëtas iam se, ac (si Diuis placet) Sesequihomeros
 scilicet effectos arbitrantur. Verùm, vt quam
 isti seu gratiam, seu veniam ex Homericâ imita-
 tione quærunt, quódque culpis suis confidenter
 obtendant Principis Poëtæ nomen, extorqueam
 aliquando de manibus, eosque specioso hoc pa-
 trocinio denique denudem; nego Poësim Ho-
 meri, tum quæ Achillis iram, tum quæ Vlyssis
 reditum comprehendit, amatoriam Poësim ap-
 pellari posse: nego ex octo & quadraginta eius
 libris vel vnum amatorie scriptum esse: nego tot
 inter Heroas virósque fortissimos aliquem repe-
 riri amoribus implicatum, eamque ob rem aut
 arma posthabentem, aut ciuilibus officij quidquam
 detrectantem. Magnum est, quod dico, Audito-
 res: sed quàm non temerè dicam, quæso, vt ad-
 huc fecistis, attendite. Etenim, quòd ab istis vi-
 derem me quotidie Homericò exemplo deterre-
 ri, statui vtrumque Poëtæ volumen ea gratia
 recognoscere. Sumo Iliadem in manus, ac lubri-
 cos primùm suspectósque mihi locos, mox etiam
 reliquos percurro. Principio ad Chryseiden ac-
 cedo, interprete Calchante, restitutam patri ab
 Aga

An Ho-
 meri car-
 men ama-
 torie
 scriptum
 sit.

Ilias exa-
 minatur.

Chryseis
 & Aga-
 memnon.

Agamemnone. Mentionem amoris puellæ in Imperatorem, aut huius in illam, nullam video. Adhæc, iussu Agamemnonis non amantis, sed ulciscientis, Achilli Briseis abstrahitur, deportaturque ad Agamemnonem, quo loco lego iratum sanè Achillem, quòd se contemptum luce palam animaduerneret insolens iniuriæ vir: at amatorie dolentem, iacturam captivæ pulcherrimæ commemorantem, benevolentia in illam suæ argumentum aliquod promentem ne vno quidem versu litteravè lego. Præterea multo post reconciliatus Agamemnoni Achilles, plurimisque ab eo muneribus atque ipsa etiam Briseide donatus, non modò ad subitum puellæ conspectum nihil præcipitanter, aut impotenter agit, non modò signum aliquod amoris, aut certè desiderij ex absentia non ostendit, sed (videte Herois continentiam, ac Poëtæ decorum) Patrocli amicissimi capitis nece percussus, ne hospitem quidem officiis excipit redeuntem, imò nec tantisper eam alloquendi, aut denique salutandi moram facit. Pergo ire ad alios Heroas, Ducésque Troianos æquè ac Græcos: omnia occupata reperio belli consiliis, armorumque tractatione, nihil aut in horum castris, aut intra illorum mœnia relictum amorum insanæ nugisque. Ergo deposita Iliade, transfero me ad Odyssæam: Adeo primùm ad procorum turbam, tum ad Calypso Nympham, dein ad Phæacas, mox ad Circen, iterum, ac sæpiùs ad procos, & Penelopem: nam hi potissimùm loci subolere aliquid videbantur. Apud procos multa pugnaciter, ac superbè, vti competitores solent: at incontinen-

Briseis,
Agamemnon,
&
Achilles.

Odyssæa
expenditur.

Proci &
Penelope.

Fam. Strada.

F

ter

ter impudicé que riuatum more in Penelopen oppidò nihil; imò nec verbum vsquam lego ad blanditiã, nedum ad impudicitiam inclinatum. In Ogygia Calypfus insula verecundè atque hospitaliter omnia proponuntur, si vnã excipias querimoniam Nymphæ Deos incusantis, quòd ab se hospitem inuidentes abstraherent; id quod tribus aut quatuor versibus absoluitur.

Calypso
& Vlysses.

Nausicaa
& Vlysses.

Circe &
Vlysses,

Apud Circen, atque Nausicaam Phæacum Regis filiam nulla est amorum, nulla illecebrarum mentio. Rursum ad procos redeo domi Penelopes diuersantes, eiusque nuptias certatim, ac pertinaciter exposcentes: & tamen in re planè amatoria adè nullæ amantium preces, nulla depreuntium suspiria, nullæ delirantium lacrymulæ visuntur; vt profectò, quantum leuia hæc atque nugaliã plerique hodie Poëtarum accersere solent vel inuita, tantum ille sponte oblata sedulo declinauisse videri possit. Quid verbis opus est? Reliquum carminis absoluo: resumo Iliadem, Odyssæam repero, percurro omnia vtrobique cum cura. Illic præter Iunonis fraudem pellicientis maritum Iouem cesto Veneris; hîc præter Demodoci cantilenam de Venere, ac Marte Vulcani dolo deprehensis, quæ tamen multis allegoriæ vtunque sunt; cæterum in libris octo & quadraginta, in tam multis variisque figmentis nihil intemperanter, nihil in amore confidenter, imò nihil amatoricè factum dictumve comperio. Enimuerò tunc ego Poëtæ ingenium ac verecundiam exosculatus (fatebor id, quod res est, Auditores) imperare mihi non potui, quin amore in illum pariter, atque indignatione in ætatem nostram,

Quid demum amatorij videatur esse in Homericæ Poësi.

nostram, in hunc fermè modum exclamarem. En nostri ingenio tam prauo, quàm turpi, Poë-
 matis particulam condunt ferè nullam, quam
 amatoris fabulis ad stomachum vsque non infi-
 ciant, simulque titillantium illecebris volupta-
 tum non emolliant mares animos, ac lenocinan-
 tis vbique Veneris interiectu omnia nõ infamèt:
 cùm tamen Poëticæ parès tanto in opere, pèrque
 omnia humanæ vitæ munia descripto, tot inter
 commenta fabularum, in ea præsertim persona-
 rum ciuiliū bellicarūque varietate, qua nul-
 lam penè mortalium cõditionem imitando post-
 habuit; tam castè decentèrque Poësim per omnia
 deduxerit, vt CONDENDI Poëmatis simulacrum,
 cùm pacata in re, tum in turbata docere poste-
 res voluisse videatur. Et mihi isti mentionem
 Homeri facient, eiúsque exemplo tuebuntur la-
 bes suas, atque in plebeio spurcòque carmine,
 Homeri, hoc est, ingeniosissimi, castissimique
 Poëtæ nomen ementientur? à cuius sapientia
 tam longè absunt, quàm propè ad eiúsdem vere-
 cundiam non accedunt. At Homerum, inquiunt,
 de Ioue, de que aliis Diis obscæna nonnulla scri-
 bentem imitari quis vetat? O homines sordium
 hircines? imò ô sordes ipsas, & fœculam Poë-
 tarum? Vetat inquam pudor, cuius transilire
 fines numquàm licet: vetat ipse propemodùm
 Homerus, qui cùm in hominibus quorum fa-
 cta canebat, nihil huiusmodi sit vnquam ausus,
 ostendit quid necessarium factu iudicaret, ac si-
 mul credibile reliquit, quæ semel bisve de Diis
 ea ratione commentus est, se allegoriæ videlicet
 inuolueris occultasse, quamquam ne allegorias

Homeri
 laus &
 aliquorū
 execratio
 Poëtarū.

Apud
Plat. dial.
2. de Rep.

quidem huiusmodi tradendas adolefcētibus So-
crates admonebat, vetat denique, si cætera deef-
sent, Homero non paulo maior Plato, qui cūm
reprehenderet in Politicis Poëtarum opera, quæ
ciuitati, quam ille tanto studio fundabat, pernicio-
sa essent: cūmq; ad Homeri Poësim accederet,
cāmque impensè & cunctanter expenderet, vbi
in Deorum amores atque discordias incidit; no-
xios enim uerò Reipublicæ huiusmodi sermones
queritur, in iisque Homerum non solūm ciuis
non boni, sed mali etiam Poëtæ, suæque in arte
peccātis sustinere personam docet. Quòd si hoc,
quantulūm est vitij, non tulere in Homero sa-
pientes, quid in iis faciant, in quorum carmini-
bus si quid boni est, hoc ipsum est, quod in Ho-
mero est mali? Quare cogant isti rursus copias
suas, qui paulo antè & numero, & dignitate Poë-
tarum tantopere gloriabantur, & non modò am-
plissimum lectissimūque Latinorum agmē LV-
CANVM, STATIVM, SILIVM, FLACCVM, He-
roicos propè omnes; sed carminis vtrobiq; Prin-
cipes, apud nos quidem VIRGILIVM, apud Græ-
cos verò in tribus summis generibus Epico, Ly-
rico, Tragico, HOMERVM, PINDARVM, EVRI-
PIDEM strenuè nobiscum facere, atque Ethnicos
scriptores inter ea superstitionum inquinamenta
educatos aduersus Christianos Poëtas apertè pu-
gnare pro honestate cultūque pudicitie (ô vulnus
à quibus minimè decuit inflictum Religioni no-
stræ) tandem aliquando intelligant, sceditatēque
suas Ethnicorum saltem exemplo castigent.

Præcipui
quique
veterum
Poëtarum
pudicè
scripse-
runt.

Dedecus
aliquorū
Poëtarū.

Asylum
impudica
uentium.

Sed audio, quid isti respondere plerunque so-
lent: Ea, quæ ab se turpia, & inhonesta narra-
tur,

cur, non perinde narrari, quasi proponantur ad imitandum; id enim extingueret Poëtæ finem, qui cum consilio moderatricis urbium facultatis, publicâque utilitate consentire debet; sed eò afferri, multumque in iis conscribendis operæ adhiberi, eorum ut turpitudine deprehensa facilius euitentur. Ut enim virtus si Poëtæ in carmine viuat, oculisque cernatur; mirabiles sui amores excitare solet: ita vitium (quæ pars est altera sapientiæ) suis si coloribus exprimitur, si ut est fœdum ac sordidum, prodire cogatur in scenam; absterreat profectò contemplatores sui, & in odium pariter, fugamque conuertat necesse est. Scio hoc asylum esse eorum, qui obscœna componunt: nempe huc illi se subita proripiunt fuga, quoties vrgentur: quòd intelligant, quamdiu obtinent hanc arcem, tamdiu se posse vitiorum familiam abundè alere, ac splendidè etiam tueri. Verùm si hæc impurè atque intemperanter admissa, ea gratia narrantur ut euitentur, primum cur, obsecro, Heroi ac Principi viro asfinguntur, qui carmine proponitur ad imitandum cæteris? Deinde, cur ad hæc oris improbi nugas, quas indicasse, idque rarenter, plus nimio foret, isti tam libenter, tam crebrò, tamque diu, atque otiosè reuoluuntur? hæc enim duo sunt, quæ mihi suspectam reddunt istorum sapientiam, qui obscœna versu tractantes, profuturos se generi humano putant. Age igitur: nego, istæc intemperantis argumenta voluptatis in Heroë, primarumque partium, aut paulo illustrioribus personis, quæ plurimum valent ad exemplum, de industria exponenda esse. Etenim ignosco Hi-

Duplex
relum in
eos, qui
turpia
narrant
ut euiten-
tur.

Primum
relum. ut

Historicis
præscri-
pta lex
narrandi.

Quid He-
ros sit.

Euripides
in iudiciū
vocatus.

In Hip-
pol.

storiarum scriptoribus, si nonnumquam flagitia Principum describant, quando eos refert, uti res gestæ sunt, lex operis sui cogit: quamquam ne ipsis quidē fas fuerit sic ea describere, ut ad imitationem pellicere videantur. at is, cui perampla fingendi libertas est, cum possit in lucem edere pulchrum, honestūque simulacrum; qua ratione excusetur, si vitio suo pro homine monstrum pariat? At Poëtis, inquit, fingenda sunt verosimilia: dumque conformant Heroem, hominem denique conformant, à quo humani nihil alienum est. Audio: sed Heroem excedere vulgarem hominum conditionem à similitudine veri non abest: imò accepisse mihi videor, medium quid olim fuisse inter Deos, hominēsque Herois nomen: quare si hunc homine maiorem, si nullius impudicitiae compertum, si ab omni prorsus obscœnitate alienum Poëta proponat; nihil contra veri speciem, artīque decorum peccat: peccat autem, si cuiusque hominis planè similem, iisdēque ineptiis, quibus mortalium plerique capiuntur, impeditum facit. certè in eo (quod hīc quærimus) peccat, quòd cum integrum ei sit abstinere ab iis, omnēque ab Heroe suo turpitudinem procul habere; dum impudicè quid factum ei affingit, occasionem aliis adornat, ut in eo, quem fortitudinis aut prudentiæ laude præstantem sibi ad imitandum proponi à Poëta intelligunt, hoc quoque vitium cum cæteris permistum facinoribus imitentur. Euripidem in iudiciū capitis vocatū refert Aristoteles, quòd in fabula versum ediderit:

Ἦ γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἢ δὲ φεβὴ ἀνώματ'.

Iurat a lingua est, animus iniuratus est:
 titulūque accusationis fuisse, quòd Euripides doceret populum peierare. At quomodo? tantūmne præceptorum vno in versiculo fuit? nempe sententiam hanc Poëta tribuerat personæ, quam quia fabulæ caput inducebat in scenam, virtutésque in ea multas effingebat; visus est vnà cū eius virtutibus hoc quoque peierandi vitiū populum docuisse: ideòque impietatis reus ludicro pro carmine ad pœnā seriò expetitus est, & tamen ab eo iudicio expedire vno se verbo poterat Tragicus, si dixisset, id à se vitij loco, vt fugeretur, adductū esse. Sed nugas meras agimus, dū huc reuoluimur. OMNIA in Principe viro exempla sunt: crediturque docere, quod Princeps agit. quare QVI turpia agētem inducit, inuitat. Atque hinc est, quòd sūmus Poëta non modò Achillem, hoc est, princeps fabulæ nomen, sed Agamemnonem, Diomedem, vtrumque Aiacem, Hectorem, Æneam, ac reliquos illos Martis Proceres ab omni obscœnitate, atque amantium intemperis vbiq̃ separauit. Quin etiam, vt ab ea suspicione turpitudinis eximeret Agamemnonem, in quam videbatur induisse se, quòd ereptam Achilli Briseiden diu in suo tabernaculo habuisset; iurantem inducit grauiſſimum iusiurandam P E R Iouem, Terrámque & Solem, atque Erynnes peierantium vltrices, ab se restitui puellam planè intactam illibatámque, atque eius rei Deos Deásque omnes, quibus curæ sunt hominum peritura, testes esse. Vsq̃ aded Poëtæ sapientissimo cordi fuit integritas suorum Ducum. Cū tamen isti hoc tempore, qui se populo venditant Homeri

Homerus
quàm
cautè Hé-
roas suos
separauit
ab omni
obscœni-
tate.

Dij vindi-
ces periu-
rij.

sobolem, dum nouos mundo Achilles atque Ili-
 das pariunt, Heroas suos, Duces, milites, castra,
 prætoria, campos, omnia muliercularum amori-
 bus impediunt, vixque strenuum aliquem bella-
 torem carmine describunt, quin hac insania la-
 borantem atque à Martis ad Veneris signa trans-
 fugientem inconstanter ac fœdè commententur:
 hoc est, quin plurimis argumentis paria do-
 ceant atque magnis exemplis ad extremum tur-
 pitudinem persuadeant. Neque tamen ignoro,
 hæc magna virorum capita non leuibus & ipsa
 culpis obnoxia turpiter aliquando cecidisse. Sed
 vt hæc innocenter audiantur, non incommitata,
 & absque nota referenda sunt, ex vna enim par-
 te improbet ea auerfereturque Poëta, atque ita stô-
 machando despiciat, vt si quos habere imitatores
 posset, absterreat: ex altera exitum addat facino-
 ri parem, ipsoque euentu doceat, supplicium
 vbique pœnam esse peccati. Reprehendebatur
 Euripides hoc etiam nomine quòd Ixionis flagi-
 tia theatro exposuisset. Sed purgauit ille quod
 fecerat, cum diceret, Non ante se remouisse il-
 lum de scena, quàm rotæ affixisset, quasi nullo
 hoc doctrinæ genere significasset, Ixionis factum
 ad odium fugamque, non ad imitationem à se
 esse propositum. Quamquam hoc posterius ple-
 runque seruum est, vbi neglectum est prius: nam
 quid mea refert, Ixionem, antequàm is abeat è
 scena rotæ affixum videre in vltimo actu, si iam
 ipse in primo secundove ictus sum? Nimirum
 habent hoc, vt ait Plutarchus, poëtica facinorum
 malorum commenta, vt si cum eorum execra-
 tione atque authorum dedecore damnòque nar-
 rentur

Qua cau-
 tione tur-
 pe ali-
 quid enar-
 randum.

Utilitas
 poëtica-
 rum com-
 mentatio-
 num.

rentur, vtilitatem nihilo quàm Philosophorum præcepta minorem ferant : cæterùm si nuda, si felicem sortita exitum describantur, officere bonis moribus, ac magno esse ad virtutem impedimento. Sed impedimento sunt longè adhuc maiori, si non in vnam alteramve personam siue primarum, siue secundarum partium, sed (quod erat alterum ex iis, quæ paulo antè obiciebam malis) si in quàm plures hæc deliramenta spargantur, si ingerantur sæpe, si minutatim, & quasi per otium explicentur, si denique hæc prima, hæc summa sint. Atque ego quidem (vt rursus ex Poëtarum Principe exempla petam) cùm lego Poësim Homeri, incidòque in eos locos, qui facti videntur ad amoris vim liberius explicandam, ac video sapientissimum Vatem in iis amatoriè tractandis sanè perparcum, imò planè nullum esse; statim animo recurro ad Poëtas nostros, atque ita cogitare mecum soleo. Quid isti in omnem occasionem lasciuiendi auidè intenti, quid egissent, si argumentum nacti essent adeò locuples, ac votis suis opportunum? Quàm molliter ac tenerè lacrymabundus Chryseiden patri reddidisset Agamemnon, quam apud Homerum ieiunè omnimò, seuerèque restituit? Et Briseis, quæ ex Achille transfertur ad Agamemnonem sine vlla amoris significatione, quas expressisset ab amatore si minùs lacrymas, certè suspiria, & querimonias incusantis fatum & sydera suis amoribus aduersa? omitto cùm idem puellam redeuntem recipit absque vllò sensu non dicam amantis, sed penè viuentis. omitto Helenam, Calypso, Circen: omitto Nausicaam

Secundum
in eisdem
telum.

Quomodo
tractassent
aliqui no-
strorum
Poëtarum
locos ali-
quot Ho-
merici
carminis.
Ex Iliade.

Ex Odyf-
fea.

Aleinoi filiam, quæ Vlyſſem naufragum, ſolum,
nudum (quàm multæ ad amorem illecebræ: tam
hoſpitaliter, ac decorè ſuſcipit, cibo recreat, ma-
nibus ſuis abluit, veſtit in urbem ac domum, ſed
non ſuo in carru, ne Phæacū oculos offenderet,
inducit; vt profectò minùs caſtè verecundè que
fratrem ſoror excepiffet. Sed nihil illuſtrius, ac-
cōmodatiùsque ad iſtorum ineptias, quàm proci.
hîc ſcilicet Apollines noſtri in aperto liberò que
campo, in ipſo amoris regno triumphaffet: quàm
enim blanda ſeſamò que ac papauere conſperſa,
quàm melle ipſo dulciora cum Penelope verba
riuales identidem habuiffent? quas ei flammas
atque incendia, quas pectoris Ætnæas deſflagra-
tiones, quæ buſta redacti iam cordis in cinerem,
quos impactos animo Tytianos vultures, quas
ſibris inſtantes Promethæas aues, quos aggeſtos
in ſinu malorum theſauros, quas nocentium pœ-
nas omnium, miſerabiliter aperuiſſent? quas ad
cambitteras æſtuantis animi miniſtras atque in-
terpretes cruore conſcriptas, lacrymis corruptas,
nequitiarum blandimentorùm que plenas certa-
tim dediſſent? in epulis verò ac vino, quos ea
præſente nutus ac furtiuas notas, quas de illius
forma cultù que corporis ſuperlaciones ac periur-
ranculas, aut etiam admirantium more ſilentia
atque deliquia, quas demum enatas ſubinde
rixas, quæ ſuadente ebrietate conuicia, obiecta
impunè ſcelera, denudata palàm probra, inſti-
ctas hoſtiliter plagas, fuſum abundè cruorem;
neces barbarè illatas amatoruli illi miſcuiffent?
Et tamen hæc illecebrarum argumenta, in quã-
rum commentatione, colligendiſque volupta-
tum

Proci &
Penelope
aptū im-
pudica
conſectā-
tibus argu-
mentū.
Nugæ,
ſordēſ-
que
meræ.

Quomodo
ratiōne
ſibi no-
ſtorem
ſocium
locum
quæ ſit
merci
carij
Ex hinc

tum sordibus, nostri magnam sanè partem Poë-
 matis insumpserunt; hæc, inquam, omnia Poëta
 ingeniosissimus, qui probè nosset vnus, quid ef-
 fet non ineptire, negligenda sibi suo in carmine,
 ac silentio vbique transmittenda existimauit. An
 hîc quoque voluptuarij Poëtæ dicunt, finem esse,
 dum hæc nauiter impensèque scribuntur, vt eui-
 tentur? Dicunt planè, quin etiam hoc addunt:
 hominem non facilè ad virtutis celsitudinem,
 hoc est, ad felicitatem pertrahi, si arduum per-
 iter, inuiósque saltus rectà ei obnitendum sit: sa-
 tius fieri, si per amœna priùs diuerticula trāsuer-
 sis viis eò deducatur: imò nisi huiusmodi subin-
 de illecebris in itinere firmetur, redire sensim
 ad ingenium, ac sæpenumero ad ima deuolui:
 quare hæc blandimenta honestati demum inser-
 uire, tandèmq; ad ciuium felicitatem, quam
 tantopere quærimus, omnia conspirare. Inge-
 niosè enim uerò, ac sapienter. Iam miseret me
 Platonis, qui ea Republica, in qua tam sedulò ad
 virtutem vndique incitamenta quærebat, hoc
 exegerit Poëtarum genus, quorum carminibus
 vna eadèmq; opera à vitiis abstergere ciues, at-
 que allicere ad honestatem suauissimè poterat.
 Sed nimirùm animaduertit virorum sapientissi-
 mus, neutrum ab istorum Poësi expectandum
 esse: cùm ex vna parte virtutes apud illos adèd
 lenociniis oppressæ lateant, adèd ambiguè, &
 quasi dissimulanter exerant sese, vt eas secerne-
 re, atque internoscere haud in promptu habeant
 adolescentes: intentique ad oblectamenta, qui-
 bus illa ætas facilè capitur, meras cum vitiis vo-
 luptates hauriant, magno non adolescentiæ mo-
 dò

Homeri
 laus.

Speciosa
 defensio.

Quamob-
 rem tur-
 pia narrā-
 tes haud
 proficiat.

dò, sed totius vitæ malo ; quando, quæ in ea ætate accipiuntur, aliùs inhæerere, ac difficillimè eradicari consueverunt. Ex altera verò parte ita vitiorum species eminent, offerantque sese blandè, atque in primariis honestisque Viris collocatæ faciem quasi honestam induant, vt quos ad illa cognoscenda semel allexerint, eos cæterorum oblitos ad amplectenda quoque, & imitanda non ratò inuitent. Finxerat Poëtarum nescio quis, Iouem mutata olim forma aureo in imbre ad Danaën descendisse: turpe sanè, ac protritum vulgo commentum ; expectatis, quid emolumenti ex hoc capere mortales queant? Poëtas ipsos audite: quorum aliquis ab eo figmento id aliquando boni enatum esse Populo Romano narravit in scena. Adornabat se ad flagitium adolefcens, cùm tabulam fortè suspectans, in qua facinus hoc Iouis non melior, quàm Poëta, pictor expresserat: quid? detestatur ille est crimen? (nam ad detestationem aiunt ista proponi) aut boni aliquid subesse fabulæ interpretatus est? exarsit continuò miser, secùmque reputare sic ccepit:

*Deum sese in hominem conuertisse, atque per alienas
regulas*

Venisse clanculùm per impluuium?

*At quem Deum? qui templa cali summa sonitu
concutit.*

Ego homuncio hoc non faciam?

fecit, Iouisque exemplo & quasi hortatu, Poëtæ certè ductu scelus honestè persuasit sibi. Hæc vox adolescentis in fabula, vtinam extra fabulam & scenam non esset vox fermè complurium, qui

in

Ex impu-
dica fabu-
la quid
enatum
sit olim.

Terenz. in
Eunuc.

-domi
-Eunuc
-Eunuc
-Eunuc

impuris hisce carminibus addicti ac mancipati sunt: quorum ego singulos si conuenirem, si serio percontarer, quid tandem inde lucri corraserint? odiúmne aduersùs vitia, vitiorum aspectu conceperint, ac in sinum virtutis per ea oblectamenta peruenerint? Vtinam responsuri non essent, si persanctè fateri vellent, ex huiusmodi amantium deliriis multa se ignota priùs vitiorum nomina didicisse, plura sibi flagitia specioso aliorum exemplo condonasse, plurimam verò pudoris honestatisque iacturam sensim sine sensu fecisse. Vt meritò Cæcilius CYPRIANVS eloquentia iuxtà, ac sanctitate nobilis, in Tragædos inuectus, qui impurissimos quosque Deorum, hominúmque referrent in scena; grauitè sanè doleat, istorum carmine fieri, ne quod scèdè semel admissum est olim, vlla in posterum anti-quetur, aut exolescat ætate. istorum vitio NYM-QUAM æui senio delicta mori: quæque debuerant scelera seculorum obliuione sepeliri, erui subinde in lucem, atque admoneri omnem ætatem, admitti posse, quod aliquando factum est: atque INDE nasci, vt exempla fiant, quæ iam esse facinora destiterunt. Hæc illa videlicet vtilitas, hoc compendium est, hæc fuga & detestatio vitiorum, hic amor virtutis, hæc morum institutio, hæc vitæ sanctitas, quam ex ingeniosis hisce Poëtarum figmentis addiscit humanum genus. Confugiant illi, vt lubet, ad hominum ingenia, quæ perducì ad virtutem sine aliqua illecebra non possint: conferant se ad Poëticæ naturam, quæ cum vitæ speculum sit, in quod intuentes non minùs se oderint mali, quàm ament boni; ideo

Quid
quotidie
nascatur.

li. 2. ep. 2.

Iustissima
querela
in Tra-
gædos
obscænos.

mo

mores vtrorumque referre debuerint. Commenta sunt hæc hominum in speciem sapientium, quique hisce simulationum inuolucris tegunt, & quasi velis quibusdam obtendunt styli petulantiam, atque improbitatem sui.

Perf. Sa. 3. *Ad populum phaleras : hos intus & in cute noui.*

alia mens illis adscribendum fuit, aliúmque legentes exitum sortiuntur. Annon illi palàm profitentur (sic enim de fine Poëticæ disputant) nihil præter oblectationem quærere se iis fabulis figmentisque? atqui oblectationem illam exitialem esse non ignorant. profitentur igitur exitium velle se animis importare: & si id quod spectant assequuntur, important. Equidem ipse quoties in lasciuum ac turpe aliquod volumen incido, quæroque tacitus mecum, quid infortunij scriptorem impulerit, vt ad fœdum illud, lutulentúmque dicendi genus animum adiiceret, alterutra mihi ex hisce causis occurrere plerumque solet. Interdum ex opere interpreter indolem, naturámque scriptoris: didici enim ex Aristotele, Poëtarum præcipuè lucubrations partus vocari; nec magis à parentibus liberos, quàm à Poëtis amari libros suos. hinc vbi aliquid intueor obscæni carminis, suspicari venit in mentem, partum esse parenti similem, nec potuisse ex impuro turpique ingenio pulchriorem nobilitéque sobolem procreari. Quòd si hoc coniecere non licet (quamquam rarò admodum non licet: illa enim turpium meditatio, illa scriptio, illa recitatio quomodo mentem non contaminet, cœnique, quod assiduè tractat, sordibus non aspergat?) verto me in alteram partem, opúsque

impu

Cur ad turpia scribenda aliqui applicent animum.

impudicè compositum, in scriptoris incitiam referre plerunque non falsus incipio. Etenim Poësim condere, quæ sine artis iniuria delectet pariter ac profit, tantæ felicitatis ingenij est, vt (quasi à Deo præcipuæ suggerâtur ea in re vires) dixerit olim Socrates, tunc se homines ostendere Dei sobolem, cum dignum Poëtæ nomine carmen emittunt. Id ergo cum isti animaduertant, séque ea ingenij excellentia nobilitatèque destitutos intelligant, tantum vt operis moliantur, quod summis atque imis gratum in virtutis complexum rectà mortales ferat; dant se in alteram viam, & conquisitis (quod difficile non est) canoris ad oblectandum nugis, iisque arma inter, amorésque turpiter ac fœdè illitis, sic eam hominis partem, quæ facilis captu est, alliciunt titillântque; sic se in vulgi manus atque animos, homines facti ad ingenium vulgi, pertinaciter insinuant; vt quam expectare Poëtæ laudem ab ingenij sui infelicitate non poterant, eam se suffragio plebis sordidissimis hisce blanditiis delinitæ impetraturos facile sperent.

Sed non impetrabunt, vti censeo speroque, à vobis, Rhetores, vt in turbam vos quoque conferant, séque apud vos Poëtarum loco magnificè venditent. Non erit vobis tam vile, tamque circumforaneum Poëtæ nomen, vt ad ignobilia, sordidâque istorum capita deprimatis. Quos impuro in carmine lasciuire licentiùs videtis, eos honestati noxios, infensos publico bono contrarios ei, quam profitentur, arti existimate: ideoque non modò à casto, ingeniosoque Poëtarum choro, sed à nobilium etiam conspectu virorum,

Liberi, & libri parentibus similes.

Apud Platonem in Ione.

Impudicè Poësim tractare haud difficile.

Poëtæ obsceni cur euitandi.

quales vos estis, vestra opera suffragiis que disclu-
 dite. Quid enim habent (oro vos, adolescentes)
 quod ad legendum inuitare possit? ingenium
 plerisque illorum humile, vestrique dissimile:
 opus fœdum, simileque scriptori: delectatio ad
 genium plebis hausta de fœce: artis gloria extra
 operis titulum rara, aut omnino nulla. contrà
 verò apud illos inimica morum disciplina tam
 multa, suspecta certè pleràque, nihil non an-
 ceptis, intuta omnia. MALE quis inter exempla
 peccantium deprehensus virtuti operam dabit:
 malè in regno voluptatis peregrinabundus ho-
 nestatem quæret; imò periculum adibit, ne
 quemadmodum AD Tyranni, vt aiunt, domum
 nemo liber venit, ac rediit liber; ita qui ad isto-
 rum opera integer, atque incolumi honestate
 accessit, accepta luculenta plaga, periclitante
 verecundia, CVIVS ratò cicatrix obducitur, sau-
 ciatus abscedat. O tuam, eloquentissime Marti-
 rum, de hac morum pernicie iustissimam que-
 relam! Adulterium, atque palàm disci, dum in
 scena atque in carmine videtur: & lenocinante
 ad vitia publicæ authoritatis malo, qui fortasse
 pudicus ad scenam processerat, domum reuerti
 de spectaculo impudicum. Nimirum sunt hæc
 eo de genere vitiorum, quorum victoria fuga
 constat. proinde REMOVENDA ab aspectu, ne
 tanquam lacryma ab oculis in pectus cadant.
 Laudat alicubi Aristoteles procerum Troiano-
 rum consilium, qui Helenam ab suo conspe-
 ctu separandam esse, restituendamque decreue-
 runt, quòd ea præsentè deprauaretur animus,
 minúsque integrè iudicare, atque consulere re-
 bus

Cyprian.
 lib. 2. ep. 2.

Voluptas
 Helenæ
 similis.

bus suis posset. Ita eiusdem Philosophi sententia cum voluptate agendum est, cuius non tam ostendenda turpitude, quam præcisa omni disputatione ab oculis semel amouenda, ut de ea absente castè incorruptèque sentiatur. Displicet in præsentia (ut par est) vobis, ipsùmque vitij nomen animus auersatur: quis scit, voluptatis si faciem splendido istorum fuce delibutam propius intueamini, si scriptoris artificium non infacetum flagitiosorum hominum mores ad vnguem imitantis in fabula comprobetis, quis scit, an huiusmodi præstigijs animo de statu suo non nihil moto placere in alijs expressum incipiat, quod absens, aut solitarium tantopere displicebat? Habet hoc imitatio poëtica, quod ait Plato, In Ione, ut quæcumque de alijs refert, in nobis sensim effingat: quòd si illa sint auditu obscœna, visu turpia, cogitatione inhonesta, profectò nonnulla fœditate conspergi animum, atque ex alienis in nostra deriuari aliquid necesse est. Quare nolite, obsecro, istum animi candorem, istam mentis ingenuæ verecundiam, istud, quo nullum est maius, pectoris humani bonum, horum lenocinijs carminum tutò credere, in has sordes inquinatæ Poëseos abiicere, inter hæc insidiosæ voluptatis vada, syrtesque, & Sirenium vndique pellicientium amplexus, hoc est, certissimum pudicitia, famæque naufragium vltro committere. Petit hoc à vobis ipsa Poësis, quæ hominum felicitati nata, ac ciuilibus in gremio facultatis honestissimè enutrita, sicut dolet indignaturq; ab eius iam sinu abstrahi se, noménque suum ad morum licentiam, vitæque corruptelam procaciter

Fam. Strada.

G

obtendi;

obtendi ; ita monet obsecrâtque vnumquemque
 vestrûm , ne vobis imponi suo nomine , néve in-
 duci vos in fraudem simulatione hominum , qui
 se Poëtas nūcupant, ac sanctissime discipline no-
 men ementiuntur, vlla ratione permittatis. Petit
 hoc à vobis, cuius est imperare, Politica: vt quam
 artem suo ab imperio transfugam artium de nu-
 mero bonarum expunxit, atque à ciuitatibus , in
 quarum felicitatem dirigere illam planè non po-
 terat, exclusit; eam ne apud vos collocare domi-
 cilium , aut asyli ius aliquod reperire patiamini.
 Petit hoc demû à vobis, exigítque iustissimis no-
 minibus sanctitas Christianæ disciplinæ trãsmis-
 sæque è cœlo legis integritas; vt quem in ve-
 stris animis pudorem inseuit , hodié-
 que quacumque niue candidior ef-
 florescit ; caueatis etiam atque
 etiam, ne istorum aspiratione
 carminum afflatus
 aliquando lan-
 guescat.

PROLVV

P R O L V S I O I V.

*Idem argumentum : An poëticè faciant , qui
versus faciunt impudicos.*

Ro Poëtica aduersùm impuros carminum scriptores ex hoc loco aliquot antè mensibus verba faciens hoc molitus dicendo sum (Cardinalis Amplissime (vt obscœnitatem in carminibus multorum liberè impunèque lasciuientem , qua possem ratione coërcerem ; certè à meorum animis auditorum , ac manibus abalienarem. Quod quamquam præjudicata iam causa impetrare à multis initio tardum fuit ; tamen paulatim animaduerti , tantùm momenti visum esse in patrocínio , quod susceperam , honestatis , vt ex iis , qui mihi dicenti aderant viri perbene docti (quales ex vobis , Præsules , Patrèsque , ac Auditores cæteri , complures intueor) non modò ire se in meam sententiam palàm faterentur , sed adderent : graue sanè vulnus impuræ ementi-tæque Poësi inflictum esse , nec dubitare se (si plures cõiuncta opera , & tamquam collatitia suffragatione idem conarentur , vrgeréntque idem , vt illam vsurpati nominis ream agerent , turpémque corniculam pompa aliena spoliarent) quin deserta à suis atque abiecta , raro in posterum scriptore coleretur. Sed hic cõsensu ac plausus , sicut ille tunc operis calor , & contentio suscepti præferuidè negotij , vt arbitror , eum exprimebat ; ita successu tēporis intermitteri , rursúmque vetus opi-

Fructus
ex supe-
riori pro-
lusione.

nio multos incessere ac sollicitare, imponere etiam non nemini rursus cœpit. Nimirum contra inquietum reciprocumque hoc malum, Oebari viri prudentissimi remedium in tempore adhibendum puto. Hic Imperium Cyri comparare cum corio solebat animantibus detracto: cuius quæ partes pede premerentur, eæ subsiderent, adæquarenturque cum solo, quæ verò intactæ præterirentur, resiliunt paulatim à terra, turgentisque sustollerent sese. Quare optimum factu dicebat, si identidem Rex Imperij partes inuiferet calcaretque, ne fortè se aduersus Principem, si non deprimerentur, erigerent. Planè hoc mihi vir loco audiendus est. Pressa est dicendo nuper à me atque protrita nonnullorum Poësis, quæ sicuti erat impura cœnoque perlita, ita perpetuò ut iaceret humi conatus sum. Sed quoniam cum inde retuli pedem, illa rursus intumuit, multorumque furtim irrepsit in animos; denudè mihi eodem conatu ac vi reprimenda est, suppositoque iterum pede calcanda, & solo usque solidè continenda. Quamobrem videtis, credo, disputationis meæ consilium, Auditores; carminum turpitudinem hodierno die rursus exculco, obscenamque in versu imitationem, Poësim esse, quæ omnium complexionem habeat numerorum, haud timidè pernego: tum quia quæ ciuitatis est perniciosa moribus, Poësis planè dici, aut esse non possit: tum quia impuram scriptoris imitationem satis constat ipsam esse perniciem ciuitatis. Quæ illa sunt duo impressa à me olim vestigia, hodie propterea repetenda eodem pugnaci, & concertatorio genere Orationis,

Aristid.,
Orat. de
vrbe Ro-
ma.
Compara-
tio regni
cum co-
rio.

Causa re-
petendæ
disputa-
tionis,

Summæ
disputa-
tionis.

Styli ra-
tio.

nis, vt iterum ac sæpe amatoria Poësis non umbratili, ac saltatorio ludentium more tacta leuiter, sed collato altiùs pede, totaque veluti corporis firmitate ac pòdere conculcata planè subsidat.

Ergo (vt prius aggrediar è duobus, quod proposui priùs) tres sunt quasi regiones, ex quibus vniuersa circumspici, ac notari potest animo Poësis. Nam si in ea contemplanda sustollis te paulùm, ARTEM vides: si introspectas, I M I T A T I O N E M deprehendis: si despicias, P R O L E M Poëticæ numeras Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, Dithyrambicam. Atqui siue Poëticæ commune cum cæteris artibus genus, siue propriam illius naturam, siue formas eiusdem consideres; eam vbique senties, vt ciuium commoda felicitatique natam facilè intelligas: itaque ita natam, vt si ab hac mortalium vtilitate deflectat in contrariam partem, continuò neque artis, neque imitationis, neque alicuius formæ Poëseos integram; perfectamque appellationem obtinere cum dignitate posse videatur. Age: inter artes Poëtica recensetur, in earumque & quidem nobilium choro nomen profitetur suum. Hæc igitur artis appellatio ad ciuium commoda vtilitatesque Poësim nauiter inuitat, planèque cogit. Rogas quamobrem? Quia ARS, quæ hominum bono fructuque non studeat, ars non est. Facit, vt in hæc sententiam non pavidè proloquar, Aristoteles, qui in Ethicis disertè pronunciat, hoc artis cuiusque proprium esse, vt bonum appetat: quod sanè bonum huiusmodi sit, vt referri possit in bonum ciuitatis. Ad hoc autem ciuitatis bonum cum ciuilibus facultas, cui propositum illud

Vnde sis
definienda
disputatio

on lino
probouit
nulliquid
aspice

An ars
perniciosa
hominum
bono
ars sit.

Finis
ciuilibus
facultatis.

est tanquam finis, peruenire haud possit, nisi subiectos habeat conspirantésque ad eandem felicitatem fines artium reliquarum; profectò si qua reperiatur ars, quæ ab hac felicitate hominem retrahat, hæc sicut dicenda non est ad ciuium commoda conspirare, atque adeò nec subesse Politicæ, ita etiam nec bonum appetere, & (quòd inde fit) neque absolutè integrèque ars esse dicenda est. Hic ego subsistam aliquantulàm; & quid acuti homines respondere possint, non modò non dissimulabo, si sciant, sed vltro, si nesciant, edocebo. In arte (fingite sic eos loqui) duæ res sunt, & obseruatio plurium præceptorum, quorum vsu operis aliquid efficitur, & vtilitas, quæ ex huiusmodi opere ad hominum societatem permanat. Hoc posterius arti accedit extrinsecus, quia videlicet artifex pars & ipse ciuitatis est, opúsque fabrè ab se factum in commune confert. quòd si ab artifice rationem ciuitatis animo ac re separas, eúmque consideras aliquid operis molientem; modò id per certa quædam præcepta scirè conficiat, artifex sanè dicendus est, licet vsui fructuque ciuitati non sit. Verùm aut ego fallor, aut isti dissentiunt à communi sensu hominum, dum ita sentiunt. Cur enim à ciuitate separant artem, ac volunt esse solitariam, quæ propter hominum societatem, rerúmque communionem instituta est? Quid aliud spectarunt artium inuentores, præter vitæ præsidia, vtilitatémque mortalium? quem profectò finem quomodo consequi poterant, nisi ipsa artis præcepta in hæc hominum commoda disponerent, referréntque? quòd si retulerunt,

qui

Quid respondere hic possint aliqui.

A ciuium commoda an separari queat ars.

quis non videt, hunc, quo de loquimur, finem præceptis cognatum esse atque permistum, ab illisque tam altè pendere, vt separari ars à civili vtilitate non possit? quam qui suo separant ingenio, artémque solitariam considerant, appellent artem, vt libet, ac nominibus abutantur arbitrati suo; certè humana non est ars, quæ hominum bono ac fructui non inseruit; imò nec vsquequaque ars est, quando (vt id non tam oratione mea, quàm magni viri testimonio definiam) Eustratius grauis author, dum hunc ipsum, quem in præsentia laudo, Aristotelis locum philosophica seueritate perpendit, disertè constanterque negat, artem appellari posse eam, quæ ab vtilitate commodoque seiuncta sit: tamque ei nomen artis, quàm cadaueri appellationem hominis conuenire. idque exemplorum appositione, ac rationum momentis copiosè decernit. Vt sanè irridere hic ego possem eos, qui me sapientem vnice, nouaque mundo præcepta cudentem, iocône, an seridè perstringunt? cum tamen tanto ante me scriptor illustris, méque & illis non paulo sapientior hoc ipsum disputatione opportunè comprehenderit, definitione haud dubitanter explicauerit, scriptis ingeniosè posteritati commendauerit. Sed libet in telum adhuc acrius manus iniicere, causæque iugulam rectà petere, atque eam si possim aliquando perimere. D. Thomas, cuius nomen non tam hominis, quàm sapientiæ nomen est, in posteriore volumine secundæ partis Theologicæ summæ, hoc perpetuò conuenire docet artibus, vt eiusmodi sint earum opera, quæ indifferenter ab hominibus

cap. molli
lib. 1. ni

In cap. 1.
& 2. lib. 1.
Eth.

Art. abs-
que fru-
ctu cada-
uer est
artis.

2. 2. q. 169
ar. 2.

Artium
opera
quæ.

vsurpari queant, tum bene salubritérque, tum prauè ac perniciosè. Sic enim ait: *Hæ solæ artes sunt vocandæ, quarum operibus possunt homines bene, ac malè vti: quemadmodum gladiis, sagittis, atque horum similibus.* laudatque propterea Chrysofostomum, qui eadem sentiens, ac multa artium nomina dispungens, solas illas esse censebat artes appellandas, quæ conficiunt, suppeditantque necessaria, & ea, quæ continent vitam nostram. Iam verò si operum, quæ ab arte proficiuntur, illa est ratio, vt indifferentè adhiberi possint ad vsum, eaque quasi nota de arte iudicant sapientes viri; vbi opus aliquod indifferentè haud est, sed eo non nisi in nostram perniciem vti possimus; nonne ab arte illud esse certissima coniectura negabimus? Atqui obscæno turpique Poëmate, nisi perniciosè ac nocenter, vtitur nemo vt malo sentiunt suo, qui huiusmodi carminum lenociniis perditè capiuntur; & adhuc asserere dubitabimus artis non esse, quod impuri homines summo se scilicet artificio canere, relictóque post se Apolline modulari vanissimè gloriantur? Sed vtinam, quemadmodum satis intelligunt homines non licere sibi ad hæc amatorias fabulas accedere incolumi pudore; ita earum conditores tandem aliquando animaduertent, quàm parum sibi Poëticiæ gloriæ, quàm multum aliis solidæ iacturæ cladisque, inanibus hisce commentis, quotidie creent: profectò puderet eos non minùs in Christianas leges, quæ vita debent esse chariores, quàm in poëticas, quibus dāt operam, præceptiones ac fabulas tam inscitè, turpiterque peccare. Negat is, quem modò laudauī, D.

Thomas,

Hom. 50.
in Matth.

Obscænum
carmen
cui bono
vsuique.

Thomas, licere operam dare fabricandis Deorum simulacris, artémque huiusmodi, etsi non artis nomine fortasse spoliandam, seriò tamen vtentibus interdicit. Certè repertos olim artifices accepimus Religionis, atque opificij gloria nobiles, qui rogati ab Ethnicis, vt Deorum signa è marmore, aut ære fabrefacerent, ne artem iuxtà ac se ea molitione polluerent; quidlibet pati potiùs, sanguinémque ac vitam libentiùs proicere voluerunt. Deus immortalis! quàm multa hodie Veneris idola (sic impuræ commenta Poëseos appello) non lapide lignóve, sed litterarum voluminibus, hoc est, monumentis ære perennioribus fabricantur? quantis hæc impudicitiae simulacra suffragiis Principum virorum exponuntur, atque in foro, in triuiis, in ædibus, in conclauiis, vbique collocantur? qua iuuenum frequentia, qua imperitorum admiratione, quibus populi plausibus extolluntur, ac propemodum adorantur? Et licere sibi huiusmodi artes homines existimant in hoc candore castissimæ Religionis nostræ: nec intelligunt, in tam bono sinceróque lumine, quàm vili se sordidóque negotio fœdè contaminent, quàm infami cultu mortalium animos seruituti dæmonum impiè mancipatos habeant, quam plagam pudicitiae, quam cladem Religioni, quam contumeliam Principi omnium Deo nefariè moliantur. Illi, qui Deorum signa fundabant olim, fingebantque, non ita demum ea fabricabant, quin iis simulacris vti etiam homines possent sine vllò superstitionis cultu ad ædium ornatum, aut fulcimentum: at verò qui impudicæ Poëseos

loco suprà
citato.

Claudius,
Nicostratus,
Castorius,
Simphorianus,
&
Simplicius.

Turpium
carminū
conditores
cum
idolorum
fictoribus
comparantur.

Vtri plus
peccent.

idola inuerecundè impudentérque concinnata, atque ad omnem turpitudinem fabrefacta proponunt, quem denique vsam relinquant intuentibus, nisi vt eorum aspectu cultúque violatæ semel hominum mentes, deserta honestate, abiecto pudore, in Regnum complexúmque voluptatis, qua nihil est inimicius Virtuti, miserè transfugiant? Sed rationum, non querelarum momentis agendum mihi hoc loco præscripti. Quare hisce prætermisissis, ab arte, quæ Poëticæ cum cæteris communis est, ad IMITATIONEM propriam illius naturam, si placet, accedamus. Fuerit, vt licuit, pro arte pugnatum, ne eam à ciuium bono, publicaque utilitate seiungi pateremur. Quid imitatio? potéstne ab hac utilitate separari? si de poëtica imitatione sermo sit, non potest. Causam in promptu habeo: quia vt placidè profit, Poësis est. Sic me de Poëticæ imitationis fine non timidè proloqui compellunt nobilissimi quique scriptorum, cum quibus multo libentiùs facio, quàm cum paucorum grege, qui Poëtarum imitamentis *σκοπὸν* vnicè præfigunt voluptatem. Sic PLATO ille disertissimus sapientium, disertorúmque sapientissimus vbique docet effusè in hanc sententiam: solitus etiam alicubi Poëtam conferre cum eo, qui fastidienti ægrototo conuenientem cibatum sanitatémque allaturum, suavis conditione saporis efficit valetudini gratum, & gustatui iucundú. Sic STRABO dominantium ea tempestate litterarum peritissimus, damnata aliorum opinione copiosè disputat, tantùm huic fini Poëtarum tribuens, vt existimet, omnem ætatem fingi formarique per Poëticam

An imitatio poëtica carere possit utilitate.

Finis Poëseos qui.

De legib. dial. 2.

lib. 1. Geogr.

ticam longè perfectiùs, quàm per exemplà Philosophorum. Sic Romanæ fidicen lyræ, Lyricorumque lex HORATIVS arbitratur: præfatus enim triplex Poëtarum consilium esse posse, aut utilitatem, aut oblectationem, aut vtrumque confectantium: cùm hominum studia aliò atque aliò trahentium distinxisset, ostendissetque senes utilitate metiri carmen, iuvenes voluptate, quæstionem ita demum definit:

OMNE tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, paritèrque monendo:
Hic meret æra liber Sosis; hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.

In Artis
Poët.

Omitto EVRIPIDEM, qui ab Æschylo interrogatus apud Aristophanem, cuius rei gratiâ admirari oporteat Poëtam; respondet; Si efficacitatis sit in commonendo, vt homines fiant in ciuitate meliores. Omitto in XENOPHONTIS conuiuio Niceratum apertè pronunciantem, se coactum à parente, omnia Homeri carmina perdiscere; quòd diceret, haud dubiè illum euasurum ea lectione virum bonum. Omitto vniuersam ferè antiquitatem, quam fuisse in ea, de qua dicimus, sententia Strabo vir doctissimus persuadet. Omitto plerosque superioris æui scriptores, Hieronymum FRASCATORIVM, Iul. Cæs. SCALIGERVM, Alexan. PICOLOMINEVM, Iasonem de N O R E S, Torquatvm T A S S V M, Vincentium MAGIVM, aliòsque, qui vnà omnes utilitatem præscribunt finem imitationi Poëtarum. Et verò si non aliud institutum Poëtæ fuerit, quàm se atq; alios oblectare; meritò sanè veretur is, quem modò primum non ætate magis quàm dignitate

In Raris,

lib. 1.
Georg.
Dial. de
Poët.
In Poët.
Arist.
lib. 1.
Poët.
De Poët.
lib. 1. de
Poëm.
Heroico.
In Prolegom.

re

te nominavi FRACASTORIVS, ne inelytum Poë-
 tæ nomen leue quid euadat ac ridiculum. imò
 cùm Poëtæ vigilias laborésque cōsidero, si ob so-
 lam delectationem (quid autem si ob turpem?)
 ab eo accipiuntur; profectò insanienti seni, quem
 vicinum idem FRACASTORIVS habuisse se com-
 memorat, arbitror eum esse quàm simillimum.
 Emerat hic senex agrum à partiario, cum quo
 communem diu habuerat, colebátque iam pro-
 prium diligenter: nouis quotidie conferebat ar-
 boribus, quibus (vt interdum fit) emortuis, ne
 pomarium rarefceret, nouellam sobolem substi-
 tuebat. aquarum corriuatione, piscina, rosario,
 hortensi pergula, olusculis, & floribus corona-
 riis bellè distinxerat ornauerátque. vnum deesse
 videbatur seni ad felicitatem? quòd cùm ei do-
 mus esset in summo colle sita, inde ne agellum
 spectare subiacentem posset, impedimento erat
 peruetus sylua, montisque interiecta pars. Ergo,
 etsi animaduvertebat laboris immensi esse, syluam
 ac rupem è medio atque ex oculis amouere, tan-
 ta tamen ardebat cupiditate contemplandi præ-
 dioli sui è domo atque è lecto, vt in extremam
 deuenerit amentiam syluæ rupisque auertendæ.
 Quare conductis operis rem aggredi, quercus an-
 tiquissimas cædere, montis fastigium deprime-
 re, truncos & saxa plaustris auertere, quidquid
 aspectui officeret amoliri, nulli sumptui labo-
 rive parcere. Cùmque à vicinis effusè ridentibus,
 quòd molitioni atque insaniæ finem nullum fa-
 ceret, interrogaretur, qua tandem gratia tanto
 labore se familiamque consumeret, respondere
 solebat, id ab se fieri, vt agrum quem tam pul-
 chrè

Cum quo
 comparā-
 dus Poë-
 ta qui vo-
 luptatem
 tantum-
 modo se-
 quatur.

Insanus
 hominis
 labor.

chrê coluisset, omnibus horis intuendo, caperet ex omni parte voluptatem. Ita profectò Poëtæ non minorem exæquare rupem, syluamque cædere videntur diu noctûque pangendis versibus, inuigilando, algendo, sudando, sempérque (perinde quasi exangue, quod ait ille, cuminum biberent) pallendo: interrogati verò, quò demùm hæ vigiliæ diurnique labores spectent, si non aliud responderint, quàm hunc esse Poëtarum tanta molientium finem, vt se aliòsque canendo delectent; equidem insanire illos (inquit FRACASTORIVS) non minùs dicam, quàm senem illum agelli sui contemplatorem. Non hunc sanè in modum sapientes viri de Poëta censuerunt, quem humano generi labore suo prospicientem modò castigatorem vitæ, sepemorum magistrum, plerunque diuinum appellarunt: quem Græci Romanique summis honoribus, eadèmq; qua Imperatores corona dignum arbitrati sunt: cuius denique numeris sanctissimi Vates, Sibyllæque integerrimæ oracula, quæ diuinitus conceperant, reddiderunt. Quòd si ita est, si dum opus suum moliantur, seque in omnes hominù mores transferunt Poëtæ, seu (quod idem est) dum imitantur; non per deridiculum verba dare, aut operam ludere credendi sunt, sed huc demum spectant figmentis suis, vt oblectantes profant; Poësis impudicè lasciuia, quæ imitando plurimùm obest, quî, rogo, poterit vsquequaque appellari poëtica imitatio? At, inquit, illa ipsa artis præcepta seruari videmus in obscœna imitatione, quæ seruantur in casta: cur igitur si hanc Poësim dicimus, illam negamus, quando vtròbique easdem

Horat.
l. i. ep. 19.

Poëtæ
laudes.

An artis
præcepta
seruentur
in imitatione
obscœna.

ini

imitandi præceptiones, atque idè eandem imitatricem artem reperimus? Sentio hic iterum vrgeri me, causæque ad caput obstinatè reuocari. Ego sic statuo. Carmen obscœnum non est vsque adè exlex, atque expers artis, quin aliquid in eo poëtici operis agnoscam. quippe in illo duo sunt: est effectio imitatióque personarum, in qua cum communia huius artis præcepta seruentur, ex arte imitatio videri posset, planèque esset ex arte, nisi accederet alterum, quod artem poëticam magna ex parte corrumpet: nam in Poëmate impuro præter imitationem præcepta per communia conformatam, est eorundem accommodatio præceptorum ad materiam turpem; quod quia Poëtica repugnat fini, vitium est artis malè ad finem suum præcepta referentis, idèoque Poëtica destruentis, quæ cum fine sibi contrario cõsistere haud potest. Obloquantur, vt libet, homines voluptuarij, alióque rem transducere moliantur. Ad hoc Poësis nata est, vt mortalium animos blandè conciliatos ad morum honestatem, amorèque Virtutis inducat. Accipite, si placet; quid in hanc sententiam non aliquis è Poëtarum, aut Rhetorum choro, vendibili argumento suadeat; sed è sapientium Senatu, vbi ad veritatis trutinam singula penduntur, hac super re statuat D. Thomas. *Poëtica, inquit, fabule idcirco inuenta sunt, quia quemadmodum ait Arist. in Poëticis, consilium illorum erat, vt mortales adducerent ad Virtutis adeptionem, ac vitij fugam: ad que simplices homines melius representationibus, quàm rationibus inducuntur. Duo igitur, sic enim concludit, in poëticis fabulis reperiri necesse est, &*

Præceptorum
tum conformatio,
tum accommodatio.

In ep. i. ad
Tim. c. 4.
le. 2.
Poëtica
fabulæ
cur inuentæ.

vt

ut contineant verum sensum aliqua verisimilitudine inuolutum, & ut aliquid utile representent.
 Si ergo hic Poëticae imitationis est finis, atque hunc à Poëta inter imitandum respici necesse est; is qui imitationis præcepta detorquet ad eam materiam, ex qua finis hic magnopere tollatur, quomodo intra Poëticam artem stetisse meritò gloriatur? Finge constructam ab artifice domum: iacta solidè altèque fundamenta, erectos sublimè parietes: intus atria, peristylia, gradationes, conclauia, thalamos, antithalamos; foris aperturas, lumina, iugumenta, præcinctiones, fastigiorum acroteria, ornamenta coronarum, subgrundationes, proiecturas, membra omnia ædificij ex architecturae legibus ita fabricata, ut altitudo ad perpendicularum, angulus ad normam, longitudo ad regulam lineamque respondeant. Finge præterea hanc domum exædificatam è marmore magnam partem fragili ac ruinoso: stare, tegique è lignis intempestiue cæsis, pandatione sidentibus, odorem teterrimum exhalantibus: demum insalubri sub cælo, descriptam aream, ipsamque domus faciem ad ætheris inclinationem obuersam esse, vnde nocentes ventorum aspirationes, aurásque è palustri vicinitate nebulosas intercipiat. quid ergo; extructamne ex artis planè præscripto domum affirmabis? Non opinor. Cur id, obsecro? Credo, quia architecturae communes illæ quidem leges seruatae sunt, deprimendi ad solidum fundamenta, attollendi partiendique cum commensu parietes, imponendi magnificè elegantèrque tectū: sed quia hæc ædificandæ domus præcepta in ea materia

Accommodatio præceptorum ad materiam an spectanda sit artificij. Domus molitio cum molitione carminū comparatio.

materia sitúque exhibita sunt, quæ habitantium incolumitati, domus, inquam, fini repugnat; idcirco ædificium non fabrè planè factum esse concluditur; non minùs verè, quàm M. Vitruuius Mytilenem oppidum, vbi Auster cùm flat, homines ægrotant: cùm Corus, tussunt: cùm Septentrio, restituntur in incolumitatem; ædificatum, vt voles, eleganter ac splendide, positum quidem certè non scitè, neque prudenter affirmat. Quòd si ita est: si ex accommodatione præceptorum ad peculiarem certámque materiam, sæpenumerò aduersùm præcepta ipsa peccatur; cur impurum ac turpe carmen, in quo Poëtica præcepta legésque ad materiam adhibentur Poëticae fini contraria, Poëtica ab arte esse timide dubitantérque negabimus? Nisi fortè plus noceant domui vitia inutorum, quàm domino morum vitia: plus obsit corpori fœtor, quàm obsecenitas animo: plus frangant vires insalubritas cœli, quàm impudiciæ contagio nervos omnes Virtutis elidat. Verùm hæc mala importari ab impura Poësi mox altero capite orationis euincam, sitamèn priùs, quod ex hoc priori capite superest, absoluetò quàm paucissimis: cursimque ostendèro, sicut neque ab arte, quæ Poëticae genus est, neque ab imitatione, quæ illius naturam constituit, seiungi potest vtilitas; ita neque ab eiusdem Poëticae formis eandem separari posse. Ac de EPOPOEIA quidem quid sit definiendum, in medio positum videtur. Nam si munus est Heroicæ Poëseos Heroëm dictione admirabili conformare, atque ad imitandum proponere, quis non videt, quæ virtutes in carmine censerì debeant,

lib. x. c. r.

Varia vè-
torum vis.

An formæ
quatuor
Poëseos
absque v-
tilitate
fingi pos-
sint.

Quid vir-
tus He-
roica.

debeant, ex quibus Heros, hoc est, homine maior æstimandus sit? Sicut enim virtus Heroica, vt disputat in Ethicis Arist. supra nos est, sonatque aliquid diuinum; ita qui ab hac virtute Heroës dicuntur, non modò nihil in se habere turpitudinis, sed mortalium cõditionem excedere, accederèque ad Deum carmine ostendendi sunt. Nã de TRAGOEDIA quid attinet dicere? Quæ ad theatra populorum bono admissa est, vt funesta Regum Dynastarumque cæde proposita, non modò Principibus, ac rerum dominis aurem vellet, eosque fortunæ memores faciat, sed in omnibus turbidos animi motus componat ac purget, atque aureæ demum mediocritati restituat. id quod Aristoteles in Tragœdiæ natura definienda pronunciat, multaque ob huiusmodi finem addit, adimittique Tragœdiæ: vt non dubitauerit Iacobus Zabarella Peripateticus sanè nobilis, dum artium naturam ad Philosophiæ calculos vocat, Poësim absque morum vtilitate nullam esse, ex hac eadem, quam Aristoteles Tragœdiæ tribuit, affectionum animi purgatione concludere. Neque COMOEDIÆ sales ac ioca aliò, quàm in hominum vtilitatem spectat, vt derisa palàm vitia, ludibriòque in scenis habita proniùs eurentur. Quòd si furaces interdum serui, damnosive gaueones, aut impudici adolescentes admittuntur, id ipsum spectatoribus luctro vertitur, dum perparcè fit, & non sine vitiorum sugillatione transigitur. Denique hunc in primis sortita est finem Poësis LYRICORVM, quorum initia tum apud Ægyptios, atque Hebræos, tum apud Phæacas, & Græcos non alia fuisse, quàm in re sacra pluri-

Tragœdia.

In Potè.

De nat. Log.

Comœdia.

Lyrica.

Fam. Strada.

H bus

lib. 3.
Dec. Hist.

bus exemplis ex antiquitate petitis Patritius non
 malus Antiquitatis indagator euincit. Nec pri-
 ma illa post secula per ætates sanè complures
 aliò Lyrici spectarunt, quàm vt Deorum laudes
 ac decora, aut virorum fortium res præclarè ge-
 stas hymnis ac pæanibus ad Tempa & aras com-
 plecterentur: vt scilicet eadem opera honorem
 Superis atque Heroibus haberent, & ad æmula-
 tionem captos admiratione mortales inuitarent.
 Quare si qua Poësis castè sanctèque tractari vn-
 quam debuit, hæc profectò immunis ab omni
 turpitudine seruanda, integrèque ac puris ani-
 mis exercenda fuit. Atque vt apud Athenienses
 nomina fortissimorum iuuenum, qui Tyrannum
 aggressi essent, ne vnquam seruis inderen-
 tur, decreto sancitum est publico: quòd nefas
 existimarent, nomina libertati patriæ deuota pol-
 lui seruili contagio; ita sanè patiendum non erat,
 castæ addictæque Deo, nationum omnium con-
 sensu, Poëseos nomen in obscœnis deterrimisque
 aliquorum carminibus exolescere. Verùm vt in
 pauca redigam, quæ de quatuor hisce Poëtica
 formis hæctenus disputauimus; si vnaquæque species
 ad hominum felicitatem, quamquam alio atque
 alio modo viæque conspirat; cur id in quo singu-
 læ consentiunt, generis: hoc est, Poëtica, pro-
 prium esse negabimus? quando (vt audita sæpe
 Philosophorū vox est) haud potest deesse generi,
 quod formis generatim vniuersèque conueniat.
 Cur in Poëtica sobole cùm similem faciem, qua-
 lem esse sororum decet, videamus; hanc esse à
 parente dotem non intelligamus? Cur demum
 si quæ fucata ementiràque fronte in chorum se
 Musarum

Gel. lib. 9.
cap. 2.

Mosarum confidenter inferat, vbi illam alienæ felicitatis studio, & quasi tessera destitutam aspicimus, non continuò adulterinam deprehendimus, vrsurpatóque, contra ius fásque, Poëticæ titulo spoliabimus?

Videor iam mihi è duobus, quæ initio proposui, alterum confecisse, conatus certè esse vt conficerem; Poësim ita ciuium felicitatem respicere, vt, ab ea si deficit, deficiat à se ipsa. Iam verò si hoc ipsum est Poëseos impuræ vitium, vt morum honestati contraria felicitatem corrumpat? planè pernici. Sed neque hoc absque pugna extorquendum est: nam qui se eò redactos vident, vt ægrè Poëtæ nomen obtineant, si nugis suis obesse ciuium moribus conuincantur; hunc tueri locum mordicus adnituntur, séque etiam dum procaciori carmine lasciuunt, nihil officere cuiusquam felicitati, quin imò vtilitati non paucis esse, confidenter affirmant. Etenim vitæ humanæ speculum Poësim ideo appellatam loquuntur, quòd in ea, quidquid humanitùs accidit, referatur. Quòd si

Poësis
impura
an officiat
morum
honestati.

Voces al-
quorum
Poësis eur-
vitæ spe-
culum.
Hora. lib.
1. epist. 1.

Virtus est, vitium fugere, & sapientia prima,

Stultitia caruisse.

quo Poësis modo ad hoc Virtutis fastigium mortales adducet, nisi priùs à vitiis, eorum posita ob oculos turpitudine deterruerit? Quamquam si cætera deessent, satis definita videri res posset veterum suffragio Poëtarum, id est, eorum à quibus lex ipsa catminis accepta est: quorum scripta sicut oppidò pauca leguntur, quæ procacioribus ac subturpiculis interdum lusibus aspersa non sint; ita luculenter ostendunt, posse homi-

num felicitatem, posse virtutem, posse morum honestatem cum Musa paulo hilariore consistere. Quod si hoc ipsum Poëtarum Principibus vitio detur; iam verò nouam, quam nos eudimus Poësim, irridebunt isti, quantum volent, eoque Poëtarum Senatu, à quo tãti viri exiguntur, moueri se non modò perlibenti animo ferent, sed vltro etiam efflagitabunt. Et verò, si me censore res agitur, abire illis è Poëtico cõuentu iam pridem licet. Neq; me veterum authoritate Varum deterrere credant, quominùs ineptam esse ad vitæ disciplinam felicitatẽque mortalium, impudicam Poësim & sentiam, & dicam. Quid enim? (erumpat aliquando vera, & rei indignitate dignissima vox) ad eone animos nostros præocuparit Antiquitas, vt in priscis hominibus etiam vitia, si Diuis placet, adoremus? An potius falli hæc magna quoque capita, & EMORI, quod ait ille, humanos interdù Ioues intelligemus? Equidem sicut multa ideo pretiosa videntur, vt Vespasiano dicebat Plinius, quia in Templis suspensa cernuntur; ita accidere non rarenter existimo veterum voluminibus, quorum tanquam in Sacrario quæcumque asseruantur, ea statim apud homines nescio qua Religione obligatos in pretio esse ac veneratione incipiant. Quasi verò HOMERVS, ille ipse Poëtarum Deus, nonnumquam sua in arte peccasse viris Homero haud paulo maioribus visus non sit? reprehensum illum ab Aristotele asserunt Robortellus, & Magius: quòd Vlysses in Scylla cõtra decorum viri fortis eulantem induxerit: reprehendit ante Aristotelem Plato: quòd alicubi nec seruata decori lege fœdas

In veterũ scriptis nõ omnia imitanda.

In præfat.

De Homero iudicium.

In Poët. ar.

das scitu , dictúque res Diis immortalibus affinxerit , ac mortalium bono vehementer offecerit , reprehendit ante vtrumque Pythagoras , diceréque solitum accepimus : ad inferos se aliquando descendisse , ibique Homeri vmbra[m] offendisse pendentem ab arbore , maléque multatam ; Hesiodi verò adligatam columnæ , miserisque vexatam modis respexisse , Quid figmentis suis (hanc enim causam addebat) de Diis temerè , turpiterque locuti malo mortalibus fuissent . At hoc illud est , quod vrgemus in præsentia , lasciuia atque obscœna Poëtarum commenta morum disciplinæ integritatíque , atque aded publicæ felicitati contraria esse . Quòd si hæc ipsa de Poëtis suis antiquorum opinio fuit , nòsque suprà confecimus , peccari aduersùs artem , quoties in publicum bonum ab imitatore peccatur ; quid dubitabimus vel magna Poëtarum capita neglectæ interdum , aut etiam violatæ nonnihil artis insimulare ? Sed non huc demum redactæ sunt fortunæ huiusce disputationis , vt horum , quos insectamur , recentium Poëtarum causam cum veteribus coniunctam esse (quod isti nempe discipiunt) fateamur . Si quid interdum à priscois illis peccatum , si quid in amore subimpudens , atque intemperanter emissum , si qua vsquam in re trans honestatis lineam itum est ; non modò minùs dedecet Ethnicam superstitionem , id quod Christianæ legis sanctimoniam dedecet profectò plurimùm , sed late obruiturque ingentium numero virtutum , quibus illi Poësim tanquam stellis clarissimis illuminarunt , & mirum in modum humano generi ad felicitatem contendenti præ-

Homeri
Hesiodi
que per
nè.
non

Poëtarum
nòs
non
non

Virtutes
vitiis lon-
gè plures
in anti-
quis.

laxerunt. NON irascor erranti semel: & cum
Horatio,

----- *Vbi plura nitent in carmine, non ego paucis*

Offendor maculis. -----

In Arte
poët.

Plut. de
adul. &
am. inter-
nos.

Perversa
nonullo-
rum imi-
tatio.

li. 57. Hi-
stor. Rom.

Ridiculū
Rufi faci-
nus.

Offendor autem, cū mēras aliorum labes ad imitandum selectas conspicio, iisque referta cōdē volumina ad fastidium vsque comperio. Chamæleonti haud dissimiles credas, qui, vt aiunt, cū omnes fermē colores induat, candorem imitari non potest. Etenim videas interdum aliquos, qui se ad antiquorum lectionem conferentes pleraque eorum, quæ pudicē candidēque dicuntur, euoluunt oscitanter, ac vbique incuriosē dormitant: cū verō lutulentum quid ac pingue sonuerit, hīc nimirum excitantur indesides animi, ad eiūsq̄ imitationem continuō mentem operamque conuertunt, quasi, si id consequantur (& sæpe, vt sunt infeliciter ingeniosi, etiam consequuntur) extemplō Apollinari laurea, Superis hominibūsq̄ nolentibus, donandi sint. Venit hoc loco in mentem, quod de Vibio RVFO Romano Senatore apud Dionem legi. Ardebat hic cupiditate incredibili, vulgō vt Orator haberetur M. Tullio Ciceroni par. hunc scilicet virum referendum sibi Rufus proposuerat, huc animum intenderat, hīc hærebat. Expectatis, qua id ratione se consecuturum sperauit? Viuebat adhuc Ciceronis vxor: hanc vt in matrimonium duceret, diu tentauit, duxit: tunc enim verō Ciceronem se propediem futurum non modō credidit homo phanaticus, sed etiam apud Tiberium Principem ridente Senatu gloriatus est. Cor hominis Romani. Palladem, cre-
do

do, iam despondisse sibi opinabatur, quæ dotis nomine in domum afferret Eloquentiam. Sic homines sunt ingenia nonnullorum, qui nouas quotidie mundo Iliadas meditantur: quod ut præstent, non illi ad virtutes sapientissimi Vatis, quod factum oportuit, animum aduertunt: sed vnus alteriusve figmenti obsoleti iam ac turpis amore capti, vbi illud in rem suam transtulerint, & quidquid muliebri atque effœminatum in Homero est, domum duxerint, & cum eius meretricula propemodum nupserint; homines gloriatum pleni digito se iam monstrandos veluti Homero pares ac geminos ineptissimè sibi persuadent, cum tamen à priscis illis ac bonis, etiam dum aliqua vitiorum similitudine accedere se illò putant, longè adhuc distent, ac paria dum faciunt, par tamen virorumque conditio sanè non sit. Nam (vt hac super re planè aperiam sententiam meam) numquam profectò existimaui idcirco obesse probis moribus improbam Poësim, quia turpiter aliquid, ac petulanter admissum, versibus exequatur. Scio posse id vsum habere, quò faciliùs remedia morbi suppeditentur. Non me fugit à Troiani belli scriptore dictum esse, non modò quid pulchrum, sed quid etiam turpe foret, vt ait Horatius: effectumque, vt suis ille carminibus meliùs Chrysippo, & Crantore, & quouis alio Philosophorum vitæ præcepta commonstrauerit. Sed in duobus, quantum ego intelligo, res tota vertitur. Alterum est, si hæc turpium simulachra paucissimis adumbrentur: si verbis proponatur quæsitis ad auertendos animos à cogitatione obscœnitatis: si quasi pudibun-

Quatenus
narrari
possit ali-
quid tur-
pe:

lib. 1. cap. 2.

Duo ser-
uanda
narrati-
bus impu-
dica:

da, lucisq̄ue fugitantia in conspectum ægiè veniant : si (quandoquidem proponuntur ad fugam) tanquam fulgura aciem oculorum feriant ac fugiant, non alliciant ac teneant. Vt enim in Tragedia id, quod terribile est, referri quidem debet, non ita tamen, vt interdum ob rei atrocitatem feritatemque satius nõ sit, intus agi, quàm in promptu poni, atque in scenam oculòsque deduci : sic turpe hætenus prosequendum est, vt quantum in re atroci oculis parcitur, tantum in turpi, animo pudorìque seruiatur. Atque hinc est, quòd Princeps Latini carminis connubium Didonis & Æneæ, cui trahendo aduersus decorum honestatèque indulissent alij, versiculo absoluit vno, ac pudicitiaè iuxta atque Poësi exemplo fuit. Adde huic alterum remedium : si hæc, quæ impudicè facta (sed vt dicebam cautè) narrantur, non sine censura aliqua & obiurgatione castigentur : si non sine iniusta scelestis infamia, quam pro supplicio multis statuebat Plato, transigantur : si demum (quæ tacita quædam reprehensio est) non sine infelicis exitus pœna terminentur. Sanè Homerus Vatum maximus, quòd Penelopes ancillas procis alicubi permistas indicauerat, propterea non quieta, nec pura, vt ipse loquitur, morte occumbentes, sed Telemachi indignè facinus ferētis manu suspensas è columna, scædèque exhalantes animam describit. Hæc porrò, quæ dixi, duo quoties seruantur (seruantur autem ferè à veteribus) in ipsa turpium commemoratione rerum, innocens Poësis est, nullique mortalium ea causa perniciem creat. At verò, qui seriò id agunt, vt Veneris faciem

lib. 4. Æneid.

Infamia
supplicium im-
proborum.

lib. 22.
Odyss.

con

conquisitis vnde vnde pigmentis expriment: qui eodem sæpe reciproci nesciūt de tabula manum, quod aiunt, attollere: qui contenti subiecisse impudica oculis simulacra, mox aut nihil ipsi reprehendunt, aut etiam in iudicium Paridis inclinant, tacitūque intemperantiæ fauent; hos ego commentis suis iuuetutem pellicientes infector, horum Poësim lutulentam ac defœdam magno mortalium malo propagari queror, ab his accipi ad peccandum inuitamenta, supponi hominum mentibus faces ad libidinem, malis actos animos intemperis, Circæoque nescio quo poculo de rationis statu deturbatos in pecudis mores sordēsque traduci, iusto sanè dolore declamo. Vertant illi se in quam volunt partem, figmentaque sua nunc secreto, vt ipsi prædicāt, vtilitatis aucupio, nunc publico mortalium suffragio tueantur. Non hoc lucri capiunt adolescētium plerique, qui horum illecebris eò infeliciùs obtinētur, quò se minùs infelices ac perditos sentiunt: neque hoc senum prudentiores iudicant, qui ne iuuentus hifce caperetur, in ciuitate bene constituenda sedulò prouiderunt. Non loquor in præsentia de grauiſſimis sanè sanctionibus Conciliorum fœda hæc volumina interdicientium: nec reuoco in memoriam Prouincialem eam Synodum, quæ quòd videret adolescentiam multorum pudicitiam in discrimen conici ob Æthiopica Heliodori, vt ea igni scriptor aboleret, aut vt sacrorum Antistitem, Pastorēque animarum agere desineret, imperauit. Aristoteles (hoc interim contentus sum) præcipit in Politicis, obscenitatē vt omnem ab vrbe procul habeat legislator pœ-

Que nar-
ratio per-
niciosa
moribus.

Niceph.
Eccl.
Hist. lib.
12. c. 44.
Iudicium
de Æthio-
picis He-
liodori.

lib. 7.

Edicta de
fabulis fa-
bulisque
obscœnis.

nisque coërceat adolescentes, ne in foro tabulas
aut signa spectent impudica, néve in Theatro fa-
bulas obscœnas audiant: proinde curent etiã
atque etiã Magistratus, NE vsquam locorum
statua vlla, vel pictura turpium facinorum imi-
tatio conspiciatur. Hæc Sapientium maximus
sentit ac sancit. Et mihi aliquis rerum impru-
dens pertinaciter obnitatur, ac vitia suis è tene-
bris extrahenda clamet in lacem, quò facilius te-
tra turpisque eorum facies fugiatur? Quid, si ex-
tracta, oculisque obiecta potius amabitur? Quid,
si à te nec turpis (vti decuit) nec, quod inde sequi-
tur, fugienda proponitur? An malo remedium
facies, posteaquam in venas ac viscera virus infu-
deris? Quæ istæc PERVERSITAS est, quærere po-
tius medicinam vulneri, quàm cauere, ne vul-
nus infligatur? Circulatorum est, Psyllorumve;
artis ostétatione sibi carnem infesto cultro con-
cidere, aut venenum aliquod exorbere ad vim
potestatemque pharmaci, cui fidem adstruunt,
declarandam. Quamquam tu quidem circumfo-
raneis istis grauius multo peccas: si quidem vitia
ipsa morbosque animi dum curare te dicis, tum
verò facis, atque infers in ipsa curatione perni-
ciem. Verè Iulius Cæsar SCALIGER, cùm de Poë-
tica disputat, Poëtis præcipit ne, dum vitia ac fœ-
ditates infectantur, eas ponât voces, è quibus qui
legunt, euadant deteriores. *Quid enim cogitet ado-
lescens, sic ille addit, qui certarum ignarus obscœni-
tatum audiat sententias, aut vocabula tam nefan-
da, quàm monstroso sunt ingenio y, qui ea scriptis
suis audent inserere? Malo igitur non reprehendere
vitia detestanda, quàm in execranda oratione me-
reri*

Circula-
torum si-
miles
Poëtæ
obscœna
narrantes.

altr-4
1-1
dil-1-1
1-1-1
muichul
-of-1-1-1-1-1
-1-1-1-1-1-1-1
-1-1-1-1-1-1-1

veri reprehensionem, librumque meum efficere eo ne-
 quiores, de quo verba facio. Et verò quoties memo-
 ria repeto, quòd apud magnum Athanasium legi
 de Nicæni Concilij Patribus: quos refert, cum in
 eo conuètu celebritatèque legeretur Arrij liber,
 palàm aures obstruxisse, veritos ne quid insanæ
 illius pestilentis que doctrinæ per aures illabere-
 tur in animum; non possum non demirari con-
 fidentiam iuuenum nonnullorum, qui cum au-
 diunt, cautè agendum esse adolescentibus in
 amatoriarum rerum lectione; indignè enim ue-
 rò ferunt superuacanea monentem, & tantum
 non iniuriam ab eo fieri constantiæ suæ conque-
 runt. At illi & senes plerunque erant, & expe-
 riencia sanctimoniâque præstabant, vt minùs
 expugnari propterea posse eorum constantia vi-
 deretur. his in tenera ætate incallidâque, & præ-
 feruidis animi motibus obnoxia, plus (opinor) ali-
 quantò timendum est. Illis noua sacrilegâque
 aduersus Christi Religionem opinio proponeba-
 tur, in quam deserta veteri sententia concedere
 ægrè homines solèt. his blando adulantèque vul-
 tû, dissimulatis meretriciis artibus, lenocinan-
 te versu voluptas obiicitur, qua mortales plus
 nimio capi quotidie videmus. Illi anticipata iam
 animo sententia, obfirmatîque contra hostem in-
 fensissimum conueniebant; quo minùs timèdum
 erat, ne sibi facilè persuaderi ab Arrio pate-
 rentur. hi lubrica præcipitîque in voluptatem,
 & (vt ait ille) cereâ in vitium flecti adolescentia
 nihil propius habent, quàm vt blandissimæ Do-
 minæ, Poësi conciliatricula, sese donèt. Et tamen
 illi occludebant obstinatè aures, hi præbent vl-
 trò

Circûspe-
 ctio Ni-
 cænorum
 Patrum.

Temeritas
 adolescẽ-
 tium.

Horat. in
 Arte
 Poët.

trò & quidem sitienter: illi vel semel audire pauca haud magno cum discrimine, ingens flagitium ducebant; hi certissima cum pudoris fraude multa quotidie lectitare, interdum communicare cum aliis, semper animo ac memoriæ affixa retinere; eruditam scilicet oblectationem nullum in mente relicturam maculæ vestigium arbitrantur. Non est impudicitia ex eo genere vitiorum, quæ si semel ponis ob oculos, perpetuò expungis ab animo. hîc PRIMVS flagitij gradus est videre: visus dicendi libertatem facit: Ex libertate verò turpe dicendi, inquit Aristoteles, prodit & facere, quod propè est.

Quæ cum ita sint, non iam enitar ultra hæc quæ dixi: nec in eo laborabo, vt impuris hisce carminum scriptoribus legitimo Poëtarum choro motis, eorum in faciendo versu artificium, Poësim perfectè absolutèque non videri, ad extremum pronunciem. Hoc enim ratiocinando confecisse me sentio, si vtrumque illorum, quæ hætenus prosecutus sum, vos quidè viri Sapientissimi, non abnuistis. Nam si Poëticæ nomen sustinere cum dignitate nequit ars, quæ ad vitæ cõmoda vtilitatè que mortalium nõ respiciat: non respiciat autem illa, quæ molli impuræque imitatione laborat ad hominum perniciem; quid restat, nisi vt imitatricem hanc artem impudicam ac turpem, Poësim suis perfectam numeris nequaquam esse tacitè apud se quisque concludat? Non in hæc, inquam, re diutiùs elaborabo, neque ultra contendam in hoc cõcertatorio genere dicendi: ferant alij de me sententiam, vt volent; aut hæreant, nec liqueat quò inclinent, aut
etiam

lib. 2. Rhet.

Summæ repetitio.

etiam apertè reclament, nigrúmque palàm The-
 ta præfigant. non permagnam híc verò iactu-
 ram fecisse me arbitror, neque dedecori du-
 eam mihi; si, quod in Philosophorum Lycæo,
 vbi certissimis omnia momentis expenduntur,
 quotidie vsu venit; id mihi in eorum palæstra,
 qui probabilia sectantur, acciderit. In eo labo-
 rabo, & quantum potero, animo veriùs quàm
 voce contendam, vt vos adolescentes auditores
 mei, quos hodie primùm in meam fidem disci-
 plinàmque recipio, ab hac malorum siue Poëta-
 rum, siue ciuium lectione abalienem. Frustra
 profectò vos parentes atque institutores vestri
 ab rerum aspectu impudicarum, à procacium
 sordentiùmque sermonum licentia, ab intempe-
 rantium ac libidinosorum hominum consuetu-
 dine separare student, si vno in volumine colle-
 cta impuditiæ spectacula concluditis: si sub
 manu habetis obscæna suadentium, atque in au-
 res sparcissima quæque insufurrantium greges:
 si in gremio numeratis copias improborum,
 quorum institutione ac familiaritate, quando
 quantumque vultis, clam omnibus, vti pro ve-
 stro arbitratu impunè possitis. Impediri non po-
 terat Annibal ne periret, qui inclusum annulo
 venenum, hoc est, præsentissimam mortem ge-
 stabat. Ego verò impuri scriptoris librum vene-
 no non paulo nocentiozem interpretoz, quem
 qui quotidie ad manum habet, qua ope oblistas,
 ne sibi vno oculorum coniectu, si velit, necem
 hauriat? Nimirum pereundum sibi statuit, de-
 sponditque vltro pudorem, quicumque in turpia
 hæc commenta, in iura inquam impuditiæ vo-
 lens

Perf. sat.
4.

Quantum
malorum
in vno
volumi-
ne.

Pluc. in
vita.

Obsce-
nus liber
veneno
nocen-
tior.

li. de spe-
fac.

Eodem in
lib.

mutantur
mutantur
onv m
impulor
Dæmonē
correpta
fœmina
in specta-
culo Cir-
censium.

Dæmonis
responsū.

lens libensque concessit. nemo enim (vt queri-
tur in re simili Tertullianus) nemo transit in
hostium castra, nisi suis proiectis armis, nisi de-
stitutis signis & sacramento Principis, nisi pactus
simul petire. Et miramur, sæpenumero pudic-
cum pudentemque adolescentis animum, factum
repentè mancipium turpitudinis, si ipse in eius
regnum sponte se transdidit? Scitum est, opinor,
quod scriptor modò laudatus litteris commēda-
uit ad hanc rem, quam loquor. Descenderat in
Theatrum Christiana fœmina, atque intenta in
ludos Circenses cum reliquis matronis conside-
bat: cùm statim malo correpta dæmonē torque-
ri cœpit perquàm miseris modis. Ergo è Circo
quàm primùm aufertur, domumque reducitur:
mox in Templo sistitur, adhibentur Christiano
ritu super ea ad Deum preces, adhibentur in ve-
xatorem spiritum imperia & minæ. incassum
omnia. Postremò cum aliquando solemniori
precationum genere ad deditiōem obsessi cor-
poris compelleretur hostis, obiurgareturque,
quòd addictam Christo fœminam, hoc est, alieni
iuris prædam per summam impudentiam inua-
sisset. At ego (inquit dæmon) minimè impu-
denter feci, dum eam tenui, quam inueni in
meo. Credite has esse impudicitæ voces, Audi-
tores, quòdque hîc à patre turpitudinis dictum
est semel, à filia sæpiùs exprobrari aduersus eos,
quorum non tam corpus, quàm animum obsi-
det, noctesque ac dies miserè diuexat. Sed meri-
tò immundus spiritus diuexat, quos inter inqui-
namenta fabularum, in obscœnitatis Theatro dū
reperit, deprehendit in suo, Suum videlicet id
putat,

putat, quod ipse impudicitiae magister Stygio
 emerfus è cœno doceat, auspicioque ac ductu suo
 feliciter prouehat. suum id putat, quod ipse ope-
 ris summa non afflatu modò, sed factis, factisque
 suis fœdè impleat. suum denique id putat, quod
 lutulenta lubricaque via ad omnium fœditatum,
 fordiùmque sentinam, ad Regiam, inquam, suam
 gradum expeditè sufficiat. Ut sanè verendum
 magnopere sit, ne quemadmodum Tartareus
 olim prædo, vt ex Tertulliano dicebam, urbem
 corporis quam inuaserat, obtinuit obfirmatè; sic
 arcem animæ, in quam semel victor ascenderit,
 pertinaci deinceps occupatam vi, nulla vnquam
 temporis diuturnitate dimittat. Quare nolite,
 adolescentes mei (per ego vos istud verecundiæ
 ornamentum, morum istam nobilitatem, istam
 Romani pectoris altitudinem, oro obtestorque)
 nolite vos ob ementitæ nescio quam speciem at-
 que vmbra Poëtica, per hæc malorum extre-
 ma transuersos agi. Quidquid Sirenes istæ hone-
 stati, castimoniam, pudori furtim insidiatæ ca-
 nunt, vos vbique præsentis consilio cõtemptuque
 præterito. In Deorum cultu cùm cederet om-
 ninò nemini, vnã tamen Venerem procul ab
 se salutari dicebat castissimus Hippolytus apud
 veterem Poëtam: imò idcirco Etruscorum di-
 sciplina iubebatur extra mœnia fanum Veneris
 collocari, vt nihil in vrbe aduersus castimoniam
 adolescentibus versaretur ob oculos. Quid enim
 (liceat mihi cum viro eloquentissimo sanctissi-
 móque ac nominis sui suauitate dignissimo per-
 orare) si fluctuante nauigio veharis, illicò auer-
 tis oculos à sentina, ne stomachum & nauseam
 faciat:

loco su-
 præ posi-
 to,

Eurip. in
 Hippol.

Vitr. lib.
 1. c. 7.

Ambros.
 serm. 5. in
 Pf. 118.

faciat: si per vias vr̄bis incedens putidum quid ac
 fœtidum offendas, porrò inde refugis aspectûque
 declinas: si quid vs̄p̄iam occurrat, quod horreat
 oculus, statim clauditur, aut auertitur. In salo au-
 tem seculi huius fluctuas, influit sentina vitio-
 rum, mouetur in tui nauigio corporis æstus cu-
 piditatum, nec auertis quamprimùm animæ ocu-
 los, ne aspiciant spurcissimarum libidinum senti-
 nam, ne tantisper hæreant in hisce purgamentis
 ac sordibus, ne fœtor inhalatus animam oppleat,
 templumque Dei obscœna contagione commac-
 ulet? Vos autem, adolescentes, quibus nihil esse
 debet charius isto, quem præ ore fertis, animi
 candore; contaminata horum volumina, hoc est,
 fœda turpitudinum receptacula non oculis mô-
 dò auribusque declinate, sed animo etiam respui-
 te, ac recordatione demum ipsa perhorrescite.
 Date hoc disciplinæ, quam domi à parentibus
 honestissimis viris, foris à nobis Religiosis præ-
 ceptoribus habetis: date hoc ætati vestræ, quæ
 pudoris hoc internosci caractere, laudarique
 ob verecundam hanc veluti tincturam virtutis
 solet: date hoc cæteris, quæ istam consequentur,
 ætatibus; quarum extremæ partes inniti & con-
 quiescere in adolescentia ista non poterunt, si se-
 mel eam lenocinia voluptatis emollierint, effœ-
 minarint, infregerint. Denique, si quidquam apud
 vos sum, date hoc etiam mihi, qui hoc anno in
 Poëtarum vos familiaritatem daturus, si primo
 hoc die docui, quos cauere debetis, feci vt opi-
 nor satis.

PRO

P R O L V S I O V.

*An ex rebus sacris idonea commentationibus
poëticis argumenta proueniant aequè
ac ex profanis.*

MOR ac studium, quo in solemnibus litterarum repetitione proloquentem me ex hoc loco sæpiùs excepistis, ac secunda etiam admurmuratio, amicùmque patrocinium, quo iam toties dictis meis apud nouam discipulorum audientiam plurimùm authoritatis ac fidei conciliastis (Viri sapientiæ, atque honorum insignibus illustrissimi) allexêre me, fateor, ad noua maiorâque sæpenumero tentanda, oblitùmque penè virium mearum eò scilicet impulsêre, vt nihil in vulgus non probatum iri facilè crederem, cuius vos semel authores fieri viderem. Idque animos mihi facit in præsentia, vt aliud ex alio seram, nec contentus auditores meos vtroque elapso iam anno ab amore impudicæ Poëseos (quantùm per me licuit, vtinam mecum omnibus liberet) fructu, vt arbitror, non pœnitendo remouisse; hodie plusculum aliquid coner hac super re, vósque Rhetores, in poëticis imitationibus, simulacrisque conformandis ad rerum sacrarum

Propos-
tum in
hac pro-
lusionè.

scriptionem, amorémque traducam. Neque hoc vobis suadere in animo est, quasi honestiorem sanctiorémque materiem, ad quam ingenia & calamos primùm, mox etiam mores ac vitam referatis. Quamquam si hoc agerem, eum, credo, prætenderem causæ meæ titulum, qui non

Fam. Strada.

I

ma

magis Religiosum præceptorem ad docendum, quam probos adolescentes in hanc sententiam ad scribendum permouere posset. Sed eo consilio rem aggredior, vt ostendam, res sacras aptissima poetis commentationibus argumenta suppeditare; ideoque operæpretium facere eos, qui aut pium castumque sibi carmen sumunt, quod piè castèque consumment, aut in opere non pio elaborantes ad sacra subinde concedunt, quæ loco interferant, iisque fabulam appositè locupletent. Audio enim non paucos, qui idcirco in carmine condendo abstinere se dictitant à piarum vsurpatione rerum, quòd hæc argumenta frigidiora plerunque ac tristiora, minùs certè capacia sint eorum animi motuum, quibus profana inter arma & amorum illecebras lasciuiendo, admirationem voluptatèque longè maximam concitare solent. Quare occulta hæc diuinæque mysteria, quæ ipsi

——— *desperant tractata nitescere posse,*

silentio se malle, quam metro per iocum ac fabulam venerari.

Quorum ego voces decreueram, Auditores, nò longis rationum ambagibus, sed subita confertaque exemplorū appositione comprimere. Atque vt olim Romanus Orator in Verre accusando, prætermissa perpetuæ orationis laude, præcisèque homini spe, solùm tabulis ac testibus ad singula crimina citatis, reū potentissimum momento damnauit: ita ipse statueram, aduersùs hoc genus homines, qui dissidium nescio quod inter res sacras ad Poësim comminiscuntur; transmissa in compendium causa, sola veterum enumeratione

Abstinentes à sacris argumentis quid afferant causæ.

Horat. in Art. poet.

Actio. 1.

tionem Poëtarum, qui è sacris litteris mutuati sunt argumenta, dimicare. Et verò quàm multa possem apud Principes vtriusque Poëseos Orpheum, Homerum, Hesiodum, Virgilium, Ovidium è sacrosanctis rerum nostrarum codicibus accepta proferre in medium? Illud Poëtarum carminibus celebratum CHAOS, cœcum illum acerum, rudemque indigestamque molem,

Quàm multa è sacris litteris veteres Poëta desumpserint. Orph. Argonaut.

Nec bene iunctarum discordia semina rerum;
quis ignorat, è Mosæa Genesi non adumbrata tantum esse, sed etiam expressa? siquidem nec vocem ipsam *Chaos*, quàm Hebræi *thobu* dicunt, hoc est, *inane*, Poëta magnus omisit, dum canit

Ouid. lib. 1. Metam.

— — *uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animaque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.*

Virg. in Sileno Ecl. 6.

Quid ALLUVIES Deucalionæ? nonne ita descripta est à Poëtis; sine cùm Ioui hominum scelera pertæso, quòd videret vbiq; flagitiis inquinata omnia, placuit

Ouid. lib. 1. Metam.

— — *genus mortale sub undis
Perdere: — — — — —*

sine cùm servati ab aquarum vi Deucalion, atque vxor Pyrrha in Parnasso monte (quo ille loco,

Ovi. eod. lib.

— — *nam cætera texerat æquor,
Cum consorte tori, parua rate vectus adbesit.)*
ad propagandas hominum reliquias adhibentur, nempe quia

Ovi. eod. lib.

*Non illo melior quisquam, nec amantior æqui
Vir fuit, aut illà reuerentior vlla Deorum.*

Stephan. de urbib.
In lib. 1. Odyss.
Euseb. in Chron.
Hesiod. in Theog.

siue cùm Parnassum montem antea Larnassum nominatum legimus ab Arca (nam *ἀρέναξ* Græcis *Arca* est) qua Deucalionem eò appulsum esse dicunt Andron Teius , & Homeri Scholiastes; nōne hæc,inquam,ita descripta sunt; vt,quamquam eam cladem contigisse ferunt regnante Athenis Cecrope circa Thessaliam; dubitandum tamen haud sit, quin ex Noëtica eluuiōe horum pleraque Poëtæ desumpserint? GIGANTVM conatus cœlo molem attollentium, cum Diis propè pugnantium, ad terram sua temeritate ruentium: PROMETHËI solertiam è limo hominem fingentis

in effigiem moderantum cuncta Deorum:

Quid. lib. 2. Metam.
AVERNÏ regna, posthumâsque pœnas, quibus improbi, quòd distulerint

— in seram commissa piacula mortem,

Homer. lib. 11. Odyss.
æuo sempiterno cruciantur: ELYSIOS campos,

Virg. lib. 6. Æneid.

— — — & amœna vireta

Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

DEFLAGRATIONEM dissolutionè inque rerum,

Quid. lib. 2. Metam.

Cùm mare, cùm tellus, correptâque Regia cali

Ardeat, & mundi moles oporosa labore;

an quisquam est paulo humanior, qui ad sacræ exemplar Historiæ composita esse non intelligat? Nam quæ de IANO commenti sunt Poëtæ in Italiam rate delato, ac vitium sobolem culturamque monstrante; quo factum est,

Quid. lib. 2. Fast.

Vt bona posteritas puppim formarit in ære,

Hospitis aduentum testificata Dei.

tam apertè imitati sunt ex sacris Hebræorum codicibus de Noë, qui Arcaë beneficio enatauit ex aquis, inuentorque vini mox fuit; vt nomen ipsum

ipsum Iani, seruatâ Hebræorum voce, quibus *Iain* vinum dicitur, conformauerint. Hæc aliâque complura si dicendo persequeretur, quæ optimi quique veterum Poëtarum ad Poësim exornandam è sacrâ litteris intexuere carminibus suis; videtis, Auditores, quam viam inire compendio possem, vt eorum voces, qui petita è sacrâ argumeta paulò remissiora, tristiorâque causantur, ad silentium planè redigerem. Verùm, ne quid subito præcisèque egisse videar, libet à capite rem totam exordiri, ac certa dicendi lege viâque condita, per otium contemplari causam. Ergo si ostendero, res sacras habere magnam cum Poësi affinitatem, poëticòque in opificio commodissimè reponi; nihil, credo, Rhetores, deerit quominus ad hoc scriptiois quoque genus mentem manumque seriò conuertatis: cum vna & eadem opera, integri honestique hominis, & ingeniosi elegantisque Poëtæ sustinere personam prima cum laude possitis. Duæ verò res sunt in carminibus Poëtarum, quæ admirationem tantopere Poëtis adamatam, atque ex admiratione voluptatem pariunt: Figmentum seu fabula, & princeps fabulæ decus *Πάθος*, vel vt cum Quintiliano vniuersè loquar affectus: quorum vtrumque cum poëticè transigitur, nihil eo carmine legi diuinius potest. Hæc autem duo quàm abundè sacro ab argumento subministrantur, quæso hîc mecum, Auditores, dum rem tracto non iucundam minùs auditu, quàm vsu ac fructu salutarem, pro vestra humanitate animaduertite.

Ac FABULA quidem (complexionem dico

Fabula quid.

I 3 plu

Fabulæ
virtutes
duæ.

Nouitas
fabulæ
rara in
profanis.

Virg. 3.
Georg.

plurimum imitationum, ut fabulam definit in Poëticis Aristoteles (sive magna sit, & quæ carmen sola consummet: sive, quod potius hîc querimus, parua & interiecta; ea periuicundè, pronisque maximè auribus excipitur, quæ tum noua fictaque ad similitudinem rei factæ, tum nouo opportuna soluendo conformetur. Et verò si fabulæ NOUITATE cum profanis sacra committimus, vicimus planè, Rhetores. Nam quid tritum & exculcatum magis, quàm venalia istorum commenta?

Cui non dictus Hylas puer? & Latonia Delos?

Hippodaméque humeróque Pelops insignis eburno

Acer equis? —————

Quid obsoletius, puerisque decantatum sæpius quàm aut Hippocrene Pegasi extudentis vngula procerrens, aut Adonidis è cruore suborti repente flores, aut Draconis dentes feminum more per agros sati, aut sæpe natus renatusque Pythagoras, aut lyræ tactu coalescentes muri, aut Iupiter in hominum amores suis cum fulminibus exardescens, aut alia sexcenta, quibus hodie referta videmus eorum Poëmata, qui per antiquorum vestigia grassari se non gloriantur ipsi modò, sed hâc etiam cæteris viam vnicè præscribunt, figmentaque alia si ab iis paulùm recedant vltro reprehendunt? cùm tamen illi dum translatis hisce reliquiis semese iam antiquitatis affatim carmen saturant, non excellenti admodùm ingenio, imò nec planè poëtico se esse palàm faciant: siquidem noua cadere, non refarcire vetera: arcana seligere (id quod aiunt Musarum munus) non de medio quæque sumere: inaudi-

Vsurpatione
veterum
fabularum
nō magni
specimen
ingenij.

Poëtæ
munus.

ta atque admiranda proferre, non vulgata for-
dentiâque retractare: demum F A C E R E ac fin-
gere (ex quo nomen illi suum obtinent) non
aliorum inuenta reponere, Poëtarum est. Hæc
autem concinnandæ fabulæ nouitas, sacra per-
scrutanti proxima plurimâque præstò est. Cùm
enim rerum arcana diuinarum sub oculos, sen-
sûsque non cadant, vt veniant in hominum con-
spectum, similitudine ac symbolis conuestienda,
humanæque intelligentiæ subiicienda sunt. quo
fit, vt artificio noua commentandi, hoc est, operi
poëtico locus opportunè detur. Vultis in hoc ge-
nere nonnulla leuiter adumbrem; rei que expli-
candæ veriùs, quàm exornandæ studio, paucis in
præsentia proludam? Age igitur. In cælesti Supe-
rùm sede, quas ego, si libeat, prænitentes au-
ro gemmâque moles, quas in Regia Diuinitatis
aulas, quæ in aulis AVLÆA comminisci non pos-
sim? quæ quoniam PRONŒA gnara futurorum
Virgo quâ penicillo, quâ acu pinxerit, frequen-
tare Superi soliti sint, cùm illos rerum gerenda-
rum seriem prouidendi cupido incessit. Excita-
bo, si libeat, in cælesti area (adeste mihi extem-
plò vaticinanti, Auditores. ex quo enim in Poë-
tarum fines pedem intuli, sentio me insolito æstu
procul abripi, audiòque monentem exemplo suo
Socratem, vt quemadmodum ipse ex placidissi-
ma disputatione in Poëtarum furorem abreptus
paruit incitanti Deo; sic ego quo me cumque vis
agit, volens ac libens sequar) excitabo astra su-
per atq; sydereo globos perampli molem Tem-
pli, cuius maiestatem operis magistra rerum
SAPIENTIA architectata sit, non humana decem-

Fabulæ
nouitas
quanta è
rebus fa-
crib.

Adûbra-
tio cõmi-
niscendæ
fabulæ è
rebus fa-
cris.
Aulæa re-
rum futu-
rarû ima-
ginibus
depicta.

Templum
super cæ-
lestes or-
bes.

peda, atque commensu. Ædificij membra non parietes lateritij, marmoreive, sed implexi inter se inenarrabili contextu arborum rami tam ingeniosè partiantur, vt in aperto simul nemore, simul concluso in ædificio esse videaris. Theatri caueam siue medium procera occupet vetúsque PALMA, in quam Cælites identidem aduolantes, ex ea victoribus, cùm hora cuique fatalis aduenit, ramos abscindant. Proximum Theatrò Peristylum virentibus, intercolumnij loco, arboribus opacatum, VESTIARIUM nescio quam formam referat. E ramis passim pendeant hinc intextæ auro chlamydes, palmatæ togæ, paludamenta, purpuræ: illinc sceptræ, fasces, litui, torques, annuli: aliunde virentes ac lemniscatæ laureæ, illuminatæ gemmis coronæ, mitellæ margaritis baccisq; vnicialibus internitentes, claræ vnionibus infulæ, vitatæque atque illustres pretioso lapillorum ambitu tiaræ. Iudant hîc interspirantes auræ, & magna hæc honorum insignia modò inclinatis ad terram ramis vltro præbeant, modò in altum sublatis repentè prohibeant, modò arbore ex vna in aliam reciproca veluti fuga fatigent. Horum singulis aut in extrema lacinia cæsura, aut in manubrio capuloque, aut in ambientis oræ margine adscriptæ litterarum notæ cernantur adeò distractæ perturbatæque, vt eam, quam mortales FORTVNAM vocant, Superi verò nominant ADILÆTIAM huc identidem appellentem ad honores mortalibus deportandos; perplexa illa characterum signa faciliè facerent, nisi adesset in tempore Sapiencia, quæ tum eriperet ab oculis vittam, qua inter homines

Palma victoriorum.

Vestiariū iater arborum.

Honorum insignia è ramis pendula.

Eorum distributio.

mines Fors obnubitur, tum litterarum elementis
 miro confestim ordine compositis, ei clarè le-
 gendum daret illius nomen, cui certa in alios
 imperia arbiter rerum Deus ab ipso æternitatis
 exordio destinavit. In interiore verò Basilica,
 magna in Aula, Alites pueri diurno nocturnoque
 operi frequentes insudent. in promptu sunt labra
 adamantina, & vasa variis fusisque metallis ef-
 feruescentia, vnde sequacem pateris liquorem
 hauriant, ingentemque annulis sese per inter-
 ualla excipientibus **C A T E N A M** fabrè fundant.
 Præsit operi **P R O V I D E N T I A**, iubeatque nunc
 auri, nunc argenti plus aliquantò, minúsve mi-
 sceri, ac torquem metallorum pretio variari,
 prout ire tempora humanæ vitæ, ipsi temporum
 Regina visum fuerit. Circumstet Virginum ma-
 nipulus Pax, Salus, Libertas, quæque has perpe-
 tuò comes insequitur, rerum Copia. quin etiam
 complexæ mutuò manibus Artes ac Disciplinæ,
 inito cum Gratiis choro, non intersint modò, la-
 borémve spectent otiosæ, sed actuosæ interdum
 in opificij partem veniant, operique præter soli-
 tum locupletando sollicitæ conspirent. si quando
 enim mortalium preces è terris in cælo receptæ
 impetrent à Deo calamitatum finem, & cursum
 meliorum temporum exorent; tunc enim verò
 magno certatim studio omnes incumbant, ac
 metalla pretiosè temperando, annulorumque
 orbibus feliciter intorquendis cælestes fabri de-
 sudent. tunc Pax, & Salus arcani roris plurimùm
 instillent, tunc Copia calathum liberaliter in-
 uertat, tunc Artes ignotos vulgo succos affatim
 aspergant, tunc Gratiaë vitalem operi colorem,

Fusio Ca-
 tenæ tem-
 porum in-
 dicis.

Cælestes
 fabri.

Catenæ
 tempera-
 tio.

ac faciem superaddant. oblectet interea fidicen
 instantes operas, cantúque geminet opificij volu-
 ptatem : itaque dum omnes in commune confe-
 rant opes suas, felicium catena nexúque tempo-
 rum, atque ætatis aureæ series mortalibus in cæ-
 lo contextatur. Denique præalta turris, Arcis in
 morem ædificio imposita ingenti ARMAMENTA-
 RIVM laxitate complectatur. Hic afferentur non
 illæ solùm abyssi claves, quibus ostia quondam
 cæli patefacta vlticri terras eluivione merferunt,
 sed quibus etiam procellas interdum, ac tempe-
 states vindex scelerum IVSTITIA è carcere
 furentes educit, atque in hominum perniciem
 bacchantes immittit. Hic arcus ac tela, quibus
 olim in magno illo Superùm tumultu Princeps
 armorum Michaël confixit authorem proditio-
 nis. hîc fulmina humanæ mentis terror : hic tri-
 dentis, hîc arietis immane pondus, illo marium,
 hoc terrarum fundamenta quati solita. Sed præ-
 ter cætera ingens hîc CLYPEVS afferuetur, quem
 in mundi molitione DYNASTIAM Regi suo do-
 no fabricasse ferunt. Triformem illum, dissen-
 dùmque in plures repentè, si libeat, concinnavit:
 atque ita clypeo clypeum inclusit, vt sub vnus
 specie, tergemini lateant. Primum extimùmque
 ex sapphito commisit immortalis cæli materia,
 & emblematis loco cõpacta syderibus Cruce fi-
 guravit, carménque addidit, IN HOC SIGNO VIN-
 CES. Hunc fama est cælesti ex arce primò edu-
 ctum Imperatorum optimo præluxisse quondam
 inter sydera, ac prosperum belli exitum maturaf-
 se. Eundem quoque perhibent ævo nostro Pa-
 stori populorum maximo de nauali classe sollici-

Armamē-
 tarium
 cæli.
 Abyssi
 claves ad
 eluiviones
 tempesta-
 tésque re-
 ferandas.

Victoria
 Michaëlis
 arma.
 Instrumē-
 ta terro-
 ris.
 Clypeus
 triplex.

Constan-
 tino Ma-
 gno Imp.

Pio V.
 Pont.
 Max.

to, fundentique enixè ad Deum preces obtulisse sese, euentumque pugnae multò ante victoriae nuncium commonstrasse. At medij secundique orbem clypei è crystallo vuidam vim obtinente formauit, firmauitque eo consilio, vt aduersum missiles faces, fumantésque plumbi aut ferri massas oppositus præsentis remedio foret. Scilicet cum longa populos obsidione fatigatos tueri, hostiumque conatus frangere cordi est immortalis Regi, hoc è cælo iubet efferri munimentum, quod mœnia, aut classem amicam latè contegat, atque in hostilia tormenta conuersum, aggredientium vires eludat arcana quadam vi: dum eo excussi morales globi, explosæque ex ære pilæ, aut contortæ incendiariæ bolides, collucentésq; malleoli, aut emissæ ex catapultâ phalaricæ, atque ardentes hastæ vix clypeo excipiantur, cum subito veluti aquis extinguï, atque eodem vestigio loci ac temporis intermori necesse sit. Intimum denique tertiumq; clypeum eadem inuentrix operis ex igneo Pyropo molita est: clypeo Terrorem affixit proripientem ex umbone sese, vomentemque ab ore atque oculis flammâs, ac mira arte in facies se alias atque alias transferentem: nam modò Gigantem vasta corporis mole refert efflantem ignem naribus, strictoque necem ferro minitantem: modò in ea clypei amplitudine tâquam latissimo in campo simulat equitum turmam, quam improvisò ex insidiis prodeuntem præter expectationem hosti repræsentat: modò maius opus mouens, spectrisque validioribus eludens, ingentem classem, & oppleta nauibus maria sub oculos ponit, numeròque militum

Præsentis
remedij
contra
missiles
faces.

Terroris
figuratio.

litum planè innumerabilium deterret hostem
 vt mirum non sit, si maximus interdum, & for-
 tissimus exercitus, paucorum in conspectu mili-
 tum turpiter sanè trepidauerit, séque defœdam
 in fugam continuò proripuerit: siquidem exi-
 guas, sed Religiosas ac pias copias occultabat hoc
 munimento Deus, indéque terrorem in hostes
 immittebat: à quo decepti, dum in clypeo præ-
 feroces bellatorum vultus, ac latè explicatas
 acies pauidi considerant, dum vexilla signaque
 solliciti numerant, dum tubarum & cornuum
 strepitum, militumque clamorem trepidi me-
 riuntur, quasi vera conspicerent, metu exanima-
 ti extemplò cedere, fugaque saluti consulere op-
 portunum ducebant. Sed finis hîc sit, atque ha-
 tenus licuerit incaluisse Poëtarum more, quo
 faciliùs vno quasi ductu, & prolusione vtcumque
 suaderem, fabulæ nouitatem è rebus sacris peti
 proximè copiosèque posse: atque ideo falli eos,
 qui non alia ratione, quàm recoquentes impura
 veterum commenta gratiam nouitatis ineundam
 ex eo putant: nec aliunde confidunt opportuni-
 tatem explicandi **N O D I** (quam ego virtutem,
 vt suprâ indicabam, præter nouitatem requiro
 in fabula) gratiùs aucupari se posse, quàm si ad
 magicas statim artes recurrant, ad præstigias
 Chaldæorum, ad incantamenta carminum, ad
 Parcarum somnia, ad fatorum miracula. quæ ta-
 men quàm obsoleta (Diui boni) plerunque sunt,
 quàm interdum veris non similia, quàm sæpe
 inhonesta, nefanda, sacrilega! &, si nihil horum
 haberent, quid obsecro haberent, quod non in-
 geniosius, verosimiliùs, auspiciatius è sacris ha-
 bere

Repêtinæ
 fugæ cau-
 sa.

Nodi in
 fabula
 soluendi
 opportu-
 nitas.
 Quanta
 in rebus
 profanis.

bere possimus? Quò tandem peruenire veneficorum præstigiæ queunt, quò nequeant mentium beatarum vires? quarum ope, si sit opus Deo (quod aiunt) ex machina, in latis desertisque camporum solis aliam repente loci faciem, veluti nouum scenæ siparium inducam. In mediis Oceani fluctibus Insulas detegam argenteis aureisque fluminibus irriguas, pomorum auiumque nouitate nobiles, miris nec penetrandis humana vi propugnaculis communitas. In nubibus armatas bello legiones instruam, atque inde prore nata auxiliares ad terram copias euocabo. Dirimendum fortè prælium est, nodusque incidit dignus vindice. hinc mihi Cælites, quos esse ferunt elementorum tutelares, prima illa corpora miscebunt, in nubes cogent, an tantam expriment aquarum vim, ut validiore procella, quam quæ prodigialiter olim Romanis, ac Pœnis ad vrbs mœnia pugnaturis intercessit, milites alio palatium vagos diuersosque abigat, aut oblitos pugnae, sui que tantummodo sollicitos in castra subducatur. Reprimendi sunt hostes iam penè victores, atque etiam fugandi, ideòque ad repentinam catastrophem subsidium humano maius adhibendum est; præstò mihi erunt alati in equis iuuenes, qui non paulò faciliùs, quam Castor olim & Pollux visi ad lacum Regillum, strictis aciem mucronibus fugabunt, dissipabunt, profligabunt. Gliscit pestifera in exercitu lues, epotàque fontis aqua, quam veneno hostes infecerint, miserè intereunt Duces iuxta, militesque: ecce tibi dum medicæ artis periti profuturas nequicquam herbas vbique venantur, è cælesti militia is, qui cam-

Quanta
in rebus
sacris.

Exempla
cursum
adumbrata ad
nondum in
fabula explicandum.

Dirimendi belli
opportunitas.

T. Liu. li.
26.
Sil. Ital.
lib. 12.

Repellendi hostis
subsidiū.

T. Liu. li.
2.
Oui. lib. 5.
Fast.

Pestilentia gliscētis remedium.

po præest, selectum ex affectis militibus aliquem, secumque per aëra volucris ventorum curru abreptum, felicibus in hortis primorum parentum, hoc est, ignota mortalibus in sede sistet, ibique herbas ac succos veneno expellendo salubres docebit, quibus ille instructus, atque ad suos in castra quam citissime deportatus, multo, quam Græcorum cum Ducibus egit Machaon, felicius sit è cælo salutem allaturus. Sed frustra confector adhuc ista delicatius, cum satis constet, nullum esse implicatum adeò, cœcumque negotium, quod sicut expediri, & exclarari nequeat cælestium ope; ita eorundem operam adhibere in fabula facilius multo, veròque similius Poëta non possit. Quod si ita est: quid tandem est, cur homines caudentur in rebus sacris, quod figmentorum copia & libertate destituantur, quæ profano in carmine vndique sese offerant, sponte sua veniant, quod se cumque vertant, nusquam desint? PIETATI nimirum desunt hominum ingenia, ingeniosa fabularum commenta non desunt. Quod si Virtus quam ferax, tam felix quoque foret, totque cultores sui, quot laudatores admiratoresque numeraret; legèremus in Poëtarum voluminibus castè conscripta oppidò plura, quæ animos hominum longè sincerius, hoc est, cognata nostris mentibus voluptate caperent: quæ ad pòsteros exempla rerum, documenta morum, irritamenta laudum multo sapientius candidiusque transmitterent: vno verbo, quæ

Lectorem delectando, pariterque monendo

omne planè punctum ferrent, æuùmque scriptori longè diuturnius prorogarent.

Verùm

lib. 4.
Iliad.

Iusta que-
rigonia.

Horat. in
Arte poët.

Verùm sint ista, vt dicitis, inquit : abundant
 res sacræ poëticis exemplis, copiosèque submi-
 nistrent Poëtarum ingeniis materiem noua mo-
 liendi ; tristiora tamen hæc sunt, si absque affe-
 ctionis illecebra concludantur. Perturbationum
 verò motuúmque quis nescit eū esse tractatu fe-
 racissimum, ac suauissimum auditu, qui in amo-
 re situs historias ac fastos implere scriptorum so-
 let, à quo (nam lubrica res est, si vsurpetur paulo
 liberaliùs) cùm tantopere abhorreant pudicæ
 verecundæque sacrarum rerum enarrationes,
 mirum non est, si sancta hæc argumenta natus
 exhilarandis animis Poëta declinet. Videtis hîc
 Auditores, transferri me ad alteram partem Ora-
 tionis, in qua, vti sum pollicitus initio, ostenden-
 dum est, non solùm F A B V L A M Poëticæ, quod
 ait Aristoteles, animam, sed etiam A F F E C T V M
 præcipuam carminis virtutem abundè illis esse,
 qui sacra conseruari volent. Et quoniam inter
 animi motus, præteritis aliis, vnicè prouocor ad
 Amorem, quo sine insuauia esse Poëmata procla-
 mant ; patiar huc quoque adduci me, ea tamen
 lege, vt nolim mihi necessitatem imponi, quod
 Socrati de Amore disputanti semel accidit, ob-
 uoluta pallio facie, disserendi. Age igitur : infa-
 cetum carmen est, addo etiam deparcum, ac ie-
 iunum, quod Amor, mirus scilicet rerum arti-
 flex, opportuna euentorum varietate non con-
 diat. sit ita sanè. Sed in Platonis didici coniugio,
 A M O R E S D V O S Venerum duarum partu pro-
 creatos terrestrem alterum impurúmque, ma-
 rinæ sobolem Deæ : alterum cælestem ac vere-
 cundum, Vraniæ Veneris prolem. Ergo si quan-
 tum

An tristia
 sint argu-
 menta de-
 sumpta è
 rebus sa-
 cris.

Affectus
 an esse
 possit in
 sacris ar-
 gumentis

De Amo-
 re dispu-
 tatio.

Amores
 duo.
 Alter al-
 teri quan-
 tum præ-
 ster.

tùm sinceræ nitidæque moles orbium cœlestium, ima hæc & bruta terrarum sola superant, tantùm Amoris illius puræ ac diuinæ voluptates, huius fœditatem cœni, putidique Amoris sordes antecellunt; cur homines haurire de huius fœce malunt, quàm de cœlesti illius Ambrosia delibare, vt eo tincta melle circum oras pocula faciliùs propinēt? An fortè liquidissimæ fons ille voluptatis, qui de sede Agni prorumpens multiplici cælum torrente perlabitur, erit satis, vt continenti haustu cœlestes beare populos queat; vt queat mortalium palato sapere, satis non erit? Erit (inquiunt) satis, nisi ad peregrini saporis suauitatem humanus sensus obstupescat: nã quid facias? sic homines sunt; tenet omnes hic morbus. MINVS sentiuntur, quæ eminèns prægustantur: ac videntur quodammodo aliena, quæ alibi abundè sunt, rara ad nos transmissione deportantur. hæc si è cælo accersere dicendo velis, non plus proficias, quàm si surdo fabulam canas. vulgus ad arcana hæc deliciarum mysteria mirè indocilis, ac tardus est: quæ nouit, quæque antepedes sunt oblectamenta, horum commemoratione, & quasi aucupio allici in omnem partem solet. Imò verò, quia huic malo est obnoxius, datisque semel habentis in omnem turpitudinem præceptis atque amens ruit; intercludendus ei oportunè aditus est, ne si transuersus ire cœperit, reprehendi è cursu, ac reuocari nulla vi possit. Nam quid, malum, consilij est (non possum hîc, Auditores, non magnopere commoueri, cum in hanc cogitationem venio, mecùmque reputo dedecus huiusce ætatis) quid consilij tandem est

magni

Cœlestis
Amoris
commen-
datio.

Voces ali-
quorum,
cur hic
Amor
non sapiat
multis.

Quid agē-
dum cum
iis quibus
cœlestis
Amor mi-
nùs sapit.

magnificum operi titulum præfigere, mira nec antè mortalibus audita polliceri, plures sibi pro rei amplitudine linguas atque ora deponere, quantum est vsquam Musarum ad opem carmini ferendam in ipso carminis vestibulo conuocare: vt ea videlicet in medium proferas, quæ blandè illectos hominum animos prodant, perdant, pessudent? quæ laus ingenij (nam consilij probitatem frustra requiro) quæ artificij gloria esse potest in hisce lenocinijs sedulò conquirendis, ac per otium in carmine dilatandis, quorum plerisque nihil est apud sellularios opifices, apud tonsores (quod aiunt) & lippos protritum dictumque magis? Vt sanè quemadmodum olim præconibus (quod ait Aristoteles) eadem in edictis verba vsurpantibus anteuertebant pueri in foro ludibundi, conceptasque voces succlamaturis præripiebant cum audientum risu; ita qui legunt audiuntque istorum carmina, occupare dicturum plerumque soleant, ac certa decantatae sæpenumero rei prouisione proludant. Scilicet hîc Poësis tota multorum vertitur: primo statim versu in oculos, cornicum more, collineant: in oculorum miracula liberaliter arculas exhauriunt, & pigmenta consumunt: hi videlicet gemini Soles, hi grauidæ vnionibus conchæ, hi fulminatrices nubes, hi Reges animorum, hi Tyranni: deliramenta maxima, quæ quis ad extremum

Apparatus aliquorum profana & turpia canentium.

Quantum artificij sit in vulgaribus hisce nugis. lib. 3. Rhet. Demetr. Phal. de elocut.

Deferat in vicum vendentem thus, & odores,
Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.
 Itane verò? Poëta hic mihi viuo salutetur, qui dummodo nescio quod animæ plenum ebur, &

Hor. lib. 2. ep. 1.

Fam. Strada.

K

viua

Portenta
rerū ver-
horūm-
que, quæ
sunt in
rebus

vina coralia secum garrat: aut cum primis niui-
bus noua quædam flammarum commercia com-
mentetur: aut alia complura ad fastidium vsque
pueris decantata nolenti obtrudat æquè ac vo-
lenti: quia tamen hæc modulata vocis sono eli-
quat, ac certa per interualla paulatim quasi labris
hærentia verborum mella communicat; idcirco
beatulus iste Apollinari se laurea dignum, credo,
ob Poësim ab se amplificatam arbitretur: cum in-
terea decori atque artis oblitus, rerum nescio quæ
mōstra progignat, eaque verbis variata tam pro-
bdigialiter adornet, vt hæc demum ætas illa sit, in
qua demirari possis, quod ait ille,

X

Quædam
sunt in
rebus
Perf. stat. i.
ce nūq.
lib. 7.
R. de
D. de
P. de
Idem ibi-
dem.

Vnde hæc sartago loquendi
Venerit in linguas.
Enimuerò, mi homo, si tibi nihil est Poëtæ præter
hæc melimela, quibus

tenero supplantas verba palato;
aut artem hanc aliquando desine, quam inuitis,
præter Venerem, Minerua ac Musis omnibus
exerces, aut, sit tantus autor scribendi te rapit,

vbi speci-
men inge-
nij, ac le-
ges veræ
laudis.

adhibe hoc quantum quantum est artificij non
in eam partem, quæ vulgaris, ac multorum pro-
culcata vestigiis minuere tibi potest ingenij lau-
dem, sed in eam, quæ raro iam scriptore vacuos
penè campos occupanti reseruat. Dicam planiùs:
contende quantum potes, si quid potes pollésse,
non vt caducos in decliua mortalium animos,
additis (quod facile factu est) titillationis impu-
ræ stimulis impellas, sed vt sopitos Virtutis igni-
culos proposita honestatis specie, quasi aura sua-
uissimæ voluptatis exsuscites. Attribuit Plato in
disputatione de Palætro, Dijs hominūque ani-
mis

Platonis
ingenio-
sum com-
mentum.

mis alatos currus, equos, aurigas: sed vehicula Deorum ait facillimè regi, quia equorum bigam vehentium vterque probus sit, frenoque parens: aurigationem verò animarum tardam esse, ac perdifficilem, quòd vnus equorum bonus, prauus sit alter: Bonus, inquit, excellentiori habitu est, specie sublimis erectaque ceruice, nigricantibus quidem oculis, sed ipse colore candidus, conspectuque toto nitidus, honoris vbique appetens, ac temperantiæ pudorisque mirè participes, stimulis numquam aut virgæ natu, sed cohortatione plausuque semper in gyrum rationis flecti solitus. At alter contrà deformis, inortus, capito, peruicax, temerè prosiliens aut restitans, angusto & cadente collo, colore ferrugineo, cæcis oculis sanguinéque suffusis, hirsutis auribus ac surdis, vixque flagello ac stimulis obtemperans. Videtis, Auditores, geminas animæ vires, quæ geminos Amores paulo à me antè allatos enutriunt, graphicè describi à Philosopho, sed Poëtarum more. Perge porrò. cur animæ currus adedè difficulter ac periculosè regi solet? nimirum procax, atque impotens equorum alter, cupiditatis semel ardore concitatus in diuersa primum trahere, & contrà niti: tum exultanti similis æstu rapi, ac pudoris transilire fines: denique pro arbitrato currum aliò transdere, oblitantemque diu iugalem equum, ipsuque etiam aurigam eodem impetu deferre præcipitem. Quare quicumque rectà vehi Deorum ritu cupit, præferocem belluam ad alterius mores conformare studeat, habenis coërceat, alimento perparcè apposito domet, imò etiam demenso suo

Vehicula Deorum hominumque.

Equi animas vehentes. Boni equi descriptio.

Descriptio mali.

Cur animarum aurigatio difficilis.

Ratio regendi currus animarum.

fraudet, impuram sæpe linguam atque maxillas
 cruentet, crura caputque ad terram allidat, nec
 antè desistat verberibus stimulisque confodere,
 quàm prauè animal lasciuire desinat, ductumque
 aurigæ sequens, comparè cum suo, in pulchritu-
 dinis iudicio, sensuque voluptatis, reuerenter ac
 timidè consentiat. O tua, Philosophorum maxi-
 me, documenta quàm mira, quàm diuina sunt
 omnia: sed quàm occlusis occupatisque morta-
 lium auribus decantata! Feruntur passim præci-
 pites in omnem turpitudinem viles animæ, laxa-
 tisque habenis currum pro libidine trahi sinunt
 à proteruo impuroque vectario cuius ferocia
 cum in tempore sistenda, franòque ac virga se-
 uerè comprimenda esset; reperiuntur, qui inci-
 tato per se satis equo, nouis carminum inuita-
 mentis, blandiantur vltro plaudantque, ac volu-
 ptuariæ impotentique bellæ voluptatis illicium
 ab arte conquirant. Egregiæ scilicet artis osten-
 tatio & gloria, si hominem lubrico in loco, pede
 insistentem vno, indè que sese proripere gesti-
 entem, tu ingenti, credo, conatu operaque desudes,
 vt de gradu dimoueas, ac prærupta per loca in-
 clinataque deuoluas, à tergo stimules, à fronte
 foueam aperias, vbique ruinæ compendia repræ-
 sentes. Quòd si hoc tibi consilij non est, vt ista
 carminum licentia cuique mortaliam perniciem
 crees, sed vt aliquo lenocinio aditum tibi ador-
 nes, & quasi fastidientem stomachum sapore vo-
 luptatis irrites; vt ere huiusmodi condimento non
 ad eum suscitandum, qui irritamento non eget,
 equum, sed ad alterum lacesendum, cui si blan-
 ditias opportunè feceris, si vim eius innatam ad
 cœlestis

Commèti
 Platonici
 sententia.

Quantum
 ob sint ob-
 scœna scri-
 bentes.
 Quam pa-
 rum artis
 in iis sit.

Lenocio
 voluptatis
 quibus eũ
 vtendum.

cælestis cupiditatem Amoris accommodatæ oblectationis illecebra stimulaueris; non modò illum ab alterius proteruitate defenderis, sed vtrumque pari suauitate delinitum ipsi demum animæ in complexum honestatis auriganti facillimè supposueris. Non est (quod aliqui obtendunt excusationis loco) non est tantopere difficile, homini quamquam nolenti languentique gustum diuinæ pulchritudinis excitare potente carminum vi, & amatorium veluti pharmacum, Poësi administra, propinare. habet cælestis Amor artes suas, quibus se penitèns induat in animam, eamque suauissimæ voluptatis sensu colliquefactam mollissimè tractet, atque arbitrato suo fingat, multoque quàm amor imputus efficacius in omnem formam specièmq; commutet. Nam quò vnquam, oro vos, Auditores, humani vis Amoris progressa est, progressam dico? quò progressi potuisse fabulator vnquam Poëta commētus est, quò diuinus Amor extra nugas & iocæ non sit facilè præteruectus? Scimus admiranda illius effecta crebrò fuisse, patria domoque cedere, fugam ad exteros adornare, opes ac regna despiciere, supra conditionem audere, infesta se inter arma opponere, vires, sanguinem, vitam profundere. hæc verò omnia quantò non modò ardentius excellentiusque, sed etiam, si voluptatem hinc afferre velis, ingeniosius, solertius, admirabilius, & natu grandium, & imperio opibusque potentium, & puerorum puellarumque penè populis cælestis Amor sæpenumero persuasit? An Amor, in istorum fastis, vlla sceminarum gloriatur tam præstanti forma, tamque præsent

Ex Amore sacro quantum excitare possit homines Poësis.

Vter Amorum sit efficacior.

Profani Amoris effecta.

Quanto melius eadem effecta ab Amore sacro.

Matrona
formæ,
animique
præfatis.

Par amā-
tium.

Niceph.
lib. 7. cap.
13. Ecclef.
Hift.

Ingenioſū
Virginis
inuētum.

animo, quàm *HEBRÆORVM VNA*, cui ad innatam oris elegantiam Amor è diuinitatis luce splendorem mutuatus adiecit, eamque perpulit, vt in confectas hostium acies, immemorem sui, memorem patriæ se daret, captumque pulchritudinis armis *Assyriorum Ducem* ferro fortiter inuaderet, obtruncaret, caput victoriâque referret? Quid habet Antiquitas, si se totam excutiat, si ex Amoris, quàm amplum est, regno seligat par amantium, cui nos *ANTIOCHENAM* Virginem, militemque siue sub meretricio tecto cum chlamyde pallam, cum stola sagum, cum reticulo galeam permutantes, obscenæque multitudinis expectationem fallentes: siue ad supplicij locum certatim, hinc vadem mortis, illinc prædem pudoris, omnium admiratione, sibi necem vendicantes: siue demum, eodem patibulo mortisque genere, alterum in alterius penè complexu coniunctissimè occumbentes, turò opponere, ac longè præferre non possimus? Afferant qui Amoris euoluunt annales, si quam ex vltima memoria repetunt *Heroïnam* in amore adedò solertem ac fortem, vt si *EUPHRASIAM* legant, non continuò huic omnes longo interuallo posthabeant. Deprehensa hæc olim Virgo, altercatâque diutiùs cum impuro gladiatore, cum se eo loci vidit, vt neque vi, neque lacrymis ab armato atque impotente iuvene tueri pudicitiam posset; sistere illum iubet, ostenditque velle se pretio redimere, quod prece non potuisset: sagam se, ac magicis initiatam carminibus dicit, iisque ab infantia operam dedisse; notum sibi esse medicamenti genus, quo qui semel corpus il-

linat,

linat, nullo deinceps ferro telove penetrari possit: tantum aeterni, quod ad eam diem clam omnibus habuisset, monstraturam se ea conditione, ut sibi per sancte iuret, nullam in posterum pudori iniuriam illaturum. Quod cum miles incensus armorum gloria facturum iureiurando se obstringeret; auertit ab eo se puella tantisper, & liquefacta, quam forte apud se habebat, cera collum perbene ac ceruices oblinat sibi: tum conuersa ad iuuenem; Ut scias, inquit, data a me tibi verba non esse, periculo meo, fidem beneficio adiungam. Age, stringe iam ferrum miles, istaque gladiatoria vi collum, quod modò ipsa mihi liquamine communiui, pete quantum potes: mox intelliges, quam tutam reddere me aduersum te potuerim artificio meo. Ille, cui ardorem libidinis cupido experiundi medicamenti penè restinxerat, ferrum securus educit, inque locum à Virgine designatum validè vibrat, ac teneræ collum puellæ confestim secat: præciditque eodem ictu sibi spem potiundæ Virginis, ac Virgini metum amittendæ virginiratis. O plenum generosæ animæ pectus! ô susceptum in arena, sed è cælo consilium! ô Amoris fabri vsque adedò solertis ingenium! Et dubitamus, Auditores, frigidane res amor hic sit; an potius affectionum concitatione præferuidus, voluptatum opificio nobilis, consiliorum prouisione peracutus, euentorum varietate copiosus, gratè verecundus, audax in loco, exitu felix, vbique Poëtarum operi accommodatus? Nam si non ita est, sed rara ab eo suggeruntur delinimenta voluptatum, steriles motus, infaceta consilia, inamabiles curæ, i-

Vindicta
rus ab in-
iuria pu-
dor.

Qualis
Amor est
lestis.

iuna fermè omnia, tristiàque; quid est, cur illi ipsi, qui sic obloquuntur, qui callidè architectandis voluptatibus operam nauant, inter illas carminum amœnitates, in illa deliciarum copia, ad hæc illepida recurrunt atque inuenusta, ex iis que integra sæpe Historiarum parerga mutuãtur, quæ carminibus suis attextant ad aucupium magnæ, sed improbæ voluptatis, ac dolo malo. casta hæc illibatàque facinora, cum fœda voluminum colluue confundant? Quibus id si contingeret, quod Theodorus Tragœdiarũ scriptor euenisse sibi testatur apud Eusebium: qui cum aliqua è sacris litteris ad fabulam nescio quam transferre vellet, in ipsa meditatione rei destitutus repentè oculorum vsu, non antè eum recepit, quàm in iis tenèbris attentè facinus suum intuens, abolere quæ temerè scripserat, animo destinasset; profectò abstinerent aliqui furaces impuràsque manus ab rerum sacrarum violatione, atque in posterum si non castè, quod factum oportuit, saltem cautè, quod vnum superest, Poësim pertractarent. Vt meritò subiratus hoc nomine vir eruditione, ac sanctitate Illustrissimus Cæsar Baronius, cum Euphrasiæ, quam modò laudabam, exitum retulisset, continere nequiverit se, quominus Poëtarum hodie famosissimũ, vulgarem propterea, vulgòque planè ac triuio dignũ appellaret: quòd rantùm facinoris ad amatorias nugas traduxerit, nec veritus (ita enim loquitur) temerè ac impiè poëticis impurisque figmentis illud intexere, è rebus sacris procaciter argumentum sibi comparauerit. Aded non egemus affectibus, vt eos foras etiam deriuare possimus.

Quæ

Særa suffurantes
ad obscœna describenda.

lib. 8. de præp.
Euan. c. 2.

Pœna temerarij
Poëtæ.

Annal.
tom. 3.

Quæ si ita se habent : si Poësis inter sacra ver-
 sari tam honestè, tam festinè potest: si fabularum
 commenta ob gratiam nouitatis admiranda , ob
 copiæ opportunitatem egregia , ob rerum com-
 plexionem ingeniosa non desiderat aliunde:
 si motuum variè , ac suauiter oblectantium,
 animosque commiseratione , iracundia , terro-
 re, lætitia , amore , in omnem partem sensum-
 que pertrahentium satis ei abundeque est ; qua
 perueritate fieri dicam , Auditores, vt hoc tem-
 pore plerique carminum scriptores, nescio qui-
 bus intemperis malè acti, ab argumenti sanctita-
 te propè abhorreant, ad profana impuraque om-
 nia proni dilabantur, tanto artis dedecore, tanta
 morum iactura ; tanta perniciæ generis humani.
 Qui vtinam mihi dicenti adessent in præsentia,
 ac dolorem meum spectare possent ; vt ego illos
 non orationis vi, quæ nulla est, sed precibus, sed
 lacrymis supplex rogarem, obtestarer per Deum
 hominesque, deponerent eam aliquando mentem,
 quæ illos in hæc Amorum deliramenta phanati-
 cos agit: aut certè, si se curare, atque ex hoc in-
 sania morbo conualescere consilium non foret,
 conclusum animo virus continerent ipsi , nec in
 aliorum contagionem impudenter euomerent:
 coërcerent in sinu sordes suas , turpesque ipsi ne
 se luce palàm temerè proderent, neve in aliorum
 pura candidaque pectora partem turpitudinum
 suarum inquinatè transmitterent: temperarent, si
 quo modo possent , eam scribendi scabiem, quæ
 illos exedit, ne alios saltem eadem morum corru-
 ptela, nocentique aspiratione corripere: discer-
 perent aliquando conspersas funestè paginas, dele-

Desine
 aliquid
 Poëta sa-
 cra tra-
 ctanti.

Qui per-
 niciem si-
 bi atque
 aliis
 creant.

rent tota (quod aiunt) spongia, carminum,
 aut potius vitæ maculas, proiicerent ab se lethales calamos, ne ex quibus ipsi pestem hauriunt, in aliorum perniciem venena diffunderent. Demosthenem ferunt gestare solitum fuisse venenum calamo conclusum, eoque demum hausto, vnde sibi scribendo immortalitatem nominis comparauerat, inde præsentem sibi mortem deriuasse. Ita vsu venit, Auditores, calamos isti veneno illitos habent, ex quibus sperent ipsi quantum volent carminibus suis nescio quam vitam: polliceantur abundè sibi tantum famæ, quantum nec Iouis ira, nec ignibus, nec vlla corrumpi verustate possit; necem sibi interim epotant miseri, multisque mortalium (quod hinc præcipuè queror) perniciem præsentissimam compendio propinant. Sed illos minùs hæc, credo, mouent, dum se apud honestos interdum viros aditum habere nihilominus vident: quem si apud vos aditum, Rhetores, non reperient, fortasse quod nondum ego dicendo, vos in posterum declinando peruincetis.

FINIS LIBRI PRIMI.

PRO

Aristo
 apud
 Plut. in
 vita De-
 most.

Demo-
 sthenici
 calami &
 impudicæ
 Poëseos
 compara-
 tio.

PROLVSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER SECVNDVS.

PROLVSI O I.

*De stylo Oratorio: & an acumina dictorum
vellicantésque sententia Oratori-
bus vsurpanda sint.*

VOD in præsentia refero ad vos Sacrorum Antistites vigilantissimi: Vósque, quos in me cohonestando frequentes intueor, Viri & doctrina & nobilitate primarij) illud ipsum est, quod nono ab hinc anno, cum me primum in hoc tradendæ Eloquentiæ ludo includere meis maioribus visum est, illicò venit in mentem, gestiebátque iam tum animus in primis hisce congressionibus, quibus ex more proloqui, ac novos hospites consalutare consueuimus, aliquid hac super re cum auditoribus meis accuratè definitéque transigere. Etenim audieram adolescens de præceptore meo Horatio Turfellino, viro huiusce quam profiteor artis apprimè gnato, Rhetoricen, cuius præceptis hâc imbu

Rhetorice
trilinguis.

imbuuntur auditorum animi, trilinguem esse nec minùs in vna hac arte distare sermonem historicorum ab Oratorum elocutione, aut hanc à dictione Poëtarum, quàm in hac eadem Vrbe à Romanis Suburrani aut Transtiberini, ab his aulici assœclæque Principum oratione discrepare solent: ideòque sicut propius nihil fit, quàm vt rerum imperiti perturbent, confundantque hos inter se dicendi characteres; ita magistris Eloquentiæ nihil magis curæ esse debere, quàm vt hæc in loco discernant, eorùmque vsum distinctè, electèque præscribant. Sed me sæpiùs aggredi hæc meditantem rei difficultas, alexque plenum opus absterruit: quòd viderem, id esse artis intimæ, cuius sapore capi me quidem sentiebam, non ita tamen internoscere, vt cæteris discrimen quasi vernaculum aperire iam inde possem. Nunc autem, non quòd hæc penetralia recessusque peruaferim; sentio enim quantum adhuc hæream in vestibulo; sed lustrata à me per annos iam aliquot Eloquentiæ regio, vniuersaque descripta, facit vt, nisi desperatissimo sim ingenio, aliquid allaturum me minùs timidè dubitantèrque polliceri possim. Accedit, quòd elapsis hisce iam annis cum satis superq; differuerim de Oratoria, Historia, atque Poëtica seorsim ac discretè; reliquum esse potuit, vt illas componerem in præsentia ac permiscerem, idque ipsum aliquando demonstrarem, quomodo hæ notæ dictionum, quæ sententiarum vocùmque delictu constant, in singularum vfu confundendæ non sint, sed intra suos quæque limites coercenda. Et verò quoties Oratorem audio ad Mus-

RUM

Orationis
characteres non
permiscendi.

Rei difficultas.

Vitia quibus obnoxius Orator.

rum amœnitates subinde diuertentem, earum festiuitatibus liberaliùs exultãtem, poëticis identidem lenociniis indulgentem: quoties Historiam lego poëticè nimis ac tragica lamentatione dolentem, aut exaggerato Oratorum more magnificèque narrantem, in permouendis animis, argumentorùmque telis intorquendis insistentem, vbique certa per interualla numerorum, percussionùmque modos, verba modulantem: quoties Poësim video modò cum Oratoribus, modò cum historicis facientem, cum his simplici apertaque narratione properantem, cum illis rationum momenta fidemque dictis sollicitè cõquirentem; intelligo tunc ego quidem transiliri fines cuique præscriptos, & saltari, quod aiunt, extra chorum: sed huic culpæ (cui obnoxium quoque me, non tamen incomitatum animaduerto) quàm meritò irascor, tam faciliè atque obsequenter ignosco. Quid enim facilius, quàm vt homini apud exteras nationes agenti aliqua vocum peregrinitas adhæreat, atque in aliena sensim verba citiùs quàm in mores transeat? Sunt in manibus quotidie Oratorum volumina, annalium monumenta noctes ac dies terimus, Poëtarum carmina tenemus etiam memoria: & magnopere demitemur, quòd inter scribendum offerant hæc sese nobis indiscreta, inque operis partem non intellecta veniant, ac rem, quam molimur, suis quæq; coloribus tacitè distinguãt? Maria videmus, qua parte fluuios accipiunt, eò aquarum accessu dulcescere; vt mitum non sit si Orator assiduo poëticis fontis hauistu saporem inde peregrinum ducat. Sed hæc quamuis ita esse

Historicus.

Poëta.

Cur Oratores, historici, atque Poëtae stylam facile permisceant.

Libera
Styli per-
missio co-
ercenda.

Saltatoris
peccata
exhibitari
solita.

Cur Or-
atoris
Eloquen-
tia tripar-
tita.

lib. 3. Iliad.
lib. 1. Iliad.
lib. 3. Iliad.

esse videantur, haud tamen permouere nos de-
bent, quominus Poëta, Oratorisve, aut historici
personam, quam semel suscepimus, sincerè atque
vnicè referamus ipsi, ac cæteris, qui nihil pensi,
nihil proprij habent in loquendo, hanc liberta-
tem interdiciamus promiscuè incertèque dicen-
di. Etenim in Orchestra saltator, qui gestu tan-
tummodo corporis, ac nulla nisi digitorum ora-
tione fabulam populo dabat, vnusque personas
sæpe complures referebat celeritate penè oculis
imponente, si fortè gestus paulùm confudisset,
ac pro Mercurio Apollinem saltasset; Theatra
non ferebant obliuiosum histrionem, quin imò
popolari palàm conuicio explodebant: nos eum,
qui extra scenam ac saltationem seriò agat, atque
in hac quasi tergemina personarum actione im-
memor decori, immemor sui, partes vicèsq̃ue
permutet, æquo patientique animo feremus?
Ego verò cùm tripartitam Eloquentiã apud Ho-
merum expressam lego in MENELAO, NESTORE
atque VLYSSE: quorum primo breuem, ac pro-
priam, carentemque superuacaneis narrationem
Poëta dedit: ex alterius ore sermonem dixit ema-
nare melle dulciorem: tertio orationem conci-
tandis animis, ac niuib. hybernis copia verbo-
rum atque impetu patem tribuit; agnosco non
modò tres illas personas, quæ nobis in hoc dicè-
di scribendique Theatro referendæ sunt (vt inte-
rim totidem characteres, tenuem, mediocrem,
sublimem in iisdem Homericis personis adum-
bratos omittam) sed peculiare quasdam notas,
ac veluti lineamenta oris contemplor, quibus
non magis Vlysses à Menelao, aut hîc à Nestore,
quàm

quàm Orator ab historico, & ab utroque Poëta separetur. Quæ Homericæ personarum notæ, quoniam opportunè ante oculos ponunt hæc tripartita: quæ inuestigamus, discrimina dictionum, erunt in præsentia, vobis non improbantibus, argumentum tripartitæ disputationis meæ: quamquam, ne profusior in hanc sententiam excurram, in Oratore consistam hodierna die.

Summa
secundâ
prolusio-
num libri.

Neque me dicere incipientem fugit, has inter facultates eam affinitatem esse, ac necessitudinem, quæ mutuam opem operamque bona cum fide sæpenumero communicet. quam ego questionem differo in alium locum, exploraturus quatenus ex vna in aliam traduci possit oratio: interim, quod potius est, aio non esse integrum

cuique eodem dicendi ornatu ubique uti, & tanquam vestem pro arbitratu sumere, ac ponere: sed certos esse hinc quoque terminos, quos ultra citràque consistere cum laude non possis. qui sanè termini non aliunde sapientius quàm ex cuiusque facultatis fine statuendi sunt. Atque ut

Propos-
tum in
hac Ora-
tione.

de Oratore iam dicere propriè aggrediar, quem Vlyssis Homericæ similem facimus; constat illius consilium esse, dicendo fidem facere, idque aut vi momentisque omnium, aut animorum concitatione ac motu; nec aliam ad persuadendum monstratam esse à dicendi Magistris Oratoriam. Quod si ita est, illa omnes in se numeros

Finis
Oratoris.

Eloquentiæ habebit oratio, cuius tale seligatur dictionis genus, selectumque disponatur, quod argumentorum pondere mentem, & affectionum perturbatione voluntatem flectat. Flectet autem sermo peracutus, grauis, incorruptus, non

Duplex ad
eum via.

effræ

Quæ ora-
tio apta
ad facien-
dam fidem.

effrænis, ac celeritate cæcatus, non vagus, verbis-
 que humidis & lapsantibus fluens, cuiusmodi
 apud veteres dicebatur, IN ore nasci, non in pe-
 ctore: sed gradarius, qualem fuisse Ciceronis, af-
 firmat Seneca: sed Romanus, qui se circûspiciat,
 æstimet, ac præbeat æstimandum: sed vibrans,
 pugna, destinatus, qui non erratico lapsu talos
 ac genu pertentet, sed rei caput inuadat, ac certo
 dimensioque ictu iugulum petat. Verùm hæc
 aceruatim à me proposita vt seorsum reponam, in
 partesque distribuam; ecce tibi in contraria
 discedentes studia geminæ veluti acies Orato-
 rum. Etenim cùm auditoris animus ita sit obli-
 dendus, vt ad assensum ac deditionem compellatur
 (hoc enim propositum esse Oratori consentiunt
 sanè omnes) cùmque hæc omnis aggressio
 atque expugnatio partim explicata argumentorum
 pugna, partim occulto aditu, & subornatis
 animi affectionibus instruenda sit; hinc illa exi-
 stunt diuortia, aut ad ARGUMENTA, aut ad MO-
 TIVM læcedentium, vt fidem dicendo faciant. Et
 quamquam non me fugit, esse qui neutrum om-
 nino sectantes, in quodam fuce & ludificatione
 cultissimæ orationis vnicè laborant. Isocrateo
 more; hos tamen quia delectationi studentes, mo-
 tui denique dant operam, referre libet in præsen-
 tia ad posteriorem classem. Atque ij quidem, qui
 siue naturæ, siue rationis ductu in priorem par-
 tem inclinant, eò transferunt omnem verborum
 sententiarumque supellectilem: nam toti in eo
 sunt, perbene vt Latinè loquantur, etiam quàm
 cæteri litteratiùs. in primis autem pugnaci vtun-
 tur genere dicendi, argumentorum aculeis in-
 stru

lib. 5. ep.

40.

Contrariæ
 Orato-
 rum clas-
 ses duæ.

Isocratei
 dicendi
 genus.

Qualis
 oratio ar-
 gumentis
 insisten-
 tium.

structo, rationum sese aptè excipientium vt vbi-
 que concluso. cæterùm non magnopere labo-
 rant, vt orationem aliqua suauitate conspergant,
 numeris emolliant, vrbantate colorent: quin
 potiùs hisce lenociniis infensi, strigosi ipsi ac tri-
 stes compositionem tamquam capillum spargunt
 de industria, nolunt sine salebra esse iuncturam,
 virilem arbitrantur ac fortem, quæ aurem in-
 æqualitate percutiat. At verò alij contra faciunt,
 ac posteriore modo, motu inquam siue acri &
 concitato, siue miti atque composito, putāt Ora-
 toris finem certius se consecutos: nempe si ar-
 dentibus verbis sententiisq;e, atque ad animum
 permanantibus impressionem faciant, si fusæ
 fluentisq;e pompam orationis latè explicent, si
 vocibus calamistro delicatè contortis ac penè
 ambustis vbique redundant, si rota Rhetorum
 myrothecia, atque omnes arculas ac pigmenta
 consumant, si sensus audaces ac tantùm non præ-
 tergressuros fidem, si tractim micantes fulgen-
 tésq;e fulminum more sententiolas, si perillu-
 stres nescio quos ingeniorum partus, atque acu-
 mina passim proferant, si demum syllabis per-
 petuò ad numerum distributis, modulationi si-
 miliora quàm sermoni componant; tunc enim-
 uerò facundi ac peracuti homines credunt, sicut
 aues cantu, sic auditores ingeniosa ac dulci ora-
 tione suspensos teneri. Agnoscitis, credo Audi-
 tores, non recens atque huius seculi, sed vetus
 ac sub ipsa heroica statim tempora natum inter
 Oratores dissidium, cùm ab excessu Ciceronis
 nutare iam inde cœpit Eloquentia, magnæque
 in dies ingeniorum inclinationes factæ sunt: do-

Qualis
 oratio ad
 motu in-
 clinantiu.

Vetus in-
 ter Orato-
 res dissi-
 dium.
 Eloquen-
 tiæ decre-
 mēta quā-
 do cœpē-
 re.

Fam. Strada.

L nec

nec in postrema hæc tempora desitum est, quibus viuæ ac spirantis effigiem Eloquentiæ propè nullam tenemus, vmbriis & imaginibus vtimur. Vt mihi quidem hac super re sæpenumero cogitanti, nostrâque cum superioribus componenti illud in mentem venire soleat, quod extincto Alexandro de eius militia scribit egregius morum æstimator iustitutorque Plutarchus. Vt enim abeunte anima cadauera non consistunt, non cõhærent, sed dissoluuntur ac diffluunt; sic Alexandro fugiente exercitus ille gentium victor palpitabat, concutiebatur, æstuabat, Perdiccis, Seleucis, atque Antigonis tanquam spiritibus etiamnum calidis, ac pulsibus per membra vltro citroque meantibus: tandem flaccescens exercitus, & cadaueris more tabidus vermium instar ex sese procreauit degeneres Reges, ac Principes semianimes. Ita sanè sublato Cicerone, illò Romanæ facundiæ Duce, statim Eloquentiæ corpus, quod ab illo animabatur, elanguit: & quamuis Oratores aliquot, Portij, Senecæ, Plinij, tanquam plena adhuc animæ membra, cadentem calentemque spiritum exciperent, ac tantisper etiam fouerent, breui tamen in mera Oratorum cadauera degeneratum est, ex quibus quid aliud hoc tempore, quàm sparsos quoquo licet modo cineres colligimus, atque ad Eloquentiæ busta lamentamur? Sed quando hoc ipsum iuuat ad prisca animum referre, & eorum comparatione definire, quid desit in nostris; sic sentio, TANTVM Oratoris nomen vnumquemque recuperaturum, quantum per antiquorum vestigia ab Oratoris sine non discedet. Atqui hoc, inquires, sentitis,

hoc

Alexandri
Magni
laus.
De virtute
seu
fort. Alex.
orati. 2.

M. Tullij
laus.

Quæ via
recupe-
randa
Eloquen-
tiæ.

hoc dicitis certatim omnes, sed non omnes æquè ac dicitis, hoc præstatis. Fateor ego quidem (ut meis interim vnus verbis veniam complaribus exorem) sed hoc ipsum agimus in præsentia, ut aliqua tractatione remedij, quantum possu- mus, malo medeamus. Certè in vtraque eorum classe, quos paulo antè recensui, non est difficile dictu, quid laudes, quid ignoscas, quid desideres, quid corrigas. Ego de iis ita statuo, de me sta- tuent postmodum alij. Primis incorrupta Latini sermonis integritas cordi est. pulchrè: modò in Oratore id requirant, non autem Oratoriam hac vna re finiant: magna siquidem laus est emen- datè castèque dicere, nihil corruptè aut inquina- tè loqui, sed non in eo sunt omnia: & SICVT vi- tæ, ita orationis est quædam innocentia, quam etsi in laude ponimus, non tamen absolutam vo- camus consummatamque virtutem. Quis hanc partem nitidè ac Romanè dicèdi pluris vnquam fecit quàm M. Tullius? Et tamen hic non tam ex se ipsa laudandam putauit, quàm quòd esset à plerisque neglecta: *nec tam*, inquit, *præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mi- hi Oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium vide- tur.* At illi cum hac orationis munditia, ac laude dicendi coniungunt aculeos rationum & subtili- tatem quoque disputandi. Id verò multo faciunt sapientiùs: nec alia fermè oratio est, quæ apud eruditos ac probos proniùs excipiat, fidemque faciliùs faciat, quàm accurata Latinè loquendi, sed sine molestia diligens elegantia, & adstri- ctum dicendi genus collectumque, atque ipsa sine longis verborum ambagibus argumenta

Iudicium
de vtraq;
Oratorū
classe.

Latinæ
locutioni
quantum
tribuendū.

Quantum
ei tribuit
Cicero.
In Bruto.

Argumē-
torū tra-
ctatio
quanti fa-
cienda.

Quid in
ea cauend-
dum.

Genus di-
cendi fe-
uerum ac
triste.

Quanti
apud ho-
mines.

De ora-
tionis
profluen-
tia quid
sentien-
dum.

concludens. Sed istis confine periculum est, ne
singula momentis argumentorum seuerius
expendant, & rationum quasi punctis confertim
agunt; disceptationi Philosophorum, quàm Ora-
torum Eloquētiæ propiores videantur. In eo au-
tem quòd omnem pulchritudinem, & lætitiā
orationis aspernantur, sectanturque tristem ne-
scio quam, & impexam antiquitatem, quis non
intelligit non afferri quidquam vendibile in vul-
gus, nec merces huiusmodi extrudi apud eos,
quibus (vt sunt hominum ingenia) **VENALE** ni-
hil est, nisi ad hastam præconiūque voluptatis
expositum, nisi aliquo tinctum lepore ac illece-
bra suauitatis delinitum? Accedit, quòd dum ro-
ti sunt in Latinitate perpolienda, réque sua aliis
continenter, atque aliis probationibus firmanda;
ipsi interea sine sensu ac motu cōcitationes ani-
morum, in quibus vincit ac triumphat Eloquen-
tia, planè prætereunt. Quare videtis, à me paucis
expositum, Auditores, quid in hac priore homi-
num classe potissimū laudem, quid etiam sub
laudes non immeritò desiderem. At posterior
orationem liberaliū effundit, splendidè etiam
atque hilariū exornat, ac peracutis interdum
sententiis, excitandæque hominum admirationi
accommodatis, quasi confertis aptè syderibus
illuminat. Audio, habeoque hîc ego non pauca
quæ probem, habeo quæ probari inter hæc pos-
se non putem. Orationis vbertatem & copiam
scio Eloquentiam vulgò videri, ac etiam existi-
mari ab iis, qui si quos infinita quadam profluen-
tia, continentique ac numquam intermittente
sermone volubiles, & canoros audiunt, eos cōti-
nuò

nudò disertos, eos patricio ex ordine Oratores vocant, & vocalissimum quemque eloquentissimum interpretantur: an verò huic verborum copix tanquam corpori animus subsit, non tanè sedulò considerant, aut saltem non magnopere desiderant. Cùm tamen Romanæ patens Eloquentiæ nihil tam furiosum existimaret, quàm verborum vel optimorum, vt ipse ait, & ornatissimorum sonitum inanem, nullà subiecta sententia, nec scientia. Quin etiam cùm videret Oratorum aliis verba, aliis rem deesse; quamuis ipse laudandam nequaquam putaret illorum infantiam, qui, quæ nosset, explicare dicendo nequirent; sicut nec inscitiam eorum, quibus in magna verborum vbertate, angusta res foret tamen, si alterutrum esset optandum, malle se dixit ieiunam illorum indisertamque prudentiam, quàm horum copiosam ac stultam loquacitatem.

Perge portò; Acumina illa dictorum, stimulosque, & tanquam actus sententiarum quanti facis? nam hæc quoq; vt ad oblectatione comparantur, ita ad motum referenda putauimus. Hic permittite me, Auditores, in re ancipiti assertaque in vtramque partem, non prius aperire sententiam meam, quàm quid hæc super controuersia hisce autumnalibus feriis transegerim in Etruria, paucis interponam. Eram in Lucensi Guinifiorum villa, cui ab aëris benignitate Matrariæ nomen est. Ventitabant illuc è proximis villis (quippe clarum in primis est in ea Republica Guinifium nomen) præter alios complures, Laurentius, Cennamius, & Nicolaus Tuccius, grandi hic ætate, & scriptis voluminibus insignis, ille præter sangui-

Quid de
ea Cicero
senserit.

lib. 3. de
Orat.

Rerum an
verborum
iactura
pluris faci-
enda.

De sen-
tentiis di-
ctorum-
que acu-
minibus
disputa-
tio.
Matraria
Guinifio-
rum villa.

nis opúmque splendorem, ingenij ac morum nobilitate Principibus viris apprimè charus. Sedebamus flexo in vesperam die in porticu peráplæ ac magnificæ domus, quæ vt edito exstat è monte, sed exæquato ad aream hortorumque amœnitatè, ita nobis inde per intercolumnia prospectus in subiectos latè colles, planitiémque, ac flumen incundissimè patebat. Inter alia quæ de Latino déque Etrusco sermone quærebantur, in hâc ipsâ disputationem sensim declinatum erat: cum Cenamius, qui fuisse se non semel affirmabat in complurium cœtu, hoc de argumento differentium apud VIRGINIVM VRSINVM litteratum ac litteratorum, quantum vnquam hominum nostra vidit ætas, amicissimum Principem: conuersus ad me, quem credo deprehenderat sententiæ suæ propiorem aduersùs Tuccium: Quid tu, inquit, Famiane, flosculos istos, venustatésque, ac lumina sententiarum laudanda in oratione putas? Quidni, inquam, cum plerumque sint ingenij argumentum? At multi non putant; intercessit ex templo Tuccius: quin potius negant in Oratore huiusmodi igniculos ingeniorum, & canoras demum nugas aliquid esse ducendas, cum pleraque aut licèter atq; poëticè, aut inaniter ac penè pueriliter dicantur. Tunc Cenamius. Parciùs ista, inquit? nam paulo profectò seueriùs pronunciant, qui in hunc modum ceteros insectantur. An quia, vt ait Cicero, TANTVM quisque laudat, quantum se sperat imitari posse? quod si ita est, desinant Eloquentiam sua ipsorum imbecillitate metiri, nec ab Oratore id quod ei ad animos auditorum suauiter impellendos gradum facit, obstinatè remo

Virginus
Ursinus
Alexan-
dri Card.
pater.
Sermo cū
Cenamio
& Tuccio.

In Orat.

moucant. At, inquit Tuccius, huiusmodi sententiolæ, nempe nouitium inuentum, leuius quiddam sunt, quàm vt Oratoriam grauitatem deceant. Certè Marcus Tullius, lex ipsa dicendi, ac veteres cum eo fermè omnes, ita ab hisce argutiis, quas hodie deperitis, abstinerunt, vt ne vestigium quidem in suis voluminibus posteritati reliquerint. Tunc ego ad Cenamium: En illa, quæ homines huic generi orationis infensissimè obloquuntur, quæque mihi aliquando suggerebant aliqui, quòd me ab hac ratione scribendi reuocarent: quos ego, vt tunc eram in contrariam sententiam aliquantò propensior, minùs audiebam. Et meritò, inquit Cenamius: cur enim hæc obsecro ad eò leuia alienaque ab Oratore censeantur, cum videamus huiusmodi schemata plerumque grata esse multitudini, cuius ad voluptatem se Tullius ipse, neglecta, vt idem fatetur, arte conformabat? Adde ad hæc, inquam, Cenami, quod neque magnopere mouere nos debet, quia nulla dicat Tuccius exempla huiusce characteris ex omni antiquitate peri posse, cum quæ ad nos è Tulliano seculo peruenire orationes, scriptæ sint ferè omnes in iis causarum generibus, in quibus huiusmodi festiuitates multo rariùs vsurpantur, quàm in epidictico sermone, qui vti seruit paulo liberaliùs voluptati, ita hæc dum oblectamenta conquirat, laude, nedum venia dignus est. Verùm vt hoc etiam telo Tuccium exarmemus: quid, si ostendero neque ab ipso Cicerone hæc fuisse præterita? cuius ego locos collegi aliquando complures, ac possum ex iis in præsentia vno penè spiritu sexcentos afferre in

An huiusmodi sententiarum acumina recens inuentura dicenda sint.

Artis negligentia apud Tullium. In Orat.

Quàm multè huius generis sententia reperiantur apud Ciceronem.

medium. Sed, ut interim pauca de multis referam, quid illa sunt, dum inducta persona fororis eius, quem defendebat, Fonteii, Populum Romanum sic alloquitur? *Tendit ad vos Virgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere consuevit. Cavete, ne periculosum superbūque sit, eius vos obsecrationem repudiare, cuius preces si Diis aspernarentur, hac salva esse non possent. Prospicite, Quirites, ne ignis ille aeternus nocturnis Fonteiae laboribus, vigilisque servatus, Sacerdotis Vestae lacrymis extinctus esse dicatur. Aut illa in Gabinij petulantiam? Cū ipse nudus in conuiuio saltaret, in quo ne tum quidem cū illum saltatorium versaret orbem, fortuna rotam pertimescebat. Aut illa aduersus Pisonem? Tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio Resp. tanquam Athlante calum niti videretur. Illa vero quò spectant? Caesaris ego imperio non Alpium vallum contra ascensum transgressionemque Gallorum, non Rheni fossam gurgitibus illis redundantem Germanorum immanissimis gentibus obicis & oppono. perfecit ille, ut si montes resedissent, annes exaruisissent, non natura presidio, sed victoria sua, rebusque gestis Italiam munitam haberemus. Aut illa de supplicio parricidarum? Quid tam commune, quàm spiritus viuus, terra mortuus, mare fluctuantibus, littus eiectis? ita viuunt dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terram non tangant: ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiscescant. Aut illa? Vna in hac re seruitutis oblita ciuitas ingemuit, seruiemibusque animis gemitus Populi*

Pro Font.

In Pison.

Pro P.
Seft.

In Pison.

Pro Rosc.
Am.

puli Romani liber fuit. Aut etiam illa de iis, qui Cæsarem interfecerunt? Si inter illos fuiffem non solum Regem, sed Regnum etiam de Republica sustuliffem, & si meus stylus ille fuiffet, ut dicitur, mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confeciffem. Illa cuiusmodi sunt? Corporibus civium trucidatis, flumine sanguinis reditum meum intercludendum putauerunt: nec dubitabam, quin is me confectum Consularibus vulneribus, Consulari medicina ad salutem reduceret. Aut illa? Te obtestor, *Vesta mater*, cuius ignem illum sempiternum non sum passus aut sanguine civium restingui, aut cum totius urbis incendio commisceri. Aut illa? Cuius lingua quasi flabello seditionis, illa tum est gentium concio ventilata. Aut illa? In officio persolvendo dissimilis est ratio, & pecunia debita, quòd pecuniam qui retinet, non dissolvit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui reddit, habet, & qui habet, dissolvit. Nec illa aliò tendunt, quæ dicuntur contra eundem, quem supra laudauerat, Cæsarem: *Cum serperet in Vrbe infinitum malum, iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant.* Quo loco veniunt in mentem ij, qui huiusmodi iocos in nominum vel similitudine, vel interpretatione, vel ambiguitate cum audiunt, nempe nugas appellant, & crepundia puerorum. & tamen quid illa sunt eiusdem Oratoris ludentis in ambiguo Guttæ & Bulbi? *Atque etiam ipse conditor totius negotij Guttam aspergit huic Bulbo.* Itaque minimè amarus is visus est, qui aliquid ex eius sermone specula degustasset. Aut illa in Vatinium cognomento Strumam? *Hi medentur Reip. qui excant pestem aliquam tanquam Strumam civitatis.*

Philip. 2.

Post reditum ad Quirit.

Pro domo sua.

Pro Flac.

Philip. 2.

Pro Cluent.

Pro P. Sest.

In Vatin.

Aut illa in eundem ? *Omnia ea me pudenter vsuendo consecutum esse, quæ tu impudenter vaticinando (ad Vatinij nomen alluditur) sperare te saepe dixisti.* Aut illa in Antonij præceptorem agris mercedis loco donatum ? *En, cur magister eius ex*

Philip. 3.

Oratore arator factus sit. Aut illa ? *Efficis ut cum gratia causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.* Omitto illa in nomen Chryfogoni, Phormionis, Liguris, Cimbræ, & aliorum, quæ occurrunt in hanc sententiam sanè quàm sapissimè.

ProSex.R.

Pro Cæciliæ.

Pro Cluë.

Philip. 2.

Quid ergo ? hæc aliâque confidenter ac Poëtarum, aut etiam ineptè, ac puerorum more dicta sunt ? Et tamen passim apud M. Tullium leguntur horum similia, plenæque sunt actiones in Verrem (nec inde tamen quidpiam attingi) peracutis hisce pugiunculis, quibus Orator aprum illum Erymanthium faceret stimulat ac ferit, lectorésque ea insectatione ingeniosissimè delectat. Hæsit ad hæc paulisper Tuccius : mox ; Etsi, inquit, dissimulare non possum, quin hæc dum audirem, animû mirificè pascere oblectarentque ; video tamen interesse aliquid inter ista Tulliana, & ea quæ vsurpantur hac tempestate : in illis est aliquid solidi splendidique, quod turò laudes, in his verò vana fucatâque omnia, & quæ tantum suspicionem alicuius boni faciunt. Atque ut icuncula nonnullis Belgarum typis excusæ, quia minoribus, oculósque fallentibus incisæ sunt ductibus linearum, intuentem primo aspectu magnopere capiunt, atque indiscreta operis subtilitate suspensum tenent ; curiosius verò & eruditius contemplanti statim membrorum commésu ac partium metro (in quo laus est artis) peccare liquidò de

Inter icunculas Belgicas & sententiarum acuminasimilitudo.

deprehenduntur : ita istæ argumenta tenuissimis elaborata sententiis , nescio quam speciem sui magnificè obtendunt, quorū tamen vitia facile cognoscas , si respicias. Cui Cenamius. Sint hæc, vt dicis, Tucci, non ad eò solida ac vera, modo non omninò vana , atque inania : certè tantum lucis habeant , quæ oculos vel in transitu feriat ; nōne hoc ipsum permagni est , primo aspectu animos occupasse , etiamsi diligens contemplatio inuentura sit aliquid postea, quod non probet ? momento enim hæc rapiunt auditoris assensum , quem alia multa longè interdum meliora paulatim ac tardè promerentur. Atqui si Senecam interrogemus (hominem , credo, non paulo sapientiorē iis , qui secus sentiunt) affirmare non dubitet, maiorem sibi videri eum, qui iudicium auditoris abstulit, quàm qui meruit : hic enim licet tutius incedat , si tamen inter dicendum minùs proficit , laudēque illicò non consequitur , frustra sibi, ac temerè de futuro pollicetur. Hic ego : Non, inquam, ipse vsque ad eò tecum, Cenamij, prouehor in hoc studio, nec tantum tribuo hisce omnibus deliciis, & casuris si leuiter concutiantur flosculis , vt ea quoque probem , quæ NON tam vitio carent, quàm vitium occultant. Quid enim, si inter dicendum eruditus oculus deprehendat vitiosa ? Sed esto , lateat tutò culpa tantisper , nec facile agnoscat in eo calore orationis & cursu : nōne satis est, si paulo post ab auditore aut rem memoria repetente , aut resumente in manus , ac per otium contemplante deprehendi queat ? Atque hinc est, quòd multorum lucubrationes non

Occupare
animos
quanti sit.

Non probanda,
quæ non
nificursum
placent.

Cur aliquorum
lucubrationes diu
non perdurant.

adeò

adeò vitales sunt, sed æui persanè breuis, ac suis plerunque parentibus non supersunt. Nimirum quod de aliquibus Belgarum typis pulchrè dicebatur, hîc quoque graphicè locum habet: vt enim subtiliter incisæ ac minùs altè, sed tenui suspensaque manu, ac summo ære lineatæ formæ, vbi aliquoties impressæ fuerint, atque in subiectam papyrum sæpe transfusæ, facillimè consumptis exæquatisque linearum ductibus effugiūt ex ære, ac penitus obliterantur; sic istæ tenuiter, ac minutim, nec ad temporis diuturnitatem exarata sententiæ; vix semel bisve prodeunt in lucem, cùm inter legentium manus, nimia illa subtilitate acieque obtusa, dispercunt. Quamobrem, vt vtrique vestrum tandem exponam sententiam hac de re meam, quam varius, & vtroque trahens distuli de industria; fauebam ego quidem iis aliquando, qui hæc ornamenta sententiarum, vocumque venustates, & *ymala* frequentarent; ingeniosos enim ac peracutos, vti re vera sunt, existimabam: ingenium autem cùm exstat in alicuius elocutione, mirificè trahit ad sui contemplationem amorèmq; legentium animos: sunt autem siue ætate accedente, quæ sicuti morum; ita & orationis stylum vertit, siue vsu & experientia multa in dies limante (id quod Seneca prædixit adolescentibus nonnullis; quos ea, quæ aliquando offensura erant, orationis vitia delectabant) non hæc quidem abiicienda cuiquam mortalium putavi; quæ de me certè nunquam merita sensi malè; sed vt non sine hac gemina cautione adhibeantur, suasora que authot accedo. Altera, vt in hisce argutiis certi aliquid

Cum Belgarum iculis alia comparatio.

Iudicium de hisce sententiarum ornamentis.

Ingenij argumentum.

Suasoria

authot

ac solidi quærat, nec subita quædam lux placeat instar fulgetri, cuius proprium est extinguere cum micat. O D I ego sententias istas temporarias, ac sostitiales herbulas, quæ quo die nascuntur, occidunt. Scio hæc placere nonnullis, atque idcirco usurpari, quòd excitatis erectisque, ut aiunt, eo fulgore atque ictu animis auditorum, per huiusmodi speciem, gradum sibi faciant ad reliquam orationem. Nimirum subit hæc animum recordatio Circulatoris Agonalis non illepidi, cuius calliditas (quam Romæ quotquot interfuerent, non sine risu demirati sunt) nostræ huic disputationi commodum venit. Ascenderat hic cum socio fortuitum pegma, expositisque de more mercimoniis, prætereuntes histrionali artificio aduocare conabatur: cum cætus non fieret, illi pretiosa quæque promere; noua & exoticæ conditionis unguenta manibus abluendis odorandisque prædicare; extollere in cælum laudibus dentium munditias,

Nitelas oris ex Arabicis frugibus,

Tenuem, candificum, nobilem puluisculum,

Complatiatorem tumidæ gingiuulæ,

Conuerritorem pridiana reliquia,

Ne qua visatur terra labes sordium,

Restrictis fortè si labellis riseris.

præterea oscilla insertis clam digitis mobilia in pugnam committere; pelues sublimes iacere; serpentes innocenter admouere pectori; cultros infesto mucrone deuorare; aliæque præstigiæ plena in vulgus edere. Sed nescio quo eorum facto rarus omnino spectator illo aucupio tenebatur. Enimuerò ubi tam infrequentem coronam vident

Duplex.
in eorum
usurpatione
cautio.
Solidi aliquid
spectandum
in iis componendis.

Circulator Agonalis.

Apul.
Apolog. r.

vident, indignati desistunt, sarcinulas colligunt, abeunt. Inter eundem quasi alter alterum ob rem malè gestam obiurgaret increparétque, rixa committitur in iurgio. prompto hic pugione socium aggreditur: ille tueri sese, vociferari, viciniam clamoribus excire, accurritur illicò è toto foro partim dirimendi, partim etiam spectandi certaminis causâ: tunc eorum alter vbi densatam vndique turbam, stipatósque iam se ingenti populo circumspicit, complexus socium, atque ad circumfusam multitudinem festiuè conuersus. Hui quàm multi circum nos estis, inquit, qui modò nos fugiebatis velut afflatos pestilentia! bene habet, Quirites, coëgimus, quod erat in votis, tandem aliquando cœtum: hoc enim pugnæ simulachrum, si nescitis, in hanc speciem commissum est, vt aliquam demum nobis audientiam vel digladiando faceremus. Iam quando frequentes adestis, quæ res bene vertat, accipite quod paulo antè extrudere non potuimus, atque in hûc modum apud multitudinè ea impostura captam, ac risu exhilaratâ, veniale negotium transegerunt. Simile videlicet ac circulatorû artificium eorû est, veteratorésque citiùs quàm Oratores dicendi sunt ij, qui cùm non aliunde conciliare sibi queant auditores, ad inania hæc figmènta confugiunt, & sententiarû, vt ipsi loquuntur, rumores nescio quos excitât, qui si minùs probentur, certè excitatis quæ iacuissent auribus exaudiantur, cùm tamen nihil infelicius sit, quàm nisi reprehendaris, cõspici non posse. Adde huic alteram cautionè: vt hæc quàmuis culpæ obnoxia nõ sint; sunt enim multa plena dignitatis, in loco tamen,

Callida
cogendæ
concionis
inuentio.

Oratores
aliqui cir-
culatorû
similes.

Oppor-
tunè atque
perparcè
vtendum
hiscè ar-
gutiis.

men, ac perparcè fundantur. Etenim intemperantiæ genus est, affatim istæ si congeras, eadèmq; ubique operosè cōfecteris, perinde ac si in illa nō incidisse, sed studiosè venatus esse videaris. Sint ista, vt voles, ornamēta & lumina orationis, sint gēmae ac sydera, quibus sese irradiet Eloquētia. at non vbiq; syderibus cœlum cōstat: & annulis gēmifq; onerare digitos articulolq; omnes, plebeis mos est. Videas interdū aliquos (quos tamē infelix sollicitudo macerat, & coquit egrè ista parturientes) qui si orationis prima, summa, media hisce cōdimentis expleuerint, tunc enimuero venisse se in aliquem numerum eloquentium sibi persuadent, cū tamen nullum sit certius venenū Eloquentiæ, quàm istæ in orbem anxie circumductæ sententiolæ, totūmq; istud intercisum fractūmq; minutis crebrò sensiculis dictionis genus. Non vult in huiusmodi angustias detrudi Eloquentia, nec frenos diu patitur illa, quæ libera solutæque per campos excurrere, atque animos in omnem partem ducere ac reducere facunda fusæque oratione gloriatur. Imò congesta hæc intemperantiū, aliæque subinde ex aliis enascentia dum auditorem penè obruunt, atque interspirare non sinunt, ad eò illum ea, cuius causâ adhibentur, nouitate non oblectant, vt frequentata similitudine sui potiùs satietatē fatigēt. Nimirum non in oratione solū, **QVÆ** maxime delectant, ab his celerrimè fastidio quodam animus abalienatur: sed in cæteris quoque rebus, **MAGNIS** voluptatibus satietas plerunque finitima est. Sic ego apud Tuccium, Cenamiūmq; in meam sententiam pro sua humanitate

Satietas
ex nimio
harum
sententiarum
vfu.

con

concedentes olim diserebam. Et verò non eos perperà assensos fuisse mihi, Tullij, & Quintiliani testimonia appositi (nisi me mea fallū) apertèq; demonstrant: hic enim posterior, quo nemo post Ciceronem meliùs artem, quam tenuit, explanauit. hac ipsa de re disputans inter cætera: *Hoc, inquit, quod vulgò sententias vocamus (veteribus, præcipuè que Græcis in vsu non fuit: apud Ciceronem inuenio) dum rem contineant, & copia non redundant, & ad victoriam spectent, quis vtile neget? ferunt animum, & vno ictu frequenter impellunt, & ipsa breuitate magis harent, & dictione persuadent.* Ex quo scriptoris iudicio, quo quid esse potest in hac causa luculentius, aut grauius? intelligitis, Auditores, hæc ornamenta & Oratori cum laude admittenda Ciceronis exemplo, & ita eidem admanda, vt temperare sibi atque alijs sciât, ne dum ingenio nimium velificatur suo, iudicij, quod pluris est, fecisse iacturam videatur. Et enim M. Tullius (vt eius, quem modò cum Quintiliano nominavi, testimonium hîc reddam, & cum eo rem postremò concludam) cum loci illius, quem supra recensui, de supplicio patricidarum meminisset, dixissetque, auditam totam eam sententiam in Romano foro summis omnium clamoribus; addit, cœpisse se post aliquantò sentire, hæc ipsa quæ dixerat adolescens, nequaquam satis deseruuisse? commendari tamen posse, vt in adolescente non tam re & maturitate, quàm spe & expectatione laudato. Nimirum *fructum studiorum viridem & adhuc dulcem promi decet*, vt loquitur alibi de hac causa Quintilianus, *dum & venia, & spes est, & para-*

lib. 12. c.
10.

Quinti-
liani iu-
diciū su-
per hisce
sententiis.

Ciceronis
testimo-
nium de
iisdem.

In Orat.

ius fauor, & audere non dedecet, & si quid desit operi, supplet etas, & si qua dicta sunt iuueniliter, pro indole accipiuntur. Vnum tamen cauendum, ne hæc in adolescente audendi facilitas vsque ad contemptum operis adducatur, & iam tum in ea ætate fundamenta iaciantur impudentiæ, & (quod est vbique noxium) ne vires præueniat confidentia.

Quare vt ad extremum, quid Oratoriæ potissimum dictioni laudi tribuam, paucis absolua-
 Erit ille quidem probabilis Orator, qui incorruptè dicat & accuratè: sed curam tamen dissimulet, idque veluti non agens agat, atque intelligat, eam Latini castique sermonis virtutem non tam adesse cum laude, quàm deesse cum dedecore. qui non tenui venula per calculos fluat ariditudo obnoxius in æstu dicendi, sed ingenti latè copia redundet vbique tutus à metu siccitatis: modò torrentem ripis coërceat suis, & quod præcipitur à dicendi magistris, vbertatis luxuriam stylo depascat. qui suauis & conspersa quasi verborum sententiarumque floribus oratione ita delectetur, vt suauitatem amet etiam austeram & solidam, non æquabiliter vbique dulcem atque decoctam. qui etsi numerosè volubilitèrque exprompta memoria deuoluat orationem, non ita tamen sese fugiat, quin vbi libeat securus ac potens sui respiret. qui cuncta rationum momentis firmet, partemque nullam sinat otiosam esse: non tamen seueritate rerum quasi compressis digitis, pugnùmque facientibus philosophetur, qui peracutis conceptisque ingeniosè sententiis auditorem excitet: dummodò illæ at-

Oratoris
 dictio
 quomodo
 esse de-
 beat.
 Latina.
 Copiosa.

Suauis.

Numero-
 sa.

Confici-

Senten-
 tiosa.

Fam. Strada.

M

tem

temperatè ac solidè cadant, nec tanquam inter-
 nitentes noctu per arua cicindelæ ad exortum ac
 lucem Solis euanesçant. qui nouo illustrique &
 admirabili genere dicendi laudem mereatur: ha-
 beat illa lux tamen & admiratio umbram ali-
 quam & recessum, quò gratius extare atque
 eminere possit id, quod erit illuminatum. Sed is
 inter omnes facillè primas feret, cuius oratio non
 cæteris quidem ornamentis destituatur, hoc ta-
 men in primis agat, vt animorum concitationi
 par, nihil iacens ac languidum habeat, sed ve-
 hemens atque eodem sæpe reciproca feratur:
 quæ saxa, vt ait ille, deuoluat, auditorémque vel
 obfirmato saxeoque nitentem animo agat vltra,
 cogatque ire, quò rapiat: quæ composita veluti
 facie ad ingenium auditorum, insinuet sese pe-
 nitus in illorum mentes, atque eas pugnaci in-
 stantique genere dicendi, modò ad iracundiam
 indignationémque succendat, modò lenitate ac
 mansuetudine mitiget, amore rapiat, odio in-
 flammet, confidentia trahat, timore retrahat,
 pudore suffundat, misericordia flectat, æmula-
 tione stimulet, despicientia retardet, in omnem
 denique partem moderatus orationi, tanquam
 laxatis retractisve habenis, impellat inertes ac
 desides, simul etiam præferuidos confidentésque
 pro arbitrato coërceat. Et verò cùm ad vnius
 vocem aspicio multitudinem suspensam primò
 teneri, nec eodem dein vultu ad gemitus paula-
 tim dolorémque deflecti, postremò indices ani-
 morum lacrymas effundi; profectò intelligo pla-
 cere Oratorem, & in scena, quod aiunt, Roscium
 esse. intelligo, vt ex neruorum sono in fidibus ho-
 mines

Admiran-
da.

Quæ ora-
tio om-
nium op-
tima.

Concita-
trix ani-
morum.

Indicium
perfecti
Oratoris.

mines deprehendunt scientiam fidicinis impel-
 lentis, ita ex auditorum motu laudari peritiam
 Oratoris animos pertractantis. intelligo ad ex-
 tremum hoc genus dictionis, quo hominum re-
 guntur arbitria, cum persuasione accomodatif-
 simum sit ex omnibus, esse quoque quod initio
 quærebamus, ad similitudinem Homerici Vlyffis
 omnibus præferendum.

PROLVSIONE SECUNDA.

MURETVS.

SIVE

De ratione scribendæ Historiæ Dialo-
 gi pars prior, quæ ad res pertinet.

*An omnia dicere debeat, aliqua omittere possit Hi-
 storicus: & an iudicia & coniectura aliena
 sint ab eo: qua gemino exemplo ad Li-
 uianam Cornelianamque scribendi
 rationem conformato illu-
 strantur.*

INTERLOCVTORES

M. Ant. Muretus, Syluius Antonianus,
 & Franciscus Bencius.

NOVA hæc loci species atque ampli-
 tudo, in quam proximo anno è pa-
 læstra me mea abundantè præter mo-
 rem multitudini angusta, raptis inde
 subfelliis, nouo genere tumultus exactum vide-

tis (Cardinalis Amplissime , lectissimique nobilitatis ac sapientiæ Proceres) atque hodierna hæc auditorum frequentia , cui hanc ipsam explicati amplè Gymnasij laxitatem imparem laborantemque conspicio : quoniam inusitati de me, benevolentissimique iudicij argumenta sunt, collectumque vnà nobilitatis , ac doctrinæ florem, vulgari atque vsitata , quæ mea est , oratione suscipiam : sed inductis maiorum gentium personis, litteraturæque magnæ vitis, quantum possim, abstraham vos à memoria mei, atque efficiam, vt eorum specie quos audire vobis videamini, meam interea tenuitatem quàm minimùm sentiatis. Et verò pollicitus anno superiore de Historica dictione disceptaturum me post Oratoriam absolutam, non poteram accommodatiùs, quàm vt agere consilium est in præsentia , liberare obligatam sponcione fidem. Magnum enim opus meditor, qui rerum scriptoribus statuo certos fines, intra quos ipsi sese coërceant: nec inde, quanta eos cumque cupido incessat, pedem efferant. Vt sanè saepe numero difficilior non sit, de agrorum vicinitate atque confinio altercâtibus ponere limites, quàm in hac ampla styli possessione modum legemque definire. Quòd si in omni scriptionis genere difficile id est, multo verò difficillimum arbitror in Historia: à qua cum gradus sit proximus ad Poësim, siue quadam affinitate materiæ ac similitudine scriptionis, siue iudicio, aut etiam interdum vitio scriptoris; tardum est lineam quasi manu deducere, eaque historicum circumscribere. Sunt enim, qui cum Historiam, solutam Poësim

Styli modum historicis præscribere cur difficile.

Poësim palam nominent, liberè in hanc ex illa transiliunt, idque ad operis etiam varietatem, commendationemque scriptoris facere, non nihil putant; cum tamen sua hinc quoque extrema sint, atque confinia, quibus Historici iuxta ac Poëtæ terminandi sunt; parùmque est in medio relinquendum utrisque commune. Et licet M. Antonius apud Tullium neget, Historiam separatim instructam vnquam fuisse Rhetorum præceptis: dum tamen eam subdit illicò veluti primam illius legem, NE QUID falsi dicere audeat, NE QUID veri non audeat; quis non videt, Historiam abire longè diuersam à Poësi, quæ ab omni planè veri dicendi soluta est lege; Sed ego quid vniuersa de re sentiam, bonum factum existimo, si eorum autoritate decernam, in quorum oratione dignitas maior insit, & fides. Hæret enim memoriæ disputatio, quam mihi peradolescenti referebat magister olim meus, homo omnium litterarum Franciscus Bencius: quam ille disputationem habuerat pridem cum M. Ant. Mureto, ac Syluio Antoniano, excellentibus ingenio, atque autoritate viris. Nam cum apud Hippolytum Card. Estensem Tiburi Muretus ageret perfunctus à perleui febricula, qua Augusto penè toto, sed intermittente morbo, laborauerat; Bencius è Tusculano illuc perrexit visendi causâ præceptoris sui: quem confirmata valetudine reperit, substititque complures dies apud virum, quem (vt aiebat) numquam adiret, quin abiret ab eo sapientior. Fortè per eos dies Muretus disseruerat de vtilitate Historiæ cum Hip-

Libertas aliquorū in Historiæ stylo.

lib. 2. de Orat.

Poësis ab Historia quàm diu uersa.

Dialogi personæ de Historiæ differturæ.

Occasio dialogi.

polyto super mensam : eaque , vt erat incredibili memoria , feliciter omnia comprehenderat Antonianus ; ac priuatim multa eo de argumento quotidie sciscitabatur. Sed cum alia , vti fit , ex aliis nascerentur capita quaestionum , nec expletur vnquam percontando cupiditatis sitis ; enixè petierat à Mureto , vt quoniam neque occupata opera , neque impedito animo erat , rem totam ab stirpe repetens , Historiæ præcepta semel omnia complecteretur. Quod ille polliceri primum visus , mox rei difficultatem causatus , differenti specie negabat. Verum vbi in tempore Bencius interuenit , re cum illo communicata , deprecatores loco adhibet : valuítque apud Muretum authoritas hospitis , ac discipuli. Et quamquam immensi operis affirmaret esse de Historia enucleatè dicere , speraretque se , cum in hanc sententiam pluscula collegisset , abundè aliquando facturum ; tamen non producturum se diutiùs eorum vota : & quando ipsi mallent ea , quæ in præsentia tumultuaria ac prompta oratione , quàm quæ post aliquos menses meditatè electèque allaturus esset ; damnata tam sera spe , in diem sequentem (intendebant enim se primæ tenebræ) disputationem de Historia pollicetur. Ergo postero die redit Bencius ad Muretum , reperitque Antonianum , qui iam anteuertat , sumpta lyra nescio quid tacitè meditantem. Solebat enim ille ex temporalitate carminum identidem Muretum oblectare , huiusmodi subitariæ musices auidissimum. Vt verò Bencium Muretus aspexit , Antoniano significauit , vt hospitis honori aliquod de dictis melioribus depromeret.

Princeps
dialogi
persona.

Antoniani
extemporalis
carmen.

meret. Substitit ille paulisper, quasi fides explo-
raret, mox canere est aggressus in hunc modum.

BENCI seu libeat pugnacis fulmina lingua

Bencij
littides.

Vibrare in fontes, tonitrúque arcere nocentes:

Seu liquido cursu, puroque simillimus amni:

Verba per umbrosas malis deuolucere ripas,

Et victura suis inscribere nomina plantis:

Seu iuuat argutas in nodum cogere voces,

Et totum Aonio carmen deducere oliuo;

Nil equale tibi est. Roma stupet in scia pubes

Dum belli cadit in numeros, librat áque rasis

Ludit in antithetis aequo sententia gyro,

Et noua suspendit dubias facundia mentes:

Iuratúrque palàm; non olim digniùs vnquam

Romana Proceres cum maiestate locutos.

Ab tamen hæc nimium ne te leuet aura, quid ultra

Tendis agens? oblite tui, atque oblite tuorum

Ante diem properas, & vinax infodis æuam?

Durus es, emerito qui fraudas lumina somno

Perdius & pernnox: nempe ut limatiùs vna

Exeat, excussóque cadat sententia torno.

HÆC eadem qua lima stylum terit, atterit annos.

Laboris,
& quietis
vices.

Aspice, non semper bellantem classica terrent,

Ductáque Gnosiaco tenduntur cornua neruo,

Sed quandoque iuuant redituras otia vires.

Ipsa, viden' Natura vices commutat, & annum

Partitur variè; nec semper sydera nimbis

Vexat, inequali nec suscitât aquora fluctu,

Aut querceta premit repetitis usque pruinis:

Sed scenam terris aliam diducit, idémque

Mortales docet. At semper tu fixus in vno es:

Nec tibi, seu surgat, seu cedat vesper Olympo,

Excidit ex animo semel intercepta cupido.

*Quòd nisi te Natura satis docet, aspice saltem
Muretum, Pylij Muretum secula dignum
Viuere, quem similis feruor penè abstulit orbi.
Idem amor exuium ne sit natòque patrique,
Ab si qua vestri tangit vos cura, caute.*

Finierat Antonianus: cum Bencius admiratione pariter, ac rubore suffusus, quamuis affirmaret inter eas siue laudes, siue adhortationes nihil sui se agnoscere præter nomen; negauit tamen in eo genere præsentis nativæque Poëseos se quidquam in vita mirabilius audiuisse. Sed officiosis vtrò citròque verbis, cum paulatim eximeretur dicendo dies, veritas Antonianus ne sibi eriperetur occasio de Historia differendi, iniici pontem iubet è conclaui, indèque concedunt in proximos hortos, vbi in xysto ad arcendos Solis calores opportunè conuestito flexo iam ac frangente se die, confidentes, oculos in Muretum, animòsque conuertunt. Tunc ille:

Et si non inficior, inquit, à me potissimum hodiernæ disputationis summam persolui oportere; tamen non ita, credo, conuenistis hodie, quasi in concionem. cominium est hoc nostrum, in quo prærogatiua quidem penès me, quando ita vultis, ius autem suffragij apud omnes esto. Agite igitur, & quoniam Historiæ exædificatio, vt Cicero loquitur, posita est in rebus, ac verbis; in vtroque videamus quatenus scriptor Historiæ ab Oratoris ac Poëtæ commercio; ad hoc enim discrimen inuestigandum præcipuè referri sermonem exoptatis. Sed neutrum cognosci commodè potest, nisi principio statuatur Historiæ finis. hunc autem nihil ambigo esse perpe

Locus dialogi ac
tempus.

lib. 1. de
Orat.
Partitio
dialogi.

De fine
Historiæ
disputatio.

perpetuitatem immortalitatemque rerum gestarum, quarum transmissione ad posteros, facilius homines ad honesta ac salutaria concitentur, à turpibus vero noxiisque terreantur: atque in vniuersum discant, ex præteritis consilia capere in posterum, remque suam cum priuatam, tum publicam regere maiorum exemplis. Hic Antonianus. Quando, inquit, per te licet, interrogatum tu alium præter utilitatem præscribas Historiæ finem? Nam Lucianus in libello de hac re, vnum ait esse opus Historiæ, vnumque finem, utilitatem: iucundum vero si & ipsum sequatur, melius hoc esse: perinde atque in athleta vires requiruntur, forma ac venustas laudantur. Non me, inquit Muretus, fugiebat Luciani locus: imò idem sentire Halicarnasseum, idem Plutarchum non ignoro. Sed ego fines Historiæ attribui omnino duos: principem alterum propriumque, alterum nexum cum eo & sequentem: illum dixi transmissionem rerum gestarum ad posteros, earumque perpetuitatem: hunc posteritatis fructum in maiorum factis cognoscendis. Nam quicumque animum ad scribendam appellit rerum siue suarum, siue aliorum Historiam, eo primum consilio facit, vt illa factorum memoria facile interitura, litterarum beneficio longè lateque pertineat, ac permaneat ad posteros. Atque ego admirari olim solebam M. Tullium, quòd alicubi definiret Historiam, *Rem gestam à nostra ætatis memoria remotam*. Quid enim? vt omittam Thucydidem, Sallustium, aliosque ætatis suæ facta recensentes, nonne Lucæium scriptorem ea tempestate nobilem Tullius ipse

Luciani
sententia
de hoc fine.

Duplex
Historiæ
finis.

Prior finis,
transmissio rerum
ad posteros.

lib. 1. de
Inuent.
lib. 1. ad
Heren.
Historiæ
definitio
Tulliana
ad finem
hunc explicandū
allata.

M s infimis

infimis vrget precibus, vt Historiam rerum ab se gestarum molliatur? cur ergo res dudum præteritas, longè que positas addixit Historiæ? Sed non est, quòd hallucinatum putemus in re tam perspicua virum sanè accuratum ac nauum. Verùm, nisi vos aliter sentitis, id, quod dicimus, indicauit Tullius. cùm enim exploratum haberet, HISTORIAM non tam præsentibus, quàm posteris scribi (quam vocè in laudato à te loco sæpe vsurpat Lucianus) idcirco metiendam sibi Historiam putauit non præsentium viuentiũque bono, qui certiores fieri aliunde queunt, quàm à narratione scriptoris; sed respexit ad conscientiam posterorum, quorum potissimùm memoriæ sicut consultum cupit Historia; ita eorum habitatione, scitè à Tullio, *Res gesta remota à presentium recordatione*, definiri potuit. Est ergo finis Historiæ: traductio rerum gestarũ ad consequentes ætates. Sed præterea si quis ab historico queat, cur hæc facta conetur apud posteritatem literis præpagare; respondebit, opinor, si odium amorè que in operis sui molitione procul habeat, id agere, vt aliena per exempla compendio doceat, ac futuris seculis profit. Finis igitur hic alter est: nam deprehendendi finis hanc nobis viam monstrauit author optimus Aristoteles. Quare videtis duo esse proposita Historiam contextenti: sed posterioris finis meminit Lucianus, ego vtrumque complexus sum: vter autem nostrũ sapientiũ? Qui neutrum omisit, suscepit Bencius: quemadmodum & Tullius vtrumque vidit in Historia, dum eam, vitæ memoriæ, ac magistræ vitæ nominauit: quorum altero di-

turnita

Posterior
finis vti-
litas po-
sterorum
ex maio-
rum exem-
plis.

li. 2. Phys.

turnitatem rerum, altero utilitatem hominum comprehendit. Quamquam me, ne Luciano assentiar, illud etiam mouet, quòd si sola finis sit utilitas, atque id agat historicus, ut ea narret, quæ documento esse possint ac fructui; cur obsecro, non licet ei suo pte ingenio complura ad similitudinem veri conformare, illustriumque exempla factorum comminisci, Poëtarum more? existeret enim ex huiusmodi figmentis etiam utilitas, quam prouenire è Poëtarum carminibus videmus. Aut igitur poëticae fabulae interdicendæ non sunt historicis, aut alius inuestigandus est finis, cuius causâ interdicantur. Et verò si dicamus, Historiæ munus esse, rerum gestarum famam posteris tradere, è quarum cognitione quid agendum sit, quid fugiendum ediscatur; fingendi libertas adimitur, & quidquid gestum non est, id alienum esse ab historica facultate conficitur.

Non sola utilitas finis Historiæ.

Cur historicis non licet fingere.

Bene habet, inquit Antonianus: aggredere iam, Murete, dicere de rebus, quibus inniti Historiæ molem priori loco significasti. Tunc ille; Expectatis, inquit, opinor, ut exordiar à VERITATE quam esse virtutè in Historia longè maximam consensere omnes. certè Polybius cum regula ac norma comparauit Historiam. Ut enim regula ex auro argentoque fabrefacta, si recta non sit, sed enormis ac praua, res est ut voles pretiosa; at regula nequaquam est, ita planè cum idem sit verum in Historia, quod rectum in regula; falsa narratio quamuis omnibus verborum ac sententiarum luminibus illustrata, laudem fortasse merebitur nonnullam, sed cum hac exceptione merebi

Proprium huius pro-
lusionis
argumen-
tum.
Veritas
Historiæ
virtus ma-
xima.
lib. 12.
Comparatio
Historiæ
cum
regula.

merebitur, vt nec esse, nec dici queat Historia. Sed hæc posita sunt in medio, notaque omnibus. In illa diligentius inquiramus, quæ tum citra, tum vltra modum admitti solent aduersus Historiæ veritatem. Citra modum est is, definiturque præceptis suis, qui inter enarrandum aliqua supprimit, siue ignorantia rerum, siue affectione animi. Atque, vt à Iureconsultis reticentiæ pœna constituta est iis, qui vitia, si quæ insunt prædio, nominatim emptoribus non produnt; sic peccat, ac violat narrationis fidem ille, cui lata lex est, non solum, NE quid falsi dicere audeat, sed etiam NE quid veri dicere non audeat. Quo sanè vitio haud scio, an vterque Princeps Historiæ liber omnino fuerit, nam Thucydides vbi commemorat Antiphontem Rhetorem soluendæ Atheniensium Democratix authorem extitisse; silentio transmisit vtrò, illum supplicio damnatum, proiectumque feris laniandum. Sed hoc dederit Græcus suæ erga præceptorem pietati. aliquantò turpius noster, qui coniurationem ita descripsit, vt actas publicè ab Senatu Ciceroni gratias, illum Patrem Patriæ singulari appellatione consalutatam, illi statuam inauratam Capuæ à Decurionibus statutam, illi (quod antè in toga nemini) supplicationem decretam, dolo malo prætermiserit. Resiste hinc tantisper, inquit Antonianus: Omniâne censes historico narranda? Sanè omnia, respondit Muretus, siquidem ad opus susceptum pertineant. Quid si illa sint, Bencius addidit, auditu fœda? Narranda nihilominus, inquit Muretus. Hic commotus animo vultuque Bencius; Vide, inquit, Murete, quid statuas: nam

Duplex
aduersus
veritatem
peccantiū
classis.

Qui, omit-
tendo
peccant.

Thucydi-
dis præ-
termisio.
lib. 8. Pe-
lopon.

Sallustij
in præter-
mittendo
culpa gra-
uior.

An omnia
historico
narranda.
An etiam
turpia.

si meritò nominauimus Historiam vitæ magistratam, ac sapienter ei finis loco præscripsimus utilitatem; qui, rogo, fructus erit in earum memoria rerum propaganda, quas multo satius foret obliuione deleri sempiterna? Non ita tecum censuit Dionysius Græcus Romanarum rerum scriptor, qui operis initio disertè pronunciat, **E L I G E N D V M** esse historico argumentum, quod eximiam aliquam utilitatem, emolumentumque lectori ferat: ne, si fortè de obscuris agat malique exempli, & cognitu indignis; cum aliorum pernicie ipse quoque similis fuisse vitæ arguatur. Tu verò si secus Murete sentis, dissentio ipse à te palàm, mecumque ea, quæ est præ manibus, Historiæ veritas dissentit. Subrisit ad hæc Antonianus; viderat enim Bencium ferri paulo concitatiùs: mox ad Muretum; Et ego te, inquit, aggredior cum Bencio, sed alia via: neque enim istam impunitatem historici de aliis scædissima quæque narrantis ferre vnquam æquo animo potui. Quid enim? non licet mihi priuatis in sermonibus in hominem vita iam functum palàm obloqui, eiùsque occultius aliquantò flagitium euulgare: quia, vt disputare Theologos audio, **FAMÆ** decus, ac nominis existimatio etiam mortui hominis immortale bonum est: quod bonum si quis maledicendo imminutum, aut funditus perditum eat, magna se culpa adstringere, nec antè laxari, quàm honoris iacturam, qua tandem possit ratione, compenset. Ergo alienum scelus, quod mihi salua honestate non licet vel semel, atque in vnus aurem insusurrare, licebit historico non ad præsentem modò, aut absentes, ad quos ea fama numquam

Quale eligendum historico argumentum.

An liceat historico euulgare aliorum flagitia occulta.

Famæ diminutio.

quam fortasse pertingeret, sed ad consequentes etiam ætates perpetua cum eius infamia nominis prolatare? Fateor, istam ego libertatem non paulo seueriore pœna, quàm quæ constituta est reticentibus aliquid in narratione, coërcendam ferio putarem: siquidem hi consultò dum quidpiam tacent, haud fanè multis nocent: illi dum impunè in hunc modum, atque impensè loquuntur, cæteris quidem non profunt, quod pugnare cum Historia iustè confecit Bencius, & sibi aliisque obsunt quamplurimùm, quod humanis, diuinisque rebus aduersari satis ego, vt arbitror, persuasi. Surrexit hîc enim uerò Muretus (stare enim inter dicendum sæpenumero consueuerat) & vtrumque contuitus; Næ ego Religiosos hodie gladiatores nactus sum, qui mihi vtrinque minitentur ictus vel è cælo. Sed, quod in arena fieri solet, diuidam & pugnabo: tecùmque prius Benci. Turpia si quæ incidant, aio non omissenda: sed vide, quid author sum. Aut hæc flagitia ita coniuncta sunt cum reliqua serie narrationis, vt taceri de illis absque multarum rerum detrimento nequeat: aut vix aliquem nexum habent, minimùmque rerum trahunt. id si posterius sit, omittere illa scriptorem iubeo. quid enim posterorum interest hæc scire, quæ ex vna parte priuatæ quædam, & contemptissimæ sordes sunt, ex altera spurcæ adedò ac fœdæ, vt earum commemoratione chartas, nedum scriptorem erubescere oportuerit; quod vnum tu, Benci, ac tecum Dionysius persuadetis. At si prius contingat; nolo illa, quamuis obscœna, prætereat, ne quo scilicet hiatu Historiam distrahat, minúsque com-

modè,

Muretus
inter di-
cendum
stare so-
litus.

Turpia
quando
omittēda
historico.

modè, ac perspicuè persequatur seriem intercisæ, ac mutilatæ narrationis. Quamquam hîc modum quoque adhibendum puto: vt si quæ præter morem impia, impurâque historico afferenda necessariò sunt, satis habeat rei genus aperire, & cursim inde transmittere; non autem cunctanter, ac putidè singula designare, quasi velit nullam eius particulam impuritatis lectorem præterire. Erat Suetonio describendus alicubi Tiberius nauiter impudicus: audio, erat tanquam turpitudinis illius inuentor seuerè notandus: non repugno. dicat ergo, Tiberium præter cætera luxuriæ nomina, noua quædam & sanè portentosa libidinis genera excogitasse; idque satis & modestiæ suæ, & narrationi alienæ rei factum putet. ille tamen facinus fœdum cogitatu, fœdumque dictu, nudis ac prætextatis verbis sub aspectum dedit; an vt digito cõmonstraret, ac lectores penè pelliceret? Sed venio iam ad te, Antoniane: nam cū Bencio, vt puto, in gratiam redij. Scio obtrectationis genus esse, aliena dedecora in apertum proferre, palàmque facere. Sed partitione hîc quoque vtédum est. Aut enim illa historico nota sunt, præterea nemini, aut communicata cum paucissimis, aut demum in omnium oculis ac sermone versantur. Si postremū dicas, perleuis sanè, aut etiam nulla infamiæ fit illi accessio à narratione scriptoris. Si primum, tecū sentio libenter, Antoniane, historico nō licere arcana aliorum flagitia rarò præsertim profutura distrahere, eisq; inurere perpetuam apud omnes notam. Quamquam, ne hanc libertatem scribendi probem in historico, illud præter honestatis causam, me magnopere impellit: quòd

Quando
no omit-
tenda.

Quatenus
narranda.

in vita.

Suetoniū
nota.

Flagitia
quatenus
eu gan-
da.

Si nota
sint om-
nibus.
Si solūm
historico
nota.

Curiositas
aliquorum
damnata.

Si flagitia
nota sint
paucis.

Libertas
dicendi
quanta sit
historico.

quòd nefas esse existimo in aliena curiosius inquirere, & quæ in latebris domorum demisso velo clam omnibus peraguntur, ea confidenter, inuerecundòque ingenio rimari, atque extrahere inde procaciter in lucem, ac decantandam vulgò fabulam dare; cùm præsertim *QVÆ* nullo, nisi se, teste narrat historicus, pronis quidem ea auribus, dubiis tamen, ac suspensis animis plerumque accipiantur. Quòd si, quod erat medium, illa comperta sint oppidò paucis, ideòque emoritura fortasse videantur, nisi Historiæ vita, testimoniùmque scriptoris accedat, arbitror ab historico posse litteris impunè mandari, quantumque dedecoris nota ei, quo de agitur, inuratur. *P A R* est eadem libertate scribat historicus Principum vitas; qua ipsi libertate vixerunt, vt de Suetonio loquitur Hieronymus. Neque enim existimo (dicam hoc aliquantò timidius, præsentem te, Benci, sed dicam tamen) non existimo parem esse conditionem hominis aliena crimina temerè infensòve animo detegentis, atque historici eadem consultò enarrantis. plus aliquid licet historico, quia ea nonnisi publico describit bono, vt improbi reformident conscientiam posteritatis, & saltem famæ metu turpia declinent. At tu, Murete, inquit Antonianus, tecum planè pugnas, nisi fallor. nam vbi facinus omnio sit ignotum exploratùmque nemini, sentis historicum peccare, si prodatur: fieri quippe iniuriam ei, cui aliquid famæ, illa arcanorum prodicione, dematur. quidni idem sentis, cùm facinus notum est quàm paucissimis? tunc enim & iis, quos latet, hoc est, fermè omnibus, detegitur: &

ad

ad exteras regiones, ad quas nunquam fortasse peruentura esset fama, transmittitur: & posteri, qui nunquam id rescirent sine scriptoris attestazione, docentur. nonne vides, nominis existimationem, non utique contemnendum nostræ mortalitatis bonum, apud ignaros (quod tu vetabas magnopere lædi, corrumpique? Cui Muretus. Video, sed uti iure suo historicum volo. Quodnam (malum) ius istuc cuiusquam hominum est, inquit Antonianus, ut aliis facere iniuriam impunè queat? Ius publici boni, subdidit Muretus, cuius causâ priuatum vnus commodum despiciere haud immeritò potest. Si ita est, inquit Antonianus, euulget igitur historicus etiam facinus planè arcanum ignotumque omnibus: tunc enim dixerò, id fieri publici boni gratiâ, quod bonum priuato potius esse debet. Et Muretus; Non persuades, inquit: nam cum facinus penitus abditum arcanumque est, nullum historico ius est, ut inquirat in alienum crimen, quem scriptorem esse, non indagatorem voluere ciuitates atque Respublicæ. Quòd si temerè inquisierit, non videtur idcirco quidquam iuris adeptus esse in alienam famam. quare eius rei contra fas & æquum narratio ob quamcumque publici boni causam suppressenda est: at vbi in conscientiam criminis venere iam alij, sibi ille imputet, qui describitur, si iure suo utatur historicus, hoc est, si crimen ad se famâ perlatum, ipse qua accepit fide, litteris consignet. At vos, intercessit Benecius, subtiliùs ut video ista limatis, & dum numeratis vitia, quibus aduersùs veritatem peccat historicus omittendo, nimirum transiliendo pec-

Ius historici.

Publicum bonum priuato potius.

Fam. Strada

N

catis.

196 LIB. II. PROLVVS. II. HISTOR,
catis. Quin igitur, quandoquidem satis cautū est,
NE quid veri historicus dicere non audeat; alteri
iam parti cōsulimus, NE quid falsi dicere audeat?

Posterior
eorum
classis qui
transiliūt
veritatem.

Faciliora sunt hæc, ad quæ orationem trans-
fers, inquit Muretus, & præcepto profus vno
totum hoc constat, si rebus nihil affingatur. So-
leo ipse historicos comparare cum eo pictorum
genere, qui etsi in cætero artificio minùs præ-
stant, tamen in alicuius aspectu indiscreta penè
similitudine figurando, atque in ipsa oculorum,
ac totius oris suauitate propemodùm geminan-
da mirabiles successus habent, operaque consum-
mant. Polygnotum aiebat Aristoteles solitum
esse, quos exprimeret, facere meliores, Diony-
sium verò similes. In hac posteriore classe cen-
seo historicorum picturam; vt quem litteris pin-
gunt, & quasi colorant, veram eius speciem ani-
mo capiant, suisque lineamentis illum referant,
tanquam per se illicò agnoscendum; nec stu-
deant naturæ vitia artificio corrigere, externa-
rùmque appositione rerū, veluti alienis pigmen-
tis oblitum, suoapte ingenio conformare. Poëta-
rū hoc munus est in maius effingere, nec quem-
quam è singulis, sed hominum simulacra gene-
ratim, vniuersèque proponere. Quamquam non
desunt historici, qui Polygnoti, quàm Dionysij
similes esse malunt: nec vrceo contenti quem
singendum susceperunt, vt operis summa pul-
chrior atque admirabilior exeat, currente rota
amphoram moliantur: quorum historias factas
isto vitio mēdosiores quoties lego, paucis litteris
titulo additis, Iulij Capitolini exemplo, inscribe-
re soleo Mythistorias. Id tu verò, inquit Bencius,
libello

In Poët.

Quorum
pictorum
similes
sunt histo-
rici.

Mythisto-
riz.

libello addidisses, quem fortè de Arturo Rege
 conscriptum nuper vidi, quæ autem illîc non vi-
 di? Accipite hæc è multis pauca. proderit enim
 ea cognoscere: vt quemadmodum Antigenidas
 aiebat, suauius audiri bonos citharædos, si mali
 antea cecinissent; ita nos huius comparatione ad
 reliquos historicos multo iucundius accedamus.
 Transfodit in acie militem Arturus Caliburno
 illo suo (hoc erat gladio nomen) itaque transfo-
 dit, vt ferrum pectore acceptum, redditumque à
 tergo promineret: quantumque cuspis extabat
 è corpore, tantum vmbrae iaciebat. Ecce tibi ad-
 uolat alius auxilium militi laturus, in Caliburni
 vmbra incurrit miser, fauciatur, nec à ferro,
 concidit, expirat. incertum (scriptor adiungit) re-
 ferendane mors fuerit in Caliburnum, cui tanta
 vis inerat, vt vel eius vmbra perimeret: an in
 hominis metum, qui ferro non vmbra ictum
 se crederet, atque adedò exanimaretur? id constat
 vmbrae illi vulnere seridò concidisse. Tunc
 Antonianus. O acutum candidumque scriptorè!
 Nugæ sunt hæc, inquit Bencius, præ iis quæ au-
 dietis. Captos in pugna milites Arturus stigma-
 tibus in ore conscribebat, non ferro aut igne,
 sed, mira dictu auditumque res, faciem leuissimè
 depalmabat; nam si paulo valentiùs tetigisset,
 exoculasset homines extemplò, aut edentulos
 collisisset ad terram: ex eo autem perleui tactu
 digitorum, relictis altè in ore vestigiis ad perpe-
 tuam rei memoriam, veluti stigmaticos seruos
 compunctos notis Threiciis sibi vindicabat. tanta
 vis, calorque inerat membris. Sed nihil illustrius,
 quàm quod ei cum Simpulo Gigante sanè ridi-
 culo

Plutar.
DemetrioArturi res
gestæ.Calibur-
nus Artu-
ri.Colaphi
ab Arture
inflicti.Simpuli
Gigantis
ratio pu-
gnandi.

culo contigit, qui quoties forticulum aliquem rixarumque cupidum vsquam esse terrarum noverat, per certos nuncios, ut barbam ad se quam primum mitteret, sed probe pexam cultamque postulabat: si recusaret, singulari certamine provocatum, ut erat viribus astuque ferox, facile superabat, pugnae summa haec erat: Victo vitam condonabat, barbam ei tantummodo (hoc enim victoriae premio contentus erat) abradebat, texebatque ex ea cilicias villosasque vestes, quibus superbè paludatus, sibi (ut putabat) gloriae, caeteris terriculo foret: tantumque iam praedae confecerat, ut praeter barbas minorum gentium, solum ex iis, quas abstulerat à Dynastis ac Regibus, sagum militare contextum, barbarum sanè in morem perpetuò gestaret. Ergo ubi gloriosus hic Regum expilator Arturi nomen accepit, subiit cupido periculum faciendi, missisque de more nunciis, barbam exposcit: additque, se eam ad conum galeae, honoris gratiâ, adhibiturum. cum respondisset Arturus, venturum se, ac representaturum quod posceret, ut arbitrato suo abraderet, quantum vellet; accurrit exemplò, initaque strenuè pugna, primum Giganti clavam comminuit inter manus, mox eidem praegrande saxum autolenti caput transverso ictu demetit, excutitque à corpore quam longissimè: ille quamquam obtruncatus, & capite diminutus, plenus tamen animæ, saxum impetu semel concepto proiicit, atque ut erat oculorum ductu destitutus, fortè collineat in caput suum viua adhuc & minax, coneritque illud minutatim, simul ipse ad terram latè prosternitur, atque eodem

Barba victoriz
premium.

Singulare
certamen
Simpuli
cum Ar-
turo,

dem tempore capiti corporique deficiente vi, ac
vita, Gigas utrobique commoritur. En, Murete,
satisne factum vides præceptioni tuæ, NE QUID
rebus affingatur? Nimirum, inquit Muretus, non
est quod Thraſones, aut Pyrgopolinicas è Comœ-
diis accerſamus ultra, quando iſtorum abundè
iam legimus in Hiſtoria.

At hoc vitij, ut aiebam, facilè deprehendas,
atque irrideas. Illud anceps: & utrùm faciem vir-
tutis, an vitij referat, plerisque incertum, ad præ-
ſentem tamen diſputationem pertinet. Illa con-
ſilia loquor, & interpretationes, cæteraque re-
rum geſtarum parerga, quibus nonnumquam hi-
ſtoricus inter narrandum de cauſis euentisque
iudicium interponit. hæc quoniam additamen-
ta eſſe, atque ad exceſſum videntur pertinere,
quatenus ſcriptori permittenda ſint, non ſatis li-
quet. Occupaſti, Murete, præloqui, inquit Ben-
cius, quod erat votum meum: aucto enim hac ſu-
per re, qua nihil hîc quæri poteſt grauius, quod-
que difficilioreſ explicatus habeat, ſcire ſententiã
tuam. Quamquam mihi, ut fatear, præiudicata
lis eſt: nec quidquam puto faciendum pluriſ,
quàm interiectum ſcriptoris iudicium in Hiſto-
ria, à qua ſi quis auferat, ut loquitur Polybius, qua-
re, quomodo, quo ſine; id ludicrum magis erit, quàm
doctrina. Et verò (dicam enim quod ſentio, quò
faciliùs corrigi poſſim) ſi narratione rerum ge-
ſtarum ſimplici, atque ad exitum properante con-
tentus eſſe debet hiſtoricus, quid, rogo, intererit
Annales inter & Hiſtorias? Annalium ſcriptori
ſatis eſt non eſſe mendacem, hiſtorico non eſt
ſatis, nam conſilia primùm, ut ait Tullius, deinde

Simpul-
nex.

Indiciã &
coniec-
tas an ad-
hibere de-
beat hi-
ſtoricus.

Quid de
iis aliqui
ſentiant.

lib. 3. Hiſt.

Authori-
tates pro
huiusmo-
di iudiciis

lib. 2. de
Orat.

acta, postea euentus expectantur: & de consiliis significari quid scriptor probet: & in rebus gestis declarari non solum quid actum, dictumve sit, sed etiam quomodo: & de euentu, ut cause explicentur, vel casus, vel sapientie, vel temeritatis, hominumque ipsorum non solum res gesta, sed etiam qui fama excellant, de cuiusque vita, atque natura. quid potest hoc testimonio esse luculentius? Quod si non tam authoritate, quam exemplis agendum sit, desipiam nisi plenæ sunt Historiæ huiusmodi documentis. Quam multa & salutaria vbique præcepta apud Polybium? Nicetas iudicia non solum libera, sed etiam opportuna passim habet. quid, quod neque Liuius caruit hac laude? testis illa comparatio Alexandri cum Papyrio; vbi quærare libuit; Quinam euentus rebus Romanis futurus fuerat, si cum Alexandro bellatum foret? Nam de Cornelio Tacito nihil attinet dicere, quem constat esse seminarium præceptorum. Sed missa exempla faciamus. Nonne ratio, & finis Historiæ id omnino persuadet? Nam si eius consilium est posteros docere, quid actum sit, eosque ad summa quæque inuitare per exempla maiorum, per authoramenta laudum, per instituta legum, per mores disciplinamque populorum; non video, qua id ratione præstare planè possit nuda rerum & quasi fugiens narratio: in quam si incuriosus aliquis, animoque abalienato, aut legendi fatigatione languidior incurrat, nullo operæ fructu, præter inanem quandam, puerilemque voluptatem, egregia istæ Annalium monumenta præteribit. REMEDIA, ut ait ille, non profunt nisi immorentur. At si in narrando expendan-

Exempla
multorum
ad hanc
rem.

Ratio idè
persuadēs.

Seneca
lib. 5. ep.
40.

tur causæ, & iudicia loco interponantur: si non modò facta recludantur ac dicta, sed etiam sensa, atque arcana consiliorum; sistent hæc haud agrè lectorem etiam properantem, in eiúsque animum, quamquam non id à primo agentis, civilis vitæ prudentiam, cuius se magistram profiteretur *Historia*, facillè insinuabunt. Atque vt in marginatis librorum paginis appositus idètidem manus index legentem monet, vt illud animo non indiligente, omissove prætereat: sic adiectæ historicorum interpretationes, iudicia sunt ac notæ, quæ vel oscitantes, aut sopitos exsuscitent, eisque documentis aliquid vltro ingerant. Atque hæc, Murete, tum virotum illustrium testimonia, tum exempla scriptorum, tum rationum momenta sicuti me in hanc sententiam pepulerunt, ita in ea, nisi tu me inde dimoueris, perpetuò continebunt. Tunc Antonianus. Caue, inquit, Murete, quidquam statuas inauditò me; aut enim ipse fallor, aut nihil est, à quo historicus abstinere debeat libentiùs, quàm ab huiusmodi commentationibus. Mitto quòd IN HIS CE iudiciis (vt Ludouicum Casteluëtrium acuto ingenio virum, æstimatoremque acerrimum ingeniorum sæpenumero dicentem audiui) mens, studiùmque scriptoris exstat in alterutram partem plerumque flectentis: qua propensione semel detracta, mirum quantum ob suspicionem simulatis aut gratiæ periclitatur *Historiæ* fides. Afferit Aristoteles, (nam autoritate primùm disputauit Bécus) hoc esse discrimen inter *Historicum* & *Poëtam*, quòd hic, qualis esse debuerit Alcibiades, ille qualis omnino fuerit, describat. hæc igitur narratione;

Quid eò?
tra hæc
iudicia &
coniectu-
ras alijs
sentiant.
Authori-
tates ad-
uersus
hæc iudi-
cia histo-
ricorum.

In Poët.

contentus sit Historicus: quid cætera confectatur quibus ad Poëtas transitum quærat? Neque verendum erit, ne simpliciter, ac nuda narrantibus, Historiæ perinde sint, atque Annales. satis erit discriminis, si Annales (quod apud Semproum veterem scriptorem legimus) tantum, modò referant, quid quòque anno gestum sit, Historia etiam addat quo consilio, ac ratione. hæc verò consilia sine interposito scriptoris iudicio explicari quidni possunt? At plenæ sunt Historiæ (hoc enim erat alterum) tam salutaribus præceptis nimirum de Polybio, & Corn. Tacito sermo est: nam T. Linius comparationem illam non sine excusatione ausus est aggredi. Et Tacitus quidem (vt omittam Polybium concionali quadam libertate diuertentem à narratione factorum, in consiliis tamen, sed apertius Taciti sanè similem) abūdet, vt libet, politicis institutis, interque civiles scriptores hodie regnet vnus, atque ista se iactet in aula; mihi certè in numerū Historicorum hoc inquam nomine haud veniet. Quid enim? commemorationem rerum gestarum definimus Historiam. commemoret igitur res gestas; non commentationes suas, qui Historici titulum cum dignitate sustineat. hic autem scriptor quantum scriptorum est opiniosissimus, coniecturis ac diuinationibus ad eò faciem factorum occupat impeditque, vt oraculorum coniectorem atque interpretem, non rerum gestarum narratorem agere videatur. Denique Historiæ finis (nam hoc fuit postremum) est ille quidem institutio, ac disciplina posterorum, sed quam ipsi non præceptis eruditi, sed factorum expositione allecti sensim

Discrimē
inter An-
nales &
Historias.

In Taciti
coniectu-
ras.

Præce-
ptisne an
factis eru-
diant po-
steros Hi-
storici.

sim hauriant. Nunquid ex eo, quòd prodesse volunt Poëtæ, cogendi sunt, vt relictis identidem figmentis suis, extra iocum & fabulam salutaria documenta carminibus interponant? & non potius, id si operis moliantur, eruditorum conuiciis strenuè vapulabunt? Quare si neque alicuius authoritas, neque bonorum exempla scriptorum, neque ratio vlla cum hisce iudiciis, & coniecturis facit, neque tu Murete, quocum facere veritas solet, ea, vt arbitror complecteris. Tunc ille. Malam, inquit, crucem importunæ isti Eloquentiæ, quæ me securum animi, compositumque in alteram partem, iam suspensum, & vtroque trahentem malè perdidit, quasi in foro disceptaretis apud Iudicem, ad eò me contorto pugnacique isto genere dicendi exanimastis. Sed ego multabo probè vtrumque, ac litem neutri adiudicabo. Et verò dum Philosophiæ partem disceptatricem iudicemque morum compono cū Historia temporum teste, ac nuncia vetustatis; animaduerto idem in vtraque extremū esse, finemque vtrique propositum institutionem vitæ in hominum societate prudenter ac fortiter agenda: sed peruenite ambas video ad hunc finem alia atque alia via, Philosophiam firmis de virtutum, vitiorumque natura disputationibus id extorquere: Historiam idem compèdio monstrare per exempla. Et tamen Philosopho licet exemplis uti: cur ergo Historico uti præceptis non licebit? licebit sanè per me, & quando Philosophum nemo reprehendit, cū post rationum momenta exemplis agit rerum gestarum; permittamus Historico maiorum facta narranti, inferere, si libuerit,

Quatenus hæc iudicia & præcepta adhibenda sint Historico.

Similitudo Philosophiæ moralis & Historiæ.

Discrimen inter vtramque.

documenta virtutum. Tamen, quoniam censeo id rarenter vsurpandum, atque omninò perparcè; accipite quid me (forsitan & vos mecum) cogit in hanc sententiam. Principio sicuti Philosopho vitio daretur, vbi frequentius ad factorum commemorationem confugeret; ita est reprehensione dignus aliqua Historicus, qui sæpenu-mero ad rerum disquisitiones, præceptionesque diuertat: quòd in hac regione Philosophorum modestè ac verecundè versari debeat tanquam hospes. Deinde odiosa plerumque sunt hæc diuerticula: & rerum gestarum monumenta alacriter percurrentem ingratiè morantur, auocantque aliò mentem à susceptæ semel narrationis serie procul arcent non sine fraude atque indignatione lectoris. Qui accedit ad Historicum, ad cognoscendam antiquitatem accedit, est enim ille testis antiquitatis: malè igitur occupat iudicis partes is, à quo testimonium quæritur, non iudicium. Historiæ initia, sunt qui repetant ab incrementis Nili: feruntque Memphis columnam fuisse miræ altitudinis (Niloscopium dixere) in qua quantum Nilus quotannis excreuisset inscribebant, lineæ ductu summa eluisionis vestigia exæquant: addebantque in ea litteras, quibus significabant, quæ pro singulis aquarum incrementis secuta mox esset annonæ caritas, aut vilitas: tenuitque ea scribendi consuetudo annos complures. Ex quo postea factum est, vt quoties euagatus per ea loca Nilus recederet, ac molliros atque oblimatos agros relinqueret ad ferendum; obseruarent statim agricolæ, quam notam lineatæ columnæ fluius appetiuisset, indèque futuram

Diuerticula ab rerum gestarum narrationibus ingrata lectori.

Historiæ initia quæ Nili incrementa notari solita.

eo anno rei frumentariæ copiam, inopiámve præcipiebant. Non disputo quàm aptè ad Historiæ principia hoc dicatur: illud affirmo, ex hac narratione si minùs originem, certè imaginem atque exemplar Historiæ peti posse. Ut enim veteres illi rem ipsam & euentum consignabant, nec præterea quidquam moniti, quo posteri sibi cauterent, adiungebant, sed cæteri deinceps consulebant sibi obseruatione præteritorum; ita sanè Historiam hoc filo, & sine texendam puto. facta, & consilia tutò scribantur: iudicia omninò modicè ferantur: vix autem præceptiones & doctrinatum arcana, data opera, congerantur, hæc lectorum permittenda sapientiæ, qui ex aliorum factis sua metientes, sibi interdum gratius ducent quod eruerint ipsi per se, ac sua sibi disquisitione pepererint. Atque hanc denique Historiæ legem bonis scriptoribus sanctam ac propriam video Principes quidem certè, Thucydidem loquor apud Græcos, apud nos Sallustiū, infensos sese aduersùs hæc additamenta præstitère, nimirù sincere & continenter enarrant, maluntque tacitè instruere, quàm vitæ præcepta luce palam, atque ambitiosè tradere. Quid Xenophon in Græca, & Persica Historia? quid Liuius in Romana? quid Curtius, aliique è cohorte illa veterum Historicorum? quàm ratò interpositis commentationibus suis lectorem appellant, interpellantque? & tamen efficacius in omni vita, certè opportunius prudentiam, reliquásque virtutes docent. Quare sic statuo, crebriora hæc iudicia, documenta, diuinationes, coniecturas, cæteraque Historiæ quasi emblemata, & moras plerūq; lecto-

Quid Historico
narrandū,
quid lectori
relinquendum.

Veterum
exempla
Historicorum
apertè
narrantium
tacitè
instruendum.

rum

rum aut omnino refecanda, aut verbo contrahenda, aut obliquè ac dissimulanter insinuanda. Et quemadmodum inter Poëtas, de quibus contraria ratione, quàm de Historicis definire par est, quo quisque plura comminiscitur, suique plus affert in carmine, eò propiùs Poëtam agit: ita inter Historicos quo quisque pauciora conquirat à rerum gestarum expositione diuerticula, ac minùs interponit sui, eò castiùs & cautiùs Historiam scribere existimandus est. Atque hoc est de Historicorum iudicio iudicium meum, à quo non modò dissentendi, sed etiam aliò prouocandi liberam vtrique potestatem volens libensque facio. Sed antè (quoniam hoc, quod postremo loco disceptauimus, exemplis illustrari à me, vobis non erit opinor ingratum: atque hoc ipso consilio libellum hunc mecum abstuli) accipite quò nugarum me nuper impulerint Card. Hippolyti preces, an imperium? recitare non verebor apud vos, qui soletis

Meas esse aliquid putare nugas.

Aggressus sum enim induta nobiliorum Historicorum persona facinus aliquod (Leonis X. obitum mihi præscripsit Hippolytus) variè referre, stylo ad singulorum imitationem conformato. quamquam omissis interim cæteris, ne longum faciam, T. Lium tantummodo producam, & Cor. Tacitum, scriptores hoc ipso, de quo disputatum est, caractere sanè discrepantes. licebit ex his aut specimen capere vtriusque narrationis, deque meo iudicio periculum facere: aut saltem fateri, idem aliter atque aliter posse cum laude tractari, si quis ad veterum normam

sele

Discrimē
inter
Poëtas &
Histori-
cos.

Catull.
earm.x.

Narratio
vnius rei
ad Liuiam
& Cornelia-
nam rati-
onem confor-
mata.

seſe exploret. Et Liuianum quidem exemplum hoc eſt.

Per eos dies ſeceſſerat Leo Pontifex in Manlianam villam, cum victoriae nuncium, cuius expectatione diu trepidauerat, accepit. Nam Pontificij, Doctore Friderico Mantuae Principe, foedus inierant cum Caſarianis, quorum cohortibus impoſitus erat Ferdinandus Piſcarius, belli ſummam Proſpero Columna adminiſtrante. & iam rerum ſucceſſu laeti, erectique in ſpem Mediolani potiundi, eò properetè ire pergunt: tantò minùs ceſſandum rati, quòd inaudiſſent Lotrechium vnà cum M. Antonio Columna, ceteriſque Ducibus, qui Sfortianis inſenſi Gallico nomini fauebant, Mediolani ſegniùs rem agere: tanta ſecuritate contemptuque hoſtium, vt Lotrechio cum globo nobilium vrbiſ vias obequitanti, cum M. Antonius nunciaret, hoſtem ad portas eſſe; riſerit meticuloſam vocem: quòd diceret, pluuio illo die, ac fallente vbique veſtigio nõ videri accommodatum iter protrahendis vehiculis, ac ceteris tormentorum impedimentis. Sed Proſperi conſilium, Ferdinandique virtus cuncta ad victoriam aperuere: nam tormentis impeditiſſima quamquam via ſtrenuè deportatis, Ferdinandus expedita cum Hiſpanorum manu anteuertit: ac de nocte aggreſſus ſuburbia, potiùs exploraturus hoſtium vires, quàm vlla ſpe rei tum quidem conficiendæ, aggeribus ſuccedit: ac territis ſubita pilarum procella hoſtibus vallum tranſilit, ſubrutaque porta, ac pulſo inde Venetorum præſidio, intra munitiones cum parte copiarum Italicarum irrumpit, Heluetios tumultuaria ope

Liuianum
exemplũ.

Pontificij
ac Caſa-
riani Me-
diolanum
conten-
dentes.
Guic-
ciard. lib.
14. &
Onuph.
in vita
Leonis.

Gallorum
ſecuritas.

Iouius in
vita Fer-
dinan.

Suburbia
expugna-
ta.

accut

accurrentes proturbat, Ducem obruncat ipse
 in prælio: tanta suburbii trepidatione illata, ut
 hinc Heluetij amisso Duce vagi palantesque, il-
 linc Veneti effusè fugientes, in urbem truderent
 sese, ipsèque Veneti exercitus Imperator Triuul-
 tius in manus Ferdinadi venerit accepo vulnere.
 Sub idem tempus cum reliquo exercitu aduolant
 Prosper, ac Iulius Mediceus Legatus. eadèmq̃ue
 vi Fredericus cum infesto Pontificiorum agmine
 ad Ticinensem portam obices moliuntur, ac mu-
 nimenta transmittunt, direptisque hostium ca-
 stris, admittentibus intrò amicis, urbem momen-
 to occupant. Nec Lotrechio in tam insperata
 clade, aut mens, aut op̃portunitas fuit colligen-
 di militem somno consopitum. Et quamquam
 vetula ad Arcis defensionem cura, illuc fortissimi
 quique Gallorum accurrerent, ac sese congloba-
 rent ad signa, tamen in summa rerum despera-
 tione consternati omnes, eadem nocte, Comensi
 porta effunduntur, urbemque victoribus relin-
 quunt. Quòd si Pontificij, Cæsarianique insecu-
 ti fuissent ad extrema ab tergo carpenda, propè
 erat, ut Gallicus equitatus ea nocte profligaretur
 memorabili clade. Nuncium tantæ victoriæ
 cum Leo Pontifex de rei euentu sollicitus accepit,
 incredibilis animum lætitia incessit, sed ut sunt
 humanæ res, non satis diuturna. Eo ipso die fe-
 bri correptus, luce insequenti in Urbem relatus
 est. Vbi neglecto primùm morbo, mox deplora-
 rato, opinione hominum celerius decessit. Pau-
 cis ante obitum horis cum nuncius de recupe-
 rata Parma superuenisset, coniectis in cælum
 oculis Leo, Bene habet, inquit, quòd antequam
 morior,

Mediola-
 num ca-
 ptum.

Leonis
 repētinus
 morbus.

Eiusdem
 mors.

morior, Placentiam, ac Parmam sine vulnere Pontificiæ ditioni restitutas tandem video. Vixit annis septem & quadraginta, regnavit octo, & totidem mensibus, dignus qui vitam iuxta atque Imperium diutiùs protogasset, cum ob cæteras animi virtutes, tum ob singularem munificentiam, ac patrociniùm litterarum. Tenuit fama, Leonem nobili aliquo veneno repente sublatum: seu vulgo ex celeritate mortis, violentiam interpretante, seu quodam Principum fato, quasi eorum nullus sine aliqua properatæ mortis suspicione extingui possit. Et quamquam non deerant, qui obitus causam medicis rationibus referrent partim in fistulam, ex qua puris plurimum egerèbatur, repente obstructam, ac medicamentis irritantibus inuictam: partim in pestilentes nebulas flante iis diebus Austro delatas ad Manlianam è campis eircà palustribus; tamen multorum animis auelli ea veneni suspicio non potuit, quòd & viscera subita morbi vi præter morem exesa fraudem arguere viderentur: & Aulicorum nonnullis in vincula coniectis, nihil propius fuerit, quàm vt confessio extorqueretur, nisi Iulius Cardinalis Medicæus è castris rediens castigasset inertes querelas, vetuissetque huiusmodi de veneno quæstiones, quæ, vt aiebat, plerunque exitus inexplicabiles habere solèt. Atque hæc ad Liuij, ad Taciti autem exemplar super eodem argumento hæc accipite.

Commēdatio.

Causæ mortis varia.

Romæ ob victoriæ nuncium multus vbiq; sermo: cætus passim per fora, per templa visèbantur de obsidione, de pugna, deque occisorum numero variè differentium: atque **VT QVISQVE**

procax

Eadem narratio ad Cornel. Taciti rationem efficta.

procax lingua, ac miscere cœtus hittrionum more doctus, ita propiora veris dicere in vulgus credebatur. Nec satis constabat penès quem Ducum steteret gratia patrati belli: quippe IN VRBE partibus obnoxia, & quæ pro affectu metiatur fidem. Alij enim Legati prudentiam extollebant, cuius ad exercitum accessu tunc primùm cuncta in melius verterant. Pars omnia Prospero tribuebat, quòd occupato celeriter Addua, deportatòque ratibus exercitu, opportunitatem victoriæ corrupisset hosti. Aliis Ferdinandi fortitudo potior habebatur, qui per lubrica viarum enisus, aususque nocturnam oppugnationem, murum successerat primus, inter obstantes ferro sibi viam patefecerat, Heluetium Ducem manu confoderat, castra Venetorum, ipsùmque Triuultium Ductorem ceperat. Sed alij rem aliò trahebant. Plurimùm quidem momenti fuisse in traiectu Adduæ, sed Gallorum moram in eo aditu muniendo nullius celeritati locum reliquisse: neque victoriam tam virtute nostrorum partam, quàm hostium temeritate, atque incogitantia, consciis in Vrbe ciuibus, & Lotrechium ab rerum pronisu abalienantibus specie securitatis. Quid enim operis fuisse, Ferdinandum occupasse suburbia, aut Pontificios urbem intrasse, quos ipsi Gibillinæ factionis principes inuitassent exposito per urbem lumine, ac recepissent demisso etiam ponte nisi fortè magnum quid fuerat cœpisse Triuultium inermem ac penulatum, qui ad rei tumultum mula inuectus accurrerat rerum ignarus, ac semisomnus: aut Heluetiis fuga dilapsis, iugulasse Ducem imparatum, & ambiguum

Romæ sermo de victoria discors.
Pars laudantium.

Pars deprimentium laudes.

guum pugnandi. Nam quod ferebatur de castris Venetorum direptis, prædæque parta; magnificè in speciem dici, re autem vera paucos fuisse cumulos nummorum, quos in mensis expositos, dum fortè Quæstores Veneti militibus numerabant in stipendium, Hispani in tempore potiti sunt. Nec fuisse dubitandum, si itum esset in sententiam M. Antonij, & Lotrechius collecta suorum manu ad Arcem constitisset obfirmato animo; quin Cæsarianos ac Pontificios tandem reiecisset. Sed Lotrechius siue in re trepida præceps, siue vt solebat, consilium quamuis egregium quod ipse non afferret aspernatus, siue nouas insidias in vrbe veritus, abscessit, atque VRBEM amisit veriùs quàm nostri ceperint. Hæc, aliæque Romæ agitabantur, vana plerunque, & iis comperita minùs, qui confidentiùs iactabant: sed tandiu materies in ore vulgi futura, quandiu noua res obiiceretur; more Urbis, in qua SERMO sermonem trudit. Nec absuit diu, cùm sermones aliò repentè transtulit ægri Pontificis in Urbem reditus: cui cubiculum subeunti obuius architectus ligneam sepulchri effigiem ostēdit, Henrico Regi destinatam, non dubio omine imminentis fati. nam febris neglecta à Medicis turpiter hîc etiam adulantibus, an consciis & flagitio designatis? breui erumpente vi morbi, suspensis omnium animis, Leonem extinxit, anno Imperij octauo, ætatis quadagesimo septimo, victurum haud dubiè longiori æuo, nisi, quæ est communis hominum querela, medentium accessisset aut securitas, aut flagitium. Certè Præfectus abaci, qui biduo ante Leonis obitum, sumpto in pilulis

Lotrechij
mores.

Mortis
præsa-
gium.

Suspicio
illatæ
mortis.

Fam. Strada.

O

pharma

Iquius in
vita Leo-
nis, & in
vita Fer-
dinan.
Guicciar.
lib. 14.
Onuph. in
vita Leo-
nis.

pharmaco, quo Pontifex utebatur, repente interit suspicionem fecit. Pluribus tamen authoribus facinus transferebatur in pincernam familiarem & continuum Principis: & vulgò credebatur, quasi non abhorreret à cætera hominis vita; auxitque famam subita eius fuga sub auro-ram, vix dum Pontifice extincto; sed captum à Prætorianis, Iulius Mediceus ubi primùm ad comitia Romam venit è castris, statim dimisit, incertum an alicuius flagitij compertum; an potius ne arcanis frustrà euulgatis ipse odia multorum subiret, ac priuatis suis rationibus officeret? Quin nec illud satis constitit, prætuleritne corpus veneficij signa? nam **V T Q V I S** præsumpta suspitione, aut ab effectu liber, diuersi interpretabantur. Illud palàm atque in vulgus, Principem obiisse excellenti iudicio, varia litteratura, & quod proximum est, præsidem litteratorum: sed liberalem in primis, & qui raro exemplo huius æui preces anteuenteret, vt consuleret accipientium pudori. quamquam hæc ipsa non perinde omnibus æstimabantur: quasi hîc subesset ingens **C V P I D O** gloriæ, quæ etiam sapientibus nouissima exiit.

Elogium
Leonis.

Atque hæc ad imitationem Taciti conformata, inquit Muretus. Cæterùm vos (si audistis hæc libenter, imò vt ex fronte conicio, quia libenter audistis) vtrumque exemplū committite, atque ex hisce particulis, si quã habent imaginem antiquitatis, de vniuersa vtriusque Historia cõiecturam facite. Cùmque illi incredibili voluptate atque admiratione suspensi, fecisse se interim de eius ingenio abundè coniecturam affirmarent;

aggre

aggredienti nescio quid ea de re statim Antoniano intercessit Bencius, vetuitque: quòd appetente iam nocte, cælo paulò inclementiore, timeret ille Mureto suo. Ergo conducta in sequentem diem posteriore disputatione, quæ supererat de verbis Historiæ, ex hortis illicò discessum est.

PROLVSIO III.

MURETVS;

SIVE

De ratione scribendæ Historiæ Dialogi
pars posterior, quæ ad verba
pertinet.

An Historici cum Poëtis Oratoribûsque stylo conueniant: plerisque Historicorum ob id examinatis: exemplòque composito ad conciones pugnâsque narrandas; ac demum una eadêmque re historicè, oratoriè, ac poëticè discriminis ergo descripta.

INTERLOCVTORES

Iidem, qui in priore Dialogi parte.

CONDICTO die redeunt in hortos, intermittente iam æstu, Antonianus, & Bencius. (Persequor enim iisdem disputatoribus institutum de Historia Dialogum, Cardinalis Amplissime.) Dùmque Muretum præstolantur cum Hippolyto Cardinali Estense, nescio quid otiosius domi transigentem; occupat Ben-

214 LIB. II. PROLV. III. HISTOR,
 cius, rogátque Antonianum, vt (quando per Mu-
 reti moram licet) paucis, nisi molestum est,
 referat extemporale illud carmen, & carminis
 vaticinationem, cuius mentionem fecerat apud
 Hippolytum hesternò die. Annuit ille, statimque
 ex areola, qua inambulabant, proceras admirati
 platanos ab stirpe ad primos vsque ramos hede-
 ra ita conuestitas, vt summæ quidem arbores suis
 frondibus, imæ verò alienis virent; concedunt
 in proximum xistum, quem gradata hinc buxus
 & concisa in plurimas species, inde Tarentina
 myrtus variè tonsa, aliæque pressæ atque retentæ
 manu arbusculæ bellissimè concludebant. In
 medio fons æstuabat intra marmoreum cratera,
 è cuius labro caducus, veli instar tenuissimi ex-
 pandebatur demittebatúrque in subiectam pi-
 scinam; quam circum syphunculi plures expres-
 si micabant è solo, atque in cratera reciproci mi-
 scebant suauissimum murmur. Hic in locula-
 mentis trifolio virëtibus mollissimas nacti sedes
 ac pulvinos aduersi conquiescunt. Tunc Anto-
 nianus; Facio, inquit, omninò libenter quod po-
 stulas, Benci, vt humanissimi Principis munifi-
 centiam omnibus testatam habeam. Res ita se
 habuit. Exceperat Franciscus Card. Pisanus nata-
 litio, vt còsueuerat, epulo Cardinalium complu-
 res: & ne carmen, appendix conuiuij, deesset;
 aderam ipse super Heroum mensam fidicinem
 acturus. Et iam singulorum laudes conuiua-
 rum, octonis versibus Italico rhythmò conclusis,
 ex re atque ex tempore concinueram, illis demi-
 rantibus, in ea ætatula (neque enim duodeci-
 mum annum tum expleuerã) volucre, vt aiebant,
 atque

Locus
 Dialogi.

Hortorũ
 fontis que
 descri-
 ptio.

Antonia-
 nus fidi-
 cinẽ agens
 super mē-
 sam.

Extempo-
 rale inge-
 nium pue-
 ri.

atque extemporale ingenium ; cùm me intùitus Alexander Card. Farnesius ; Age dum , inquit , puer : & , quoniam tam bellè Vatem agis , cape hunc florum fasciculum , eique munus trade , quem è nostro hoc ordine fore Pontificem Max. arbitraris. accipio , singulorum ora contemplor , suspensisque in re vel ludicra Patribus , ad Io. Angelum Card. Medicum rectà feror , flores futuri omen Imperij prompto priùs carmine in manus trado. Enimuerò Mediceus , quamuis ea designatione tacitè omen acciperet , gauderètque in sinu ; palàm tamen rubore suffusus amicè conqueri cœpit , quòd irridendi sui gratiâ ex composito rem transegisset Alexander , mèque adornatum cum versibus iam diu domi factis illuc opportunè compulisset. Id Alexander seriò pernegabat : sed cùm neutiquam proficeret ; Quin tu , inquit , periculum per te facis , pueròque argumentum tuo pte ingenio præscribis ? quod ille si pro re nata , præsentì versu commetabitur , coniecturam , credo , capies , nullum tibi à me fucum hodie factum. Quid multa ? placet ea conditio ; dùmque aliquid secum animo versat Mediceus , fortè horologium , quod inibi erat præalto impostum pegmati , horarum signum exclusit. Ergo optimum factu visum , si ea super horarum mole aliquid ipse subitatio carmine comminisceret. Tunc ego subsisto paulisper , fiduciam præcensione aliqua percurro , sic incipio.

HÆC, quæ metitur vocalis tempora moles,

Cum cælo tacitum, credite, fœdus habet.

Nam cælo Sol quidquid agit nocturne diurne,

Inscriptum nobis machina, fronte refert.

Vaticinatio futuri Principatus.

Horologij descriptio.

Artis opus mira. Ad terram reuolubile plumbum

Nititur, & spiris throclea versat onus.

Pondere ab hoc motus; nam dum vi vertitur axis,

Dentatas cogit mordicus ire rotas:

Morsu illo implicitos, obuersosque orbibus orbes

Pendula suspensio examine libra mouet.

Aeneus hinc monitor turri sonat, & simul horas

Mobilis inscripto lingula in orbe notat.

Diuidit hic Index vitam; totamque minutim

Concidit, solidum dilaceratque diem.

At vos, Heroës, quorum metimur ab ore,

Et regimus vestro tempora nostra sono,

Discite non dare poscanti responsa, priusquam

Multa agitet secum mens operosa diu:

Discite non ullam sine pondere reddere vocem:

Discite (ne multis) ore manúque loqui.

Finieram, cum exceptus eo, quem mihi ætas conciliauerat, plausu: atque aureo adhæc torque donatus à Card. Tridentino ob rem ex eius animi sententia gestam, è conuiuio dimissus sum; relicta in omnium animis opinione, non sine aliquo cælesti afflatu eo die vaticinationem puero excidisse. Et sanè sublato paucis post annis Mediceo ad Pontificatus Imperium, felix euentus non modò mihi summi Principis gratiam, sed etiam Poëtarum nationi laudem asseruit vaticinandi.

Verùm hæc dum auditore Bencio narrat Antonianus; ecce tibi Muretus, qui post exedram myrto constratam aliquandiu latuerat, dat in conspectum repentè se: & Itane verò, inquit, absente me Senatus Principe, vos minoris
subsellij

Ad Car-
dinales
conuiuias.

Pius IV.
Pont.
Max.

subsellij Patres senaculum soli solum celebrastis? Imò verò, excipit Bencius, si pergis argutari, nos ex te multam pignúsve capiemus, quòd Curiam in tempore non intraueris. Sed mihi crede, moram istam ac desiderium tui numquam ego quidem meliùs, quàm Antoniani oratione lenire potuissem. Age iam, atque hoc, quem relictum tibi vides, medio puluino confide nobiscum vnà, & interpositam disputationem, quod bene vertat, aggredere.

Tunc is nihil vltra cunctatus; Historiæ, inquit, exædificationem constare diximus & rebus, & verbis. illæ hesternæ quæstione definitæ, hæc hodie supersunt, suúsque character ac nota scriptoribus Historiæ reddenda est. Et quamquam non me fugit, aliam esse legem præscribendam Historiis, aliam Historiarum particulis, annalibus, commentariis, fastis, ephemeridis, indigamentis, tabulis, breuiariis; tamen facile patiar in præsentia, nihil horum præcipuè, sed omnia perinde constitui: non enim Historiæ nunc inter se membra formásque consideramus, sed Historiam à Poëtica atque Oratoria separandam suscepimus. Et verò ita separanda est, vt non minore interuallo, & (vt Lucianus aiebat) Isthmo etiam maiore, distet illius fermo ab Oratorum, Poëtarúmque lingua, quàm in rebus enarrandis discrepare inter se priore disputatione confecimus. Cuduntur in eadem quidem veluti officina verba omnia siue historica, siue oratoria, siue poëtica, vnúmque in locum & cumulum promiscuè congeruntur; non tamen promiscuè vsurpanda, atque è cumu-

Propositum in hac prolusione.

Historiarum species.

Stylus historicus à poëtico & oratorio separandus.

In opusculo, quomodo sit scribenda Histor.

Officina verborum vna.

lo, pro vt quæque fors obtulerit, eximenda sunt, id quod factitari interdum non sine risu videmus à nonnullis, qui NVSQUAM nisi inter epulas elegantiam norunt. quasi enim ex armamentario hastas ac tela in repentino tumultu rapiant, sic ad verborum auxilia, vt quæque in promptu fuerint, scriptores subitarij confugiunt. Hic Antonianus. Nimirum, inquit, religiosius aliquantò ac seuerius exordiris, vt video, Murete. An tu scriptores tam longinqua inter se regione patriæque seiungis ac disparas, vt in alterius quemque lingua hospitem ac surdum putes? Quasi verò nescias, Antoniane, Bencius subdit, M. Antonium qui magnum ab Historicorum sermone fructum capiebat ad Eloquentiam, dixisse apud Tullium se omninò Poëtas non attingere, quòd aliena quadam lingua locuti viderentur. Sed perge porrò, Murete, & condoce, qua tandem ratione ex eo verborum aceruo, atque congerie aptæ cuique scriptori voces eligendæ sint. Nam si, quod vsu venit legis & coactoribus litterarum, id accideret Historicis, bellè res se haberet. illi enim in ingenti tessellarum cumulo typos ex sua quemque nota facile internoscunt, ac separant in arculas: ex quo fit, vt discreta loculis elementa cum opus est, committant componantque celeritate mirabili. hîc autem quam tu, rogo, notam, quem characterem vocibus inustum vides, vt in earum elegantia & commissione tuti esse possimus? Video, inquit Muretus, ac verbo dicam. FINIS, qui singulis scriptoribus propè ac propriè præfinitur, si probè inspiciatur, hic rectà ducet vnumquemque ad ea secernenda

è mul

Quomodo inde verba extrahenda.

lib. 2. de Orat.

Typorum verborumque comparatio.

Ex fine delectus verborum.

è multis verba, quæ in rem suam futura sint. Oratori propositum est (ut interim hosce fines qualicumque ratione separemus) quod est persuasibile, Poëtæ admirabile, Historico verum. Exploret igitur, ac separet vnusquisque sibi ea præsidia verborum, quæ persuasionem, admirationemve, aut veritatem in loco iuuent. Iuuat persuasionem (quod ad dictionem quidem pertinet) acris, & pugnax oratio, exaggerata, magnifica, incitata, quæque non sine palæstra ac nitore plagam faciat. Admirationem ac plausum excitat pulchritudo quædam, & lætitia dictionis, granditas & pompa verborum, peregrinitas vocum; modulatio numerorum, nihil non oblitum pigmentis, commentationibusque conditum, omnia fama & vero maiora. At veritatem simplex æquabilisque decet oratio, nihilque magis cõmendat vera dicentem, quàm sinceritas elocutionis. Quare condonet Historicus exaggerata Oratori verba atque flexanima, Poëtæ peregrina & numerosa, sincera verò atque dilucida eximat sibi. Atque hinc est, quòd Lucianus in libello de præceptis Historiæ, cum ei finem statuisset vtilitatem, quæ ex sola veritate conciliatur, addidit; *Verbis quidem historicis vnum esse propositum, ut planè ac simpliciter enarrent, & quàm clarissimè rem, uti est, ob oculos ponant.* Adde Luciano Phalereum, subdidit Bencius, scriptorem Luciano non paulo meliorem: qui dum periodum historicam ab aliis seiungit, atque definit. Quæ neque circumducta in orbem, neque remissa vehementer sit: sed in medio vtriusque consistat, hæc adiungit; *Vt neque oratoria videri possit & aliena à fide pro-*

Quæ verba ad Oratoris finem apta.

Quæ apta ad finem Poëtæ.

Quæ ad Historici finem.

De elo-
cutio-
nis

pter circumductionem, & honestatem habeat, & historicum ex simplicitate. Addite, exceptit Antonianus, antiquiorem utroque Tragicam Poëtam,

lib. 6. ep.

Historici oratio quæ.

Periodus historica.

Partitio disputationis. Orationis sublimitas & pompa non apta Historico.

cuius illa vox est apud Senecam in epistolis, **VERITATIS** orationem simplicem & concolorum esse. Tum verò Muretus; Quoniam, inquit, suffragiis mirè consentimus, placetne Senatufconsultum fieri in hæc verba? **BONVM** factum, ut Historici non ambitioso & circumlato, sed sincero placidèque fluenti genere orationis scribant. qui secus fecerint, malam famam ultimi supplicij loco subeunto. Cùm placere respondisset Bencius; intercessit Antonianus, negavitque se scribendo adfuturum, donec planius aliquantò perciperet eam notæ sinceritatem simplicitatemque, quæ sibi quidem magnopere probaretur, nonnulla tamen aduersùm esse, quibus expeditis libentissimè se in Mureti sententiam concessurum. Cui Muretus; Ius & æquum postulas, inquit. Et quamquam Phalereus (cuius testimonio tu me, Benci, modò interuertisti) dum periodum historicam, inter circumductam & remissam, quasi mediam, & in vtriusque confinio suspendit, rem totam gemino indicavit verbo; nos tamen, quando ita videtur, liberaliùs expendamus.

Character historico præscribitur inter sublimem, atque humi serpentem: scopulus uterque si cautè videtur, nauigatur in portu. Et verò, ut hinc exordiar, quid magis obest seria narranti, quàm oratio quæ litis infucata verbis & modulis numerorum; quorum vitio tolli funditus veritatem & fidem faber ipse numerorum Tullius affi-

affirmare non dubitavit? quid lectori suspectum est magis, quam hominis artificium verba verbis sollicitè concinnantis, iisque consuendis miserè intabescētis? ut sanè (quod ait in Rhetoricis Aristoteles) non minùs caueant auditores sibi, nec minùs affecti sint contra huiusmodi insidias compositæ orationis, quàm aduersùs permista & confusa vina suspensò infensòque solent animo esse compotores. HISTORICORVM oratio non sese lectori vendit obtrudatque, sed res gestas continenti narratione proferat, ipsa se subtrahat. Atque ego quidem oleo simillimam appellare soleo historicam dictionem: sicuti enim huius liquoris prima laus est, si non ipse palato sapiat, sed efficiat ut sapiant epulæ, quæ illo condiuntur: hinc cum oleum commendamus, vulgò dicimus, ipsum gustatu nihil sentiri. Ita mea quidem sententia historicus sermo tunc prima dignus est laude, cum placidè rebus affusus sic eas lenitate condit, conditâsque defert in animum sine sensu, ut placeat quidquid in Historia legitur; at quam ob rem placeat vix intelligatur. contrà quisquis Historicorum, rebus haud magna cum cura temperatis, totus in eo est, ut concinna elaboratâque ad plausum oratione, ipse concinnitatis artifex legatur, hic oleum & operam perdit. nam rerum serie incuriosè oscitantèrque pertractata dum lectorem transfert ad eam verborum pompam, ac miracula sublimis exploratæque ad numerum dictionis; interim cognitione factorum, quibus ad animum admoendis insistendum erat, quique est fructus Historiæ maximus, illum penè defraudat. Definit, ut hesternâ disputatio-

Artificiū
dictionis
suspectum
lectorī.

lib. 3.
Oratio
composita
& vina
permista.

Compara-
tio dictio-
nis histo-
ricæ cura
oleo.

Vitium
aliquorū
Historico-
rum.

ne dicebamus, Historiam M. Tullius, *Rem gestam à nostra atatis memoria remotam*. Atqui Historia res gesta ipsa non est, sed explicatio rei gestæ. quid ergo? num aded conspicua in re aberrasse virum artis suæ apprimè gnarum putandum est, an potius tacitè docuisse, ita conscribendam esse Historiam, vt lector nulle elocutionis illicio abstractus à rebus, nullaque retentus mora verborum, imò caractere ipso dicendi propemodùm non animaduerso, ac surda styli voluptate præteruectus, non tam ad rerum commemorationem accessisse, quàm rebus interesse videatur? Qua quidem laude si non primus, certè in primis mihi est Suetonius TRANQUILLVS, aded tranquillè & æqualiter fluit, rebûsque vnicè addictus orationis ornamenta non negligens, sed securus præterit, & tamen hunc ipsum ornatum veluti vmbra non id agens trahit. Crispus autem SALLVSTIVS, si pauca excipias verba, quæ partim nouauit ipse, partim ex alieno seculo, ac potissimùm ex Catonis originibus, vt aiebat Augustus, inuidiosè decerpfit; ceterùm quã procul agit à fuce & copia orationis totaq; supellectile oratoria? qui genere dicendi breuissimo aptissimòque dominari omnium testificatione temporũ dictus est. Nam de C. CÆSARE nihil attinet dicere: de quo quoties cogito, toties illud venit in mētem, quod de Romanis vulgò ferebatur; Cui Romano Latinè loquenti non minùs turpe esse rem quamque suo non demonstrare vocabulo, quàm hominem non suo nomine appellare. At Q. CURTIO, quamquam iis virtutibus exornato, quibus constat aut heroicis eum temporibus vixisse, aut di

lib. r. de
Inuent.
lib. i. ad
Her.

Suetonij
laus.

Sallustij
laus.
Sueton. in
vita.

Cæsaris
laus.

Q. Curtij
laus cum
exceptio-
ne.

dignum fuisse qui viueret; non defuere, qui obicerent quæsitum interdum medicamenta candoris, & numerorum usum paulo intemperantiorem. cui sanè studio, quàm metuo, Benci, ne Maffei tuus plus nimio indulgeat. communicauit ille mecum paucis antè diebus, an mensibus, particulas aliquot Historiæ, quam molitur, rerum Indicarum: demiratus sum florem ac numeros orationis: dixi, scriptorem mihi videri non huius æui, sed è veteri illo ordine & quidem patricio Historicorum: nihil vsquam incultum neglectumque, concinna & perfecta sanè omnia? nisi forte eò peccaret, quòd nihil peccaret: nam & ingenium scriptoris anxium apparebat interdum, & dictio videbatur exquisita ad sonum, eumque simili modulatione crebrò fusum. quare monui (nam & ego verum dicere assueui, & ille libenter audire) vt orationis culturam sæpiùs libentiùsque dissimularet, nec verba ita traiceret quasi quædam complementa numerorum: cæterùm intelligeret, si rem ad calcem eo quo cœperat tenore deducere, se facile scriptoribus huius seculi palman, me iudice, prærepturum. Hic Bencius, qui ægriùs aliquantò tulerat, studiorum ac vitæ socium cum ea exceptione laudatum; Ego verò, inquit, pro Maffeo habeo interim aduersum te gratiam, Murete, nec dubito quin ille cautionem abs te æqui bonique consuluerit: neque enim vili patientiùs reprehenduntur, quàm qui maxime laudari merentur. Sed quid facias? **NVLLVM** sine venia placuit vnquam ingenium. tamen dicam hoc pro humanitate tua confidentiùs; Durus es erga Historiam, quam ornamentis suis vsque-

Maffei
laus.

Cum ex-
ceptione.

qua

quaque spoliās. Sic sum, inquit Muretus: spoliā-
 tam decet esse veritatem. *VELARE* Poëtarum
 est. Et tamen, occurrit Bencius, Poëtam non agit
 in Oratore Tullius, dum *placere*, ait, in *Historia*
atque epidiſtico genere dici *Iſocrateo Theopompeoſque*
more, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio quo-
adufque inſiſtat in ſingulis perfectis abſolutiſque ſen-
tentiis. neque aliter antè in eodem Oratore ſta-
 tuit: dum *ſinitimam eſſe dicit* *Historiam eorum ora-*
tioni, qui verba ita diſponunt, ut *piſtores varia-*
tem colorum, quique paria paribus, aduerſa contrariis,
ſepiſſimèque ſimiliter extrema definiunt. Quid? apud
 Liuium quàm multa Poëtarum more ac modo
 dicuntur? *Inde equitum certamen erat: Hæc ubi*
dicta dedit, ſtringit gladium, cuneoſque (audisti ver-
 ſum hexametrum? *facto per medios vadit ho-*
ſtes: Iamque dies conſumptus erat: Multa iam edi-
ta cede ſeneſcit pugna; atque alia eiufmodi non
 rarò. Alpium deſcriptione quid grandius, atque
 Alpius penè ſublimius? *Ex propinquo viſa mon-*
tium altitudo niuèſque calo propè immiſta, tecta in-
formia impoſita rupibus, pecora iumentaque torrida
frigore, homines intonſi & inculti, animalia inani-
mæque omnia rigentia gelu, cætera viſu quàm dictu
ſædiora terrorem renouauère. erigentibus in primos
agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſi-
dentes montani, qui ſi valles occultiores inſediſſent,
coborti in pugnam repente, ingentem fugam ſtragemque
dediſſent. Audis hæc verò, Murete, & ſimplicita-
 tem illam tuam in *Historia* requiris? Audio hæc
 enim uerò, inquit, nec ſententiam muto: quia ſi-
 mul audio, propterea Liuius priorem habitum
 eſſe Salluſtium, quòd ille paulo inflaret vehe-
 men

Propu-
 gnatio
 Maffei.
 Pro orna-
 tu & pò-
 pa dictio-
 nis hiltò-
 ricæ,
 Ciceronis
 testi-mo-
 nium.

lib.I. Dec.
 3.
 Alpiū de-
 ſcriptio.

Liniſ &
 Salluſtij
 compara-
 tio.

mentiùs , & oratione minùs castigata quàm Historiæ postulet authoritas , effluere interdum & luxuriare videatur , cùm tamen Sallustium scriptorem seriæ leuereque orationis , ac proprietatis seruantissimum antiquitas appellauerit. Nec tu me testimonio Ciceronis absterres. Exornandam ille quidem censuit Historiam epidictico etiam more , sed *cùm pugna* (sic enim loquitur) *aut regio describitur* (in quo minùs fortasse peccauerit Linius describens Alpiam regionem) *aut cùm conciones interponuntur & hortationes , in quibus tamen tracta quadam & fluens expetitur , non hac contorta & acris oratio.* Audis, opinor, Benci, ac planè intelligis, quo loco, & quatenus per Ciceronem liceat, dicendo vt sese attollat Historicus. locorum interdum situs sæpiùs ardor dimicantium copiarum, sæpiùs verò Ducum adhortationes, quippe quæ Poëtarum è schola plerunque transferuntur, canorum aliquid in Historia possunt ac tubam. in cæteris autem partibus eodem tenore, hoc est, temperatè castèque, nec sine elegantia (quæ tamen rebus tacitè inseruiat, non contumaciter officiat) narrandum ego quidem sentio, nec dissentire Tullium, aut quemquam dicendi Magistrum puto. Hic Antonianus ad Muretum conuersus; Bene habet, inquit: liberasti me magno metu, dum ad extremum conficisti, non esse ab re Historiæ, conciones & pugnas complecti grandiore stylo. atque huc te vt deducerem, spectabat illa demum intercessio mea: attuleram enim ipse id, quod hesternâ nihil die, sicuti etiam Bencio, recitandum hodie præscripsisti; sed cùm audirem, Historiam à te spoliari

glo

A. Gell.
lib. 17.
c. 18.

Quando
ornari se
diligen-
tius pati-
tur Histo-
ria.

Prælia
potissi-
mum &
conciones
quomodo
scribenda.

gloriosis hisce nominibus, verebar ne, si quid lucubrationum mearum, te mihi non conciliato, proferrem; reas statim ambitus sine vlla spe veniæ pronuntiaretis, itaque decreueram hac super re verba in senatu facere omninò nulla, sed veteri forma, **IN** alium diem: Iam verò quandoquidem Historico suos etiam lacertos ac toros cum opus est, accommodas; vtar potestate à te facta, & æquiore animo referam aliquid Historiæ, quam Pij V. Principis nostri iussu aggressus sum de nauali prælio paulo antè summa huius seculi felicitate commisso; idque etiam libentiùs referam, vt te, Benci, ad symbolum quoque tuum in commune deferendum, exemplo compellam meo. Eius narrationis particula hæc est, nam decerpens hinc atque hinc aliquid, non continenti rerum serie scribo.

Conatus
& adum-
bratio pu-
gnæ con-
cionis que
historicè
scribendæ.
Nauale
certamen.

Pugnæ principium ab sinistro cornu factum: præerat Augustinus BARBARICVS consilio æquè ac manu promptus; quem idcirco obtinere eum locum iusserat Ascanius CORNEVS vniuersæ classis instruendæ Magister, vt aduersùs ferociam Mehemetis Alexandria Proregis, qui dextrum cornu promouebat, virum opponeret impigrum ac fortem. Et res succedebat ex sententia; nam Bragadinæ Quinqueremes duæ inuitata magnitudine, & duplici grandium tormentorum versu formidabiles ante cornu paulùm progressæ se in hostium classem induerant primæ, atque explosis à fronte, à tergo, à latere tormentis, multis momento perforatis dilaceratisque Othomanorū nauigiis, trepidare primùm, mox etiam inclinare dexterum cornu cœpit.

Enim

Quinque
remium
imperus
& pugna.

Enimverò Mehemetes ex dedecore in rabiem actus; Hæccine, aiebat ad suos, illa pugna est quam poscebatis, ante prælium feroces, in ipso discrimine ignavi? Ac simul vociferans, simul acinace in timidissimum quemque irruens trepidationem sistere adnitebatur. Sed frustra omnia: cùm nihil à Quinqueremibus intermitteretur, sed repetita ingruentium vi globorum passim perterebratis nauium lateribus, ingens ederetur classiariorum ac remigum strages. Et verò atrox spectaculum fuit infecta sanguine maria contueri, mutilas ac vulneratas vbique naues, fluitantes malos, remósque iuxta ac informia cæsorum cadauera, & trunca animæque adhuc plena complurium membra per vndas miserè colluctantium. Nimirùm vbi exutum se magna suorum parte vidit Mehemetes, ex desperatione consilium nactus, cum aliquot rostratis nauibus proripit sese ex illo Quinqueremium occurssa, & littus adradens ad Acheloi fauces cursum dirigit tanta celeritate, vt crederetur fuga compulsius in proximas Syrtes impacturus. Sed homo gnarus loci, cùm sciret eam littoris oram præalto esse mari & nauium patiente, securus illac adnauigans, improuisò Barbaricum à tergo aggreditur, qui fraude serò animaduersa, dum iubet cornu obuerrere, inconditis repentè clamoribus in latera aliæ rursus, atque aliæ Othomannicæ triremes incurrunt, & vndique infestæ circumstant. Obsidetur Prætoria à quinque hostium tritemibus, pugnatur extremis vtrimque viribus, nec vsquam in tota acie atrocioribus animis. Et iam Mehemetes militum numero atque astu

Mehemetis furor.

Clades à Quinqueremibus.

Astus Mehemetis.

Fam. Strada.

P

potior,

potior, cum expedita suorum manu exscen-
 sione tandem facta, per foros ad Prætoriam vsque
 malum intulerat sese, cum Barbaricus; Itane
 verò, inquit, Commilitones? primi hostem disie-
 cimus, nostrique interea socij inchoatam per nos
 victoriam tota persequuntur acie, nos hic inde-
 fensi, inulti, pecorum more contrucidamur? Et
 patiemur hæc signa, naues, nostra hæc corpora
 inter Othomannica spolia in Thraciam captiua
 deportari? patiemur sociis in patriam redeunti-
 bus narrari tanta cum Veneti nominis ignomi-
 nia, ex vniuersa classe vnum Barbarici cornu
 Turcarum prædæ cessisse? **Quin** potius, quando
 in eum devenimus rerum articulum, **vt** **VEL**
 hauriendus, vel dandus sit sanguis, agite, vt estis
 viri, aduocate quantum est virium in dexteras
 paulo antè victrices, densatòque cuneo hostes
 temerè affusos inuadite ac propulsate. ipse quam-
 quam id ætatis, id virium, primus in hostem
 pergo; aderit mihi pugnantì, vt spero, summus
 è cælo Imperator Deus, cuius causâ pugnatur.
 Quòd si fortè ei sit cordi, meo sanguine ac vita
 repræsentare salutem vestram, en caput hoc in
 omnem aleam volens libensque deuoueo. Vix
 ea, cum ipse abrepto clypeo è militis manu, stri-
 ctòque ferro præcurrere in hostem cœpit: valuit-
 que adèò apud militem Ducis oratio, & oratione
 melius exemplum, vt renouato summa virium
 contentione prælio, hostemque ferociter aggressi,
 alios ferro cominùs iugularent, missilibus
 transfigerent alios, alios scutorum occursum in
 mare proturbarent, donec ad extremum exacto
 per summam fortitudinem Mehemete, perfun-
 cta

Concio
 Barbarici.

Exempli
 vis.

Cædes
 hostium.

etiam periculo Prætoriam obtinerent. Tenuit ea pugna horæ circiter spatium. Sed in ipso ardore dum Barbaricus nullam omittit partem Ducis ac bellatoris, imperaturus nescio quid in rem præsentem; postquam animaduertit, vocem obiecta clypei non exaudiri; detegit faciem, statimque inter volantia ex aduerso tela transfigitur, adactò que intra oculum lethali ferro, interclusa illicò voce concidit exanimis: atque è pugna sublatus, paulo pòst nihil intermittente doloris vi, certior factus, penes iam nostros stetit victoriam; fato concessit. Vir planè memorabilis cum ob cæteras laudes, oris maiestatem, linguæ facundiam, animi fortitudinem; tum potissimum eo nòmine posteritati commédandus, quòd subortis inter fœderatos non semel grauissimis discordiis; vnus in eo totius Europæ flore repertus est omnium arbiter, qui raro exemplo, Christianæ rei dignitatem priuata vtilitate inanique patriæ nomine potiorem perpetuò haberet. Hæc ubi absoluit Antonianus, rogare vtrumque enixè institit, vt quorum iussu illa fecerat, eorum castigatione sibi perficere liceret: sed vtroque, siue ex animi sententia, siue gratiæ aliquid darent, mirum in modum collaudante omnia, addidit Beneficius, tum demum à se percipi, cur Historiam M. Cicero rem gestam vocaret; adeò sibi visus erat non tam narrantem audire, quàm pugnantes in acie spectare. Quamobrem amens sim, inquit, si cum viuo, quod aiunt, cane meum ipse præuè imperitèque depictum composuero. adde tu potiùs, amabo te Murete, quæ supersunt ex Historiæ præceptis: ego si audiar sub finem, ab An-

Mors Barbarici.

Præconiũ eiusdem.

roniano scilicet quàm remotissimus, abundè est. Tunc Muretus; Addo, inquit, te tamen sponfione non libero.

Nauigare diximus Historicum inter geminos scopulos, quorum iam alterum euitauimus; sed ne

Hor. in
Poët.

In vitium ducat culpa fuga si caret arte,
monstrandus est alter; qui vt est aspectu inamabili ac tristi, facilè abalienaret omnes, nisi aliqui

Incultum
asperum-
que dicè-
di genus
an aptum
Historico.

reperirentur, qui hanc ipsam orationis mœstiam amarent. Infractum dicendi genus ex industria, dissipatum, salebrosum, amputatum, & vbi minimè expectes, relicturum; historico munereri arbitror persanè incommodum. Nam si promouendus est continèter in Historia lector, atq; abstrahendus vndecumque, modò medias inter res quàm minimo laboris traducatur; quo id modo præster Historicus oratione offendète velut inter saxa & reluctante, aspera, hiatibus interrupta, afferente legentibus obicem subinde ac moram? Equidem ipse impedito & calculoso itinere non propero. quoties autem inter legendum offendo istas verborum sententiarumque salebras, & tanquam ferreos murices humi sparsos, eluctor sanè vt possum inter eos aculeos; at inde perfunctus vix tempero, quin malè scriptoris infelicitati dicã, qui me iis sêticetis ne quidquam induerit. At hæc loquendi ratio, subiecit Bencius, propior videtur simplicitati, ad cuius normam tu paulo antè Historiam exigebas. certè ea res indicat nõ integratam negligètiã hominis de re magis quàm de oratione laborantis. Atque vt nonnullæ ædium sacrarum rudes at-

Salebrosa
oratio le-
gentium
mora.

Quid lau-
dis aliqui
tribuant
huic ge-
neri ora-
tionis.

tritæque ac vetustate propemodùm corruptæ religioſius interdum coluntur, quàm quæ magnifico ſunt opere atque eleganti; ſic illa incurioſa ſermonis ſtructura ſæpenumero maiorem habet venerationem ac fidem. Cui ſubridens Muretus; Nimirùm, inquit, matertera etiam mea aduerſùs Principem ſtomachabatur olim, quòd facellum neſcio quod malè materiatum ac ruinoſum refeciſſet inaurato albario, ſectòq; ac perpolitò marmore. aiebat enim excidiſſe ſibi ab animo omnem eius loci Religionem. Sed non omnis verborum indiligentia atque ceſſatio ſinceritati conducit orationis. quamquam hæc non tam indiligentia eſt, quàm ignorantio: ignorantio porrò ſtultè nimis colligitur opinio veritatis. Ego verò, excepiſt Antonianus, Cor. TACITI (nam hic monſtrari digito ſolet) dictionem illam ex horrido comptam, intercifaſ, & ad expectatum rarò cadentem non arbitror ignorantione ac temerè prolatam, ſed conſultò ac ſtudio laudis, quam ſe adepturum ex eo dicendi genere putavit. Egregiam verò laudem prædicat; inquit Bencius. An quiſquam eſt aure uſque adedò agreſti, ut ſe iſtius lectione fraudatum non intelligat? Speravit, credo, TACITVS, ſe gratiam initurum apud lectorem, ſi ſuſpicioſis eum intimiſque ſententiis ſuſpenſum haberet identidem, atque à narrationis Hiſtoricæ curſu ſtrenuè morareretur. Nam quid ego de numeris loquor? quos, ſi quis inter legendum aurem ſuam interroget, numquam iſtic ſentiet: niſi fortè amet muſicam duriuſculam, delecteturque percuffionum modis, qui non tam deſinant, quàm cadant præter ſpem

Veteris
ac ruinoſi
templi cū
rudi ora-
tione cō-
paratio.

De Corn.
Taciti
ſtyle.

Aduerſum
eum tan-
quam ob-
ſcurum.

Erdurum.

Et liberū
poëti-
cūque.

Exempla
dictionis
poëticæ
apud Ta-
citur.

lib. r. An-
nal.

lib. r. An-
nal.

lib. 15. An-
nal.

lib. 11. An-
nal.

& modum. Quī potes, blandē suscepit Antonia-
nus, poëticos numeros in eo desiderare, qui An-
nales suos ab integro hexametro est exorsus: *Ur-
bem Romam à principio Reges habuere*. Nempe, re-
spondit illicò Bécus, tam numerosa sunt cætera,
quàm iste cadit hexameter numerosè. Et tamē hic
idem scriptor infensus ad eò concinnitati ac nu-
meris Poëtarum, ita se interdum in Poëtarum fa-
miliaritatē insinuat, ut non quæ apud illos vsitata
atque cōmunia, sed quæ rara & extremæ cuiusdā
licentiæ sunt, ea confidenter, atque etiam intēpe-
ranter vsurpet. Mitto illa, *Occultus odij, ferox scele-
rū, ingens animi, pecunia modicus, ambiguus pudoris,
maris potens, oblata occasionis properus, turbidus consi-
lij, in obscuro lucis, multo iam noctis, cuncta camporum,
spirantē ac vitæ manifestā aduerterūt, quoquo facinore
properus clarescere; atq; alia his nō sanè modestio-
ra, quæ apud cōfidentissimos quosque Poëtarum
quàm apud Tacitū rariora sunt. Quid illa? nōne
Poëtarū libertate dicuntur? Premisso *Cacina, ut oc-
cultā saltū scrutaretur, pontesque & aggeres humido
paludū & fallentibus cāpis imponeret; incedūt mæstos
locos, visusque ac memoria deformes*. Aut illa? *Nox per
diuersa, inquit, cū barbari festis epulis, lato cātu, aut
truci sonore subiecta valliū ac resultantis saltus com-
plerent*. Illa verò mera sunt Poësis: *Scenivus prom-
ptum vagina pugionem vetustate obtusum increpans,
asperari saxo, & mucronem ardescere iussit*. Adde
quoque illa eiusdē notæ; *Messallina non aliàs solu-
tior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiæ per
domū celebrabat: urgeri præla fluere lacus, & fœmina
pellibus accincta assultabant ut sacrificantes & insa-
nientes Bacchæ: ipsa crine fluxo thyrsū quatiens, iux-
tāque**

tâque *Silius hedera vincētis gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro.* Nonne hic, rogo, character ille ipse est, quem Poëtæ suum prædicant eoque arceri ab se alios scriptores gloriântur? Ut sanè TACITVS dū ex vna parte orationem infringit ac dissipat, abhorretq; ab ea, quâ à Poëtis habemus, suavitate sermonis: ex altera dū paulo familiarius cū Poëtis facit, eorūmq; dicēdi peregrinitatē indiscreto propemodum stylo trāsfundit in Historiā è duobus scopulis, quos tu, Murete cauedo paulo antè designasti, neutrum profus euitasse, mea quidē sententia, videatur. Et tamen non desunt, qui hūc scriptorem hac etiā dicendi laude magnifaciant tanto studio, ut cum vel Cæsari, Salustioque si minùs præferant, certè nō posthabeāt. Non id opinor, suscepit Antonianus, laudatur in Corneliano stylo, sed acumen cōtractæ dictionis & subiti quidam ictus sententiarū, in quibus PLYS intelligendū plerūque quàm legendū sit. Et verò vnius aut alterius verbi quasi ductu sententiam finire, atque audientiū animis ea etiā subiicere quæ non audiūt, artis esse atque ingenij laudem arbitror non vulgare. Nam si EXTREMA corporum pingere, & versuras ostendere desinentiū membrorum, rarū in successu artis inuenitur, ut pingendi artifices affirmant. ambire enim se debet extremitas ipsa, & sic desinere, ut promittat alia post se, ostēdatque etiā quæ occultat; cur, obsecro te, orationē ingeniosè ita cōformare, ut post eius finem aliquid etiam legatur, non dicemus ad artificij ac styli præstātiā pertinere? Neque hæc eò dico, Benci, quò omnia Cornelianæ dictionis tueri velim, cætera eius quæ dicis vitia nihil mo-

Quid in Tacito commendandum videatur.

Acumina contractæ dictionis.

Picturæ & orationis comparatio.

ror (quamquã ego non tam vitia hominis appello, quàm temporis. NECESSE erat ea tum scribi, cùm non nisi ea legerentur) sed ea nihil purgo, vno verbo ad lectorẽ prouoco, à quo cùm videam aliorum volumina interdũ & quoquo modo lectitari, hanc vnus Historiã intentè ac seriò legi, litè mihi videor perorasse. Tunc Muretus; Satius erat, inquit, ex Platonis lege de re generatim præcipere non declinare ad hominum singulos. sed quoniam huc quoque me altercando deduxistis, accipite hac super re sententiã meã. Apertum dicendi genus, & cum lenitate quadam æquabili profuens, nemo adhuc, quod sciam, magnopere suspexit in Tacito. quam ille dictionis formam sine desperatione reformidauerit, siue iudicio, quod propius est vero, refugerit; certè asperitatis aliquid, tenebrarũque interdum non euitauit; non eas quidem tenebras loquor, quas in hoc scriptore vident aliqui ex eo genere hominũ, qui quod vitio fit suo, penès alios statuunt culpam: haud absimiles amico vtriusque nostrũ, Antoniane, qui quò surdior in dies fit, eò miratur queriturque magis, quòd inualuerit inter homines hoc tempore consuetudo submissiũs quotidie loquendi. Sed in Tacito aliquid residere culpæ non propterea negauerim. nam nimio illo semel adamatæ locutionis studio, sensa suspensione vocum obscurauit aliubi, aliubi orationem interstitentem & claudicantem ægrè promouit, numeros aliubi conecidit, delumbauitque sententias. hæc autem tantò minùs commendationis afferunt scriptori, quantò lectori plus afferunt cunctationis atque molestiæ. Tractã fluentẽque

ora

Temporis
vitia.Iudicium
de Taciti
stylo.Propriorũ
vitiõrum
culpa in
alios trãc-
fusa.

orationem assignavit Historico M. Tullius, vt supra dicebam ; Historiam currere debere ac ferri, ideóque minús ei conuenire interfistentes claufulas apertè docuit Quintilianus : probauit Phalereus historicam periodum neque ambitu circumductam operosiùs, neque remissam negligentiùs: Lucianus inter numerosam fractámque constituit: in ipso Thucydide orbè orationis desiderauit M. Tullius; nos elocutionem in Tacito disolutam cultámque laudabimus? Licuit hoc quidem Historiæ veteri, in qua vt erat rudior, nemo, Tullio teste, aliud quæsiuit ornamenti genus, quàm vt mendax non esset. at verò nouam, vt idem affirmat, ornatam omnes volumus, dissimulanter tamen ac decenter, in eaque etsi non numeros, numerosi tamen aliquid amamus, prouehit enim continenter lectorem æquabilis ille cursus ac volubilitas orationis eúmque secū tacitè rapit ad nouam subinde factorum cognitionem, quorum fructu metiendam vnice putamus Historiam. Illa verò dictionis acumina paulo secretiora; veluti sensa mysteriorum, totúmque illud artificium multa paucis complectendi, dicendique etiam illa quæ non dicuntur, quamquam & ingenij, & prudentiæ laudem habet, ego tamen, quod spectat ad hanc disputationem, & laudarem in Historia, iniuriam facerem M. Tullio, qui in ipso Thucydide non probauit sententiæ eiusmodi, vt ille loquitur, concisas nec satis apertas, quæque contractione sua officiant, ac nimio acumine. Sint illa vt libet ingeniosa, sint politica atque huius temporis; obscura certè sunt: at qui dictum est vetus, EGREGIAM musicam, quæ sit

lib. 9. c. 4.

In Orat.

Veteris
Historiæ
lex.

Acumina
sententiæ
rum se-
cretiora
haud val-
dè pro-
banda in
Historia.

In Bruto.

236 LIB. II. PROLV. III. HISTOR.
abscondita, eam esse nulli rei. Quid, quòd hæc
ipsa dum tenui & ambigua luce præteruolant,
hærentem conantémque lectoris animum fati-
gant; eundem dum percipiuntur, & admiratio-
nem sui pariunt, non sine aliqua Historiæ mora,
transferunt ad ingenium scriptoris suspiciendū.
Vt sanè siæ ignorata, siæ cognita, semper legen-
tis auiditatem à cursu rerum gestarum non nihil
interpellét. Sed nos leuissima iam, ut video, con-
sectamur, perfuncti paulo grauioribus, ex iis
quæ disquirenda erant hodie de verbis Historiæ.
Hæc si addantur ad ea quæ de rebus hesternò die
definiuimus, absoluta uideri poterit de stylo hi-
storico disputatio, quam communi ope atque
opera disceptauimus; si tu tamen, Benci, uti pol-
licitus es, addideris supremam manum. Tunc
ille; Faciam, inquit, quando nullum mihi effu-
gium ex hoc, quò me compulistis, angulo reli-
ctum video, & quomodo peccetur aduersùs præ-
ceptiones tuas, neque enim expectare vos aliud
à me iubeo, ostendam luculenter exemplo meo.
Facinus certè in medium afferam dignum anna-
libus, quod nuper est auditum post expugna-
tionem Cypri, stragemque Nicosiæ factā ab Otho-
mannica classe. id, ut tu, Murete imperasti, tum
Historicorum, tum Oratorū, tum Poëtarum tri-
partito stylo complexus sum. Accipite igitur hæc
primū ad historiæ fidem ac normam loquendi.
Expugnata iam Nicosia, vrbe totius Cypri
opulentissima & sexaginta hominum millibus
frequente, Mustaphus rerum successu ferox, vr-
bis reliquias prædabundo militi donat. Deside-
rati dicuntur in ea cæde veriùs quàm pugna su-
prà

Facinus
memora-
bile post
expugna-
tionem
Cypri.

Historicè
narratum.

pra quindecim millia Cypriorum, capti ad viginti millia. Præcisum Danduli Prætoris Insulæ caput Salaminam, muneris loco, mittitur ad Urbis Præfectum. Ex manubiis atque omni præda Mustapho pretiosa quæque seruantur: ille nauigia duo, & ingentem Myopanonem spoliis onerat, in primis verò egregios forma pueros, puellâsque tota ferè Insula conquistis Myoparoni imponit, traditque omnia quadringentis prætorianis militibus Selimo Imperatori cõportanda: siue vt essent argumentum victoriæ, siue vt eo lenimento sibi conciliaret ambiguum Principis animum. Vehabatur eo Myoparone inter captiuas Cypria puella nobilis, quæ secum reputans, quid euenisset patriæ ac suis, quid sibi in Selimi potestate euenturum esset; magnum quid animo agitare cœpit. Et iam è portu ad duo miliaria processerant, cum milite nitratum puluerem extrahente ad vsum tormentorum, interuenit inibi puella cum lumine. Enimuerò nacta patranda facinoris opportunitatem, ardente in animo flamma, respectans modò patriam, modò cælum, propiùs repenti profilit, ac deliberata morte ferocior, ingenti sanè ausu intra ea receptacula ignem iacit. Emicuit illicò feralis flamma, magnòque fragore auulsa à sedibus suis tabulata, atque in altum excussa, rapuere simul eadem vi semiusta hominum corpora; permistâque & conglobata omnia in aquam decidere miserabili sonitu. cæteri aut collisi inuicem & confauciati, aut incensi exceptique vndis expirauere. Nec se intra Myoparonem continuit clades, fragmentis hominum tabularumque ex alto late

Cæsurum
captiuorumque
numerus.

Captiuus &
spolia Bi-
zantium
directa.

Cypria
vna ex ca-
ptiuis
puellis.

Eius faci-
nus.

Incēdium
nauigiorū
atque ho-
minum
clades.

tè decidentibus corripuit ignis proxima nauigia, horæque vnus spatium, quantum erat toto Regno conquistum prædæ hominûmque, quatuor exceptis, ex quibus rei series dein cognita, in oculis Insulæ, Mustapho ipso inspectante consumptum est. Sic vna captiuarum siue hostium odio, siue amore pudicitia, præsentis certè consilio, eadem opera & barbari Ducis ambitionem fregit, & se suosque subtraxit seruituti, atque dedecori. Hæc narrata ad Historiæ legem. addo nunc eadem Oratorum more conformata.

Idem
Oratoriè
repetitû.

Intulerat iam sese in Urbem Othomannicus exercitus & suoapte ingenio ferox, & victoriæ licentia, conceptaque populationis ingenti spe furens ac præceps, cum ad illatam Christianæ rei cladem omnium maximam, ne quid miseriarum deesset ultra, Mustaphi Ducis indulgentia, subiiciuntur ciuium bona militum prædæ atque libidini. Diripiebatur Vrbs Insulæ caput, in quam Regni opes atque arma confluxerant: deliciarum sedes, & quondam hospitium gratiarum, voluptuaria ac beata hominû natio, immani hostium truculentissimorum furore ac rabie cædebatur: fluebat per fora ac vias cadaueribus oppletas interfectorum sanguis: non ætati, non generi parcebatur: & quod sine cômiseratione dici nequit, aræ passim ac templa, Cælitumque imagines indignis sanè modis polluebantur: matronæ nobiles puellæq; ac sacrae Deo virgines è gynæceis ac penetralibus ad omnem barbarorum libidinem fœdissimè rapiebantur: ciuium fortunæ, templorum supellex, captiuorum corpora, sacra profanæque omnia, rapina, cæde, ludibrio distrahebatur,

Depopu-
lacio: Vr-
bis.

cur, conculcabantur, violabantur. Mustaphus ad augendum iis, qui supererant, ciuibus terrorem, circumduci per Urbem superbè iubet Danduli Prætoris caput, mox ad Salaminæ Præfectum deportari. Ipse interea quantum erat tota vrbe ac Regno gemmarum, quantum auri argentique cum cælati, tum rudis, vestem præterea opere vario, ac signa complura; demum præcipuos quosque captiuorum, & præstacium forma puellarum puertorumque greges duabus onerariis ac Myoparoni imposita Selimo Imperatori Bizantium dono gloriosè mittit. Vix soluerant è portu nauigia spoliis onusta, cum in magna captiuorum lamentatione, ac sceminarum in primis eiulatu respicientium subinde patriam, vltimumque salutantium; vna puellarum reperta est, quæ forti animo ac stante vultu facinus est aggressa omnium seculorum memoria prædicandum. Hæc, vt erat integritatis amantissima, id vnum timebat scilicet, id vnicè Deum rogabat, vt periclitanti pudicitia opem ferret, confirmaret sibi eam mentem quam dederat ad eam diem, auferret à se corrumperetque, si quid erat formæ, cuius gratiâ perversè amabatur, aut saltem vitam auferret ac spiritum, quo spoliari potius quàm pudore non cupiebat modò, sed etiam ardentissimè flagitabat. Et verò auditæ preces: nam dum classarius ollas sulphurati pulueris ex vsu procurat, fortè illac virgo præterit accensa face, statimque succendi sibi animum sensit immissa è cælo flamma: neque enim aliunde crediderim conflagrasse tam generosum pectus. Vidit dari iam sibi mentem ac locum, quo rem

Mustaphi
scuities.Eiusdem
rapacitas.Cypria
puella.Eius ad
Deum
preces.Oblata
facinoris
opportunitas.

momento transigeret, iaceret extremam omnium aleam, seque semel ab infami iugo ac meretricio dedecore, quod infra nihil ei accidere poterat, vindicaret. Ergo propior militi facta nihil tale cogitanti, ad ea loculamenta manu clam strenueque admota (ô fortitudinem puellæ inauditam! ô manum! ô mentem!) medio nigri pulveris aceruo subiicit facem. Enimvero, flamma celeriter concepta, omnia tetro simul incendio conflagrarunt, simul ingenti tonitruo dissiliente nauigio, alij veluti è tormentis muralibus in altum sublatis, alij aut vapore præfocati, aut igne combusti, tabulisve vnâ fumantibus impliciti, in aquis perquam miseris modis extincti sunt. Demum transmissis pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice adipeque illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto equo e fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac Cypriæ flos nobilitatis, prospectantibus è Nicosiense litore ciuibus, stragemque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter undas incendio celerrimè deflagrarunt. Et tu quidem, puella nobilis, vltâ patriæ ruinam, vltâ tuorum necem, restinxisti ea flamma tot faces libidinis, intercessisti captiuorum seruituti, obruisti hostium avaritiam, præconiûmque victoriæ, exemplum denique defensæ fortiter pudicitia posteris reliquisti. Hæc ab Oratoribus; à Poëtis eadem postremò accipite in hunc modum.

*POSTQVAM res Cypri, sedemq; euertere Regni
Odrysiæ potuère acies, ceciditque superba*

Nice

Præfens
animus
puellæ.

Strages
conflagrã-
zium na-
uium ho-
minûmque.

Puellæ
præconiû.

Poëtica
narratio
eiusdem
rei.

Nicosia, atque omnis mœret Cyphereia tellus;
 Mustaphus bello victor truculentiùs ardet
 Attollitque animos, ciuèsque urbèmque remittit
 Militis arbitrio, & prædam poscentibus addit.

Inuadunt urbem, & quidquid modo cœca nocendi
 Præterit rabies, subitaque infania cædis,
 Hoc inhians præda repetit furiosa cupido.

Præda &
 strages.

Et strages non pugna fuit, pars altera ferro,
 Altera pars iugulis agit. Implacabilis ipse
 Signa mouet Ductor, sectùmque ante ora suorum
 Prætoris caput ostentat: simul agmina circum
 It vagus, attonitùmque replet terroribus urbem.

Mustaphi
 furor.

Non ita sanguineum quassat Bellona flagellum
 & Egidis obiectu, si quando in prælia Mauors
 Bistonas immittit, cogitque assurgere valles
 Ossibus albentes, & euntes sanguine campos.

At spoliis, quacùmque (Ducem namque illa remordet
 Cura magis) tota rapuère è diuite Cypro,
 Tres onerant latas prætiosa merce carinas.

Præda na-
 uibus im-
 posta.

Vestès argento intextas, defossa talenta
 Infecti factique auri, signa aspera gemmis,
 Craterasque auro solidos, capti inaque Regni
 Agmina nobilium, pueros atque ore puellas
 Ingenuo, multo vigilandam milite prædam

Nauiibus imponunt. I P S E H Æ C monumenta
 triumphi

Threicio mittit Mustaphus dona Tyranno.
 Iamque relinquebant portum, ventoque secundo.
 Odrysiæ vexilla dabant errantia lunas.

Aufugiunt puppes, retròque remurmurat vnda
 Ictæ salo, humenti que albescunt aquora sulco.

Littore stant longo matres, & rapta per vndas
 Pignora chara vident: nec quid soluentibus optent

Matrum
 querimo-
 nia & an-
 ceptura.

In

Inueniunt. quid enim prodest per carula cursum
 Poscere felicem, ventosque orare ferentes?
 Scilicet ut faciles contingere mœnia Thracum
 Detur, & immiti longum seruire Tyranno.
 Naufragium, Caurosque truces, finemque malorum
 Orarent potius; refugit tamen ista parentum
 Mollis amor teneroque micans in pectore sensus.
 Suspensis igitur votis, sine fine querelas,
 Quod superest, fundunt, & questu littora complent.

Nec minùs ingenti sulcata per aquora luctu
 Responsant naues, & fœmineo vlulatu
 Cuncta sonant, repetuntque incerta littora voces.
 Illa, que geminas inter sublimior alto
 Innabat puppis, velisque capacibus omnem
 Hauribat Boream, & magna se mole ferebat;
 Fortè vehebatur præstanti corpore Virgo
 Cypria: plorantes hæc inter sola puellas
 Sicca genas, alto facinus sub corde premebat.
 Nec tacuit; portu nam vix egressa, dolentes
 Affari, & dictis lenire ita cœpit amicis.
 Quid inuat, ô sociæ, crinèmq; & pectora palmis
 Dilacerare modis non proficientibus? aut me
 Credula spes fallit, grande aut aliquid canit intus
 Insidens animo Numen. Sequar omnia tanta.
 Quidquid id est, certè magnum est, quod tendere
 dudum

Mens agitat mihi, nec segni contenta querela est.
 Talia conanti similis, similisque furenti
 Cypria, sed miseris non exaudita canebat.

Est locus extremis subducta in parte carinis,
 Quo grandes ex ære globos, & pulueris ollas
 Sulphurei, plumbique moras tabulata coercent.
 Hic miles dum nitra manu liuentia tractat,

Affuit

Myoparone
 nis descri-
 ptio.

Cypriæ
 socias
 puellas
 consolant-
 tis oratio.

Recepta-
 culum
 sulphurei
 pulueris.

*Affuit & Virgo, subitoque in pectore flamma
Exarsere noua, secumque; En, inquit, apertus
Libertati aditus, faciam quod Numine dextro
Iamdudum meditor: misero via nulla pudori
Iam superest, turpes nisi flamma absumere flam-
mas,*

Cypriæ
deliberã-
tis confi-
lium.

*Et niuibus sperare meis incendia. Quantum
Heu peragam stragis, strages super ipsa futura!
Sed peragam: SIC igne iuuat succendere pectus.*

Morituræ
oratio.

*At vos ô flamma, vicina pabula morti,
Accipite hauc animam, meque his arcete periculis,
Et sceleris puram, donec licet, addite cælo.
Interea extinxisse nefas laudabor, & hosti
Prædam auertisse, & cineres satiassè meorum.*

Facinoris
aggressio.

*Sic memorat, fatòque instante ferocior odit
Iam lucem, dextrâque facem, quam fortè gerebat,
Sustulit accensam, Diuisque in vota vocatis,
Restitit ancipitis similis, dein concita rursum,
Quid cessas anime, increpitat, quando I P S A
vocat res?*

*Ah pereat mecum, mihi si quid amabile formæ est:
Atque Helena saltem, casta flagret equore Cyprus!
Nec plura his, iaculata facem stetit. Ilicet arsit
Extèmplò fulgur, tonitrûque exterrita pinus
Euomuit flammaram undas, & fragmina cælo
Sustulit auulse disiecta mole carine.*

Incendiu.

*Nec tantum, ruptis quoties fornacibus Aetna
Horrendum sonat, accensas liquefacta per auras
Saxa volant, piceusque ambusta nimbus arena
Pellitur, atque imò discluditur Insula fundo:
Horrifico quantum tabulata excussa fragore
Aère dissiliunt, truncisque cadauera membris,
Seminecésque artus, & grandes orbe molares,*

Strages.

Fam. Strada.

Q

Flagran

Flagrantésque trabes nube euoluuntur eadem,
 Et cælo confusa gemunt, magno inde sonore
 Precipitant pelagus stridenti exinguit in unda,
 Nec verò stetit hic strages, sed tempore eodem
 Africus incumbens pelago tadásque volantes,
 Precipitésque globos, & saxa reciproca longè
 Detulit, & socias subeuntes pone carinas
 Inuoluit flammis: ille piceo unguine pingues
 Accipiunt inimicum ignem, similique fatiscunt
 Clade amba. Furit immixtis Vulcanus habenis
 Transtra per, & liquidis manantia robora ceris,
 Auulsásque trabes disternat aquore toto,
 Tristes relliquias. Fluitat captiua supellex.
 Scuta virúm, galeaque, & Cypria gaza per undas,
 Signaque rapta Ducú, transfixaque pectora remis,
 Et singuliantes extis fumantibus artus.
 Quin etiam extincti passim super aquore pisces
 Ex illo visitabuleque in gurgite vasto
 Innantes, & adhuc incendia sola ferentes.
 Multa quoque ad terras semiustis corpora formis
 Venerunt, æstus eiectamenta furentis,
 Implerúntque sinus deserto in littore matrum:
 Quæ dubios artus, incertaque membra legentes
 Sed charas tamen exuuias, vos térque qualérque
 Inuidère, quibus cum libertate cadente
 Contigit oppetere, & patria superesse negatum est.
 Tu verò ante alias fortunatissima Virgo,
 Quæ dudum ingratis latuisti ignota sub undis,
 Tempore iam ex isto, si quid mea carmina possunt,
 Emerges me Vate, tuúmque in secula nomen
 CYPRIA defensi dabit argumenta pudoris:
 Et priscas inter numeraberis Heroinas.

Sic Bencius: vixque defierat, cum Muretus, qui
 vnà

Incendij
& fragis
incremen-
ta.

Matrum
dolor.

vnà cum Antoniano defixus aptusque ex ore di-
centis audierat, illicò hominem complexus; Ma-
cte, inquit, ista tam multiplici virtute; atque ore
trilingui. iam verò ego quoque mihi sumo tuis
quæsitam meritis superbiam, iubeoque meo in-
scribi elogio, MURETVM præceptorem Bencij.
ac simul exurgens; Dimittamus, inquit, Senatum:
pudet enim non silere post tam canoras Musas.
Atque hæc sunt, Auditores, quæ de nota & cha-
ractere Historico quasi à nobili Triumvira-
tu pertractata, mihi que à Bencio tradita,
Dialogi fide dicenda proposui. Quibus
aliquando absolutis, vt tum qui-
dem Muretus suos, sic ego

nunc meos dimitto

veteri forma,

NEMO VOS

tenet.

Q 2

PRO

PROLVVSIO QVARTA.

Forma legendæ, scribendæque Historiæ
ex Tito Liuiio petita.

S I V E

*Ciuilis institutio, & Politica præcepta ad omnem
vitam cum in pace, tum in bello temperan-
dam, ex narrationibus rerum gesta-
rum, que vna Liuiana Decade
continentur, expressa.*

VÆ super historica dictione de
Bencio præceptore meo apud Hip-
polytum Card. Estensem Tybuti
agente didici, & duobus continen-
ter annis, in hisce repetitionibus

litterarum cum Auditoribus communicauimus (Car-
dinales Amplissimi, tam secunda omnium ad-
murmuratione plausûque sunt excepta, quæ ve-
stræ tum humanitatis in me, tum studij aduersus
Muretum, Antonianum, Bencium, magna il-
la nomina laus est; vt existimauerim, amplius
ea de re pronounciari posse, atque in spem vene-
rim fore, vt etiam extra scenam atque Dialo-
gum, meoque proposita nomine non vtique
vulgò displicerent illa, quæ addimenta forent
eorum, quæ alienis dicta nominibus ipsa se vo-
bis tantopere probauissent. Ad opus animum
adiecti aggressione speciosum, sed exitu tardum
atque anceps. Nam tertio abhinc anno, dum
accura

Occasio
huiuspro-
lusionis.

accuratè de Historia dicerem ex hoc loco, & historicos vocarem, quod aiunt, ad calculos; ostendi Corn. Tacitum nulla mihi gratia odiòve nominatum, animaduersionibus præceptisque inter narrandum sæpiùs aliquantò, quàm historicum deceat, interfistere: ac propiùs interdum accedere ad politicum præceptorem, quàm ad scriptorem Historiæ. Et vera audire eum se fatebantur, opinor, omnes: nam etsi ad Historiam vitæ magistram pertinet vitam instruere; id tamen continenti rerum gestarum narratione facit, non crebra apertaque subiectione consiliorum. dum verò commemoratione factorum clam docet, non minùs vitam instruit, quàm si præceptionum parerga ad singula palàm exempla quamuis acutè subiiceret. Quo nomine T. Liuium animaduersionum parcissimum tanti ego quidem facio, tantùmque habere momenti prædicò ad hæc priuatæ vtilitatis compendia, in quibus hoc tempore ingeniosi sumus supra omnem antiquitatem; vt eum Corn. Tacito politicæ calliditatis magistro non sanè posthabeam in ea ipsa ciuilibus doctrinæ schola, vbi ille Regnorum arbiter, multorum sententia, dominatur. Quæ fuit causa, vt magnum quid animo conciperem, consiliùmque inirem, Liuium cum Tacito committendi: vt periculum facerem, vter eorum plura ad ciuilem doctrinam præcepta mortalibus suppeditaret. Imò ausus sum etiam sperare, ostensurum me, vix vllum esse paulo callidius consilium arcanùmve Imperij (quorum hodie possessio penès Tacitum est) quod è Liuiana Historia elici abundè non possit. Verùm dum

Tacitus
politicus
præceptor.

Munus
Historiz.

T. Liuii
commen-
datio.

An Liuius
posthabē-
dus sit Ta-
cito in ci-
uili do-
ctrina.

rem spei plenus aggredior, ac magnos inter sese scriptores conferre incipio; ecce mihi diuturnioris operæ atque otij ægrè molem promouenti alia interim res ab ea quam cudebam, nascitur inter manus. Nimirum ita vsu venit in rerum difficilium tractatione. Qui auti confecturæ

Alchimia.

(Alchimiam Arabicè nominamus) hoc tempore student fumosi homines ac deuota igni capita, quamuis auri comparandi quam cupiunt artem nusquam adinueniant, multa tamen eadem opera condiscunt, ac sæpenumero mira naturæ arcana in lucem proferunt. Sic olim argentum,

Mira ex Alchimiz studio.

quod uiuit micæque perpetuò, conflandi auri occasione repertum potius quàm inuentum ferunt: sic hodie rationem gemmas emaculandi, aërem in niues cogendi, aquam pro oleo ad lumen vsurpandi, aliáque complura haud prorsus auro inferiora didicere nonnulli, dum vnice aurum quærunt. quare operam non ij perdunt, qui defraudati licèt auro, in hæc tamen admiranda plerunque diuertunt. Ita in hac comparatione scriptorum quam animo agitabam, euenit mihi: qui etsi nondum planè tetigi quod auebam, proximo tamen in gradu steti: nec interim operam lusi, dum eò me fors impulit, quò vela, non vota dirigebam. Quid hoc sit, verbo

Summa orationis.

semel expedio. Aio è T. Liuiio tantum doctrinæ ciuilis addisci, modò lectorem habeat ingenio non omninò agresti aut deerrante, vt vel ex vna librorum eius Decade non dubitem quin vita penè omnis intimis prudentiæ consiliis informari possit. Primum eiusdem volumen (hanc enim hodie decuriam vestro, Auditores, suffra-

gio

gio prærogatiuam nomino) quid nisi arma & bella complectitur? & tamen si ostendero hauriri ex eo (nam de cæteris Liuianæ Historiæ libris silendum mihi decreui) penitissima quæque Imperij iura, statumque ciuitatis in re cum bellica, tum pacata constitui; lineamenta profectò ducam eius operis, quod nunc ordior, aliquando ad exitum perducam: ac simul Rhetoribus meis Annales veterum euoluentibus præibo, quidque ex huiusmodi litterarum monumentis in rem suam transferre debeant, hodierna prolusione monstrabo. Adeste igitur, Auditores: & dum è Liuianis exemplis ciuilia hæc præcepta concinno, stylumque propterea plusculis sententiis exaquo & eubro; quid deceat eum, qui ad Historiam scribendam, quidve eum, qui ad legendam accedat, attentè ut facitis, pro vestra, quam toties sum expertus, humanitate cognoscite.

Initium mihi operis sit cura fundandæ ciuitatis, quam diuturnam fore putabo si **ORDINANDÆ REI IMPERIVM** penès vnum sit, atque apud eundem aliquandiu cõsistat, mox equato imperio cum pluribus administratio multo commodiùs communicabitur constituta re, quàm statim ab ortu. Sic Romana res cœpit, sic eadem creuit: quam à principio Romulus & consecuti ab eo Reges habuère atque obtinuère tandiu, donec eam legibus armisque fundarunt ac stabilierunt: tum verò adultam firmatamque ac veluti compotem sui Iunius BRVTVS opporturnè libertate donauit. Et sanè quid futurum esset, si conuenarum plebs transfuga plerunque è suis populis dum cogitur vnum in locum, impunita-

Fructus ex
hac pro-
lusione.

Stylus
eiusdem.

Monitum t.

Quomodo
ordi-
nanda re-
rũ initia.

Liu. lib. 1.

Liu. lib. 2.

tem dicendi agendique illicò nacta, libertatis specie ferere inter se certamina atque discordias, soluta Regio metu inciperet priùs quàm pignora coniugum liberorumque, & CHARITAS, soli cui longo tempore assuescitur, animos conciliaret; ageretur dissipareturque ciuilibus immaturè diffidiis ea fortuita hominum societas, quam vnus imperium continere validiùs patriæque addicere potuisset. Videlicet SVA QVOQVE vrbibus est pueritia, quam præstat metu regere, quàm in-tempestiua libertate corrumpere. Accedit quòd plurium dominatus (quæ forma est liberæ ciuitatis) quantùm vrbi prodest conseruandæ, tantùm instituendæ obest. quo enim minùs idonea est condendis legibus multitudo ob animorum arbitria variantium, aliòque atque aliò (vt sunt humana) trahentium: eò est accommodatior eisdem semel conditis diutiùs retinendis ob eadem voluntatum diffidia, quibus ne antiquetur aliquid, facilè dum diffidetur, euincitur.

Sed accipite interea aptum ex eo, quod diximus, atque in loco consilium. QVISQVIS AVT VRBEM condit, aut certorum hominum societatem instituit, aut nouum aliqua ratione principatum dominationemque molitur; plus spei repositum sibi putet in exteris lógèque positis gentibus, quàm in vicina Principum ope. Nam NOVA omnis potentia finitimis Principibus plerunque ingrata est. Fundanti oppidum Æneæ, quod ab nomine vxoris Lauinium appellauit, Rutulorum Rex, cui pacta Lauinia ante aduentum Æneæ fuerat, prælatum sibi aduenam agrè patiens, bellum intulit: sed victus eo certamine

ad

Vnius imperium quidcommodi habeat.

Plurium dominatus quidcommodi non habeat.

Monitū 2.
In rerum cōditione publicarū quæ ratio finitimorum, quæ externorū habenda.

Ziu. lib. i.

ad florentes Etruscorum opes, Mezentiumque eorum Ducem confugit. Mezentius nulla priuata iniuria Troianis offensus, sed iam inde ab initio minimè lætus nouæ origine vrbs, ratus non satis tutum esse accolis rem Troianam crescere; haud grauatè socia arma Rutulis iunxit, validoque exercitu Æneam inuasit. Nec Romulus in Romana re, quàm Æneas in Lauiniensi felicior fuit. Legatos circa vicinas gentes Romulus miserat, qui societatem connubiúmque nouo populo peterent: nusquam benignè legatio audita est. adèd simul omnes spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi posterisque suis formidabant. quid multa? dum Latini, Volsci, Hernicique, ac reliqui circùm populi nascentem Romanæ vrbs gloriam perpetuis bellis premunt, & tanquam humi continent, Carthaginenses tam lógè distiti amicitiam Romanorum enixè flagitant, sociale auxilium vltro pollicentur, dona in Capitolium ob rem aduersus Faliscos bene gestam magnificè mittunt. Scilicet **D O M V I** nostræ non metuimus, nisi ab vicinis ædibus, ne si fortè porrigant ædificium, cælum nobis ac lucem obstruant.

Liu. lib. 1.

Liu. lib. 7.

Age, fundata iam vrbs legū mœnibus ita coërcenda est, vt **DYORVM TEMPORVM RATIONEM** Princeps habeat in ordināda Rep. belli pacisque: Pax difficilior est, ideo pluribus hãc quàm bellū præsiidiis fulciat. Etenim multa militiam iuuant: necessitas exprimit, timor externus regit, & si cetera deessent, hostis docet. at curam domesticam ipsa securitas dissoluit. Quis Furio Camillo, quo vno toties stetit Romana res, inter arma

Monitū 3.
Belli pacisque tēpora legibus munienda.

Pax difficilior bello.
Liu. lib. 6.

Q 5 præstan

præstantior fuit? hic tamen tueri se innoxium domi suæ non potuit aduersùs Tribunitium furorem, quominùs in exilium reus ageretur. Marcium Coriolanum inuictum bello ciuem ciuili discordia perdidit. nemo vnus Imperatorias artes, quas parando gerendòque bello edidit plurimas, opportuniùs calluit quàm Kæso Fabius; & tamen hic contra seditionem suorum remedium nullum habuit, certè non adhibuit. Adeò EXCELLENTIBVS etiam ingeniis citiùs defuerit ars, vt ciuem regant, quàm vt hostem superent. Quare peccauit Romanæ rei conditor (pace dixerim, siue Quirini, siue Romuli) qui bello intentus eò leges, eò disciplinam contulit, pacem penè perdidit, dum neglexit. Quòd si, quantum ciues aduersùs externa bella militari exercitatione communiuit, tantum contra intestinas discordias ciuilibus præceptis armasset; næ ille multo sapientiùs vrbi quam æternam esse decuit, consulisset: nec Roma tot ciuium omni laude præstantium clades singulis fermè ætatibus deplorasset: nec felicior foris apud hostes, quàm inter suos domi Romanus fuisset. Subit ingens animum admiratio, cum Populum gentium victorem considero domi tam discordem atque exlegem: plebem Patribus inuisam, ordines inuicem infestos, ciuitatem planè bicipitem: tam multas imperij formas, modò Reges, modò Consules, modò Tribunos militum, modò Decemuiros, toties additos, toties reiectos. illane vrbs, quæ tot habuit tamque certa superando, perdendo, profligando hosti præsidia; impos consilij tandiu fuerit, se vt regeret, imponeretque sibi aliquem imperij modum.

Liu. lib. 2.

Liu. lib. 2.

Romulus
quid in re
Romana
fundanda
peccaue-
rit.

Cur Po-
pulus Ro-
manus fo-
ris quàm
domi fe-
licior.
Imperij
Rom. for-
ma.

S. di.

dum: ne quātū in acie campōque Martis acquireret, tantū in vrbe alterōque Martis campo iacturam faceret? Videlicet POPVLVS germana tanquam soboles, parentis sui mores obtinet: dicam planiūs, Romulus belli, quā pacis peritior, Romanos eodem ingenio finxit. Quōd si qua Resp. imperiūque alterutro se laborare animaduertit, sentitque se magis aut belli, aut pacis artibus institutam; curet etiam atque etiam (id enim superest remedij) vt ciues ab ea qua deficit parte, continenti occupatione, in eam transferat qua plus potest polleretque. imitetur, quoad fieri honeste poterit, Romanum Senatum, qui cū videret sibi plus inesse fortitudinis in hostes, quā concordiae apud suos; perpetua armorum tractatione ciues distinebat, accersebatque vltro bella, quibus ab domesticis contentionibus abstracta, superior Romana res erat: vbi verò cessere arma, mole laborauit, imò labauit sua.

Iam verò quod ad militarem disciplinam pertinet, principio AD REM BELLICAM RELIGIONEM PRINCEPS adhibeat, nullum enim instrumentum euocandis, atque in omnem belli aleam compellendis militum animis, nullum sospitandis, fortunandisque praeliis opportunius Religione repertum est. Hæc telum acerrimum, quo semel armatus exercitus, humana omnia ducit inferiora præ illa. Gloriosi isti Duces, Dei hominūque contemptores, & qui se aliis faciunt feroces, dum cælo minitabundi gradiuntur; artis quam profitentur elementa nondum tenent. Romanis Imperatoribus, cum quibus, si vsquam gentium, bellandi ars fuit ac fecit; nihil erat antiquius

Quid remedij sit ei qui alterutro laboret.

Belli tempus præceptis instructum. Monitū 4. Quantificanda Religio ad rem militarem.

Religionis contemptores ignari militiæ.

tiquius ante pugnam, in acie, post victoriam, quàm vt Religionis curam plerique haberent, omnes certè præ se ferrent. Hinc ea solemnis procuratio Deos consulendi, eorúmque placita ex animantibus cælo terrâque sciscitandi, nempe vt militi persuaderent, bellum non tam à Senatu Populoque Quiritium, quàm à cœlesti Deorum concilio esse decretum: nec tam Ducibus pugnam placere quàm Diis victoriam cordi esse. Hinc dimicationi preces Imperatorum præmissæ, promissæ Diis munera, & in partem futuræ prædæ Dij ante homines vocati. *Tuo*, inquit Furius Camillus, *tuo ductu Pythice Apollo, tuoque Numine instinctus pergo ad delendam urbem Veios, tibi que hinc decimam partem prædæ voueo, te simul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in nostram, tuamque mox futuram urbem sequare, ubi te, dignum amplitudine tua templum accipies.* Hinc repetitæ in ipso pugnae discrimine preces, ac vota palàm concepta & instaurata. *Tu pater Deum hominumque*, inquit improspere pugnans cum Sabino Romulus, *tu arce hinc hostes, deme terrorem Romanis, fugam foedam siste. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua presenti ope seruatam Urbem esse, voueo.* Hinc ob rem bene gestam persoluta Diis vota, templæ ædificata, spolia suspensa, additæque litteris incisæ tabulæ, muneris Deorum testes. Et Dictator quidem T. Quintius perfunctus ingenti bello, multisque Latinorum oppidis vi captis celeritate mirabili, Præneste simulacrum, quæ tunc vrbs opulentiſſima & belli caput erat, Ioui Imperatori, hoc subiecto epigrammate, dedicauit. *Iupiter atque*
Di

Religionis cura Romanis ante pugnam.

Liu. lib. 5.

Cura Religionis in pugna. Lii. lib. 1.

Eiusdem cura post victoriã.

Liu. lib. 7.

Diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius Dictator oppida nouem caperet. Nec pluribus tantum bellum intra viginti dies susceptum absolutumque commentatus est.

Nec diuino tantum, sed etiam humano METV REGENDA EST armata multitudo. Alibi Princeps beneuolentiæ locum quærat: INTER arma timebit, nisi timeatur. Certè Romani Duces ex hac disciplinæ seueritate, qua non minùs suis quàm hostibus terrori erant, omnes triumphos ac laureas tanquam è sinu victoriæ deduxerunt. T. Manlius Consul, quod filius extra ordinem conseruisset manus, eius sanguine (tristi, at salubri exemplo) non in illud modò tempus, sed in posterum obedientem Romano Duci militè fecit. quid L. Papyrius Dictator? ne quid laxamenti caperet disciplina, atque Imperatoria maiestas, nonne in Q. Fabium equitum Magistrum, quod iniussu suo pugnasset vicissetque; virgas expediri iussit, nec militum studio, nec Senatus autoritate, nec populi suffragio quidquam de inuicto illo imperio ac seueritate remisit?

Sed hæc cautè audienda, neque ego omnibus eadem perinde cano. IIS SVADEO DVCIBVS disciplinæ seueritatè, qui excellenti aliqua virtute iam pridem militū animos occuparunt. Furius Camillus verè vir vnicus in omni fortuna, captis Faliscorum castris, prædam in milites non diuisit, sed ad Quæstores indignante exercitu redegit: imperij tamen seueritatè milites victi EANDEM virtutem oderat & mirabantur. Sed Appio Claudio nullius magnæ virtutis, præterquàm seuerioris disciplinæ tenaci longè aliter euenit. Deportat

Religionis & modestiæ pulcherrimū argumentū. Monitum

5. Seueritate milites regendi.

Liu. lib. 8.

Liu. lib. 8.

Monitum 6. Qui apti ad hanc seueritatè exercendam.

Liu. lib. 5.

Liu. lib. 2.

rat

Exercitus
contuma-
cis descri-
ptio.

rat Appius in Volscos exercitum, eúmque sæuo imperio vexabat. sed infensum iam Duci militem nec metus, nec pudor coërcebat: segniter, otiosè, contumaciter omnia agere: si Consul citiùs agi vellet agmen, tardiùs sedulò incedere: si adhortator operis adesset, omnes sua sponte motã remittere industriã: præsentì oculos atque ora demittere, prætereuntem tacitè execrari. quid multa? productus in aciem Romanus miles turpi fuga petit castra, vixque à vallo submouet instantem hostem: nec ferox Appius, omni nequidquã acerbitate prompta, continere ad extremum suos potuit, quin castris exinde motis, non exauditis imperiis, turbatis ordinibus, effuso agmine, per stragem corporum armorúmque Romam euaderent. Nimirum **P R I N C I P I E A T E N V S** exigenda est disciplinæ seueritas, quoad aliis virtutibus comitata est. si sola exerat aculeum, ac sola exerceat imperium; periclitatur ipsa, & corrumpit authoritatem, cuius denique vis omnis sita est in consensu obedientium.

Seueritas
sine aliis
virtutibus
nulla.

Monitũ 7.

Quo tempore
inua-
denda ho-
stilis vrbs.

Subdam hoc loco aliquid alienum à sententia vulgi, plurisque idcirco faciendum, quia vulgare non sit. **T E M P V S I N V A D E N D Æ H O S T I L I S V R B I S** non illud est, cùm ea intestinis factionibus concutitur: quasi verò distractas vires profligare, ac rerum inclinationibus momentum addere facile sit, cùm potiùs ex ea aggressione partes inter se proniùs coëant, & ad vim hostilem illicò retundendam animos, certè vires coniungant. tum quòd **M A I O R I S** mali metus cogit vel inuitus, tum etiam quòd **V N V S Q V I S Q V E** non grauatè abstitit à contentione, quam specioso Patrię nomi

nomine depofuisse videri potest. Etrusci ac Veientes magna spe bellum Romæ inferunt, rati discordia intestina, cuius tum flamma præter modum flagrabat, extingui rem Romanam posse. quare maturato opus esse aiebant, dum Romani in se maximè defæuissent. id vnum venenum, eam labè repertâ esse vrbi alioqui non defitura, diu sustentatas Romanas opes, partim Patrum consiliis, partim patientia plebis, iam ad extrema venisse, profectò si quid addatur, ac foris instetur, suo milite urbem quamprimùm vinci: nihilque aliud opus esse, quàm indici ostendique bellum: cætera sua sponte fata ac Deos esse gesturos. Hac spe armati Romanorum castris portisque obsequitando, contumelias ac maledicta, pugnae irritamenta miscebant. Audienti hæc militi Romano nunc indignatio, nunc pudor pectora versabat, auertebatque paulatim ab intestinis priuatisque discordiis. quamquam enim nolebat prosperè aliquid euenire Patribus, inultos tamen hostes pati non poterat: dumque in hunc modum externa & domestica odia certabant in animis, tandem externa vicerunt. Ergo frequentes Prætorium circumfistunt, pugnamque ferociter efflagitant. iurant reconciliatos se Patribus à fide non destituros: si fallant, Iouem sibi iratum inuocant. præit verbis Centurio: idem in se quisque iurat. Datur igitur signum, vaditque in pugnam Romanus irarum plenus, ac primo concursu Etrusci Veientesque fugantur, cæduntur, profliantur: vnâque illa pugna, non magis ex hostibus quàm ex plebe Romana multis ciuilibus præliis infensa nobilitati, victoria reportata est.

Quare

Discordia
ciuilis.

Internorū
externorūque
malorum
pugna.

Exercitus
reconcilia
tio.

Monitū 8.

Inuadēdæ
hostilis
urbis oc-
casio.

Liu. lib. 8.

Quare alia potius est ineunda ratio opprimendæ urbis ciuili discordia laborantis; in cuius tamen excidium non libido regnandi, sed ius fasque compellat. PERMITTENDVM EST VT IP- SA SE ciuitas intestinis factionibus conficiat: id- que vt certius faciat, pars altera clam & dissimu- lanter ope consilioque est adiuuanda. ac postre- mō debilitata iam res, instructis ac recentibus militum copiis aggredienda, & (quod non diffi- cile est factu) expugnanda. Vidit hoc Marcius Coriolanus, dum dissidenti Patriæ inferens ar- ma, agrum Romanum populari cœpit maiori astu quàm vi, custodibus inter populatores suos missis, qui Patriciorum agros intactos sinerent. tum plebis odio; tum vt inde discordia glisceret inter Patres, plebémque. & profectò fuisset voti compos, si, quam dissidij flammam accende- rat, vires paulatim permisisset acquirere, & non ipse festinatione nimia extinxisset, dum propius ad Urbem arma promouit, fecitque nobilitatis ac plebis communem causam. tunc enim uerò EXTERNVS timor maximum concordia vincu- lum, quamuis suspectos infensósque inuicem animos consociauit.

Monitū 9.
In hoste
vincendo
quid cauē
dum sit.Liu. lib. 2.
Instauratę
despera-
tione vi-
res.

Scitū illud vulgatūque cōsiliū, NE IMPERATOR ILLVC hostem redigat, concludatque vnde ex de- speratione crescat audacia. Sanè Manlius Cos. reuectus in castra, in quæ Thuscum manus prædatum irruperat, ad omnes portas milite op- posito, hostibus viam clausit. ea desperatio Thuscis rabiem magis, quàm audaciam accen- dit: cum enim incurstantes quacumque exitum spes ostenderet, vano aliquoties impetu circumfif- sent,

sent, conglobati in ipsum Consulem armis insignem vadunt tanta vi conatúque, vt & Consul mortifero vulnere ictus ceciderit, & cæteri circa illum in fugam acti. quare Thuscis crescit audacia, Romanos terror per tota castra palantes impellit: & ad extrema ventum esset, nisi Legati raptò Consulís corpore patefecissent vna porta hostibus viam.

Quid igitur agat potitus vrbe, conclusisque intrà hostibus Imperator? Quod Furius Camillus eadem cum gente Thuscorum egit ad Sutrium: cùm præsentí consilio rationem docuit, qua nec liberi dimittantur hostes, nec propterea salutis spe compellantur ad pugnam: sed **EIS** EXTREMA CERTANDI necessitas adimatur, quibus opportunus certandi locus adimi non potest. Captum Sutrium, eiectis inde Sutrinis sociis Populi Rom. victores Thusci impunè populabantur; cùm adest in tempore, infesto agmine Camillus: iterum eodem die Sutrium capitur. Thusci, quibus conglobandi sese, aut arma capiendi spatium non fuit, cùm passim telis peterentur, pro se quisque ad portas tendere, si quà fortè se in agros eiicerent: sed cùm eas clausas (id enim Camillus imperauerat) inuenissent: arma tandem capiunt, coëuntésque supremam illam periculi societatem, ferociter adornant prælium: quod accensum ab desperatione hostium fuisset, ni Camilli imperio, præcones per vrbem dimissi iussissent parci hostibus qui arma posuissent, ac tantummodo armatos contrucidari. quæ res effecit, vt etiã ij, quibus animi in spe vltima obstinati ad decertandú fuerát, oblata spe vitæ passim

Monitum
10.
Quid agendum sit in hoste vincendo.
Liu. lib. 6.

Ducis consilium.

Fam. Strada.

R

arma

arma iactarent, seque inermes (quod tutius fortuna fecerat) hostibus offerrent. Ita ducis consilio, quod malè Manlius Cos. Romanus cum Thuscis gesserat, restitutum est; simulque apparuit, DVCI-
BVS validiorem quàm exercitum militarem esse.

Pacis tem-
pus præ-
ceptis in-
structu v.

Monitum
II.
Dominus
in nouo
Principa-
tu qui se-
gerat.

Venio nunc ad alterum tempus, cuius rationem haberi in ordinanda Repub. paulo antè dicebam: ac ciuili domesticæque administrationi, hæc è multis pauca sepono. QVIS QVIS AD
NOVVM PRINCIPATVM accersitur aliunde, aut novos sibi populos subigit, se cum eorum moribus ingenioque sub initia dominationis artemperatè componat: vestitum gentis more, sermonem, cæterum cultum adamare præ se ferat. hæc enim mirum quantum multitudini sunt in oculis. Æneas quidem certè nouus in Latio Dominus, homo externus, ac paulo ante hostis, hinc demereri sibi suspensos Latinorum animos cœpit; iussit in eorum mores transire Troianos, ablitioque Troiæ nomine, vtramque gentem Latinos appellari voluit. idque valuit vt Latini nec studio, nec fide erga Regem Æneam Troianis vnquam cederent.

Monitum
12.
Res pristina quatenus mutanda.

Liu. lib. 2.

Ad hæc NON MUTANDVS EST ILLICO status subiectæ recens vrbis, nec etiam retinendus, sed media quædam incunda est via: res quidem pleræque tollendæ sunt, nomina rerum & tanquam spolia conseruanda. Capitur enim vanis hisce nominibus multitudo, atque in iis imaginem antiquitatis amplexa, nondum se sua possessione deiectam planè intelligit. Iunius Brutus alter Romæ conditor, dum nouam vrbem faciem induceret, id egit, vt nemo Romæ regnaret: at vestes,

vestes, lictores, sellas, reliquam Regum pompam abundè tenuit. quin etiam dum Reges funditus auferebat, non abstulit Regis nomē. nam cum publica quædā sacra per Reges fierent, ne quem caperet desiderium Regis, Regem Sacrificulū creauit: id tamen Sacerdotium Pontifici subiecit; vt additus nomini honos nihil officeret libertati.

Sed illud interea maiori cura Princeps secum statuatur aduersus populi turbas: NE MAIESTATI NOMINIS ATQVE honorum insignibus plurimum tribuat ac fidat, seque tutum dignitate ducat. est enim OBNOXIA iniuriæ maiestas, quam vires non confirmant. Tumultuabatur in foro superbe Romana plebs ob Voleronem nescio quæ à lictore, Consulum iussu prehensum: atque, vt COACTA multitudine nihil est procacius, crescitque ignauo cuique audacia ex aliorum contagione; ita intemperis acti agentisque ludibrio palam habebant Consulare imperium, quippe cui dignitatis plus inesset quàm virium aduersus plebem. quid enim? quatuor & viginti lictores apparere Consulibus, eosque de plebe: formidandum enim uerò satellitium. nihil contemptius, nihil infirmius, si sint qui contemnant. sibi quemque ea magna & horrenda facere. abesset modò opinio, cætera nugas esse. Hæc atque alia contemptim obloquentibus; infestum cum se illum Æmilius, ac Virginius Consules intulissent, facilè experti sunt, PARVAM tutam maiestatem sine viribus esse. nam violatis eò tumultu lictoribus fractisque fascibus, è foro in Curiam compelluntur. Quare peccauerunt in se inque Rempublicam Consules, dum auctori-

Monitum

13.

Quantum spei ponere in maiestate debeat Princeps.

Liu. lib. 1.

Iratæ multitudinis voces.

Maiestas inermis non exponenda multitudini.

tatem suam, quam maioribus remediis integram seruare debuissent, tentandam haud sanè in tempore præbuerunt.

Monitum
14.
Cum incitata
multitudine quomodo agendum.

Liu. lib. 4.

Nec tamen contumaces diu ciues experietur Princeps, si hæc audiet: **CONCITATA MVLTITVDO MORA POTIVS** ac perleni declinatione flectenda est, quàm subito atque enixè frangèda. vis eius omnis in impetu est: post principia sedatior est & melior. Decuit id semel Romana plebs, quam inter & Patres, cùm de creandis plebeis Magistratibus, tantis pugnaretur animis, vt iam ob perpetuas conciones arma timerentur; veriti Optimates, ne quia plebem solito ferociorem experti erant, de veteri possessione deiicerentur; comitia mox futura formidabant, eoque quantum poterant differebant. vt tandem ad ea ventum est, euentus docuit, **ALIOS** animos in contentione, alios secundùm deposita certamina incorrupto iudicio esse; Tribunos enim omnes patricios, plebeium nullum populus creauit. Adeò **FEROCIOR** plebs est ad rebellandù, quàm ad bellandù, & libertatè magis tètare, quàm tueri nouit.

Æquiora post contentionem iudicia.

Monitum
15.
Quid remedij aduersus crescentem populi seditionem. Torrentis ac seditionis comparatio.

Quòd si, vt interdum cuenit, seditiosorum furor more fluminum vires acquirat, hoc ipso **FLVMINVM INVNDANTIVM MORE** seditio coercenda est. Etenim amnis transfusus extra alueum, si fortè metus sit, ne infestus urbem vicinam adeat atque obruat; aut procul sustinendus est, permittendùmque vt per campos stagnantibus undis liberè vagetur: aut diuertendus atque in riuos complures extenuandus est. vtroq; enim modo, aquis siue diffusis, siue diuersis vibem innocenter intercludet. sic etiam ne aucta multorum

rum

rum conspiratio Principem petat optimatque, alterutro ex hisce remediis est opus. nam aut permittendum est aliquid, ac solito blandius spes ac vota conspirantium alenda atque eludenda sunt, irrito postea euentu: aut distrahenda est multitudo, procaciores quique & concionales homines honorificis vt volēt nominibus aliò disparandi; postremò COETVS omnes & gregales conuentus, quibus consensus multitudinis maximè alitur, ab stirpe recidendi sunt. dum enim non conueniunt, dum capita non conferunt, dum sese vt fluctus fluctum non impellunt; sed soli se resque suas curant; profectò spiritus demittunt, & EX FEROCIBVS vniuersis, singuli suo quisque metu obedientes sunt. Delinierat militum Romanorum animos Capua, instrumentum omnium voluptatum, auerteratque à memoria patriæ iamque consilia clàm inibant, pulsus deditiis Cāpanis eorum agros inuadere, illaque vbertate camporum frui potius, quàm Romam redire, & in pestilenti atque arido circa urbem solo diutiùs luctari. Hæc, quæ manuerant consilia in exercitum omnem, cum Martius Rutilus Consul explorata haberet, non illicò lasciuienti militi obuiam ire statuit: sed optimum ratus spem differendo, militarem impetum frustrari, tumorem dissipat, in iis Campaniæ oppidis, etiam anno post, exercitum hybernaturum. Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præsentia seditio, mox purgare exercitum missionibus turbulentorum hominum instituit, cum diceret aliis emerita stipendia esse, alios graues iam ætate, aut viribus parum vali-

Iratæ
multitudi-
dini ali-
quid per-
mittendū.
Eadē di-
strahēda.

Gregales
conuen-
tus.

Liū. lib. 7.

Lasciuēs
exercituēs

Distrahē-
dæ multi-
tudinīs
ratio.

dos: quidam in commeatus mittebantur, singuli primò, deinde & cohortes quædam, denique PER SPECIEM militarium vsuum, cum alij aliò distraherentur, plerique ablegati sunt. Atque his artibus Consul Rutilius, tum violentis ingenii indulgendo, tum ludificationis ignaros abalienando; seditiosorum conatus in præsens cœcucit; quos multo antè Virginiius, Æmiliusque Coss. dum vi frangere aggredierentur, fractis ipsi honorum insignibus temerè confirmarunt.

Monitum
16.

Discor-
dias tollē-
di princi-
pium vn-
de capiē-
dam.
Liu. lib. 2.

Liu. lib. 3.

Hæc in ipso tumultu. quid eo, utcumque tulit fors ratiove cōposito? DISCORDIÆ, AC RELIQUA SCELERA numquam tollentur, quandiu aucthores tolerantur, aut etiam honore afficiuntur. Cuius enim rei præmium sit in ciuitate, eam rem maximis semper auctibus crescere necesse est. Quod maius vnquam Romæ diffidiū fuit, quàm cum plebs, Patrum odio Urbem deseruit, atque in sacrum montem trans Anienem Sicinio adhortante secessit? & tamen turbarum hic auctor, tantùm abfuit ut aliquid pœnæ dederit, ut inter primos Tribunos plebis adlectus sit. Facinus per sese improbum, & exemplo paucis pōst annis exceptum. Nam Tribunitiis concionibus incitata plebs, minacior tamen, quàm perniciosior, sacrum montē repetiit, Urbemque Patriiis incolendam reliquit. reconciliata A. Virginium, L. Icilium, P. Numitorium, ipsos secessionis aucthores Tribunos creauit. Publium autem Voleronomem, qui à lictoribus ac virgis seminudus aufererat, populūque, ad quem prouocauit, ciuili atrocique seditio in Consules cōcitauerat, plebs fauore cōplexa proximis Comitiis Tribunum

num fecit, refecitque. mitto Canuleios, Sextios, Lectorios, aliósq̄ue nobilitatis odio nobiles, nec nisi concitata tempestate in altum prouectos, p̄rque vndas seditionum elatos. Id autem dum Romæ agebatur, dum turbulentissimo cuique locus & honos erat; quid, nisi discordiæ aliæ ex aliis serebantur, factiones in Vrbe perpetuæ fouebantur eodémque cines ingenio exemploque conformabantur? Etenim **QVI** IN pace ordinumque concordia nullos se vsquam esse vident, facile ineunt aliam viam, turbatamque rem volunt: si fortè honores, quos quieta ciuitate desperauerant, perturbata consequantur. quòd si animaduertant, id ex sententia cessisse nonnullis, quibus concitata multitudo honori aut quæstui fuerit; dant sese in hanc aleam, & tanquam **ARTIFICES** improbi opus quærunt, volúntque semper ægri aliquid esse in Republica ad cuius curationem adhibeantur. Nam sic ego quidem sentio: **RES OMNES** perinde laudantur & appetuntur in Ciuitate, vt earum rerum vsus est. **MILITIA** præmiis exercetur. **VBI** præmia improbo dempseris, nemo omnium gratuito malus est. Vt sanè concludere cum **Quintio** Colliceat, **FINEM** factionum non fieri, nec futurum, donec quàm felices discordiæ, tam honorati discordiarum authores sint.

Sed quando cœpimus, Ciuitatem contagiosa factionum peste quantum possumus, exinamus. id fiet, si **CALVMNIATORES**, **HOMINES NEQVE FRVGI**, neque operæ probæ, qui que privato in cœtu clam aliorum famæ crimen intendunt, cogat Princeps vt iure agant, & accusa-

Seditionibus nobiles.

Fructus ex impunitate aut felicitate flagitij.

Honos incitamentum rerum omnium.

Liu. lib. 4.

Monitum 17.

Quid cum calumniatoribus agendum.

tionem legitimè ac palam adornent; &, si quidem id faciant, criminationemque probent, præmio dimittat: si recusent animadversione severè compescat. certè numquam permittat, cuiquam vt liceat impunè alicuius flagitij insimulare honestos viros, ac priuato iure eorum vitam seu falsa, seu vera criminatione damnare. M.

Liu. lib. 6.

Inuidentiæ stimulus.

Calumnia illatz quaestio.

Manlius Capitolinus Camilli primùm gloriæ priuatim infensus, mox traducto (vti fit) ad vniuersam nobilitatem odio, cùm se plebi duccem constituisset; inuidiam vndique creare studebat ordini Senatorio, domique concionantis in modum sermones plenos criminum quotidie miscebat. Inter cætera affirmabat, thesauros auri Gallici ab Optimatibus occultari, pecuniàmque ex hostibus captam in paucorum prædam cessisse: quæ auri summa si è Patrum sinu excuteretur, posse obæratam nexamque plebem facilè solui. Ea obiecta spe, cùm plebs mora mente fureret, A. Cornelius Dictator, quaestione ea super re instituta, Viatorem ad Manlium mittit: accitum ad tribunal iubet euoluere istos incubantes Gallicis thesauris: vt, quando ille spem Ciuitati fecerat, ex ea præda quam Primores nobilitum occultent, debitum solui posse; molesto scœnore plebem Romanam liberaret. quod nisi faceret, vincula minatur: nec enim passurum se periclitari Patres tam odiosa calumnia, & multitudinem tam fallaci spe Romæ concitari. Cùm Manlius ambages neçteret, vrgeretque eum Dictator, aut peragere verum iudicium, vanique furti reos prodere; aut fateri facinus insimulati falso crimine Senatus, impositæque calum

lumniæ ; impos consilij à Viatore arripitur , ac paulo pòst damnatus è saxo Tarpeio , vnde ille repulso Gallo Patriam liberauerat , præceps deicitur:locusque idem in vno homine, & eximiæ gloriæ,& pœnæ vltimæ monumentum fuit. Sic vocata ad quæstionem calumnia, & calumniatore damnato, vnus supplicium Manlianæ tunc quidem seditioni, ac deinceps Manlij similibus ingeniis frenos iniecit. Quòd si ad hunc modum hoc genus homines in verba proiecti, qui- que per hæc turbamenta vulgi, priuatæ ambitioni viam sternunt,seriò cogentur,vt aut maledictis abstinerent, déque aliorum vita conticescerent, aut si tantum vitiorum est odium,legitimè id ac iure transigerent; multò sanè pauciores forent,qui **MALIGNITATE** ingenij,cui falso speciem libertatis obtendunt,tam facile euersum irent alienam famam, tantúmque odiorum fererent inter ciues,quantùm immortales passim factiones ostendunt, quæ magis exitio fuère semper, erúntque potentibus populis,quàm bella externa,quàm fames, morbíve, aut alia Cælitum ira in humanum genus.

Sed his lætiora subtexo,nec minùs vtilia.sæpe enim fit, vt qui auctoritatem vbique eodémque tenore tueri volunt, eius iacturam faciant, quòd illam plus nimio tuentur. Idcirco **PRINCEPS CVM VIDET MVLTOS** in rem quampiã concedere,eámque præcipit animo facile secuturam esse;euentum festinè præueniat,authórque sit vt id fiat, licèt rationibus suis minimè conducat. Nam si cunctetur, aut etiam repugnet, abundante multitudine transuersus agetur ipse, cogere

Finis Tragicus.

Calumniatorum descriptio.

Ratio cum iis agendi.

Monitum 18.

In rebus decernendis quo modo plurimum voluntati anteuertendum.

túrque viuens ac videns in contrariam partem
 simulque omnes intelligent, illo inuito, aut certe
 incio peccatam rem esse: ac sibi facile persuade-
 bunt, multa in posterum fieri posse eo non au-
 thore, quo sine semel hoc impetratum est. Qua-
 re non solum minoris haberi Principis autori-
 tas incipiet, sed assuescet etiã populus in Domi-
 num palam obniti, ab eoque impunè ac feliciter
 dissentire. Non ita Senatus Romanus, qui & fir-
 mandi Imperij articulos norat omnes, & famæ
 plurimum dabit. Nam cum Hernici à Romanis
 victoribus conditiones accepissent, Ne aduersus
 vllam gentem pugnarent, repugnarentve inius-
 su Senatus Populique Romani, qui sociis num-
 quam defuturus erat; obsessi ab Æquis, ac Vol-
 scis Legatos properè Romam mittunt, opemque
 ab Senatu flagitant. Patres, grassante in vrbe pe-
 stilentia, cum ex vna parte auxilium polliceri
 nullum possent, ex altera probè intelligerent, si
 Hernicis non permitterent arma sumere in ho-
 stes, fore vt ipsi non modò per se, sed etiam acci-
 ta aliorum quos possent ope, iniussu Romano-
 rum id facerent, necessitate arma extorquente,
 respondent; Placere Populo Romano, vt Hernici
 ipsi cum Latinis res suas tutarentur: in præsen-
 tia morbo implicitam teneri Ciuitatem, cum
 primùm eius mali quies veniret, sociis opem la-
 turos. Quo responso occuparunt, anteuenterunt-
 que in loco Patres, eiusque cõsilij, quod iniussu
 Hernici per sese, ipsi voluere authores esse: ne
 quid nescientibus aut inuitis vsquam locorum
 agi videretur: simulque ne reliquis sociorum ac-
 cederent animi se eodem exemplo commouen-

Venerum
 authorita-
 tis.

Liu. lib. 3.

Prudens
 respon-
 sum.

di inconsulto, neglectoque in posterum Senatu.

Perge, atque in ambiguis consiliis consilium indicemus: nam scopulus hic est, ad quem Gubernatorum complures ferri, ac frangi sapientiæ simulatione solent. Neque ego tardum dictu existimauerim, **PLVS OPERÆ & consilij esse in ancipiti consilio secernendo, quàm in malo declinando.** Qua in re etsi non ignoro **VIA VNA** incedendum esse, non vno gradu; in vniuersum tamen suadeo, **CONSILIORVM EXTREMA** non vsque ad eò fugienda, idque temperamentum, quod in re ancipiti adhibendum callidiores putant, non rarò pestem esse consiliorum; cum tertiis hisce mediisque consiliis, vt plurimum, neque odium vitetur, neque gratia ineatur. Finge tibi dissidium esse cum aliquo paulo ferociore: hic aut officiis obsequioque mitigandus est, aut confidentia parique ferocia deterrendus. neutrum si placet, si supplicem cum eo agere alienum à te putas, tibi que imperare non potes vt te demittas: & ex altera parte mens & ratio non est quemquam lædendi; iniisti planè viam, qua illum neque ex inimicis vmq̃ eximere, neque ad amicos transferre possis. Samnites documento erant: qui deliberabundi quid de exercitibus Romanis quos intra Caudinos saltus concluderant, agere deberent; cum certi aliquid illicò non suppeteret, vt in re læta & insperata accidere solet; Pontius eorum Imperator ad Herennium patrem, qui non procul aberat, consulendam properè mittit. Herennius nuncio expedite respondet; Sibi videri omnes Romanos ex ea cauea quamprimùm inuiolatos dimittendos.

non

Monitum
19.

In re ancipiti quæ consilia sequenda.

Media consilia rarò; salutaria,

Lin. lib. 9.

Consultatio ad Caudinos saltus.

Extrema
contraria-
que re-
iponfa.

Eorum
caufæ.

Non placet iterum senex confultitur: vertit ille se in alteram partem, difertè pronunciat; Sibi videri Romanos ad vnum omnes interficiendos, difcours enim uerò responfum eo magis irridetur, quasi hominis animus in effæto iam corpore confenuiffet. Accitur tamen ipse plauftro inuectus in castra, nihilque mutata fententia tantum caufas huiusmodi adiecit. Si Romani honorificè habiti dimitterentur, poffe cum potentiffimo Populo perpetuam pacem firmari: fi de medio tollerentur omnes, poffe in multas ætates bellum non timeri ab iis, qui amiffis duobus exercitibus ferò vires reparauerint: tertium nihil effe. nam quod ipfi meditabantur Romanos dimittere, fed non fine ignominia, leges iure belli victis imponere; fententiam effe eam, quæ neque amicos parat, neque inimicos tollit; T V T V M non effe feruare quos irritaueris. Neutram patris fententiam Pontius accepit. Dimiffi tũ quidem Romani, fed traducti sub iugum rediære mox ferociõres ad pugnam, ingentique cum hominũ, tum vrbium ftrage, Samnitium nomen penè deleuerunt. Ac tum demũ Herennij dicto oraculi fides accessit.

Denique ne, dum aliud ex alio nascitur, oratio excrefcet in immodicum modum; duco híc fupremam quasi lineam, tranfitũque mihi vltra præcludo. Atque in Rerum publicarum confervationem amplificationemque vniuerfè intuens, fic de earum varietate Principum ad extremum ftatuo: CIVITATI CONDVCERE SI PRINCIPES fortiaturo vario potiũs inter fe ingenio, quamquam mediocri; quàm fi ingenio eodẽ habeat excellenti, fed fimili geminõque.

An

Monitum
20.

Varietas
ab excel-
lentia
Principũ
plus con-
ferat ciui-
tati.

Anceps fortasse dictum, atque in utramque partem à prudentibus viris arbitrandum. Sed ego rationem subiicio. Nam cum multa sint, quæ fundato semel Imperio, Statuque debentur, incolumitas civium, urbis opulentia, Religio, leges, armorum tractatio, pacis studium, seueritas in loco, ubique authoritas, omnes civilium artium disciplinæ: tot tamque diuersa expectanda Ciuitati non sunt omnia, nisi post multas ætates, cum scilicet Principum alij aliis succedant, qui varia animorum propensione, partim armis, partim administrationi domesticæ, partim rebus aliis fauentes, demum vniuersa complectantur. Quod si eodem ferrentur omnes, eodemque curas & cogitationes perinde conuerterent: quamuis excelso, minùs tamen commodo ingenio forent ciuitati, cui parum prodesset ætatù Principumque consequentium numerus, si plures vnius instar, certarum studio rerum, præteritis aliis caperentur. Accedit, quod ut multa, eaque contraria secum affert dies, ita ferociore interdum Principe, interdum, ut se dant tempora, mitiore opus est. Sanè hac Principum varietate Romana res creuit. Incitator aliquanto ROMVLVS fuit, armisque penè violentus: sed talem exordia virum poscebant, ut Regnum inuaderet, ut discordes inter se conuenarum animos noua in vrbe compesceret, eosque aduersus finitimorum iniurias incitaret. Romulum insecutus est NUMA, quo nemo ciuilior, religiosior nemo fuit: nempe ut rudis pastorum mentes, belloque ferociores effectas Deorum metu mitigaret. Multa adhuc bello deerant: successit militiæ artifex TVLLVS, bella-

Ratio cur
Principum
varietas
utilis sit
Reip.

Exempla
pro eadē
varietate.
Liu. lib. 1.
Romulus.

Numa
Pomp.

Tullus
Hostili.

toribus viris apprimè necessarius, vt ante id tempus tumultuaria vi pugnâtes arte firmaret, ac uerèque ratione virtutem. Ab Tullo ædificator ANCVS aliò curam opportunè transtulit, urbem colonia extendit, ponte commisit, muro defendit. ANCVM TARQVINIVS excepit, suscepitque relictam ab aliis maiestatem Senatus, Magistratum insignia, ordinum ornamenta. Neque adhuc factum satis fuisset, ni SERVIIVS Populum Romanum censuisset, digessisset in classes, curiis collegiisque separasset, ac magnæ iam tum ciuitatis, veluti priuatæ domus discrimina publicis tabulis complexus esset. Postremò TARQVINI alterius importuna dominatio, non parum vrbi profuit, vt populus cupiditate libertatis incensus vltimum esse Regnum vellet, quod scelere partum scelere administrabatur. Atque in hunc modum singulorum Regum (quos excepto Superbo conditores vrbis appellare possis) pugnantia inter se ingenia, quasi elementa fuère Romanæ felicitatis. Ac mihi quidem, nisi decretum esset è Liuiana Historia pedem non efferre, quàm facile foret, per leui traiectione percurrere multorum Regna, quibus hæc ipsa Principum varietas saluti ornamentoque apprimè fuit? Pontificium Imperium annon sentimus ipsi quantum ex hac quidem parte capiat emolumentum ac dignitatis? Recordamini per vos, Auditores (nam plerique potestis) Pij, Gregorij, Xysti, atque inde reliquorum; simul veniet in mentem, quàm diuersi Christianâ Remp. amplificauerint. PIVS aduersus communem hostem armis rem egit transigitque. Hostes adhuc plures illa complexa orbem

Ancus
Martius.

Tarqui-
nius Pri-
seus.

Seruius
Tull.

Tarqui-
nius Su-
perbus.

Pius V.

ter

terrarum Charitate GREGORIUS nouo genere
 dimicationis adortus est: atque excitatis vbi que
 gentium litterariis munimentis, ibique tanquam
 intra Religionis propugnacula perpetuo mili-
 tum præsidio constituto, non præsentium modò
 turbas sibi coërcendas existimauit, sed ita poste-
 ritati consuluit, vt in hostes fidei quacumque
 ætate locòve secuturos noua quotidie prælia re-
 parari possint. At verò X Y S T V S aucto supra
 omnem memoriam antiquitatis, æratio, instru-
 mento rerum omnium, tutatus Imperium; ciui-
 tatibus ornamenta, ciuibus securitatem, hosti-
 bus Pontificij nominis metum incussit. Quid
 CLEMENS Religiosis ordinibus lustrandis, pa-
 cificandis Regibus, Pannoniæ subleuandæ, am-
 plicandæ Ecclesiasticæ ditioni quantum con-
 tulit? Nam de te, P A V L E, cuius ego Maiesta-
 tem ex hoc loco persanctè veneror, nihil attinet
 dicere. Vidit is, qui tibi eligendo, illustribus ar-
 gumentis inter mortales fuit ac præfuit: vidit,
 quid hac tempestate opus esset eo Pastore popu-
 lorum, qui singulari Iustitia prouinciales vrb-
 nòsque Magistratus in officio contineret: op-
 portuna moderatione erumpentes bellorum fa-
 ces extingueret: felici vigilantia populos vber-
 tate frugum exhilararet: insigni Religione ho-
 minum virtutem cælo templisque reciperet:
 Romana magnificentia Urbem orbis terrarum
 caput amplificaret. Quam tu quidem Urbem
 domibus occupatam veriùs alicubi quàm diui-
 sam, apertione viarum, aquarum irrigatione,
 molitione templorum, suburbiorum seu potiùs
 Urbium Vrbi adnascentium accessione, dignam

Gregor.
XIII.

Xystus V.

Clemens I.
VIII.

Paulus V.

te

te Principe sedem reddidisti. Ut meritò, Pontificum Maxime (quod olim bonis Principibus acclamabatur) DENOSTRIS ANNIS augeri cupiamus annos tuos; ut ea, quæ ista altitudine animi meditaris, in lucem continenter exponas Christianæ rei bono, & nostrorum temporum felicitati. Atque inter hæc vota liceat mihi per vos, Auditores, reperto feliciter exitu conquiescere.

P R O L V S I O V.

Academia Prima.

S I V E

*De stylo poetico, qui partim Poëtis ob oculos
positis, partim explicata Poëseos
natura monstratur.*

E triplici stylo dicere iam pridem aggressus (Cardinalis Amplissime) poetice dictionis, quæ reliqua est vna controuersiam in præsentia refero ad hanc Sapientium coronam, quam tanta omnium ordinum nobilitate florentem video venerorque: ac spero tam bonis atque excellentibus arbitris facile posse componi. præsertim cum hac de re plurimum laboris & mihi ad dicendum, & vobis ad arbitrandum hodierna die subtractum sit. Non solum, quia in obscænos carminum scriptores cum olim differui,
multa

multa necessariò occupanda fuère de Poëtarum stylo: sed etiam quia proximis hisce, qui continenter elapsi sunt, annis, dum à poëtico seiungebam oratorium, atque historicum characterem; sæpenumero in Poëtarum confinia pedem intuli, eorúmque regionem oculis attentè lustravi, vt qui circum singulas facultates ducendi limites forent, finitor ipse cognoscerem. Quare non tam laborandum mihi hodie video, vt ab Oratoribus Historicisque Poëtas abstineam, ne prædabundi in illorum dictionem, tanquam in ditio- nem finitimorum crebrò excurram; quàm vt ciuiles inter se Poëtarum discordias componam, si quo modo possim, eorúmque primigeniæ legitimæque soboli maioribus veluti Comitibus principatum linguæ decernendum sedulò curem. Et quamquam tot inter familias Poëtarum, quæ ex vna eorum gente profeminatæ sunt, haud promptum est eam internosse, quæ ab stirpe rectà pullulet, nihilve in agrestem succum speciémque degeneret, cùm Poëtarum sanè sit nemo, qui se germanam Phœbi prolem non venditet, fidémque apud posterorum aliquem non inueniat: si quidem nos **I N V E T E R V M** æstimatione facilè discedimus in studia, próque arbitratu quisque suum Poëtarum principem nominamus; tamen & splendor ipse Poëticiæ maiestatis, qui demum **L V C E** se prodit sua, & constans sapientium virorum suffragatio, habent profectò aliquid ex quo si de Poëtarum dictione sententiam feram, haud temerè eam tulisse videri possum. Accedit hominis non indiferti hac super re disputatio, quam, si quemadmodum mihi hæ-

Cõsili-
um in hac
Prolusio-
ne.

Difficul-
tas optimi
eligendi.

Ratio id
præstandi.

Fam. Strada.

S

ret

ret in animo, ita oratione promiserò, nã ego hodie in spem venio fore, dignum vt aliquid re quam molior, dignumque auribus hodiernã quã lectissimã concionis afferatur. Age igitur, & quando in hac, cui nuper interfuisse me aio, disputatione, momenti plurimum putamus esse, in eam si placet, omissis aliis animum atque orationem vnã conuertamus.

Sermo cũ
Alex. Bur-
gio habi-
tus.
Burgij
commen-
tatio.

Sententia-
rum dif-
crepantia.

Hieron.
Amalthei
præco-
niam.

Eram aliquot antè mensibus cum amicissimo capite Alexãdro Burgio, Sacrorum ac litterarum Antistite apprimè nobili; cuius in recenti obitu iacturam sanè incomparabilem fecimus quicumque saluam Rempublicam litterariam volumus, Erant alij nobiscum, deque commentis veterum Poëtarum nescio qua sermonis traiectione disse- rebamus. admirabamur aliquorum granditatem atque orationis imperium, placebat aliorum suauitas & cultus, nonnullorum acumine contortulisque aptè sententiis delectabamur. cùmque vti fit alios præ aliis haberemus, iamque in di- uersa traheremus paulo pugnaciùs, nec tam ve- terum quàm nostris ingeniis faueremus; negau- tum ipse statui quidquam posse in tanta scripto- rum varietate, quorum plerique peculiare quid habeant, quo præferantur: vt sæpenumero qui dissimiles sunt, pares nihilominus æstimari pos- sint. Ad hæc Burgius (credo vt pugnaturis an- reuenteret) præclarum sanè inuentum ad eam quæstionem opportunè dissoluendam sibi rela- tum dixit ab Hieronymo Amaltheo viro clarif- simo, quo cum sene magna tunc sibi adolescenti familiatrias intercedebat. Ego ad Amalthei no- men, quem legeram à M. Antonio Mureto lau- datum

datum tanquam Poëtarum apud Italos præstâtif-
 fimum, auidè mentem aduerti, vnâque cum aliis
 rogare institi, vt quid illud esset non grauatè af-
 ferret in medium. negauit ille, quidquam sibi
 esse incundius, quàm de eo viro loqui, à quo tam
 multa identidem inaudierat de Sadoletto, de
 Bembo, de Naugerio, déque tota illa docto-
 rum hominum cohorte; vt sibi videatur illius
 beneficio, superiori seculo interfuisse. cum præ-
 fertim animaduertam, inquit, hac narratione
 posse me nostræ huic controuersiæ non vñtata
 ratione satisfacere. Sic igitur accipite.

Florebant ea tempestate Romæ cœtus excel-
 lentium virorum, qui statis diebus conferre ca-
 pita, déque re litteraria verba facere consueue-
 rant. Quem veterem Academicorum, morem
 Romæ repetierant Theodorus Gaza, Flavius
 Blondus, Platina, Campanus, aliique litterarum
 Proceres, qui apud Bessarionem, virum san-
 ctimonia æquè ac litteris memorabilem, con-
 uentus habebant. Quos excepère non multo
 post Hercules Strozza, Naugerius, Bembo,
 Patrhafius, Sadoletus, Castilionius, Iouinianus,
 eiusque notæ complures, quibus interdum co-
 actis Leo ipse Princeps interfuisse dicitur. nam
 VT ILLE digna carminibus gerebat, ita in pri-
 mis carminum conditores amabat. Sed horum
 conuentus adhuc ardentiùs celebrari cœptus est,
 cum ex Germania rediens Hieronymus Alexan-
 der, cui postea aditum ad Romanam Purpuram
 virtus aperuit, numerum illum auxit excellen-
 tium ingeniorum accessu suo: & vt litteras non
 minùs amabat quàm callebat, eratque memori

Alex. Bur-
 gj narra-
 tio.

Academig
 Romæ re-
 stituta.

Leonis
 Pontificis
 amor erga
 Poëtas
 Academi-
 ccs.
 Hieron.
 Aleandri
 laus.

Academi-
corum ex-
citatio.

Dissentio
& factio-
nes eorū-
dem inve-
rerū Poë-
tarum iu-
dicio.
Naugerij
solemne
facinus in
Martiale.

Martialis
Epigram-
mata in
ignē con-
iecta ab
eo.

comprehensione rerum supra omnem antiqui-
tatem; ita illam eruditorum scholam apud se li-
benter aduocabat. Atque hi quidem, quod no-
strorum temporum Poësim recoquendam præ-
cipuo conatu sibi delegerant; in poëtico stylo ve-
terum per vestigia conformando, exigendoque
ad Aristotelis normam, multum operæ colloca-
bant: & quod euenire facile fuit, in antiquorum
monumentis inter se comparandis, Poëtarumque
aliis ante alios extollendis quotidie dissidebant.
Iamque eò factiones processerant, vt palam eo-
rum aliqui Lucretiani vulgò dicerentur, Statiani
nonnulli, alij Virgiliani, nemo non alicuius asse-
ctator haberetur: séque propterea facetiis inui-
cem peterent, nec factis etiam festiuioribus, vt
est ridicula Poëtarum natio, abstinerent. Sanè
Andreas Naugerius Valerio Martiali acriter in-
fensus, solemne iam habebat in illum aliquantò
petulantius iocari. Etenim Natali suo accitis ad
geniale epulum amicis, postquam prolixè de
Poëtice laudibus super mensam disputauerat,
ostensurum se aiebat à cœna, quo tandem mo-
do laudari Poësim deceret. mox afferri iubebat
Martialis volumen (hæc erat mensæ appendix)
atque igni propior factus, illustri conflagratione
absumendum flammis imponebat: addebátque
eo incendio litare se Musis, Manibusque Virgilij,
cuius imitatorum cultoremque præstare se me-
lius haud posset, quam si vilia Poëtarum capita
per vndas insecutus ac flammam perpetuò perdi-
disset. Nec se eo loco tenuit, sed cum Sylvas ali-
quot ab se conscriptas legisset, vt solebat, in con-
cilio Poëtarum, audisétque Statiano characteri
fimi

similes videri, iratus sibi, quod à Martiale fugiens aliò declinasset à Virgilio, cùm primùm se recipit domum, protinus in Sylvas coniecit ignem, eiusque calore succensus versiculos propè extemporarios fudit, quos in eodem conuentu qui proximè coactus est, sub rustici Acmonis persona recitauit in hunc modum.

Idem in-
fensus
Statio.

Has Vulcane dicat Sylvas tibi villicus Acmon,

Tu sacris illas ignibus vre Pater.

Crescebant ducta è Stati propagine Syluis,

Iamque erat ipsa bonis frugibus umbra nocens.

Vre simul Sylvas, terra simul igne soluta,

Fertilior largo fœnore messis eat.

Vre istas, Phrygio nuper mihi consita colle

Fac Pater à flammis tuta sit illa tuis.

Andr.
Nauge-
rius sua
carmina
còbarent.

Sed ea res multorum animos offendit, quod homo Virgilianæ imitationi obnoxius, impunè aliorum existimationem per hasce ambages imminutum irer. Verùm cùm eiusmodi spectacula quotidie ab aliis alia ederentur, tuerenturque singuli pertinaci sanè studio Apollines suos; placuit còtrouersiam credere Iacobo Sadoletto, eius tum Senatus Principi, quem vnice habebant in quo nulla factionis signa deprehenderant. Quare hominem conueniunt, quantum arbitrij volentes libentésque ei commiserint, exponunt: rogant prouinciam ipse suscipiat, deque Poësi, & eius natura in illorum cœtu ex intima, quam tenet, arte disceptet. quid in ea gloriosum & minax, quid languidum aut exculcatum, quid cultum Musisque & Phœbo dignum censeat, in medio ponat. singulorum dictionem, quo quæque loco sit, liberè commoneat. se dicto audientes

Iacobus
Sadoletus
Academię
Princeps.

Contro-
uersiæ de-
finitio
inter Poë-
tas Sado-
letto com-
missa.

fore, suorumque fasces ingeniorum, eius (vix par erat) imperio submissuros. Ille gratis perhumane actis facturum quidem se, quod cuperent, vltro recepit, & quoniam tantum ei tribuebant, etiam conaturum, vt promptis ex Aristotele locutionis poeticae legibus, ipsi de se sententiam ferre possent; tamen pro comperto habere, parum hæc ei, quam diu alerent, controuersia profutura: ac præuidere iam tum animo, quid singuli dicturi sint: quam enim audient præcæteris commendari dictionem, affirmaturos certatim omnes, eam planè esse, cuius speciem ipsi adamant, quam in aliorum plerisque desiderant, atque in sese conantur exprimere. ita enim natura comparatum, QUID FACIENDVM ex re sit, vident omnes eodem modo: quid ex re sit factum, suismet oculis singuli vident. Quare fatius fore aliò transferre causam, se quidem excogitasse aliquid, quod multo facilius, si aggredi velint, litem dirimat. id esse, si indicto non tantummodo suorum Senatu, vt mos est, sed aduocata nonnullis inuitationibus audientia, quisque mediatum domi aliquid afferat ad eius imitationem Poetae confirmatum, quem præcæteris laudat: idque in ea omnium ordinum corona proponat. profectò ex auditorum vultu ac nutu animaduersurum vnumquemque, quæ dicendi nota populi suffragium ferat. POPVLVM optimum esse arbitrum æstimatoremque: ad eum si prouocent, minore inuidia componi quæstionem posse. Quid multis? siue quòd vera, siue quòd facilia dicere Sadoletus videbatur, accepta conditio est: modò ipse non se oneri omnino

exi

Præcipere
genera-
tim facil-
issimum.

Inuētum
dirimēdæ
contro-
uersiæ.

Populus
optimus
rerū æsti-
mator.

eximeret, sed aliquo disputationis inuitamento Recitatoribus præiret. Ergo quò res esset illustrior; allicerétque frequentiore solito concionem; in rem fore visum est, si quisque in Comitium veniret citus Poëtæ habitu symbolisque cõspicius, cuius partes sibi tuendas vltro susceperat; vt quoniam iam Bacchanaliorum instabant feriæ, ipsi suas quoque pompas exponerent, & cum Dionysiis coniungerent Apollinæres ludos. Vix consilium emanauit in vulgus, cum ad rei famam ingenti hominum concursu, tum Aleantri domus, quò conuentus erat indictus, tum viarum flexus & capita, quibus eò accedebatur, obfideri cœpta sunt.

Primus se in conspectum dedit Iouianus Pontanus, satísque ostendit ab se referri Papinium Statium popularem suum. Præalto ferebatur impositus equo, cui non vulgaris in incessu gradus, sed sonora alterno crurum explicatu glomeratio; videbatur

*Quadrupedante putrem sonitu quaterè vngula
campum.*

Ipsè auro Indicisque distinctus vnionibus, & tanquam

———— *super imposito moles gemmata Colosso,*
eam speciem referebat, quam olim speciem ex poëtico ad Albam certamine victor intulit Romanam. nam & lauream capitis, & torquem pectoris auream, quam ei Domitianus imposuerat, magnificè ostentabat, identidem inclamans,

———— *Mediis videor discumbere in astris
Cum Ioue, & Iliaca porrectum sumere dextra
Immortale meruin.* —————

Academia
solito ce-
lebrior
indicta.

Academia
locus.

Pompa
Poëtarum
Academia
aduentiu.
Iouian.
Pontanus
Statium
referens.
Equus su-
perbè in-
cedens.

Virgil.
lib. 8. Æ-
neid.

Stat. in
Eq. Dom.

Stat. in
Ep. Dom.

Balthasar
Castilio-
nius refe-
rēs Clau-
dianum.
Equus
gradarius.

Proximus ibat Balthasar Castilionius Claudia-
no similis, gradario insidens equo, peregrinis
phaleris, bracteisque sonore tinnientibus instra-
to. vestitus idem, qui in eius marmorea statua ad
forum Traianum visebatur. plexum hedera ca-
pillamentum, chlamys acu picta; nulli in veste si-
nus aut rugæ, explicata omnia, ac poetico planè
metro composita.

Herc.
Strozza
referens
Ovidium.
Equulus
agitatus.

At Herculi Strozza, qui P. Ouidij personam
gerebat, longè aliud ornamentum. expeditus in
equulo statim emicuit, fracto cum arcu telisque
sub Tomitano palliolo; nec facile apparuisset in
ea hominum frequentia, equesne an pedes irer,
nisi acrem volucremque belluam agitator ipse
callidus in omnem partem ingeniosè flectendo
omnium admirationem, quò se cumque moue-
ret, excitasset.

Pet. Bem-
bus refe-
rens Lu-
cretium.

Herculem Petrus Bembus Lucretij sub perso-
na sedatior aliquantò ac tardior infecutus est.
Non quòd ei vis ignea furorque supra omnem
Poëtarum insaniam deesset; sed siue quia pedes,
vti Philosophum decebat, incederet: siue quia
Philosophorum pallio Romanam togam super-
induxerat; ideo cogebatur operosè ingredi, ac
passim interfistere. lætus tamen illo compositæ
ab se vestis artificio, ea gloriosè repetebat:

Lucret. lib.
I.

*Auia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita solo: iuuat integros accedere fontes,
Atque haurire, iuuatque nouos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Vnde prius nulli velarint tempora Musa.*

Ianus Par-
rhafius re-
ferens Lu-
canum.

Interea exaudiri è proxima vicinia Bætici fragor
equi, ac turba latè calcibus submoueri. Erat hic

Ian u

Ianus Parrhasius Annæum Lucanum referens:
 qui dum quadrupedem passim fatigat, eumque
 modò tolutim ac volutatim incedere, modò se in
 aëra saltu librare docet, nactus equum refracta-
 rium & caducum, excusso in terram galericulo
 minùs bellè pompam equestrem dabat.

Equus re-
 fractarius.

Sed illinc auertit extemplò in se omnium ocu-
 los, qui Virgilium agebat, Andreas Naugerius.
 Quadrigis vehebatur triumphanti similis, rege-
 bätque manu equos, quamquam volucres, &

Andreas
 Naugerius
 referens,
 Virgi-
 lium.

Qui candore nives anteirent, cursibus auras,
 ita tamen moderatur, vt suspenso ad numerum
 gradu incederent, vnguläsque certa per inter-
 ualla modulatè colligerent.

Virgil. 12.
 Æneid.
 Equi gra-
 darij.

Ipse autem, cui Virga dedit memorabile nomen
Laurea,

Caluus
 Poëta.

è lauro virgam manu præferabat, toga purpurea
 indutus, & quasi pro victoria iam tum vota con-
 ciperet,

Victor ego (aiebat) Tyrio conspectus in ostro
Centum quadriugos agitabo ad flumina currus:
Ipse caput tonsa foliis ornatus oliua
Dona feram. Iam nunc solemnes ducere pompas
Ad delubra iuuat.

Virg. 3.
 Georg.

Mitto iam reliquos aut manculis iuueniliter
 exultätes, aut prisca libertate è plauastro loquen-
 res, aut iunctis bobus pastoritia meditätes. Quos
 ingens aula cüm accepisset, sedissentque singuli
 maioribus sellis, non alio quàm quo venerant
 ordine dispositi, adfuit è proximo conclaui Sa-
 doletus, admiratusque concionis frequentiam,
 ac florem Romanæ nobilitatis, traductus penè
 per humeros ad suggestum, Poëtarum corona,

Turba
 Poëta-
 rum.

Celebritas
 loci.

ac tota illa virorum panegyri salutata, in hunc fermè modum exorsus est.

De Poësi verba facientem sicuti facile est in Senatu vestro perhumaniter audiri (Poëtæ & ingenio, & imitatione clarissimi) ita perquam difficile arbitror de ea præcipere conantem in tanta studiorum altercatione probari, nec quiscquam mihi posteriorem hanc hodie partem imposuisset, nisi probè intelligerem, non tam expectari à me vt pugnam conflictatione dirimam, quàm vt classicum pugnaturis canam. Idque eò libentiùs, quoniam ita voluistis, aggredior, quò magis magisque spero, meam hanc orationem, & vobis inuitamentum ad dicendum, & cæteris, qui tanquam Iudices hîc sedent, momentum fore ad disceptandum. Ac mihi quidem poëticam dictionem quasi vestem explicaturo percommode se ob oculos ponit amplæ locupletisque domus vestiarius, in quo vestium aliæ sint viatorix atque campestres, domesticæ urbanæque aliæ, aliæ Theatrales, & in vsu tantummodo pompærum. atque vt harum finis omnium idem non est, ita nec forma. Viatoribus adstrictum contractumque conuenit tegumentum corporis, non latum & fustum, ne properatibus mora sit laxitas vestium. At dignitas Urbis, atque ipsa Senatus ac fori facies poscit elegantiam & cultum. Versicolorè verò synthesim specièmq; peregrinam atque exoticam amat ludus & Theatrum. Ita se res habet. **V E R B A** quoddam sunt veluti rerum indumentum. Historicum in locorum factorumque narratione properantem castigata decet oratio & circumcisa, non compta nimis & otiosè circum

Sadoleti
disputatio
de stylo
poëtico.

Vestis, &
orationis
similitudo.

Vestis viatorix.

Urbana:
Theatralis.

Diçtio historica.

circumducta. Oratori, qui in Senatu sententiam dicat, aut concionis animos regat, altiùs exaggerata paulòque vberior quærenda est dictio. Demum Poëta Theatro ac voluptati seruiens, personatis quodammodo verbis opus habet, meritòque lepores venustatésque consecratur omnes, nec vllam omittit pompam pulcherrimæ orationis. Atque vt ciuis si fortè Senatum adeat ornatu scenico ludibundus, aut cursor senatoria suffarcinatus toga contendat in stadio, ridiculus meritò habeatur; ita reprehensione risùque dignus sit, qui cùm historicum agat, verborúmque propemodùm necessitate metiri scriptionem debeat; diuerticula Poëtarum identidem quærat, atque ad voluptatem laxet orationem: aut cõtrà qui Poëtam cùm referat, obtineátque liberum oblectandi campum; historicæ se contractioni pudorìque oratorio sponte subiiciat. Verùm de hac permutatione transitùque sermonis dicendum mihi non est; sed tantummodò monstrandum, quãquam poëtico characteri finem præscripsimus voluptatem, non minùs quàm dignitatem oratorio, atq; historico necessitatem; non continuò tamen omnem verborum lætitiã vel de fundo Poëtis hauriendam esse: sed multa circulatoribus ac scurris, mimorúmque venalium gregibus vltro relinquenda. Verùm animaduerto Poëtarum multos, dum mediam inire nituntur viam, in classes disparari omninò duas: quarum vtraque dum se ab altero extremo sollicitè proripit, concepto semel impetu transilit medium, extremúmque alterum carpit. Atque vt quas ego classes hominum loquor apud vos in medio ponam.

Oratoria

Poëtica,

Triplex hæc dictio non permutanda.

Summa huius prælectionis.

Duplex Poëtarum classis.

Prior

Poëtæ de
re non de
metro so-
liciti.

Versus
hiulci &
intercisi.

Cur non
laudandi.

Cur sola
munditie
dictionis
non defen-
dendi.

Aurium
iudicium.

Prior est eorum, qui sinistro Apolline Poësim aggressi nihil in versu magnificiunt præter sententiam. hanc sublimem electamque volunt, illum serpere permittunt, aut etiam iacere: & si fortè ad limam reuocant, atterunt potius atque arrodunt, quàm expoliant, & illustrent. Hinc infacetum aridumque carmen, hinc coagmentatio verborum hiulca & lacunosa, hinc Poësis ingratis planè Gratiis concinnata. Atqui si voluptas, qua blandè concilientur hominum animi, finis est poëticæ orationi: quo tandem artificio confectantur ij voluptatem, quòve lenocinio carmen architectantur, qui tam ieiuno ac strigoso dicendi genere vtuntur? An Poësis ad amorem sui quemquam alliciat facie ista exangui ac penè cadauerosa? Neque ij malo medentur qui solam dictionis Latinæ munditiam præoptantes, cætera post illam habent, versumque vt libitum est lacerant atque eneruant: cum in re vna partes non expleant eius artis quam profitentur omnes, & interea languidam fluxamque Poësim reddant, quæque elabitur ex auribus, nec vllum sui vestigium relinquit. Scio veterum fuisse Poëtarum aliquos, qui, siue natura, siue iudicio, hanc elocutionis infractæ nequitiam amarent: quorum sententiæ intercisæ, dissilientsque nomeris, ac versiculi retractantes & calcitrosi in deliciis hodie sunt apud aliquos, qui hæc antiquitatis ramenta legunt, & RELIQUIAS imperij veteris vbique exosculantur. Ego verò etsi illos Poëtarum Proceres veneror sanè omnes, cum mihi tamen aures defraudari sentio ea in arte, quæ aurium inseruit aucupio; commendare admirarique hu

huiusmodi artificium ex animi mei sententia non possum. Quid enim? Oratori adhibitum sæpè fistulatore Romano in foro legimus, qui cantu tum remisso, tum citato modos orationi faceret, præmonstraretque numeros, quibus aut iacentem erigeret, aut ferociẽtem sævientẽmque cohiberet. in carmine, quod est à cãtu dictum, desiderari concentũ, ac Musas modulatione spoliari impunè posse arbitrabimur? At ex infractis hisce & confragosis versibus haurire se affirmãt aliqui suauitatẽ quandam latentium numerorũ. Audio, atque admiror, nam ego interrogo aurem meam, quam tamen surdã non experior omnino in aliis rebus, eãmque ad occultũ huiusce modulationis sonum, inanẽ perpetuò iacentẽmque reperio. Sed nimirum etiã Pythagoras arcano nescio quo cælestiũ concentu orbũ inter mortales vnice fruebatur. Saltem curtum istud atque inamabile genus carminis aliquo dictionis sapore, quod factitarunt veteres, mitigaretur; profectò conuiciũ poëtico nomini haud facerent carmina nonnullorum languida ac febriculosa. Nam quod attinet ad acumina sententiarum, quibus in hoc genere complures ingenium probant suum; dicãmne hominum vitium esse an temporum? Ad Insulam parum salubrem cùm appulisset olim Seneca, cœpissetque febricula tentari, morbum loci dixit esse non hominis. Ita cadit in rem nostram. TEMPVS plerunque stylum format, atque in orationem faciliẽ immigrant mores. In musicis (ne longiùs à Musis abeamus) in cantu vocum atque neruorum, fastidit hæc ætas nostra, quem tamen superior quæsiuit, concentum stabilem

Cic. 3. de
Orat.
Quintilia.
li. 1. c. 10.
Fistulator
Oratori
additus.

Argutiẽ &
acumina
sententiarum.

Quid stylo cõferat
tempus.
Musica
huius tẽporis
duriuscula.

bilem & grauem, plenúmque authoritatis. modulos nescio quos amamus & frequentamenta quibus concidatur minutim cantus, fractúsq; diffiliat, ac plena illa & sonora vocum vis ac potestas eneruetur. reuocati promissíque ex insperato numeri, collisi durius soni, suspensa illicò vox, & vbi minimè expectes amputata, artis hodie medulla sunt, plausúmque multitudinis consequuntur. An non hæc eadem in Poësi peruersitas? Satietas iam nos solidæ suauitatis cœpit: delicias è fuce quærimus. Vibratæ aliquot sententiolæ, dicta punctim aculeata, inæqualium morficunculæ numerorum, hæc languentem plerunque gustum irritant, oscitantíque huius sæculi palato apprimè sapiunt. Cùm interim digna illa Musarum species, æquabilísq; numerorum volubilitas, ac natiui carminis mollitudo præ istis argutiarum præstigiis facilè contemnatur.

Sed quantum isti deficiunt ab voluptate proposito Poësi fine, tantum finem eundem posterior Poëtarum classis excedit. illi sic loquuntur, vix vt vlli videantur canere: hi verò ita canunt, vt non videantur cuiquam loqui. limati illi quidem, sed exesi: hi copiosi, at contumaces: vtrique procul à destinato, illi aures defraudant, hi fatigant. Præcipitis opinor (Poëtæ) quo hæc altera complectar hominum classe. Illas aio ingentes animas, cælo capita alta ferentes, nubes & inania perpetuò captantes, centum linguas, centum ora vel in culice deposcentes: vno verbo illam Giganteam Poëtarum sobolem, quam in quotidiano sermone fulminamus omnes, dictísq; figimus, non tamen omnes (quid enim dissimule

Similis
aliquorú
Poësi.

Poëtæ de
metro
magis quæ
de sententiæ
solliciti.

Grāditas
& tumor
orationis.

lemus) non, inquam, quotquot hîc sumus omnes
 perinde fugimus. Nimirum arripuit, tenetque
 hic tumor ætatem nostram, ut iusto maiora om-
 nia peruelimus, & DECRESCENTIBVS in dies,
 mundi veluti senio, corporibus, proceriores ta-
 men animos contumaciorésque geramus. Con-
 siderate quibus amicimur, vestes: olim lanæ
 erant etiam Patriciorum; nam sericum non tam
 vestimentum, quàm ornamentum fuit; adeò ut
 Valeriani Imperatoris ætate, sicut Vopiscum
 scribentem legi, libra serici penderetur auri li-
 bra: consecutis inde temporibus vulgarior ali-
 quantò eius vsus & vilior fuit, diu tamen mansit
 apud nobilitatem; hodie opificum vulgus ac sel-
 lularij, sericati & holosericati translucent. Quid
 ornamenta domorum? quid aulæa textili aut
 illuminata? quid vela acui picta pro foribus? quid
 rhedæ, & currus penè triumphales? quid pere-
 grinantis gulæ inque succos omnes inquentis
 industria? quid purpura? quid argentum? quid
 domesticum seruitium? quantum luxuria fastu-
 que superiorem ætatem antecellunt? Orationis
 idem est morbus. Exaggeratas olim eminentésque
 dicendi notas, quibus sermoni conciliabât vete-
 res admirationem, quasi diuturna consuetudine
 protritæ iam sint, admirationémque longo vsu
 amiserint; nos longè liberaliùs confidentiùsque
 sustollimus: & quo loco illi cautè desierunt rui-
 nam vetiti, si progredierentur ultrà; nos sapien-
 tiores inde volatum explicamus, déque victa an-
 tiquitate per cælum liberi, plaudentésque trium-
 phum agimus. Hinc omnia supra famam & fi-
 dem. VERBA tanquam VASA, sono quæsitæ,

Seculi vi-
 tium om-
 nia augē-
 tis.

Sericum
 quanti
 olim erat.

Vitiæ
 exagger-
 atæ orz-
 tionis.

Verba va-
 forum in-
 star.

non

non captu : sententia prodigaliter elata , & ob-
 torto veluti collo per nubes tracta : versus de
 musto , & lacu feruidi. dictio tota superba &
 minax , quæque Tyranno similis , malit metui
 quàm amari. Has verò bullatas nugas dum pro-
 iiciunt anhelantes isti Recitatores auriúmque
 carnifices; quàm ingenti spiritu dicunt, Deus im-
 mortalis , quàm hiante ore , buccisque inflatis
 personant , perinde quasi pondus dare fumo,
 quod ait ille, connitantur? In conuentu hoc no-
 stro audimus interdum semipoëtas nescio quos
 (liberè ego apud vos loquor, nam plerósque ve-
 strúm vidi ad huiusmodi spectacula risum in ap-
 pa compescētes) qui in Musarum choro si Apol-
 linem agerent, nã il'i non agerent tam gloriosè:
 Resistunt initio parumper ea quidem specie , vt
 iam intelligas adornari pomparum fercula: mox
 verba sensim eliquant proponúntque per otium
 contemplanda : sententiam circuitúmque ver-
 borum antequam desinant , suspendunt nonni-
 hil quasi finiendi ancipites incertique : an quòd
 hærentem in labiis orationem ægrè expediant
 præ dulcedine? demum expresso, quod supererat
 verbo , ambitum illum orbémque sententiæ fe-
 stiuo ridentique nutu capitis concludunt : inter
 hæc ad auditores identidem oculis prouocant, ac
 mercedis loco plausum emendicant ; quem si
 fortè sibi consequi videantur , tum verò beatuli
 per cælum quadrigis inuehuntur Iouis : fundi-
 tant illicò versus , qui pronunciantis exhauriant
 anhelitum grandes carminum offas , quibus vel
 Cerbero spiritum intercludant, iterum ac sæpiùs
 ingeminant ; stillant ex oculis rorem , gaudio
 im

Perf. Sat.
 5.
 Protopo-
 pœia Re-
 citan-
 tium.

immodicè gliscunt, colliquescunt. Cùm tamen
 fœquiuersus isti si denique exprimantur, ne-
 que succi, neque sani quidquam habeant, præ-
 terea exuias inaniâsque sonantium verborum.
 Neque verò hæc à me dicuntur eâ gratiâ, quòd
 immania istorum carmina nostro è choro sub-
 mouenda penitùs existimem; quin potiùs sicuti
 qui cothurnos aut foccos vendunt, cothur-
 num ex officina suspendunt in via prægrandem
 enormique magnitudine conspicuum, qui nul-
 lius quidem pedibus vsui esse possit; sed docu-
 mento sit prætereuntibus, ibi cothurnos confici
 distrahique; Sic ingentium hæc portenta carmi-
 num equidem ante fores harumce ædium pro-
 posuerim, vt si minùs cuiusquam præterquàm
 Gigantum pedibus accommodata sint, tanquam
 insignia saltem ac simulacra metrorum signifi-
 cent, in hac schola habiles poëtico operi versus
 conformari.

Secus
 ante of-
 ficinam
 pensilis.

Hæc dum Sadoletus fauente mirum in mo-
 dum concione diceret, intersistere continuò co-
 gitur, excitato in vicinia ingenti hominum cla-
 more, incertum plaudentium, an exhibitantium?
 Scilicet ad Senatum in tempore accedebat Poë-
 tarum additamentum Camillus Quernus Mo-
 nopolitanus, is quem Roma Principi blandita
 Archipoëtam paulo ante salutauerat. Cùm enim
 audisset eo die conuentum haberi maximum
 Poëtarum, ratus absque se Patrù numerum haud
 legitimam fore, properauit quantum per qua-
 drupedem licuit ad vulgi clamores subinde re-
 stitantiem. Nec aliam induit speciem ab ea, qua
 pridem Tiberina in Insula plaudente Populo

Camillus
 Quernus
 Archipoë-
 ta.

Eius pom-
 pa ad Acz
 demiã cõ-
 tendentis.

Fam. Strada.

T Romano

Romano triumphauerat. Elephantum conscendit tapete Babylonico instratum, sparsimque argenteis crepitaculis circumsonantem? ipse segmentata veste conspicuus, reiecta in humeros versicolore chlamyda manu lyram tægebat, obuiosque Romanos Proceres extemporario carmine compellabat. capiti illi eadem corona inerat perplexa pampino, lauro, brassicæque qua super Tiberim publico exceptus epulo inter immania populi donatus est. circum ingens hominum plausus tanquam in theatro identidem acclamantium,

*Salve brassicea viuens corona,
Et lauro Archipoëta pampinoque,
Dignus Principis auribus Leonis.*

Hac ille specie plausuque cum se in Senatum intulisset, sedissetque: veritus sanè Sadoletus, ne quid turbarum afferret popularis ea turba, atque in iocos effusa, cachinnos (quod propè erat) lustolleret, ludoque tam seria ducerentur; consilium in arena cœpit, statuítque orationem præcidere, ac Poëtarum certamen proferre in alium diem. Ne tamen minùs honoris haberet homini, quem nouerat Pontifici esse inter instrumenta eruditæ voluptatis; officij duxit, pauca in speciem subicere, sed ut apparebat animo paulo commotiore, sic enim addidit:

Hæc verò (Poëta) quamuis in nostros carminum buccinatores quotidie ludamus fermè omnes, non tamen huic malo pro eo ac decet medicinam facimus. Serpit in dies magis magisque

Corona
eiusdem.

Acclama-
tio.

gisque hæc affecti corporis prurigo : nec quidquam iam modi pudorisve superest in hac arte, quam adedò verecundè castèque veluti rem sacram attigerunt Maiores nostri, quibus **Q**UO **C**ORDIS plus erat, eò erat & oris minùs. Nam quæ isthæc hodie confidentia est? an tu tibi poëticam mercem ita conduxisti, vt illam arbitrato tuo contrectes, permutes, dilapides? Cædibus gladium pasci dixerunt Veteres quasi magnum quid ausi. tu id legis scilicet haud sine nausea, nec bene de Poësi meritis videris, nisi gladio & dentes, & stomachum superaddas. Noctem Oceani Terræque partum nominasse Veteribus haud parum fuit. quantò ipse liberaliùs partum hunc alis & foues; dum zonis, fasciisque cœlestibus inuoluis, nocturno rore lactas, lunæ curuatura (cunas tu vocas) iacentem excipis, eique postremò somnum agitatione cœlestium orbium, signorumque crepundiis blandè concilias? Sol mundi mensor, dictum est perantiquum. ingeniosius iam videtur si plusculum audeas, eumque appelles perpetuum cœli tabellarium, pistorem lucis, umbrarum carnificem, aruorum cœlestium aratorem : quòd si publicum mundi laternarium vocares, lepidius adhuc idcirco foret, quòd in occasu lampada percommodè aquis extingueret. Itane verò? in Poëtæ nomen inuadere se seriò putant qui hæc dicunt : an potiùs deridiculi gratiâ pueris ludos faciunt, & **C**AUDAM à tergo volentes trahunt? nam quid est aliud, obsecro, ineptire, quàm ætatem ingeniumque inanibus hisce nugarum commentis terere, iisque deli

Transla-
tiones au-
daces at-
que inue-
recundæ.
Earum ali-
quot ex-
empla.

Aduersus
hoc genus
Poëtæ.

deliramentis (quo enim præterea nomine appellem, nescio) dignitatem maiestatemque Poëseos æstimare? Sed hæc in ea parte disputationis meæ seposueram ad extremum, in qua, quæ generatim vniuersæque de poëtica dictione prolusi, præcipuè ac peculiariter aut excuterem ipse, aut à vobis (Poëtæ) vestra in medium afferentibus castigarentur. Verùm, vt video, nec mihi operis quodsum aggressus absoluendi, nec vobis quod polliciti estis inchoandi tempus superat. neque enim hisce in angustiis, quantum in me erit, habenas ingeniorum vestrorum circumflectam. Quare quod reliquum est, si qui hîc estis, qui non tam errore animi, quàm studio & factione, de Poësi aut angustius quàm eius amplitudo postulat, aut confidentius quàm decet illius verecundiam, cogitatis; nolite per Deum immortalem, Poëtæ, ingenium vestrum ad omnia summa natum tam praua imitatione corrumpere. Corruptis, mihi credite, dum aut Poësum siccè ac minutim complexi, illius copiam & flumen angusta quasi per incilia & colliquias immittitis, atque extenuatam in riuulos dispertitis, planèq; disperditis: aut imperu delati nõ satis habetis pleno alueo puròque ferri, nisi extra ripas turbidi ac minaces omnia latè loca teneatis; cum tamen Poësis nolit vel suis aquis orbata, minore gloria: vel turbata, alienis torrentibus maiore odio fluere. Ecquam rogo æternitatem carminibus vestris polliceri potest hæc orationis siue siccitas sese ipsam exedens planèque conficiens: siue TVMOR momento enascens, momento euanesens? Nimirum quemadmodum in Lusitania ad Oceanum (vt est ad apud

Var

Sadoleti
peroratio
ad Poëtas.

Varronem (equarum nonnullæ vento concipiunt
admissario, atque intumescunt: sed ex his, qui na-
scuntur pulli non plus triennium viuunt; ita hæc
subitaria, ventosæque carmina, quæ à parentibus
inanitate extemplo tumidis emittuntur, breuis
omnino vitæ sunt, ventoque facilè diffilatur ac ce-
lenter euanescent. At verò vos, quorum vnice
in sinum malè acceptæ alibi Musæ hoc tempore
confugerunt, agite per vestram fidem, Poëtæ: &
quo estis ingenio, aduersus desultoriam istorum
leuitatem vires opponite: scabiem istam minuti
nescio cuius afflatu gregis immissam à Poësi af-
fecta iam, nec dum corrupta prohibete: istas Gi-
gantum minas, & quas homines inanissimi ef-
flant glorias spiritusque comprimate, veteris au-
tem aduocate Poëticæ amorem, numerorum in-
tegritatem, dictionis munditiam, carminis ma-
iestatem: atque efficite, vt ætati huic nostræ
ob Poësim vestro merito restitutam, om-
nis hinc secutura posteritas gratuletur.

Dixit: Academiámque accitū reuo-
candam suo Sadoletus offi-
ciosè dimisit.

**

T 3 PRO

PROLVVSIO SEXTA.

Academia Secunda.

S I V E

*De stylo poëtico, qui tum ad motis rursus ad oculos
Poëtis, tum exemplis ad eorum imitationem
conformatis, tum demum iudicio de singu-
lis prolato, qualis esse debeat
ostenditur.*

RE D E O ad Academiam poëtarum,
quam ante annum de Poëtico stylo
festiuus aliquantò disceptaturus in-
stitui (Cardinales Illustrissimi.) Re-
deoque tantò nunc, quàm primò libentius, quan-
tò quotidie magis comperi, nullam esse oppor-
tunius callidiùsque consiliùm ferendæ sententiæ
de aliorum ingeniis, quàm quod olim super dis-
sidio Poëtarum sua tempestate nobilium à Iaco-
bo Sadoletto Poëta, & ipso venæ non vulgaris,
ostensum esse multis ex hoc loco docebam. Quo
enim modo viris non malè litteratis maiore stu-
dio, quàm iudicio dissidentibus de veterum æsti-
matione Poëtarum. ac sæpenumeto Poëtam ali-
quem, quòd alter eum posthabuit, præferentibus;
priuata quis authoritate ius dicat sine offensione
complurium? à quibus abeundum est, si vni de-
mum accedendū sit. Citiùs abs te causam reiicias,
& digladiantes alleges ad populum, cuius iudi-
cium nescio qua ratione doctissimi quique secuti
semper

Ratio fe-
rèdæ sen-
tentix de
aliorum
ingeniis.

Populi iu-
diciū cur
magni fa-
ctum.

semper veritque sunt, siue quia standum esse putarent eorum animis, quorum auribus voluptatque scribebant: siue quod IN NUMERO ipso sit quidam magnum, suppleaturque ab omnibus, quod singulis deest. Itaque Pomponius cognomento, non dignitate cuiquam Poëtarum ætate illa secūsus, si qua fortè in re dissentiret ab amico, cui familiarius ostendisset fabulas suas; dicere solebat, **APPOFVLVM** prouoco: atque ex multitudinis, apud quam recitabat, vel silentio, vel plausu, aut suam, aut amici sententiam sequebatur. Atque in hunc modum magnis illis litterarum Proceribus, Herculi Strozæ, Naugerio, Bembo, Iouiano, Parrasio, Castilionio, aliisque perpetuò dissidentibus, in eo qui tunc splendide cogebatur Poëtarum cœtu; author fuerat Sadoletus poëticus Senatus illo anno Princeps; ut in tanta ingeniorum altercatione non vnius sententiam spectarent: neue se vnum, quem dirimendæ litis arbitrum cooptauerant, magna inuidiæ mole nequidquam oppressum vellent: sed exemplo Pomponij, causam cum pluribus communicarent, hoc est, ad Academicum conuentum solito magnificentius indictum singuli afferrent aliquid à se scriptum ad eius imitationem Poëtæ, quem præ aliis habendum tantopere pugnabant; recitantesque subinde intenderent in cõcionem, agnoscerentque ex auditorum oculis ac vultu, qui in eorum animos dicendi character suauis influeret, atque ad eò qui veterum Poëtarum hoc seculo plurimum suffragiis dominetur. Eam sibi videri litis componendæ viam tutam iuxta ac expeditam: quoniam NEMO sibi, factam esse inui-

Plin. lib.
7. ep. 17.

Consiliū
dirimendæ
Poëtarum
controuersie de
Aylo.

riam à multitudine separatim conqueritur: & IN OMNI re quem debeat è multis eligere, populi consensu, si velis agnoscere, plerumque monstratur. Et sanè res ibat ad votum consiliùmque Sadoleti, nam Poëtæ & alacriter acceperant conditionem pugnæ, & ingenti omnium ordinum frequentia conuenerant recitaturi. Sed dicentem è suggesto Sadoletum, vti iussus erat, de poëtico stylo, concertaturisque ea disputatione præeuntem, Camilli Archipoëtæ repentinus aduentus ita turbauit, vt exhilaratæ ad Poëtæ nundinalis aspectum plus æquo concioni serio intercedendum, suorumque certamen vticumque prorogandum existimauerit. Verùm Sadoleti consiliùm longè alium exitum habuit, quàm ipse præceperat animo. Nam cùm apud Pontificem Leonem super mensam, vt mos erat, Camillus argutaretur, homo nihil reticens eorum, quæ grata Principi esse sciret, Poëtarum altercationem consiliùmque patefecit. Et fuit id Leoni periuicundum: qui explorata haberet illorum ingenia, & solitus esset interdum seueritatem Imperij, atque acres generis humani curas eruditis hisce voluptatibus tēperare. Quare iussit suo nomine Poëtis offerret Palæstram ad hæc Mularum spectacula non paulo splendidiorē: propediem se in Manlianam otij causâ concessurum; illuc frequentes conuenirent: fortasse habituros se suo in cœtu etiam Leonem. Quod vbi permanauit in vulgus; mirum quantum erexit subito studiâ multitudinis, quæ in rerum nouarum famam sedulò intenta, hunc demum diem veluti primos in circo missus penè conuiciis flagitabat.

Poëtarum
certamen
accessu
Archipoë
tę dilatu.

Leonis
Pontificis
humanitas
erga
Poëtas.

Multitudinis
expectatio
de
Poëtarum
pugna.

grabat. Poëtae verò, quos non tam expectatio multitudinis, quàm benignitas Principis præter modum sollicitos habebat, rati indignum se commentisq; suis fore, si eodem, quo prius, apparatu ac pompa procederent in Senatum (vt est ingeniosa hominum natio) nouo ludo plebem pascere, vtque tunc equis, ita nunc aquis inuehi (imminet enim Tiberi Manliana villa) optimum factu existimarunt.

Ergo in dextro litore Portuensis viæ propè Cæsaris olim hortos nauigatione adornata, obsessisque frequenti populo ripis, tanquam ad Naumachia ludos, tandem secundo flumine deferti coepit ingens immanisque Rupes, quæ nullis incitata remis, sed rotis senis imposita, quadrigarum more terebat aquas, seque ipsam temperata quadam velocitate concitabat. Cuius artificij ratio hæc fermè erat. Latebat intra huius vterum Montis, in imo eiusdem solo seu carina, tractoria machina, quæ vectariis equis obnitentibus circumducta alios atque alios versabat orbis, quorum conuersionibus transuersi iacentesque per carinam axes rotarum, quæ vtrimque ternæ, vt dixi, terebant molem, obuoluebantur quàm celerrimè, inde rotæ, quibus de loquor, dum versabantur, quia in ambitu seu curuatura extantes radios dentesve tanquam palmulas habebant, aquis impactæ fluuium scindebant remorum vice, Rupemque eodem molimine atque incitatione propellebant. Hæc autè moles quam speciem referret, Mons ipse biceps seu bicornis, primi in radicibus aditus vepribus impediti & calculosi, iuga explicata, lauroque conuoluta,

Apparatus
Poëtarum.

Rupes in
aquis se
ipsa mo-
bilis.

Parnassus.

T 5

Pegasus

Pegasus excusso iam fonte sublimi; non modò
 facile subiiciebant oculis: sed etiam, quòd nulla
 è nouem Camœnis appareret, præter Calliopem,
 quæ carmina libris heroica mandat; Parnassi par-
 tem heroicis Vatibus ad incolendum attributam
 non obscure significabant. Imò huc etiam ali-
 qui transferiebant senas rotas, quibus tanquam
 totidem pedibus, heroico sanè incesu ferebatur
 Moles. quamquam argutuli nonnulli, Parnas-
 sum meritò mobilem, rotisque versatilem fuisse
 figuratum garriebant, quòd ea res mirificè refer-
 ret ingenium Poëtarum instabile, ac trāslatitiū;
 qui vagi, atque versatiles (nempe quorum opera
 versus essent) modò huc, modò illuc accederent;
 & si fortè steriles dominos, tanquam malam
 viciniam tacti essent, colligerent subito sarcinū-
 las, subiectisque domui rotis aliò cum familia
 commigrarent. Hac igitur Mole vnà omnes,
 quos nominaui Poëtae, poëtico planè nauigio ve-
 hebantur: singulique eam insedère montis par-
 tem, quæ maximè libuit. Et Ionianus quidem
 Pontanus, qui Statij Papinij tuebatur nomen,
 sublimiorem è geminis Parnassi collibus occupa-
 uit; conscensoque eius supercilior, è rupis emine-
 bat crepidine minax ac penè præceps: eaque ostē-
 tatione, omnium in se oculos, ceu funambulus
 periculo proximus, attrahebat. Ex altera parte
 Balthasar Castilionius pro Claudio Claudiano
 alterum bicipitis Parnassi cacumen obsedit, de-
 pressius illud quidem Statiano fastigio, sed ex-
 plicatius: paulo tamen sterilius, herbisque Latio
 ignotis alicubi constitum. Sed Petrus Bembus
 Princeps Lucretianæ factionis ad radices agebat
 aliquid:

Parnassus
 cur senis
 rotis mo-
 bilis.

Abpbrms
 Poëtarum

ni esquis
 et plura
 quæ aliq
 aliud

Quam
 Parnassi
 partem
 Poëtae sin-
 guli te-
 nuerint.
 Statius à
 Pontano
 relatus.

Claudia-
 nus à Ca-
 stilionio.

Lucretius
 à Bembo.

aliquid: vt enim ipse genus illud nauigij ex antiquitate petierat, didiceratque à Philosophia motum impetiri rupibus inter aquas; ita eius machinæ rotarumque imperator sedulo instabat operi: quò fiebat, vt inter ea machinamenta circumstantesque vepres, in quas interdum sese induere necesse habebat, semiconspicius appareret, operisque sui amore vix inde confurgeret ad reliquas Poëtarum amcenitates. At verò Hercules Strozza Ouidio similis non loco cõsistebat vno, sed Parnassum penè totum dexteritate mirabili peragrabat: quamquam vt erat impatiens moræ, quæ in ardui montis iugum contendenti necessaria erat, libentiùs cursitabat in imo. Nullus tamen in locum emicuit illustriorem, proiectiorémque sub oculos quàm Ianus Parrhasius Lucani Patronus. Hic Pegasus ipsum in media Rupe sublimem iuueniliter animoséque cõscēdit, vnâque cum bellua volatum adornante, velle nubes petere videbatur. verùm quia Quadrupes posterioribus tantùm pedibus insistebat humi, sublato reliquo corpore, idcirco agrè locum declinanti lapsantemque Poëta retinebat: vt identidem in postrema delatus penè pensilis inhaereret, casurusque iam iam ab omnibus cõclamaretur. Denique Andreas Naugerius, cui Virgiliana non magis dignitas, quàm virginalis eiusdem verrecundia cordi erat; propè Calliopem Laureto inumbrante confedit. quo in recessu fefellisset oculos ille multorum, nisi quòd in Calliopem intendere obtutum nemo poterat, qui simul assidentem inibi Poëtam non videret.

Ad hunc ergo modum vehebantur Poëtae,
cum

Callius
Ovidius
Virgilius
Poëta

Ouidius à
Strozza.

Parnassus
A
Ianus

Lucanus à
Parrhasio.

Virgil. à
Naugerio.

Camillus
Quernus
Archi-
poëta.

cum prope Manlianam obuiam habuere sym-
phoniaci actum remigibus Phaselum, cui Ar-
chipoëta præibat Delphino impositus, Bacchi
habitu speciëque: apto nimirum commento ad
venæ celeritatem suæ figurandam. ipse autem,
quippe remigum moderator atque celestes, ius-
sis illicò symphoniaci ad nauticos modos inhi-
bere remos, extemporaliter Poëtas carmine saluta-
uit, inuitauitque. Sed illi ludicra hæc perleui ri-
su transmittentes, deque pugna expectacione
solliciti, exscensione facta, ædes subeunt, Sadole-
to deducente; atque in Aula omnium ordinum
frequentia, & Pontificiis potissimum aëclis re-
ferta; nullo exedratur, locique discrimine con-
sidunt. Nam Leo Pontifex ratus inferius esse
maiestate Principis, si se in conspectum concio-
ni daret; in Aula recessu, loculam ènto se suo sub-
larus in speculam interuerat. Tunc ex altiori sel-
la Sadoletus totius palastræ atque certaminis tē-
perator, pauca præfatus in laudem Principis, a-
morenque eius in Poëtarum nationem: reuoca-
tōque illis in memoriam consilio, quod inierant
antiquæ penitusque alicubi antiquatæ Poëseos
repræsentandæ; agerent iam, hortatur, in eadu-
ce, qua splendidiorem neque veteres ipsi Poëta,
quos imitabantur, vnquam nacti fuerint: effun-
derent quantum esset virium, laxarentque inge-
niis liberaliter habenas: cansamque, cui quisque
patrocinabatur, dicendo meliorem facerent: ac
digna demum illo Procenam conspectu, digna
iis quos tuebantur Poëtis, digna tanti Principis
domo proferrent in mediam.

Academie
locus.

Leo Pon-
tifex in
specula.

Sadoletus
ad Poë-
tas.

Pugna
poëticæ
principiū.

Hiscè ita prædictis conuersus ad Ianum Par-
tha

rhasium Sadoletus; Quoniam, inquit, multum re-
 ferre arbitrati sunt olim Duces in militum de-
 lectu, ut boni esset omnis is quem primum ap-
 pellarent; te ego, Iane, primum nomino, teque
 recluso bellum cæteris indico. Age, & Lucanum
 tuum nobis sub oculos pone. Tunc ille; Accipio,
 inquit, omen: primumque locum Annæo Lucano
 debitum non recuso. Vos audite facinus Hispani
 Ducis aduersus filium, dignum ea profecto natio-
 ne facinus, eoque Poëta.

Ianus
 Parrha-
 sius,

*AT verò Hispanis plusquam Maurusia campis
 Arma mouet truculentus Arabs fontisque lacusque,
 Et totum galeis Batim victricibus haurit.
 Quo magis Alphonsus sibi credita mœnia lastrat
 Impiger, & late Mauro defendit ab hoste
 Cartheciam densa dudum obsidione gementem.*

Lucanus.

Alphōsus
 Cartheciz
 obiectæ
 Dux.

*Ecce per hostiles refono clamore phalangas
 Attolli plausus, atque inter barbara sinistra
 Ceptum ostentari puerum videt. Illicet arsit
 Vt natum pater agnouit. sat nota micantis
 Cesaries capitis, neque fallunt viscera patrem.
 Illum inter comites (& erat hæc vna superstes
 Alphonso proles) agris dum fortiè pererrat,
 Abstulerant hostes, nunc, circum mœnia ductum
 Obiiciunt patris ante oculos, gladiisque minantur,
 Ni dedat, quam non longum tutabitur, urbem;
 Acturos sese nati intra viscera ferrum,
 Et patrium charo sparsuros sanguine vultum.
 Expauere alij, atque animum subière parentis:
 Exiit ipse parens, torto quin lumine Mauros
 Despectans, Mene, inquit, deterrere putastis
 VENALES ANIMÆ, & dominos mutare
 parate?*

Captius
 filius.

Alphōsus
 ad Mau-
 ros.

Si

Si me fecisset proles centena parentem,
 Staret & hostili natorum turba sub ictu;
 Nil me propterea recti de tramite flectant
 Exarméntve Ducem lacryma, moriésque meorum;
 Mœnia sunt ferro, non patris viscera nato
 Aggredienda. meam per me concidite prolem,
 Dilaniate artus, equate & vulnera membris;
 Et semel Alphonsum maiorem discite patre.

HÆC dicens subito vagina liberat ensem,
 Elatoque minax: Rabies si tanta cruoris
 Cædisque innocua stimulat præcordia, ferrum
 Hoc, ait, accipite: & **FERRVM DE MOENI-
 BVS ALTIS**

PROIECIT PATER: inde suos & tecta reuifit
 Securus, potuitque parata accumbere mensæ.

Obstupuere acies, tonitrúque simillima rauco
 Alphonsi vox illa fuit, ferrúmque cadentis
 Fulminis in morem spectantem exterruit hostem.
 Mox animi rediere truces, subiitque pauoris
 Ira locum: certum est vlcisci in prole parentem.
 Tunc ferrum in venas pueri nil tale merentis,
 Et frustra palmas ad mœnia nota leuantis
 Immergunt, donúmque patris in viscera condunt.
 It subito ad cœlum clamor: quantúsque niuali
 Fit sonus, incubuit Boreas cum stridulus Osse;
 Tantus ad aspectum cædis dolor vrbe resultat.

Euocat Alphonsum fragor, atq; in mœnia currit:
 Et nati aspiciens letho languentia membra,
 Quamquam animo redit vsque pater; tamen excutit
 illum
DVX MELIOR: cinésque obiurgans; Hoc erat, in-
 quit,

Quod veluti capta complorauistis in vrbe?

Vósne,

Patris fa-
 cinus me-
 morabile.

Nex filij.

*Vosne, puérque meus casu pendetis ab uno?
 Illum ego nutribam Patria: iam reddidi; & vr-
 bi.*

Hæc, reor, infensum placabit victima Numen.

Dixit, & extemplò ad conuiuia cœpta reuertit.

O ingens anime! ô fato insuperabile pectus!

Digna erat hæc scribi Bruti sub nomine Virtus,

Ni foret Alphonse, morésque referret Iberos.

Vix Ianus absoluerat, cum tacita admurmuratione patuit iudicium multitudinis: Nempe ut quisque de Lucano opinionis anticipationem sentiebat (sentiebat autem aded diuersè, ut alij summum, aut summo proximum, alij infra infimum recenserent) ita quoque auditum carmen variè extollebatur, arguebaturque. in hoc tamen plerique conspirabant, atque ita de Lucano vniuersè statuebant: ingenium ei esse oppidò magnum, sed contumacius, quàm ut arte regi posset; dictionem ingenio parem, animosam, peracutam, eruditam: at inamænam, tragicèque feralem, & quæ nescio quas turbas amet, famæque magnæ malit esse, quàm bonæ. vno verbo Lucanum esse, qui primus inclinasse stylum ausus sit. At Sadoletus nihil vltra cunctatus Petro Bembo, qui propter Parrhasium sedebat, significauit ut diceret. Cui Bembus; Habeo gratias, Sadolete, quòd Lucretium euocaueris post Lucanum: ut quid intersit inter natos Romæ Poëtas, & Romana ciuitate donatos paucis versibus palàm fiat. Quamquam Lucretius comparatione ista, qua sibi gloriam quæreret, haud egebat. Atque ut argumento ludam non inani, eos qui mecum in eadem nauì iactantur scriben

Amor in
 patriam
 singularis

Alphonse
 præconiū.

De Lucano iudicium.

Petrus
 Bembus.

306 LIB. II. PROLV5. VI. POET.
bendis epistolis, rationem expeditissimam docebo
absentes admonendi nullis eò missis tabellis,
nullis tabellariis. res ita se habet.

Lucretij
Stylus.

MAGNESI genus est lapidis mirabile, cui si
Corpora ferri plura stylòsue admoueris, inde
Non modo vim, motumque trahent, quo semper
ad *Vrsam*,

Ferrei styli
tacti a
magnete
seruantes
mutuum
motum
distracti
distantesque.

Que lucet vicina polo se vertere tentent:
Verum etiam mira inter se ratione modoque
Quotquot eum lapidem tetigere styli, simul omnes
Conspirare situm motumque videbis in vnum,
Vt si fortè ex his aliquis *Rome* moueatur.
Alter ad hunc motum, quamuis sit dissitus longè
Arcano se naturai fœdere vertat.

Planus orbis
litterarum
circumscriptus.

Ergo age, si quid scire voles, qui distat, amicum,
Ad quem nulla accedere possit epistola; suam
Planum orbem patulumque, notas elementaque
prima

Ratio alloquendi
abientem
absque
nuncio &
epistola.

Ordine, quo discunt pueri, describe per oras
Extremas orbis: mediòque repone iacentem,
Qui tetigit magneta, stylum; ut versatilis inde
Litteralam quamcumque velis, contingere possit.
Huius ad exemplum, simili fabricaueris orbem
Margine descriptum, munitumque indice ferri,
Ferri quod motum magnete accepit ab illo.
Hunc orbem discessurus sibi portet amicus,
Conueniatque prius, quo tempore, queisue diebus
Exploret, stylus an trepidet, quidve indice signet.

His ita composuisti, si clam cupis alloqui amicum,
Quem procul à tete terrai distinet ora;
Orbi adiunge manum, ferrum versatile tracta.
Hic disposita vides elementa in margine toto:
Queis opus est ad verba notis, huc dirige ferrum,

Litteris

Litterulâsque, modò hanc, modò & illam cuspide
tange,

Dum ferrum pereas iterùmque iterùmque rotando,
Componas singillatim sensa omnia mentis.

Mira fides, longè qui distat cernit amicus

Nullius impulsu trepidare volubile ferrum,

Nunc huc, nunc illuc discurrere: conscius hæret,

Observâtque styli ductum, sequiturque legendo

Hinc atque hinc elementa, quibus in verba coactis

Quid sit opus sentit, ferròque interprete discit.

Quin etiam cum stare stylum videt, ipse vicissim

Si qua respondenda putat simili ratione

Litterulis variè tactis, rescribit amico.

O utinam hæc ratio scribendi prodeat usu.

Cautior, & citior properaret epistola, nullas

Latronum verita insidias, fluviosque morantes.

Ipse suis Princeps manibus sibi conficeret rem:

Nos soboles scribarum emersi ex æquore nigro,

Ratio re-
sponden-
di eodem
modo.

Commo-
da huius
inuenti.

De Lucre-
tio iudic-
cium.

CONSECRAREMVS CALA-
MVM MAGNETIS AD ORAS.

Finierat: assensûsque ferè omnium non tam Lu-
cretius probatus est, quàm calliditas Bembæ com-
mendata, qui lepido illo documento sopierit au-
ditorum mentes, abstraxeritque ab ea styli sim-
plicitate numerisque penè solutis atque innu-
meris, quibus nihil profectò fuisset ingratius, si
soli propinati essent. Apparebat tamen doctio-
res paulo aliter sentire, atque affirmare **ID PRO-
PRIVM** esse Lucretio ut semper aliquid agat, &
doceat: ac propterea docenti orationem illam
aptissimam esse, eorùmque palato, **QVI ROMA-
NE** sapiunt, suavissimam videri. Quòd si aut ma-
terix difficultas, aut studium antiquitatis homi-

Fam. Strada.

V

nem

Balthasar
Castilio-
nius.

nem non fecerunt, Lucretiano carmine nihil
sanè futurum fuisse perfectius. Ad Bembi latus
affidebat Balthasar Castilioni: in quem intuens
Sadoletus; Ex te, inquit, Claudianum expecta-
mus, ut vides, Castilioni. Tunc ille, ut erat ad
omnem viranitatem aulicamque pompam vni-
cè factus, salutata officiose auditorum corona;
Si Poëtis, inquit, gratia concilianda esset à patria,
quod Bembi existinavit, prodesset hodie Clau-
diano perhonorifica translatio in Florentinum
nomen. præsertim cum N A S C I alicubi fortuna
sit, adoptari verò virtutis. Sed vos, quoniam lau-
des hominum, non gentium quæritis, quo loco
patriæque sit digna Claudiani virtus, ex hac vna
Philomelæ, ac citharæ concertatione, cui nu-
per ipse interfui, iudicare.

Ob Leo-
nem Pon-
tificem.

Claudiani
stylus.

Fidicen.

Philomæ-
la.

Fidiū ex-
ploratio.

Par Phi-
lomelæ
responsio.

I A M Sol à medio pronus deflexerat orbe

Munus è radiis vibrans crinalibus ignem.

Cum fidicen propter Tiberina fluentia sonanti

Lenibat plectro curas, astūinque leuabat

Illice defensus nigra scenæque virenti.

Audit hunc hospes sylvæ Philomela propinqua;

Musa loci, nemoris Siren, innoxia Siren,

Et propè succedens stetit abdita frondibus, altè

Accipiens sonitum, sectamque remurmurat, & quos

Ille modo variat digitis, hæc gutture reddit.

Sensit se fidicen Philomela imitante referrì,

Et placuit ludum volucris dare. plenius ergo

Explorat citharam, tentamentūque futura

Præbeat ut pugna, percurrit protinus omnes

Impulsu pernice fides. Nec segnius illa

Mille per excurrens varia discrimina vocis

Venturi specimen præfert argutula cantus.

Tunc

Tunc fidicen per fila mouens trepidantia dex-
tram,

Nunc contemnti similis diuerberat ungue
Depectitque pari chordas & simplice ductu:
Nunc carptim replicat, digitisque micantibus urget
Fila minutatim, celerique repercutit ictu.

Mox silet. Illa modis totidem respondet, & ar-
tem

Arte refert. Nunc ceu rudis, aut incerta canendi
Proicit in longum, nulloque plicatile flexu

Carmen init simili serie, iugique tenore
Præbet iter liquidum tabenti è pectore voci:

Nunc casum variat, modulisque canora minutis
Delibrat vocem, tremuloque reciprocatur ore.

Miratur fidicen paruis è faucibus ire

Tam varium, tam dulce melos: maioraque tentans

Alternat mira arte fides: dum torquet acutas,

Inciditque; graues operoso verbere pulsat,

Permiscetque simul certantia rauca sonoris,

Ceu resides in bella viros clangore lacesat.

Hoc etiam Philomela canit: dumque ore liquenti

Vibrat acuta sonum, modulisque interplicat æquis;

Ex inopinato grauis intonat, & leue murmur

Turbinat introrsus, alternantique sonore

Clarat, & infuscat, ceu Martia classica pulsæt.

Scilicet erubuit fidicen, iraque calente,

Aut non hoc, inquit, referes Citharistria sylua,

Aut fracta cedam cithara: Nec plura loquutus

Non imitabilibus plectrum concentibus urget.

Namque manu per fila volat, simul hos simul illos

Explorat humeros, chordaque laborat in omni,

Et strepit, & tinnit, crescitque superbius, & se

Multiplicat relegens, plenoque choreumate plaudit.

Ad Hispaniæ citharæ modum Minuriatio.

Par Philomelæ responsio.

Fidium varia alternaque percussio.

Fidium omnium multiplex ac plena complexio.

Philome-
le respon-
suræ co-
natus.

Sed im-
par.

Eius obi-
tus.

Vis æmu-
lationis.

De Clau-
diano iu-
dicium.

Hercules
Strozz.

*Turn stetit expectans, si quid paret amula contra,
Illa autem, quamquam vox dudum exercita fauces
Asperat, impatiens vinci simul aduocat omnes
Nequicquam vires, nam dum discrimina tanta
Reddere tot fidium nativa & simplice tentat
Voce, canaliculisque imitari grandia parui;
Impar magnanimis ausis, imparque dolori
Deiicit, & vitam summo in certamine linquens
Victoris cadit in pleetrum, par nacta sepulcrum.
VS QVE adeo & tenues animas ferit amula
Virtus.*

Enimvero dicentem ingens Aulæ plausus excep-
pit, acclamatumque BELLE, ingeniosè, suavi-
ter: mox etiam singula distinctè laudata. Prima
Claudianæ virtus plerisque visa, argumentum
oculis expositum, resque ipsæ verbis adæquatæ
multos canorum illud in versu, tractusque nul-
lo syllabarum sese cædentium hiatu volubilis
mirificè tenuit. fuere qui vana mirantes, simili-
tudinem nescio quâ affinitatè que Etruscæ Poë-
seos in Claudiano reperirent, atque Italicissan-
tem amarent, dignumque vel hoc nomine cen-
serent, qui ab Etruscis adoptatus fuisse diceretur.
ridentibus ad hæc iudicia nonnullis, & infusam
Latio peregrinitatem styli, numerorū æquabili-
tatem (quam tamen Castilionius hic temperas-
set) satietatè que, sententiarum ambitionem ac
pompan seriò liberè que damnantibus. Interea
Sadoletus ad Herculem Strozzam conuersus lo-
co & urbanitate Castilionio proximum, com-
mendatione verò paterni in re poëtica nominis
etiam superiorem; Age, inquit, Hercules Strozza,
& Ouidij personam, quam tibi Titus pater im-
posuit

posuit, sustine vt Herculem decet educatum in gremio Musarum. Cui Strozza; Contendam, inquit, & vt spero, tua præsertim auditorumq; fultus humanitate sustinebo. Atque vt me ad Ouidij fingam non modò phrasim, sed etiam mètem, dicturus de Chrysomagnete seu lapide aurù atrahente, non ferrum, causam huiusce viæutis à poëtica Metamorphosi deduco in hunc modum:

FORTE mihi puero putei super ore sedenti

Annulus exciderat, nec erat spes vlla legendi;

Cum pater è filo lapidem demittit in undas

Prædatorem auri: subiòque excitus ab imo

Annulus occurrit fundo, lapidique cohærens

Tanquam hamo piscis, summas effertur in auras.

Talia mirantem pater occupat. Accipe causam

Nate, ait, & lapidem (non longa est fabula) nosce.

Dencalion & Pyrrha (genus mortale duobus

In quibus omne fuit quondam, & duo turba fuerunt)

Vt reparent populos, sua post vestigia iussos

Proiciunt lapides: lapides ceu semina frugum

Mollescunt, inque ossa virum mutantur, & ora.

Quamquam homines aliqui nondùm digesta vidèntur

Effigies, & adhuc retinent de marmore multum,

Duritiâque docent; qua sint ab origine nati.

Iam noua crescebat soboles, & cura trahebat

In diuersa animos; nam prout cecidère per undas,

Aut per agros lapides, aut per spelea ferarum

Aut propter montes ferrique aurique feraces;

Sic genium traxère loci, venatibus ille

Indulget, terram colit hic, illi æquora sulcant,

Hi ferri venas, aurumque per omnia quarunt,

Et sceleris quarunt, mortisque per omnia causas.

Tunc verò hæc oculis inuitamenta malorum

Ouidij
Stylus.

Vis Chry-
somag-
tis,

Cur aliqui
durior-
bus mori-
bus,

Vnde mo-
rum va-
rietas.

Avaritia.

Abduxit Natura parens, & intima terra
 Viscera contraxit, Manesque remouit ad iras,
 Sed tamen huc quoque descendit furiosa Cupido,
 Abdita rimatur, terramque eniscerat omnem.
 Scilicet indignato homini Natura, quis ultra
 Finis erit, dixit? tellus exhausta metallis.
 Antè gemet, quàm dixit farnes saturata quiescat.
 Dum loquitur, mentem magnesia vertit in arua,
 Et puduit vertisse, videt molimine longo
 Instantes operi, defossique vltima mundi
 Scrutantes arcana, & opes (sua damna) petentes:
 O PRONA in terram, clamat, periturâ quo turba,
 Quòdque sibi fodit prope Tartara, digna sepulchro
 Dixit, & irato tremefecit Numine terram,
 Oppressitque viros, & gleba immiscuit arua.
 Quam malè tractabant per aperta pericula glebâ.
 Quin flamma e stygiis, ut erat vicina, cauernis
 Illam membrorum terraque sine ordine massam
 Fumida corripuit, coctamque in saxa coëgit:
 Vnde color, species & adhuc semivsta remansit.
 Nec tantum color, at vinctaque torserat olim
 Magnetes, etiam lapides sensuque carentes.
 Tangit avaritia: utque aurum ferrumve legentes
 Oppressit fatum; sic ipsa cadavera predam
 Quaque suam agnoscunt, geminâque cupidine fer-
 uenti
 Et trahit hic ferrum Magnes, ille attrahit aurum.
 Tunc ego ad hec patris ridens miracula, Sane
 Quàm metuo, dixi, quando aurum poscimus omnes,
 Ne genus humanum saxa in magnesia migret.
 Sic me fabellis pater oblectare solebat.

Conuersio
 cadaverū
 in magne-
 sia saxa.

Causa
 cur à Ma-
 gnete fer-
 rum aut
 aurū tra-
 hatur.

De Ovi-
 dio iudi-
 cium.

Conticuit, apparuitque illo concionis applausu,
 quid studia, quid iudicia valerent. Eteipm alij
 quia

quia Herculis indolem, fatalemque in ea familia
 poëticæ laudem admirarentur, ac iam tum præ-
 sagirent animo, fore ut apud eam gentem (id
 quod hodièq; abundè videmus) Apollinaris haud
 vnquam laurus exaresceret; aliquantò pronius
 in Ouidium ferebantur. alij Ouidiana iam pri-
 dem facilitate capti, factique ad illam, quidquid
 ad eam normam, ex eaque officina prodiret, id
 vnice probant. Et sanè licet ex hisce laudibus
 exciperent multi non pauca; pluribus tamen suf-
 fragiis euictum est; INGENIOSI nomen Ouidio
 tribuendum: dictionem verò, quæ non nemini
 tanquam in tritius inuenienda vilesceret, esse ni-
 mirum ex eo genere rerum, quas OMNES inue-
 niant inuentas: postremò conclusum, Ouidio
 cum in vita, tum in versu nihil magnopere obi-
 ci posse præter ingenium suum, cui se moderari,
 quam indulgere maluisset, næ ille feliciter soboli
 suæ prospexisset & sibi. Hinc inuitatus a Sadoletto
 Pontanus, doluit mortali voce Statium esse refe-
 rendum, qui aut suo, aut Apollinis ore deberet
 audiri, nihil tamen Statij perire dixit, dum refe-
 rebatur potius, quam audiebatur; cum Statiannæ
 magnificentiæ proprium sit, ut nequeat cuius-
 quam in ore vilescere, idque ostensurum se nar-
 ratione pugnae, quam Lusitanus Germanusque
 milites de bellica laudè certantes inière in obles-
 sa Viennæ defensione. Hanc ille pugnam ad Sta-
 tiani carminis legem ita exorsus est.

*I A M steterant ambo visuri iudice ferro,
 Lusitanæ magis præstent, an Teutones armis,
 Lægus uterque animæ, spes huic cū corpore crescit,
 Illi decrevit contracta in mole tuendi*

Strozziæ
 gentis
 laus;

Iouianus
 Pōtanus;

Statij sty-
 lus.
 Halitus
 animi cor-
 porisque;

Cura sui, multumque videt quod in hoste laboret.

Iamque manu ferale rubens effulserat ensis,

Extremosque artus animosum frigus habebat;

Cum subito à tergo crescit fragor, armaque miles,

Arma, subit muros, & portas subruunt hostis,

Urbem bellum intrat. Conuertit lumina Teuton,

Scandentemque videt superantemque ardua Thrace

Mœnia, vexillumque manu lunare gerentem.

Stat dubius cui bella ferat, cui differat iram.

Lusademque tuens, & amaro nubilus ore,

Eripit, exclamat, mihi te fortuna: videres

Vane, quid hoc posset (sineret modò patria) ferrum

Alter ad hæc anceps & formidabile ridens,

Ense darem (& soleo), responsa libentiùs, obstat

Ni commune malum. sed quid male perdimus ho-
ras?

Vis hanc murorum partem, qua nititur hostis,

Tutemur soli? spectet Germania pugnam

Gratiùs, Odyssiusque expertus cade suorum

Iudicium nostri ferat indoleatque ferendo.

Sic placet: amplexique ambo se in mœnia saltu

Proripiunt, agmenque ipsi gemini agminis instar

Incurfant celeres, lauo se iramite flectit

Lusades, Thresseque locantem insignia Luna

Occupat aduersum, resupinatùmque remittit:

Cui comites iubet ire alios, aut ense recisos,

Aut fractos clypeo, aut occursum pectoris ictos.

Nec minus interea dextro de culmine Teuton

(Æmula quem virtus acuit, suaque admonet ira)

Proiicit obstantes, subcuntesque opprimit hostes,

Obliquosque rotat procumbentesque reuulsis

Insequitur saxis, & mœnia mœnibus arcet.

Ecce autem dum tota acies in Teutona rumpunt,

Plum

Ratio vir-
tutis ostē-
dendæ.

Lusitani
facinora
in vrbis
propu-
gnatione.

Germani
facta non
miora.

Plumbeus atque unum circa consumitur imber;
 Horrendas inter flammæque & murmuræ glandes
 Traiectus clypeo, fumantique are sinistra
 Protinus anulsa, sopitus concidit ictu.

Vulnus
 Germano
 illatum.

Aduolat extemplo lætusque & turbidus idem
 Lusiades, ferroque hostes procul arcet ab hoste.
 Ipse subit totam pugna nubem, ipse cadentum

Lusitanæ
 auxilian-
 tis fortitu-
 do,

Saxorumque pilarumque imbre innouitur, VNVS
 PAR BELLO, ET BELLO NON
 EXPVGNABILIS VNVS.

Et iam surgentem clypeo læuâque minorem
 Hinc dolor, inde pudor gemina face in arma remit-
 tant

Teutona; cum lethale volans traiecit arundo
 Lusiadis dextram, gladioque affixit: & ille
 Herebat capulo implicitus, hastamque trabalem
 Excepturus erat dorso: sed protinus illic

Inflictum;
 Lusitano
 vulnus.

Teuton in gyrum ducto implacidissimus ense
 Submouet instantes, telumque in terga minantem
 Obruncat, galeamque rotat per nubila plenam.

Donec Lusiades telo extricatus, in arma
 (Quamquam impar gladio dextra labente ferendo)
 Aduolat, & socio clypeatam accommodat iram.

Mutua res agitur, clypeo caret alter, & alter
 Ense caret, sed Lusiadis sub regimine Teuton
 Dum se defendit, dum magni Teutonnis ense
 Pugnat Lusiades, vnus sese armat utroque:
 Vnâque mens animat non dissociabilis ambos.

Mutuua
 auxilium.

Stant nexi implicitique simul feriuntque dolentque,
 Missus & vnus de vulnere sanguis utrumque
 Sauciat, alteriusque dolorem ulciscitur alter.

Iamque cadaveribus latè, spoliisque cadentum
 Conclusi densam præportant pectore syluam.

Fracti armis integri animis, A MORTÈ pro-

pingua

Vim capiunt, iramque suam (nova tela) minantur.

Nam dum murorum quates acta e culmine pendent,

Incerti qua parte cadant; cum mœnibus hastem

Inuadunt, SEQVÈ, ET STRAGEM

super agmina portant.

Sic obeunt: suaque A QVATOS VICTORIA

CONDIT.

Clades v-
triùsque
non inul-
ti

De Statio
iudicium.

Hæc Iouiano contingente, illicò veteres super Statio factiones exarsere pugnaciter. Acclamare palàm alij, veterique forma, grande illud S O P H O S A C P A P Æ ingeminare. istuc esse heroi- cè demum dicere, seque supra ceteros oratione, ac fama sustollere, alij nihil mediij, modicique ha- bere: gladiatoriam carminis immanitatem lude- re, numerorum terricula ridere, sesquipoëtam desultorium appellare, pauci inter vtrosque con- sistere, remque ita partiti; in Statio plurimum sanè poëtici coloris atque ignis esse, sed tantum- dem etiam fumi, quo styli candorem nonnihil in- fulcauit: carminis maiestatem Tyranno, quàm Regi propiorem videri: per nubes ire illum qui- dem, aut certè trahi, sed inde ad terras non se- mel Icario exemplo deponi: denique Statum inter Poëtas (id quod Alexander inter Heroas) MAGNAS VIRTUTES magnis virtus adæquasse. Supererat, præter Camillum Quernum, Andreas Naugerius: qui cùm videret expectari à se erecta præter modum concione Virgilium, admonente Sadoleto vt diceret; nihil præfatus in laudem Va- tis, quem esse aiebat extra omnem iudicij aleam, sed de sua (vt apparebat) imitatione sollicitus, ar- gumen

Andreas
Nauge-
rius.

gumentum proposuit Auenionensis puella, tota
Gallia longè pulcherrimæ, quæ ab Amalio Dy-
nasta per vim rapta, pudorem tutata suum dici-
tur in hunc modum.

INTEREA è laribus patriis, & paupere lecto
Theutillam famuli abstulerant, prædæque potiti
Ibant per noctē, & Domino spolia ampla ferebant.

*Quam miser ut vidit, ventis namque hanferat
ignem*

Altius, & nimium hærebat sub pectore vultus,
Expedit amplexus, & amor immittit habenas.
Illa sed, in tenera quæ magnum atate gerebat,
Regalẽmque animum, nulli tractabile pectus:

Auersata virum: quamquam deprensa tenetur,
Vt deprensa graui venantum indagine cerua;
Excutit amplexus, & turpia vincla resoluit,

Si qua viam vis inueniat. Scat pectore fixum
Antè mori, quàm sacra Deo violare pudoris
Iura fidẽmque sui, & fœda succumbere flammæ.

Noctis erat mediũ, & somnus sua Regna reuise
Amalium cura fessum, vinoque grauatum
Accessit prope (sic Superi voluistis) & illum
Letheæ mulsit medicati aspergine rami,

Tẽrque recusanti mutantia lumina clausit.
At non, sollicita euenta Theutilla futuro
Solvitur in somnum: sed enim vigil omnia lustrat,

Si spes ulla fugæ, vino dum languidus alter,
Et captus somno pasuit caput, at loca late
Clausa videns lacrymisque genas perfusa decoras,
En quid agam: (aiebat) ius summe in prælia, rursum
In fluctus, iuuenis sceleri deuota reseruo?

Heu pudor infelix, & *FORMA INIMICA
PVDORI!*

Virgilij
stylus.

Theutillæ
raptus.

Eiusdem
in tuenda
castimo-
nia cona-
tus.

Somnus.

Hamoræ
vũ

Querela
eiusdem
& lacry-
mæ.

Hactè

*Haftenus elusi laqueos, vim viribus exij
Sciffa comas, lacera vugue genas, & dentibus ora;
Pura tamen sceleris.*

*At nunc maius opus superest mihi. vicinus hostem
Nempe mero victum: quid cum vigilauerit, & se
Elusum agnorit; quo te virguncula nisi
Expedies, & robusto pugnabis amori?
Tu Superam Regina, niues cui pectoris huius
Seruo libens, tu Diua meo succurre dolori.*

*Dixit, & Analijs supra caput aspicit ensen
Suspendum thalamo: conspectu protinus illo
Nescio quid menti magnum subit. atque, salutem
Hicne mihi dabit ensis, ait, longoque Tyrannum
Componet somno? Furis ita percita ferrum
Denudat, caeptisque ingentibus effera Virgo
In iuuenem fertur, caedisque interrita signat
Ante locum; sed dextra gelu tardata repente
Abstinet, & secum mota iam mente; Quid audes
Stulta, nec euentum reputas Theutilla futurum?
Pone animos, pone arma tuis non aqua lacertis.*

*Iamque recondebat ferrum, cum senior intus
Ira iterum assurgit: iam cordi tota pudoris
Cura redit, iam multa animo IVDITTA re-
curfat,*

*Impellitque manus, operisque accendit amore.
Hoc placet exemplum: seque infert turbida lecto,
Et iuueni crinem laua implicat, & simul ensen
Intorquens dextra; Dextram tu dirige, dixit,
Non ignara mei victrix Hebraea laboris.
Sic iugulum connixa petit repetitque, nec ultra
Faucibus immersum capulo tenus exigit ensen.
Illum expirantem famuli, & suprema gemen-
tem*

Subicum
cōsiliū.

Exempli
vis.

Puelle
facinus.

Audiuere simul furiosa mente ruebant

Virginis in cadem:

Ipse sed exanimis, singultantique coercens

Voce, oculisque suos, Vos (inquit) parcite vite,

Parcere nam Superi sic me voluere pudori.

Dixit, & hac moriens vitam cum voce reliquit,

Sed te Francigenas inter fortissima quondam

Nulla dies oblita premet: tuaque incluta dextra,

ARGUMENTVM ingēs patriæ virtutis, in aũũ

(Si tantum sperare licet a carmine) viuet:

IVDITAM QVE SVAM FORTIS QVO-

QVE GALLVS HABEBIT.

Hic nimirum excepto omnium benevolentia assensuque Naugerio, itum est ex illo in Virgilij laudes, hominũ potiũs admiratione quã plausu: paucis que, sed concordissimẽ conclusum, QUAE QVIS in Virgiliana dictione desideret, non ea humano ingenio, sed Poësi deesse. Quamuis hĩc quoque non defuerint nigra quãdam animæ, quæ Virgilij versus non rarò iacentes atque intermortuos, certè sine vitio potiũs, quã cum virtute, animo quidem suo videri iussitant. Quorum offensus iudicio Sadoletus, inuitandum sibi putauit Archipoëtam (præsertim cùm is prætermitti non posset Leonis in villa) vt sui demum sapore carminis occurreret aliquorum stupori, quorum sapientissimum scilicet palatum auditi modò Poëtæ acerbitas hebetauerat. Ad quæ Camillus, vt erat præsentī festinitate, comiter hilaritẽrque subridens; Ego verò, inquit, ago tibi, Sadolete, gratias, qui me in hunc locum, quæ ea cumque sit causa, reseruaueris. effecisti enim, si nescis, vt huius vsura temporis tibi

Mors
Amalij.

Theutillæ
præconiũ.

De Virgilio
iudicium.

Camillus
Quernus
Archipoëtæ.

Eius sub-
bitarium
ingeniū.

subitarios versiculos meos, nepe hoc ipso die cū
Sole in lucem editos, mecum ipse retractauerim,
eorūque lacunas aliquot (vti fit) noua interim
æquatione suppleuerim. Agite ergo, & quod he-
sterno cōtigit die, dum Hadriani moles festis sub
vesperā ignibus Principi nostro gratulatura sal-
mine repente tacta, ex inopinato missilium flam-
marum ludos edidit; id à me festo quoque festi-
natōque carmine adumbratum vos accipite, ac
mihi fabulam concludenti plausum adornate.

Archipoe-
tæ stylus.
Nocturna
lumina &
ignes per
urbem.

NOX aderat tandem, & cœlum ex Cyclope diurno
Nocturnus tunc Argus erat; cūm Roma fenestris
Gaudia disponens velarat tecta domorum
Torque lucernarum, & collo suspenderat alto
Versicoloratis contexta monilia flammis.

Quin etiam in triuiis Cynici versatiles tectam,
Et veteres Bacchi exuuias damnauerat igni.

Ultima restabant Thusca spectacula Molis,
Vnde suos contra calum Romana Gigantes

Aetna mouere solet. magica hīc miracula dextra
Cernuntur: calamus subito nam tactus in angues
Vertitur, igniuomus angues; rursūque videbis,
Nil. prater calamos superesse ex anguibus illis.

Iamque propinquabat tempus: studioque videndi
Quisque oculos in sublimem proiecerat Arcem.

Et iam concentu horrifico centum ora canebant
Ferrea, multiplicēsque, explosa metalla sonores,

Et tormenta dabant peracutos musica flatus.
Ipsa autem querulo Moles paritura gernebat

Murmure, & ignita edebat suspiria calo.
Hæc inter cœpit obnubi nubibus æther,

Orbari stellis orbes, verōque tonitru
Cælum indignari; Romæque indicere bellum.

Moles
Hadriani.

Tormēta
bellica.

Vera to-
nitrua.

Ro

Roma nec assistit, dumque hinc atque inde tonabat,
 Aeternisque choris calumque solumque canebant;
 Fullebat spectatores gratissimus error,
 Anne darent plausum nubes, anne era tonarent?
 Caesti clausum fureret sub nube metallum,
 An nubes fureret Romano inclusa metallo?
 Ne multis, sine pugna cognoscite mecum.
 Non una est aliis crecta in turribus Arcis.
 Arbor arundineo frontem circumdata sero.
 Germinat hac numquam, nisi quando accensa capillos
 Explicat in flammam, calidamque e vertice sylvam
 Fundit, ramososque expanditur arbor in ignes.
 Ergo dum vero baubatur murmure calum,
 Scinditur in nubes, & aperto apparet ab ore
 Lingua trifulca poli: cadit illa & fulminat Arcem,
 Dispositumque alta succendit in arbore textum.
 Arbor it in flammam, proque uno fulmine reddit
 Fulmina mille, sagittiferosque irata manipulos
 Explicat, hastatosque suos, hastasque micantes
 In caelum mouet, at elypeo sepremplice calum
 Obstet, & ad terras ea tela retusa remittit.
 Illa quidem redeunt, animasque per aera fundunt
 Sulphureas animas, crepitanti que imbre queruntur
 Victa mori, atque atro peragunt sibi funera fumo.
 Vidimus haec, Princeps, nuper spectacula, Calo
 Indulgenti tibi. Calum spectare solebat,
 Tunc actor fuit, & ludos te Principe fecit.
 Nempe tuas, Leo Magne, Pilus Orbésque decebat,
 Calum par opifex ut tormentarius esset,
 Supremusque tuis colluderet Orbibus Orbis.

Tubuli
papyracei
circa ma-
los.

Fortuitè
tabulo-
rum con-
flagratio.

Assenta-
tiuncula.

Dixerat, ac theatralli scilicet hilaritate Aula per-
 strepuit, saepiusque repetitum, E V G E P O E T A .
 siue id fieret Aulicorum ingenio Principi vbi que
 blan

De Archi-
poeta iu-
dicium.

blandientium, siue conductis pretio acclamationibus, siue quòd aliqui id seriò sentirent, nec lapides interea pertimescerent. Certè tunc primùm in ea Vatum corona prodire est ausa, & tanquam in theatro iudicium multitudinis experiri portentosa illa Poësis, quæ postea familiam duxit eorum, qui Camilliano exemplo Archipoëticè dicere instituerunt, in quos districturus erat pro renata stylum Sadoletus, cùm ecce repentino tubicinum cornicinúmque clangore Manliana personare cœpit. quod etsi primò ad Camillum relatum est, quasi dispositis eius gratiâ succentiuus tubis ante fores; tamen ubi nuncios adesse victoriæ à Pontificiis copiis relatæ in Cisalpinis auditum est, tumultuante iam ac dilabente concione, Sadoletus, ne illi priùs audiendi finem facerent, quàm ipse dicendi; surgit è suggesto conuersusque properè ad suos? Bene habet, inquit: ite in hac publica lætitia, vos quoque Poëtarum Proceres, & fortunatissimo Principi, cuius in domum Mars & Apollo opportunè conspirant, Cisalpinam victoriam, Musarum nomine, gratulamini: iudiciúmque, quod apud multitudinem anceps experti estis, ab illo demum Leone, qui VNVS par est theatrum ingeniis vestris, certum atque etiam in hac gratulatione munificum expectate.

Hæc habuit Iacobus Sadoletus apud Poëtas: hæc eadem nobis Alexander Burgius enarrauit: sic ille Academiæ suæ; hic controuersia nostræ aliquando finem imposuere.

FINIS LIBRI SECVNDI.

PRO

Distionis
Archipoë-
tica ini-
tia.

Anceps
iudicium
multitudinis.

PROLUSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER TERTIVS.

PRÆLECTIO PRIMA.

MOMVS.

SIVE

*Satyra Varroniana, Poësi Poëtisque cognoscen-
dis accommodata.*

ANTEQVAM de Insignium natura, quibus ab inceptando inditum vulgò est Impresis nomen, ea dicam, quæ in posterum seposito destinatóque in singulis hebdomadis ad hanc rem die, dicenda constitui; dabit mihi hanc veniam (Viri sapientes honorúmque & sanguinis claritudine nobiles) vt disputationi sicuti spero non iniucundæ, in præsentia caput aliquanto festivius imponam, & ea, quæ propria quondam erat huius mensis, Decembri libertate proludam. Te verò in primis, VIRGINI CÆSARINE, iuuenis Illustrissime, cuius ingenium comprehensionémque rerum iamdudum Roma plausu non vano miratur; per istam singularem in me, qua meritò gloriór, benevolentiam tuam,

Fam. Strada.

X

oro

*Occasio
Satyræ ac
tempus.*

oro, ut Decembre hoc munus destinatum præcipuè tibi, sicuti Saturnalitium ac ludicrum quid est; ita tu non ea iudicij, quo potes pollésque severitate, sed æstimatione paulo clementiore, omissioréque animo perpendas.

Agite igitur; quid actum sit hoc anno in Senatu Poëtarum CL. CLAUDIANO tertium, & TORQUATO TASSO Coss. litteris consignemus bona Historiæ fide; nam gratiam odiúmve, solemnes plerunque scribèdi causas iamdiu procul habeo, nulli mortalium infensus, offensus nulli. Veritatem, quam in ludicris hisce commentationibus impunè negligunt hodie plerique scriptorum, ego muneris mei memor, volo de me exigi perquam religiosè. Fuit, cum ipse nec Heliconidas, pallidámque Pyrenem videram, nec in bicipiti Parnasso somniaueram, nunc posteaquam specillis oblongo tubulo insertis effectum est, ut remotissima quæque abditissimáque admoueantur intuentium oculis, & tantum nõ manibus teneantur; Parnassi arcana nulla sunt vlli: nec modò Mons ipse biceps, hortorum amcenitates, laureæ circum sylvæ, ipsa Apollinis Regia, sed etiam

Perf. in
prol.

Virg. lib.
2. Æneid.

Apparet domus intus, & atria longa patefcunt;
& quidquid in Senatu, quidquid in tricliniis, quidquid in conclauibus agunt Poëtæ, perspicuè ac minutim obseruatur. Atque vtinam, quod ingeniosè feliciterque peractum est de visu, idem de auditu dilatando, adiuyandóque auriculari aliqua fistula, quod audio nostros Archimedes hodie meditari, belle succederet; profectò sicuti meis egomet oculis, quæ narro de Poëtarum cõuentu, sum cõtemplatus omnia, sic nullius egens
auribus

auribus idem auritus ipse in hac Historia testis accederem. Nolo tamen minùs idcirco fidei haberi narrationi meæ. Etenim authores ad hanc rem illicò proferam, si necesse fuerit, non Curatorem viæ Appiæ, qui Annæo Senecæ, quid actum esset in cælo sub mortem Cl. Cæsaris euulgauit: neque Menippum, loquaculum illud & curiosum animal, qui Luciano Deorum secreta sæpenumero palàm fecit: neque Ianum Douzam, qui Iusto Lipsio Senatus Romani apparatus ritumque dormienti sub aspectum dedit: neque Morpheum, qui Bencio meo Senatusconsultum de feriis anniuersariis conscripsit. Testes ego verò habeo complures, qui quotidie illuc ad Poëtarum sedes abeunt redeuntque, atque in Musarum iuga quondam inaccessa, nunc (quæ est felicitas huius temporis) arbitrato suo penetrant, affirmantque, faciliùs sibi ad Heliconis caballinum Romæ Montem, quamquam molliore nunc cliuo, aditum patere. Sed inter cæteros amicus mihi est vetus, ac planè vetulus, quippe sexagenario maior, ita illum diu sospitem fortunatumque habeam; qui nunc demum indolis suæ memor adiecto ad Musas animo, illuc recens adrepsit, exceptusque inibi peramicè, obseruauit pro aduenarum natura omnia diligenter, mihi que Poëtarum arcana fides interpres enarrauit. Ex hoc quæcumque accepi, exponere iam molior eiusdem fide verbisque: quæ verba si metro interdum conclusa recitabo, id vos in repentinos amici progressus in poëtica referte, simul crescenti Poëtæ propitiâ senes recoquentem Medeam exorate.

Satyræ
aliquorū.

Tempus
vesperæ
proximū.

I A M labor exiguus Phæbo ib decline ruenti

X 2

Restabat

*Restabat, iamque occiduo surrexerat Aura
Vespertina mari, qua nunciet Aura, propinquos
Affore Solis equos, queis frena diurna relaxet,
Pulveremque lauet puro Thetis aquore currum.*

Sed erit, credo, perspicua magis oratio si dicam.
Pomeridianum erat tempus, flexo in vesperam
die, cum indicto pridem Senatu, ad Hyampeum,
alterum bicipitis Parnassi iugum concursus fieri
Poëtarum cœpit.

Curia
Poëtarum
in Parnas-
so.

*VERTICIS in summo, senium qua nobile sylva
Irriguis nigrescit aquis, contermina templi
It moles celo, & nemoris superincubat umbris.
Hæc auro & latè candenti Regia saxo
Augustum sede in media conclauè cœrcet,
Immortale opus: internum cui Pieris orbem
Concilio Vatum fabricata, sedilibus aque
Strauit odorata è cedro, Patriumque Latinas
Atque Italas variè scidit in suffragia classes.*

Poëtz ad
Senatum
acceden-
tes.

Prisci xui
Poëtz.

Vno verbo, hæc Poëtarum Curia, hic locus ha-
bendi Senatus est. Iamque huc frequentes vndi-
que cōueniebant, more planè Romano, QUI Se-
natores, quibusque in Senatu sententiam dicere
licebat: hoc est ex censu tum veteri, tum nouo.
Digna res erat visu risuque, contemplari vultus,
& vestium ornatus alios atque alios. Primi illi
Poëtarum, Accij, Pacuij, Næuij, homines prisca
ac boni, complexi alter alterum sine fuco ac fal-
lacia, more maiorum, hoc est, suo expediti ac le-
ues properabant aut nudo capite, aut tutulis in-
cluso, penulis ad collum iunco palustri obliga-
tis, ac paulo infra cincturam productis, femorali-
bus, & caligis sanè adstrictis, atque artus expri-
mētibus, socculis obstraguli loto spina, ruscóque
conser

confertis. Inter quos videre erat Ennium Patrem
 ——— *genua agra trahentem,* ———

Quassantémque viroque caput, ———

Santhonico bardocucullo tunicatum, manuleatum, sculponeatum, aurito pileo quàm amplissimè fungino more petasatum. Quorum appendix Turpilius sequebatur præ vetustate sitùque marcentibus oculis, putrìque naso, atque auribus corrosis, ideòque vti spretus desertùsque à sociis, paulo attentior ac tristior agmen còcludebat. Sed qui elegantiori atq; imperatoria ætate vixère, incessu habitùque lógè alio gradiebantur: vultus plerisque graciles subalbidique: cothurni aliis, aliis focci, omnibus hedera doctorum præmia frontium blandè capillamentum implicabat: chlamys serica ad tertiam fluitabat multiplex ac sinuosa; ad collum verò angustis replicatùsque minutim plagulis, reiecto ad tergù breui reticulo, aurea ante pectus fibula coërcebatur. Denique alios ex orè vestiumque cultu nostrorum temporum Poëtas statim agnoui. Facies nitidiores, & vt in dies homines sapiunt magis, bene curata cute habitiores: compta & calamistrata coma, aut etiam sparsa ferociter & negligentiam diligentissimè mentita, barbula poëtico metro composita: galerus cum argentea spira & clauiculis capitatis, breue rotundùmque pallium: collo torques, ferrum lateri, omnia militi, quàm Poëtæ similia. Quamquam officiosa inter eos verba, grandes quæsitæque è cælo appellationes, ac cælo, cùm sudum serenùmque est, illustriores tituli; mira deliciarum lenocinia aucupiaque, crebra inter eundem de gradu dé-

Virgil. li.
5. Aeneid.

Medij tē-
poris Poë-
tæ.

Poëtæ re-
centiores.

Officiosa
atque au-
licaverba.

Proſopopœia officioſè cōcertantiū.

que ſitu certamina, meros Aulicos oſtendebant:

D E X T E R ego lateri gradiar tibi? ſydera teſtor,

*N*on patiar. Quidni maior patiare? ſiniſter

*E*rgo *i*bis? *N*igras hodie mihi ſurgere lucas

*P*hœbe iubet. & præcomitum dulciſſime. Cur hoc?

*I*mò ego ponè ſequar. Non, ſi me traxeris, ibo.

*T*ene ego præcurram? peream malè: frigora flammis

*J*ungentur priùs, & bruma miſcebitur aſtas.

*S*ed præeo, quando ipſe iubet: mihi teſtis *A*pollo,

*I*nuitus præeo. dum ſpiritus hos reget artus,

*D*um memor ipſe mei, ſemper mihi corde ſub imo,

(*N*i mihi cor excors) hærebit gratia facti.

*N*ugis hiſce ac tricis inuicem altercantes in *C*uriam plerique pergebant: paucis exceptis,

————— quos aquas amavit

Virgil. li.
3. *A*enecid.

*I*uppiter, atque ardens enexit ad æthera virtus:

qui à turba ſolitarij, meditantèſque ſecum, credo, quid in *S*enatu paratè dicerent, aſpectu ipſo priſcam illam *P*œtarum maiestatem præ ſe ferebant. *I*ntrogreſſis *C*uriam ecce lictores laureatis cum faſcibus ad fores: ſequuntur *C*onſules *A*pollinari laurea trabeaque cōſpicui, *S*enatus, ut eſt moris, aſurgit, clauſoque templo de legitimo *P*atrum numero quæſitum. *D*uos deſiderati ex omnibus compertum eſt, ex *L*atinis *P*lautum, ex *E*truſcis nouum hominem, quem adnidente *P*. *O*uidio *C*onſule in *S*enatum nuper admiſſum, ſuperiore anno in ſexto *P*. *V*irgilij, & ſecundo *A*nnibalis *C*ari *C*ōſulatu, *S*euerinus *B*oëtius *C*æſor, cum illius *P*œſim bonis obeſſe moribus oſtendiſſet, exutum hedera, præcinctumque peregrinæ arboris coronamento. *F*raccaſtorij manu ple-

Pœna impudici
Pœtæ.

no, Parnassi finibus abire iussit, Castalia aqua, & igni poëtico interdixit. At verò M. P L A V T V M L. Annæus Seneca Censor hoc eodem anno Senatu mouerat per quinquennium, quòd nimium Patribus seriò consulentibus frequenti congressu, cum Ennio, cui assidebat, pileum dissimulanter è capite detractum ante Consulum pedes abiecisset; admonitus, Patribus non placere quemquam Poëtarum in Senatu scurram agere, non modò dicto audiens non fuit, sed paulo post vltimo Senatu, Statio Papinio Neapolitano, eleganti cum sagulo recens à Claudia vxore sibi transmissio, carbasisque ad collum bipedalibus, quasi maioribus velis in Curiam magnificè se se inferenti, secumque nescio quid grande follicantibus buccis ampullanti, clam à tergo papyraceum sulphureo oppletum puluere crepitaculum latenter affixit: quod, vbi ille subsellio securus incubuit, concepto igne, multiplici statim scelopo strepitare cœpit, furentemque ac sufflante retrò flamma excitum è sella repentè Statium, atque in medium ignea cum cauda ambustoque sago proflientem, implorantemque Poëtarum fidem, risere primùm Patres, quòd homini mimalloneos carminum bombos identidem instanti opportunè ea fibula videretur affixa: postea verò oppleta fumo tetròque odore Curia, exire inde properè coacti, malam Plauto crucem precati minatique sunt. Ergo facta, vt moris est, à Claudiano Consule, qui Senatum habebat, dicendi potestate, Censor V E R B A fecit de M O M I

Plautii
Senatu
motus.

Eius scur-
riles iusus
aduersus
Ennium.
Et in Sta-
tium.

Moris in
Senatum
introduc-
tus.

ante Vrnam statuit. Huic mos est quotannis Parnassi verticem conscendere, ad Senatum intronmitti, quidquid inter homines siue clam, siue palam de re poëtica tacendum æquè ac dicendum sentiatur, nullo cuiusquam metu liberè profari. Processit igitur in medium libellorum fasciculis onustus, quos hoc vno anno, dum Vrbes inuiseret, ac mores multorum obseruaret, partim ipse memoriæ causâ conscripsit, partim à publicis priuatisque Academiis traditos accepit, vt eo in Poëtarum Concilio recitaret: quibus in Censoris Vrnam coniectis, nam

*CONCILIO in medio sedet ingens Vrna, capaci
Quantum vteri concha, gracili tantum inuia col-
lo.*

*Vatibus hanc perhibent ducendis sorte libellis
Quasitorem Herebi dono Minoa dedisse.*

*Argento pars interior nitet interraso,
Artis Mentorea facili circumcaua torno.*

*Aurea sed faciem multis emblemata signis
Phidiaco variant celo, qua baltheus Vrnam*

*Signifer obliquat, bisseis que vna figuris
Monstra vehit, totidemque micat Zona aurea
bullis.*

*Argumentum ingens: pendent hinc omnia, motus
Ex vno pendent pecudumque hominumque labores:*

*Frondebis hinc late colles, & gramine multo
Prata virent, bifidis verruntur carula candidis,*

*It fera per saltus, cali spatia ampla volucres
Impediunt, hominumque augentur cœtibis Vrbes,*

*At parte è calathi gemina, qua tortilis ansa
Circinat utrimque angusti chrysendeta labri,*

Implicita manibus sortes, & lumine casse

Collu

Momi li-
belli.

Vrna in
Poëtarum
Senatu.

Zodiacus
in Vrna.

Sortes.

Colludunt, fatúmque regit, ludúmque coërcet.

Sed hæc versuum parerga molestè nimis interturbant inchoatam narrationem: redeo, vnde digressus sum. In Censoris Vrnæ coniectis litterarum fasciculis, sic exorsus est Momus. **V E L I T I S** iubeatis, Patres Conscripti, lina incidi, fasciculos explicari, libellos propalàm legi. Cùm consules iussissent, ille mota tantisper Vrnâ libellum extrahit, tantâque voce, quantam exerunt Grammatici pueri, dum in Comitibus suis solemne carmen, **Q V O D** bonum faustumque sit, præfari solent epistolam, quam sortitus eduxerat, recitare cœpit.

S O C I E T A S T Y P O G R A P H O R V M

Senatui Populòque Poëtarum S. D.

C R E S C I T in dies magis magisque numerus eorum, qui nostra opera in voluminibus edendis abutuntur. Id vitio potissimum fit vestri generis hominum, qui **Q V Æ** noctu somniant, hæc mane lucem videre illicò gestiunt, occasionemque Iliadum & Æneidum vndique venantur. Nullus hodie mortalium aut nascitur, aut moritur, aut præliatur, aut rusticatur, aut abit peregrè, aut redit, aut nubit, aut est, aut non est (nam etiam mortuo isti canunt) cui non illi extemplò cudant Epicedia, Genethliaca, Protrepctica, Pangeyrica, Epitalamia, Vaticinia, Propemptica, Soterica, Parænetica, Nænias, nugas. Nulla est intemperantior hominum natio, nulla aduersum nos contumacior: si quid in versu, quod non rarenter accidit, illis excidit, continuo in nos, pro ea quam sibi sumunt mentiendi licentia, confertur abundè culpa. Malum serpit quotidie

Querela
Typogra-
phorum.

Prurigo
scribendi.

diè latiùs : nos onere opprimimur , nullo (quod caput est) operæ pretio. Edita enim horum pleraque vix in manus hominum veniunt, cum aut explosi iam antea nomen scriptoris , aut prodigioli vestibulum operis statim lectores absterret; nòsque, raro deinceps emptore, ad apinas & nugas ne triobolo quidem venales quoquo possumus modo distrahendas, cogimur malè perpetrata volumina aliò transferre, ac scombis involucri & tunicas dare; aut in vicum deferre

Finis non
nullorum
volumi-
num.

Hor. lib.
3. ep. 1.

— *vendentem thus & odores,*

Et piper & quidquid chartis amicitur ineptis.

Hæc pauca de multis vobis indicare visum est. Vos ordinis vestri bono ac famæ consulite, nobis tantum oneris detrahite, ac valete.

Vix Momus absoluerat , cum Censor iram inter & risum ; Quid nobis, inquit, quotidie cum Typographis ? an si quid illi fortè decoquunt, & iacturam fortunarum faciunt , idcirco resarciendum nobis est? Resarciendum, respondit Momus, si vestra causa iacturam faciunt. dicam enim liberè more meo,

Hor. in
Arte poet.

Ludere qui nescit campestribus abstinet armis:

Indoctusque pila dicitur, trochique quiescit,

Ne spissa risum tollant impune corona.

Qui nescit, versus cur audet fingere? —

Sed video cur tã facilè Poëtis ignoscatis : nempe non ignari malorū miseris succurrere didicistis.

Id. ibid.

Scimus, & hanc veniam petimusque damusque vicissim.

Quid pro
Typogra-
phis de-
cretum.

Annuebat versibus suis Horatius; cum Claudianus Consul, indicto manu silentio; ad Horatium librorum Quæsitorem ac Musæi custodem defer-

si libellum iussit, ei causam permisit: Sermonem scriberet, de libris nonum premendis in annum, pœnas præproperis ingeniis statueret, deque re tota ad Senatum referret. Cui Consulum alter Torquatus Tassus addendum putavit; Videret Quæstor, ne in Apollinarem Bibliothecam noui quotidie libri admitterentur, antequam de iis statueretur aliquid certi, hunc enim aditum si sibi interdictum sentirêt factores isti carminum, fortasse tardiores in conscribillandis paginis deinceps futuros. At Horatius id verò fecisse sedulo se ad eam diem affirmavit, idque satis apparere ex aggestis cumplatisque codicibus, qui tam multi ante fores Bibliothecæ præstolabantur ingressum, ut sanè pauciores Maro descripserit animas apud Cocyti stagnum orantes,

De libris
in Parnassæ
Musæum
non ad-
mittendis.

Tendentisque manus ripæ ulterioris amore.

Sed se non minùs Portitore illo Stygio inexorablem fore; etiamsi offensurus iterum esset Torquatus ipse Consul, & ex utroque pede laboraturus. Etenim Torquatus paucis antè diebus Bibliothecam sub vesperam ingressurus, dum enititur aperire sibi aditum ea voluminum multitudine penè oclusum, imprudens offenderat in codicem nescio què ab Academicis FVREVRARIIS Florentiæ conscriptum, prolapsusque suborta capitis oculorumque vertigine, ex læuo etiam tum pede claudicabat. Tunc Consul Torquatus, nec eam dixit placere sibi librorum turbam in Bibliothecæ vestibulo, qui si quotidie, ut iam cœperant, eo loco accrescerent, quo dein modo patere per eos cumulos in Musæum potuisset accessus? Quare quamprimùm eos amoueret inde:

Virg. lib.
6. Aeneid.

Torquatus
casus.

ac,

ac paucissimis exceptis, qui digni illo litterarum Sacratio ei videretur, reliquos alium aliò distraheret: partim valuarum rimis obstruendis, vt Anagrammaticos plerosque & minutos litterarum glutinatores: partim flabellis ad ventulum concinnadis, vt Amadigos omnes, & promercalium nugarum institores: partim fenestrarum velamentis contra pluuiam & Solem opponendis, vt confidètiloquos istos & duros Capitones, qui loricato sunt pectore aduersus omnem iniuriã: & si qui adhuc superesset, presertim ex iis qui fœdè Principibus adulantur, traderet eos funerum Curatoribus, vt in proximis Mœcenatianis exequiis, ad stramineam eius viri statuã poëtico tormento explendam, inculcandam, farciendam liberaliter adhiberent; atque ea ratione, imposita pyræ honoraria illa imagine tot grauida præconiis inflatæque, simul cum ea, Poëtarum vota multorum conflagrarent, atque in cinerem nihilumque desinerent. Cæterum, ad auertendos in posterum huiusmodi librorum concursus, OPTIMUM factu sibi videri, si eos non à Parnassi modò Regia, sed etiam à sinibus idem Quæsitores abstineret, nec prius admitteret ad fastigium Montis, quàm in constituto ad radices hospitio quatuor dierum decadas exegissent, suspicionemque sui purgassent. Ad quæ Venusinus, facturum se libenter imperata respondit: imò, si Senatui videretur, acturum se aliquid, quod subitariis istis ingeniis morã esset non minimam allaturum: nempe Ex codicibus quos admissurus esset, electurum se vnum aliis deteriorem, eumque non illicò inferrurum in pluteos & loculamenta cum cæteris, sed ignominia

Quò de-
stinandi
aliquorū
libri.

Adulato-
res Prin-
cipum.

Cautio
antequam
ad Parnas-
sum ad-
mitterantur
libri.

Ex admis-
sis libris
deterri-
mus quo-
modo ple-
tendum.

niæ causâ in media Bibliotheca sublimem apud Filices muscarios appensurum, ac retenturum ibi tandiu, dum liber illo nequior accesserit, qui eum loco tradat, ipse succedat; tunc demum redigendum in classem, suâque in arcula nidôque componendum. Hæc autem etsi magnopere probavit Claudianus Consul, quia tamen peculiari Senatu opus habere dixit, pollicitus se breui de ea causa Patres consulturum, staturumque id, quod plures censuissent, re tum infecta, disceptationem distulit in aliud tempus. Et iam Momus alium ex Vrna sortitus erat supplicem libellum, iussusque perlegere inscriptionem tergo additam, quæ erat;

POETIS PRISCIS AC BONIS LECTORES.

In veteramentarios carminum sutores.

Explicata pagina, interiorem epistolam recitauit. Lectorum querimonia.

NE c pudor est, nec modus ullus hac tempestate carminum scribendorum: inuasit enim mortales hæc pestis, exeditque multos mala hæc scabies, Poëtæ vt vulgò salutentur: ideoque nouis quotidie voluminibus, in quibus tamen Nihil est noui præter titulum, ad legendum homines inuitant, & tantum non mercede conducunt. oculi legendo, manus volutando dolent: vsque aded aliis, atque aliis poëmatibus continenter obruimur. Sed quod magis dolet, opera expectatioque legentium luditur. Ad nouum opus inauditumque commentum euocati magna spe ingredimur, cum paulatim vetera fermè omnia, & exoleta, sed expolita & fuce interpolata reperimus: *præfractam strigilem, & soleam*, vt ait Lucilius, *dimidiatam*. Scilicet huc tandem recidit huius

Calliditas
furacium
Poëtarum.

ius

ius aui Poësis. eruta ex antiquitatis tumulto fermenta passim recoquuntur recidunturque, & inducto alio rebus colore ac forma (quàm tamen dispari forma,quàm inepta?) pro nouis repente mercibus extruduntur. Vos, quorum res agitur, quorumque opera miserum in modum à scrutariis istis refiguntur, ac dilacerantur; videte per Apollinem, Poëtæ, ne fraus hæc, quæ artis hodie locum & quæsticulum inuenit, impunitate succrescat, atque aliquem furacibus istis ac veteramentariis ingeniis, pro vestra sapientia, modum ponite. Plura in hanc sententiam nostro omnium nomine superaddet is, qui has litteras afferet ac tradet Momus. Valet.

Momi
narratio.

Vix ea, cum rogatus à Senatoribus Momus, uti proferret in medium, si quid appendicis loco ouulgandum putaret; Pauca, inquit, sed paucis multa. Eram Florentiæ, addideratque se mihi comitem sesquipetrarcha nescio quis, qui me infinis in horas precibus obtundebat, ut opusculum deferrem ad vos suum, immortalitati que in Apollinari Musæo consecrarem. hoc ego socio no per Urbem intentus mortalium studiis cursitabam. Accessimus ad Cerarij FICTORIS officinam, qui cereas icunculas ac sigilla Deorum, hominumque, ac stirpium, ligneo teretique scalpulo conformabat. Erat illi tum forte in manibus arundo, quam è cera, certa per interualla distinguebat nodis, educebat ex ea fundebatque geniculatim folia, leue fastigium crassiore paniculæ coma finiebat. hæc dum ageret, adfuit qui laurum arbusculam ab artifice postulauit, ut venderet. tunc ille; Hæc, inquit, quam molior arundo,

Fictor Ce-
rarius.

Mira eius
in ingen-
dō celeri-
tas.

do, laurus erit, nullaque interposita mora, è calami foliis alia demittit ad truncum, alia spargit in ramos, ramos frondibus opacat, baccas occultat inter frondes, hæc addensat, illa incidit, alia dilatat, vno verbo, pro arundine laurum emptori tradit. Discedebat hic, cum ecce alius vir honestus & grauis, qui magni Alexandri incun- culam mercari cupiebat, quam quia inter ea sigilla non vidit, abibat: reprehensum hominem voce, mox etiam pallio, subsistere Cerarius enixè rogat, ostenditque pro Alexandro Mercurij signum perillustri ceratione perfectum. negat emptor, exoculatum esse ad eò se, qui non videat

Q V I D distent aetã lupinis: Alexandro sibi opus tunc esse, non Mercurio. At ego, inquit artifex, Alexandrum tibi vendo. Hic ego intentissimis oculis expectabam, quibus tandem præstigiis pileatum Mercurium, alatum, nummatum, caduceatum, nulla non re dissimilem Alexandri, traducere ad Alexandrum posset; cum ille tanta celeritate, vt aliis exuisse Mercurij pedes, suas induisse manus videretur, è loculatis arculis nunc excerpens aliquid, nunc aliquid eò reponens, discolors illas ac miniatulas ceras facili tractatione variare cœpit: Mercurij caduceum, quod erat lætæ manus gestamen, adstringit ac producit in hastam: crumenam nummorum plenam, quæ pendeat è dextera, comprimit atque in fulmen exacuit, opportuna sanè traiectione: è talaribus atque ex alis ocreas ad genua vsque deducit: galerum ac pinnas in galeam ac plumas altè sustollit, oculos rotundat, genas exporrigit, producit nasum atque amplificat (nam Alexan-

Arundo
in lau-
rum.

Mercurius
in Ale-
xandrum.

drum hac etiam parte fuisse magnum ferunt) dilatat frontem, in sinistrum humerum cervicem aliquantulum proiicit, colores confinio temperat, nigrum, subnigrum, austerum, lacteum, luteum, subalbidum, purpureum, lentum; vitreum, furosum modò diluit, modò infuscat, modò exauit, modò obtundit, atque ita commutabiles illas cerulas hinc atque hinc traducit, operique addit adimitque, ut Alexandri simulacrum momento enatum videremus, ignorarem autem quid de Mercurio factum foret. Hærebam hinc ego attonito similis: sed comes ut erat natura procacior, ad artificem; Itane verò, inquit, mi homo, tam facile vnâque productione nasi tu nobis Alexandros extemplò paris? Quid ni? respondit, cum producendum esse nasum, non corripiendum vestra de syllabis Senatus consulta proclamant? nos autem id artis didicimus à Poëtis, cum quibus commune habemus fingendi nomen. Doctè enim uerò, inquam, & supra ceram, & scalpum conuersusque ad socium, **I N S E R E** nunc Melibœæ pyros. Risit ad hæc emptor Alexandri, & ; Hoc ipsum, inquit, recurrebat animo, dum Cerarium id operis molientem intuebar: videbar enim mihi Poëtam insudantem videre carminibus concinnandis, atque vnde vnde transferendis, operique suo per æqua, per iniqua consuendis. Nam quid hac tempestate solemnius? priscorum reliquiæ conquiruntur, noua priscis adduntur oppidò pauca, multa dissimulantur, foris intima, intus extima conuertuntur, quadrata rotundis permutantur, quid verbis opus est? ex antiquo nouum repente opus inter

Poëtæ

Scommo-
ta & ioca.Cerarij &
Poëtæ cõ-
paratio.Interpo-
latores
earmi-
num.

Poëtæ manus enascitur : & nobis interim , qui hæc audire cogimur , aut legere festinamus magnificis illecti deceptique titulis , propter quos deferi possit, ut ait ille, vadimonium; fraudi plurimū est ad eadem toties nullo operæ pretio reuocari. ut sanè in deterius abitura res sit, nisi aliqua demum animaduersione hæc Poëtarum coërceatur impunitas. Obmutuerat satis mericulously argutus comes ille meus, alióque simulabat se animum , dum ea dicebantur , auocasse; cum ego ad emptoris aurem insufurrans ; Bono, inquam, sis animo : ego ad Senatum Poëtarum propero: animaduertent illi, ut opinor, in horum licentiam , tibi que ac cæteris idem studentibus exoptantibusque consultum erit. Et verò, Patres Cósripti, si minùs lectorum vos querelæ ac preces mouent, moueat decus certè vestrum, ac dignitas istius ordinis, qui iam vulgò, si nescitis, deridiculo est. vestra sunt quæ futores isti dissiunt, constant sibi , vos isti expoliant , vos expilant, exoculant, expectorant , euiscerant: sibi que aliena dum accommodant , quos inter homines cachinnos, Deus immortalis, quæ ioca, quas fabulas excitant? Vidi ego iam pridem Romæ , in Vibe uti scitis, mores aliunde omnium complectente, hominem noua indutum & collectitia sanè synthesi, hoc est, ex aliquorum, quos hîc intueor, vestibus contexta ridiculum in modum. surripuerat Dantis Aligerij sagum holosericum subfutum lacinia Damascena, oblongis angustisque manicis : sed, ne furtum deprehenderetur, inuenterat , próque veteri subfuto nouum abdiderat, idque mirificè variauerat. Nam resectis ex Cino

Plin. in
Præfat.

Expilato-
res veterū
Poëtarū.

Ad expli-
cand. ali-
quorum
furta.

Fam. Strada.

Y

Pisto

Vestis varie
con-
sarcinata,

Pistoriensis fimbriis, detractis à Boiardo ligulis, recisus è Guittone Aretino ansulis, veluti polymitam vestem versicoloribus liciis ac cæsuris intexuerat. Ita verò induerat inductis in manicas pedibus non planè incommodas sibi caligas, sed femotalia paulo arctiora confecerat: collare autem sagi ad renes, atque umbilico tenus distributum suis aciculis obfirmauerat: reliquum extremumque sagum sublatum vsque ad collum, eiusdem vestis cingulo coercuerat, atque in hunc modum magnificè se circumspiciens, ac noui se operis artificem venditans, homo bellissimus segmentato & collatiuo cum centone per Urbem incedebar. Cui ego hæc pauca:

Hor. lib. i.
PP. 5.

Quid si forte suas repetitum venerit olim

Grex animum plumas? moueat Cornicularisum

Furtiuis nudata coloribus. —————

Discrimè
inter imi-
tatores &
iures.

Hæc Momo dicenti, atque eloqui planiùs eadem paranti Cæsar, admonente P. Virgilio intercessit negauitque æquum sibi videri, in ea insectatione vsque ad eòdè prouehi, vt nullo discrimine simul inuoluerentur optimi quique sapienter ac feliciter imitantes, tempestiuis que allusionibus carmen eruditè condientes; & audaculi nescio qui nullo modo, nullo metu in aliena inuolantes, nihil ingenio promptum, nihilque labore partum habentes, ac non nisi raptò, apertaque populatione victitantes. Placuit ea verò Consulibus intercessio visumque, VTI A. Persius Consul designatus, adhibita ad eam rem opera Samonici Sereni, causam sedulò cognosceret, medicamentumque, quod olim idem Serenus prurigini arcedendæ composuerat, transferret ad pruriginosos hosce

Quid de-
cretum
contra fi-
rases Pœ-
tas.

hosce Vates, quo ea scribēdi scabies inungi ac deliniri posset. Quamquam palam tunc Persius testatus est, non opus esse eo lenimento cum furaci hominum genere ac refractario: sed si Patribus videretur, se ostensurum IGNEM ex fatidicis Idæ lignis nuper ab se repertum, in quem quidquid mistum ex rebus dissimilibus cōflatúmque conicitur, illicò secernitur, atque ex separatis partibus, si quæ veteres sunt, flammis absumuntur, nouæ perdurant. id optimum fore Poëtarum experimentum aut supplicium: quorum libris antequam in posterum euulgentur, iniectis in decretorium hunc ignem, quidquid flammis illæsum inuictúmque supererit, id tantummodò nouum, vernaculúmque, ac proprium censendum esse; cætera, quæ conflagrabit, tanquam aliena, furique damnata meritò pœnas dedisse existimandum. nec dubitare se; quin, sicuti recens à lacu vinum dum deferuescit, tumoreposito extenuatur decrescitque, ita multorum libri apud igneum hunc exploratorem adstringendi contrahendique sint adedò, vt sæpenumero ex magno ac tumido aliena factura volumine, extracto exsiccatóq; quidquid erat inanis, & nõ proprii succi, atq; adedò in libellũ sanè tractabilẽ manualẽq; redactò, nõ plures quàm sex septẽmve superstites futuræ sint paginæ, quas iure scriptor agnoscat ex illo incendio reliquias suas. sic nouos Poëtas à scrutaria, quàm ignauiter artem faciunt, absterrendos: & lectores molestia, & in quam inducuntur, fraude liberandos. Risit eo nimirũ commento Momus, quòd videret, Cõsulum alterum, ac Senatores aliquot ad Persianum illum ignem

Carm.
prur. &
scab. ar-
cenda.
Inuentum
ad Poëta-
rum fur-
ta depre-
hendeda.

Et casti-
ganda.

*in hoc spagii
co lyne peritu
va st iterum
nicoriana
Heroina*

plus nimio refrixisse. Nihil tamē cunctatus inie-
cta in Vrnā dextera libellū eduxerat, explicabāt-
que, cū Cōsul imperauit, vt duos præterea sortito
extraheret, quos nulla interposita commentatio-
nū mora continenter recitaret, ac Senatus dimit-
teretur. paruit ille, vocem contendit, ac legit.

Interpre-
tum Vir-
gilianorū
postula-
tio.

P. VIRGILIO MARONI INTERPRETES SVI,
LABORAMVS in explanandis Æneidos tuæ lo-
cis, nec pœnitet operæ ac laboris: in plerisque
enim aut acu planè tangimus id, quod dixisse
te oporteat, aut aliquid affingimus, quod te di-
xisse non pudeat. Vnus incidit nodus sanè Gor-
dianus, cuius occultum cœcūque caput extra-
here nullus adhuc interpretum ausus est, sed sa-
cro omnes silentio præteriuimus. Nimirum la-
queus est ex eo genere, qui fauces statim obligat,
ac spiritum intercludit. Cur enim inducto apud
inferos Anchise, qui Æneam Romanorum Re-
ges ordine & accuratè docet, è septem Regibus
vnum prætermittis? Nam à Romulo exorsus.

lib. 6. Æ-
neid.
Primus
Romano-
rum Rex.

*Quin & auo comitem sese Mauortius addet
ROMVLVS, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet, vident' ut gemina stant vertice crista,
Et pater ipse suo Superū iam signat honore?
En huius natæ auspiciis illa indlyta Roma
Imperium terris animos equabit Olympo,
Septemque vna sibi muro circumdabit arces
Felix prole virūm. qualis Berecynthia mater
Inuehitur currū Phrygias turrata per vrbes,
Lata Deūm partu, centum complexa nepotes
Omnes calicolas, omnes supera' alta tenentes.*

Secundus
Rex.

Addis deinde NYMAM,

Quis procul ille autem ramis insignis oliua

SACRA

*Sacra ferens? nosco crines incanâque menta
Regis Romani, primus qui legibus Urbem
Fundabit, Curibus paruis, & paupere terra
Missus in Imperium magnum. ———
Adiungis demum cæteros,*

——— *Cui deinde subibit*

*Otia qui patria rumpet, residêsq; mouebit
TVLLVS in arma viros, & iam desueta triumphis
Agmina: quem iuxtâ sequitur iactantior ANCVS
Nunc quoque iam nimium gaudês popularibus auris.
Vis & TARQVINIOS Reges; animamque su-
perbam*

Vltoris Brui, fascêsque vidêre receptos?

Hæc de Regibus Romanis. At in hoc censu, SERVIVM Tullum, qui medius inter Tarquinius Priscum, & Superbum fuit; tu bonus Regum Censor omisisti. Ecquæ te cogitatio aliò tunc agebat, quòve ab alienato tunc animo peregrinabaris, vt tibi Rex tam probus, ac Romanæ rei propagator excideret? Hæc vna res (ingenuè fatemur) vniuersam Interpretum nationem conturbauit, visaque est, de qua te ipsum consultum vellemus, ac nodum te solo vindice dignum tu tanquam è machina dissolueres, ac lectoribus occasionem subtraheres quidquam aut de Authoris, aut de Interpretum indiligentia suspicandi. Vale.

Epistolam vix recitauerat Momus, cum ex imperio Consulum detulit ad Virgilium, qui petitioni Interpretum satisfaceret; legítque subinde aliam in hunc modum.

ANTIQRARI, CHRONOGRAPHI, MYTHOLOGICI Q. VAL. CATVLLO SVO.

Y 3

TRIVM

Tertius.

Quartus.

Quintus
& septi-
mus.

Sextus
cür reli-
ctus?

Causa ad
Virgilium
delata.

Interpre-
tum Ca-
eulliano-
rum qua-
situm.

TRIVMVRATVS noster paucis te vult, elegan-
tissimè Carulle, id quod refert tua plurimum, &
nostra non parum, qui tecum facimus. Summa
hæc est, nam breuiloquentem esse Magistratum
debet. In nuptiis Pelei, & Thetidos, paucos intra
versiculos, doctos (Iuppiter) & laboriosos, tui ta-
men te cepisse videtur obliuio. Principio enim
cantas, ARGO, qua vecti sunt Heroës ad Colchi-
cam expeditionem, primam fuisse nauim.

Carm. 65.

*Peliaco quondam prognata vertice pinus
Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas
Phasidos ad fluctus, & fines Aeteos.
Cum lecti inuenes, Argiua robora pubis,
Auratam optantes Colchis auertere pellem,
Ausu sunt vada salsa citâ decurrere puppi,
Cerulea verrentes ab ignis equora palmis.
Diua quibus retinens in summis urbibus arces,
Ipsa leuifecit volitantem flamme currum
Pinea coniungens inflexa texta carina.
Illa rudem cursu PRIMAM imbuit Amphiruten.*

Prima na-
uium.

Addis, è pelago excitatas eius nauigij nouitate
Nereidas, visamque à Peleo Argonauta Theti-
dem illicò adamatam inter cæteras Nymphas,
eique à Ioue in matrimonium collocatam.

*Tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,
Tum Thetis humanos non despexit Hymenæos,
Tum Thetidi Pater ipse iugandum Pelea sensit.*

Describis ad hæc torum genialem purpurea con-
stratum veste, qua in veste inter alias acu varia-
tas figuras pingis Ariadnam eiulantem ob The-
seum celeri cum classe fugientem.

Puluina-
ris descri-
ptio.

*Puluinar verò Diuæ geniale locatur
Sedibus in mediis, Indo quod dente politum,*

Tincta

Tincta gerit roseo conchylis purpura fuceo.
Hac vestis priscis hominum variata figuris
Heroum mira virtutes indicat arte.
Namque fluentifono prospectans littora Dæ
Thesea cedentem celeri cum C L A S S E tuetur
Indomitos in corde gerens Ariadna furores.

Iam verò si Argo prima naus ponti fuit, &

Illam rudem cursu prima imbuuit Amphitriten;

quomodo ante illam, Thesei mentionem facis Nodus in
Catul.

cum classe ac velis remisque in patriam remeant-
 tis? Hic A Q V A hæret. Conuenimus Antiquarij,
 Chronographi, & Mythologici: & neque anti-
 quitatis memoria, neque ex temporum computa-
 tione, neque ex fabularum inuolucris quidquam
 ad componendum dissidium eruere potuimus.
 Ad te rem integram referimus. T V T E hoc intri-
 fti, tibi omne est exedendum. Vale.

Legerat Momus, & ex autoritate Consulum Ei com-
missa so-
lutio.
 Catullo dedit, qui in sequenti Senatu nodum sol-
 ueret statimque postremum ex iis, quos sortitu
 extulerat, libellum recitauit.

ACADEMICI IN ITALIA EI, QUÆ IN FARNAS- Academi-
corum pe-
ticio.
 SO COGITVR, ACADEMIÆ POETARVM.

FLORET inter cæteras Academicorum exercita-
 tiones hoc tempore studium conscribendorum
 INSIGNIVM, eoque perductum est, vt ex Acade-
 miis foras deriuatum illitterati pariter, littera-
 tique complexi sint: atque è plebe iam quilibet
 in triuijs, & compitis auctionarijs hoc de argu-
 mento passim philosophatur, ac vulgus ipse zo- Exercita-
tio Insi-
gniũ con-
dendorum
maxima.
 nariorum sellulariorumque sermonem hac fu-
 per re securè miscet, sibi que certa quædam, quæ
 suspendat ante officinam Insignia symbolaque

procudit. Sed quò res facta vulgatiores est, eò est etiam in plures distracta sententias, atque obscurior proinde, difficiliórque reddita. Quin etiam ij, qui lucem ac facilitatem rei afferre conati sũt; conantúrque hodie complures sententiis plerumque pugnantibus pertractant hanc prouinciam, legésque pro arbitratu quique suo huic generi commentationis imponunt: ac cæteri, qui ex hisce scriptoribus hauriunt, si paulo verecundiores sunt, ancipites suspensique omnia verentur, quasi plenum opus alex tractent, & incedant per ignes suppositos cineri doloso. Usque ad eò in summa sententiarum pugna.

Sed ars
incerta.

Perf. sat. 5.
Quas ob
causas.

VELLE suum cuique est, nec voto viuatur uno.
Quòd si isti, qui in hac arte familiam ducere tantopere cupiunt, ac leges præceptionésque tam facilè sanciant, eas rationum præfidiis, vt par erat, stabilirent; profectò si minùs moueret nos authoritas docentium, saltem argumentorum firmamenta mouerent. Nunc autem quando in hoc genere scribendi nec Aristoteles, Phalereólve, aut Tullios habemus, quorum testimonia rationis loco sint: nec adhuc in magna Doctorum copia videmus argumentorum momenta, in quibus acquiescere iure possimus; ad vos, quod vnum superest, veluti ad sacram anchoram confugimus, petimúsque vti rem pro imperio definire, leges conscribere, præcepta monstrare, præceptorum causas rationésque subiicere: ac modum huic artificio tandem aliquando ponere pro vestra humanitate velitis. Nos quidquid ex isto Senatu proueniet, id ratum fixúmque & immutabilis oraculi loco omnes habebimus. Valete.

Tum

Tum Claudius Consul, Torquato Collega suggerente, intuitus in Petrum Bembum; Tuum, inquit, munus hoc esto, Bembe, ut commentarium perbreuem & capitalem hoc super argumento conficias, atque ad proximas Kal. frequenti Senatu recites. tunc enim rogatis, ut moris est, Patrum sententiis, Senatus consultum de Insignium natura conscribemus. Hæc cum dixisset, Senatúmque tenere se vltra negasset, Curia statim omnes excessere.

Petrus Bembus cognoscendis Insignibus præfectus.

PRÆLECTIO SECUNDA.

Plautina Prima.

S I V E

Poëta Comici virtutes ad Plauti commendationem explicari cœpta.

NOVVM opus enúcio in præsentia Rhetoribus meis (Præsules sapientissimi) iubeo illos deponere tantisper è manibus Aristotelé, eiúsque viri præceptiones, quibus informantur ad Eloquentiã, intermittere, dum huius loco Plautum hodie subiicio, ac pristinam faciem continuati dudú operis muto. Id ego aggredior authore te, IULI STROSA, Præsul & munere, & ingenio clarissime. nam cum tu me nudius tertius, ut sæpe soles, humanissimè convenires, ac te in perendinum affuturum mihi ex hoc loco dicenti significares, cumq; ego pro nostra amicitia

Occasio prælectionis.

Y 5 sciscitarer

sciscitarer ex te familiariter, qua de re potissimum differētem audire me minùs ingratum tibi futurum esset; tu laudare continuò Plautum cepisti: percontanti rursum mihi, è Plauti Comœdiis quid te iudice seligerem; non opus esse dixisti, delectum habere in eo Poëta, in quo nihil esset non electè egregièque conscriptum: fatius esse de ipso generatim vniuersèque disputare, de quo tu paucis multa complectens ostendisti, eum tibi in Romano sermone Principem videri, quem Ennio æqualem antiquitas, quem operù multitudo, hoc est, vt aliqui sentiūt, triginta supra centum Comœdiarum numerus, quem festiuissimi lepores, quantum vnquam leporum fuit eritque, faciliè commendent. Quæ dum audiebam ipse, proculdubio intelligebam, deduci indicarique mihi laudationis fila, quæ si apud vos, Rhetores, conuestirem, facili negotio à vobis impetrarem, eum vt esse Plautum iudicaretis, qui summo loco habendus inter Comicos videatur. Vt igitur eo, quod indicatum mihi est, argumento, idque ea ratione pertractabo, vti Rhetorem & amicum decet: hoc est, præsentis materiæ memor in Plautum laudes abundè congeram; more, inquam, nostro, qui quæcumque in manibus sunt, ea summa esse, cæterorum obliti liberaliter affirmamus: & gratificaturus homini Plautinæ factionis, Plauti virtutes hinc atque hinc seligam, vitiis, quæ ei tribuuntur, amici gratiâ interim silentio prætermittis: modò vos, Rhetores, admonitos semel habeam, huius Poëtæ Comœdias non videri planè accommodatas ætati ac moribus vestris, quorum institutioni hæc præci

Ratio
agendi
in hac
prælect.

præcipuè dirigenda sunt liberalium studia doctrinarum. esse alios è prima nobilitate scriptores, à quibus linguæ candorem, absque vlllo vitæ commaculandæ metu haurire securè possitis. Ac de Plauti quidem tum vita, tum Comœdiis ubi generatim aliqua proloquutus fuero, ad eius virtutes ordine ac partitè accedam; ita tamen, vt si minùs hæc vestro digna conspectu, Viri eruditissimi, videbuntur, oratos vos etiam atque etiam velim, vt culpam, quam conferre possetis in ingenium meum, quod scio quàm non ferax sit, ab eius angustiis, in angustias temporis spatiùmque dierum omnino duorum mihi relictum ad dicendum in præsentia, transferatis.

Natale solum M. Plauti Sarsina fuit, ignobili, & vt ait ille, surda Oppidum fama, si non huius gratiâ laudabiliter audiret. Sarsinam in Provincia Flaminia, vulgò Romandiola, reponunt hodie Blódu Flavius, Leander, Maginus, aliique: olim in Umbria statuebant Veteres, vt est apud Plinium, Strabonem, Pomp. Festum, ac reliquos. Nec mirum, cum agri, quem Umbrorum gens antiquissima primùm obtinuit circa Ariminum, postea potiti sint Galli. Sarsinatem appellant Plautum tum is, quem postremo loco nominavi, Pomp. Festus, tum bonus sanè temporum custos Eusebius, secutique ambo descriptionem Italiæ veterem, Umbrum vocant. M. Accius NOMEN homini fuit, sed cognomento à planitie pedum indito, Plotus est appellatus. qui enim pedibus sunt planis, plotos vocant Umbri; postea Plautus cœptus est dici. Ita nos Pom. Festus edocuit; cuius viri testimonium facit, ne Plautinum no-

men

Materies
prælect.Patria
Plauti.

lib. 3. c. 4.

De verbó-
rú signif.
In Chro-Nomen
Plauti.

men deductum opinemur à canibus, quorum aures, cum languidæ sunt ac flaccidæ, latiusque patent, ut idem scripsit, plauti canes appellantur: nisi fortè etymon utrobique idem est. FLO-
 RVIT in hac Vrbe, circa annum ab ea condita quingentesimum quinquagesimum quintum, quo tempore abrogata est lex Oppia apud Liuium. *Tunc simul M. Porcius Cato, inquit Gellius, in Ciuitate Orator, & M. Plautus in scena vige-
 bant.* Fortuna, non conditione aut natalibus seruire coactus est: expertusque rerum vicissitudines primùm Poëta, & quidem pecuniosus, tum mercator, ad hæc decoctor, postremò pistor, simulque Comœdiarum scriptor iterum fuit. Etenim Romæ compositis, datisque ad Populum fabulis, ingentem pecuniam in operis artificum scenicorum sibi comparauit, ut Varro testatur apud Gellium. Hinc maioris spe lucri ad mercaturam animum adiecit, nummisque negotio attributis, solum vertit, sed malè re gesta, inops excususque fortunis omnibus Romam rediit, ut idem Varro author est apud eundem. Quam esse causam suspicor, cur nihil ille crebrius habeat in suis fabulis, quàm mercatum, institorem, trapezitam, pecuniam mutuò acceptam, argentum fœnori datum, syngraphas, tabellas, rationes, nummaria negotia. Paupertate, quærendique victus causâ, in magna præsertim annonæ difficultate, pistori operam locauit suam, occupatus molis trusatilibus circumagēdis: quantumque temporis ab hoc opere pistorio, ac vertendis lapideis hisce orbibus supererat, tantum operi poëtico, vertendisque è Græco fabulis, ac vendendis impen

Tempus
 quo flo-
 ruit Plau-
 tus.
 lib. 34.
 lib. 17. c.
 vlt.

Conditio
 & vita
 eiusdem.

lib. 3. c. 3.

Pistores
 quando
 Romæ
 cœperint.

in Chron.

pendebat, ut Eusebius, atque ante hunc Varro, scriptum reliquere. Neque verò, cum legimus pistorem fuisse, aut pistori operam locasse Plautum, de eo existimandum est verba fieri, qui panes publicè conficiat, ac venales exponat; hoc enim genus artificum Romæ non fuisse Plautino ævo discimus à Plinio ita scribente: *Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum usque bellum, annis ab Urbe condita super quingentos octoginta; ipsi panem faciebant Quirites.* Erant autem pistores, ut ait Varro, qui in pistrino pinserent farinam. Coqui verò, aut mulieres, ad priuatos domesticorum vsus coquebant panes, ut Plinius subdit laudato antè loco, & ostendit hoc ænigma Næuij Poëtæ.

Apud
Gellium
loco cit.

lib. 18. c.
12.

lib. 1. de
vita P. R.

Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem.

Hoc est, interprete Nonio, pisces, olera, panem. Non tamen negauerim, pistores quoque adhibitos ad panem coquendum, eosdémque fuisse etiam coquos. quò spectat Plauti ludus in Captiuis:

Act. 1. sc.
2.

Multis, & multigeneribus opus est tibi

Militibus, primò dum opus est Pistoriensibus.

Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium.

Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,

Opus Turdetanis, opus est Ficedulensibus.

Hos autem pistores, quos & coquos describit Plautus, non fuisse forenses ac publicos, sed domesticos modò docuimus. OBIT Romæ Plautus, ut obseruat in Bruto Tullius, P. Claudio, & L. Portio Coss. & Catone Censore, cuius censuram incidisse in annum ab Urbe condita quingentesimum sexagesimum sextum author est Liuius, hoc est, quindecim annis ante Ennium, quem an-

Mors
Plauti.

lib. 39.

no

no quingentesimo octogesimo primo mortuum esse, ex eodem Cicerone conficitur. Sepulcro hoc Epigramma fuisse inscriptum, quod ipse confecerat; asserit Varro apud Gellium. quod quamquam ad hanc usque diem ita vulgò lectum est,

Postquam est morte captus Plautus,

Comœdia luget, scena est deserta,

Deinde risus, ludisque iocusque & numeri

Innumeri simul omnes collacrymarunt.

existimo tamen ab illo sic fuisse scriptum,

Postquam est mortem aptus (hoc est, adeptus, ab

apiscor) Plautus, Comœdia luget,

Scena est deserta, hinc risus, ludusque iocusque,

Et numeri innumeri simul omnes collacrymarunt.

Hoc autem dubitarem, inquit Gellius, an Plauti foret, (credo, quia Plauto indignum ei videbatur) nisi à M. Varrone positum esset in libro de Poëtis primo.

Reliquit Plautus COMŒDIAS à se scriptas omninò multas: quarum alij apud Gellium numerant centum & triginta, alij centum apud Seruium, alij apud eundem quadraginta. Sed his omissis, assentiendum potiùs arbitror M. Varroni in libro de Comœdiis Latinis, qui vnam & viginti Plautinas fabulas primùm agnouit, mox etiam iis addendam putauit Bœotiam, horum præcipuè versuum indicio, quos esse Plautinissimos ait Gellius. Parasitus ibi esuriens hæc addit.

Vt illum Di; perdant, primus qui horas repperit,

Quique adeò primus statuit hîc solarium,

Qui mihi comminuit misero articulatum diem.

Nam me puero uterus hic erat solarium

Multo omnium istorum optimum, & verissimum,

Vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat.

Nunc

lib. 1. c. 34.

Comœdiarum numerus.

lib. 3. c. 3.
In primū
Aeneid.

lib. 3. c. 3.

*Nunc etiam quod est, non estur, nisi Soli lubet.
Itaque adeò iam oppletum est oppidum solariis,
Maior pars populi aridi reptant fame.*

Præterea Neruulariam addit idem Gellius ex Fa- Ibidem;
uorini iudicio, & ex suo Fretum. Tres autem in
pistrino scriptas à Plauto docent Varro, aliique,
quarum nomina duarum recenset idem, quem
sæpiùs laudò, Gellius; Saturionē, Addictumque:
apta nempe nomina homini esurienti, & molis
circumagendis addicto. vt propterea veniat in
mentem suspicari, tertiã Comœdiam fuisse Ner-
uulariam, Ex quibus si summa incatur, sex & vi-
ginti à Plauto relictæ videntur fabulæ: reliquas, In pistrino aliquæ
Comœdiæ
scriptæ.
quæ tribuuntur Plauto similitudine nominis,
Plautianas à Plautio compositas fuisse Lælius
autumat apud Gellium. *Scriptas verò in pistrino
Comœdias, mirum videri debet nemini,* inquit Hie- Ibidem;
ronym. Magius (fuit hic capta Cypro in Asiam
abductus, atque enecatus) *mira res hac videbitur, me
captiuum, & Turca hominis seruum, in ergastulo va-
cuum à libris, de Tintinnabulis, & Equuleo libros con-
scripsisse:* Atque hæc habui cõperta, quæ de Plauti
vita proferrem: quibus si iudicium de eiusdem
fabulis addidero, absoluam ea, quæ priori loco
mihi vniuersè dicenda proposui, de Plauti cum
vita, tum ingenij monumentis.

Duo sunt, si generatim Plautinas fabulas in- Iudicium
de Plauti-
nis fabu-
lis.
Elegantia
earum.
spectemur, quorum gratiã Plauto plurimùm de-
tulit antiquitas; Latini sermonis ELEGANTIA, ET
RIDICVLVM. Non inibo suffragia scriptorum,
qui ELEGANTIÆ laudem ex antiquitate tribue-
runt Plautinæ dictioni. omitto Macrobiũ, qui lib. 2. c. 2.
Sat.
duos tulisse verustatem ait eloquẽtissimos, Plau-
tum,

lib. 6.

tum, & Ciceronem. omitto I. Cæsarem Scaligerum qui in libris de causis linguæ Latinæ Plautum Romanæ linguæ legem appellat: & in Hypercritico, dum pleròsque scriptorum seuerè perstringit, Plautum veneratus, *Plautinae*, inquit, *dictionis genus non est nostrum emendare, qui illi sanè barbari sumus: aut si Latini, Latini profectò eius beneficio sumus.* omitto M. Ant. Muretum, cui author

lib. 1. c. 7.

Latinitatis longè optimus habetur, atque appellatur. omitto Iustum Lipsium; à quo Musarum dicitur, & gratiarum ortus. omitto alios, à quibus decima Musa nominatur. Duumvirùm iudicio contentus ero; quorum alter Gellius, hoc est,

lib. 7. c. 17.

optimus censor antiquitatis, alibi Plautum appellat Latinorum verborum conseruatorem elegantissimum: alibi linguæ & elegantia in verbis Latinæ principem. Alter M. Varro doctissimus

lib. 10. c. 1.

Romanorum (vt est apud Quintil.) dicere solebat, *Ælij Stilonis sententia, Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellèt.* Iam verò in RIDICULO (quod erat alterum) omnium fermè confessione superat Plautus, atque adeò in Comœdia, quæ risui hilaritatique inferuit, summum obtinet locum, quod attinet ad hanc partem. Quare in Saturnalibus Macrobius,

Ridiculum earundem.

Animaduerto, inquit, duos quos Eloquentissimos antiqua tulit ætas, Comicum Plautum, & Oratorem Tullium, ambos etiam ad iocorum venustatem ceteros præstitisse: Plautus quidem ea re clarus fuit, vt post eius mortem Comœdia, quæ incertæ ferebantur, Plautinae tamen de iocorum copia noscerentur. Imò victos hac in re Græcos affirmat Sid. Apollinaris in laude Narbon. Urbis.

Et

*Et te tempore qui satius seueo,
Graios, Plaute, sales lepore transis.*

Ut meritò Plautus de se vaticinatus scripserit, luxisse Plauto mortuo Comœdiam, risumque lacrymatum esse. At ridiculo plus nimio operam dare, atque adedò putidior ea in re videtur esse non nemini. sanè dum Poëseos naturam contemplatur in epistola ad Pisones Horatius, amicos admiratorésque Plauti hoc nomine reprehendere non dubitat. in promptu est locus.

An Plautus ridiculo plus indulserit.

*At nostri proani Plautinos & numeros, &
Laudauère sales, nimum patienter utrumque,
Ne dicam stultè mirati. si modò ego, & vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimùmque sonum digitis callemus, & aure.*

Horatius de ridiculo Plautino.

Verùm super hoc Horatiano iudicio, quod celebre est, quid ipse iudicem, paucis aperiam, quando locus & causa postulant sententiam meam. Principio non dicam in Horatium, quod Iosephus Scaliger non tacuit, dum in Animaduersionibus, *Quis adedò, inquit, est auersus à Musis, ut lepore ac salibus Plauti, & Laberij non tangatur? Horatij iudicium sine iudicio est, qui etiam de Cheri-li Poëta versibus nimis preposterè iudicauit.* Non hoc, inquam, eloquar in scriptorem emunctæ profectò naris, acerrimique iudicij. facere tamen haud possum, quin Horatianum dictum paulo seuerius, acerbiusque pronunciem. Cur enim penè vnus audeat ab antiquitate, quam ipse Horatius aduersùm se nominat, dissentire? Certè M. Tullius, cùm iocandi genera distingueret, alterùmque constitueret elegãs, ingeniosum, facerem; hoc, inquit, genere non modò Plautus no-

Disputatio de Horatiano testimonio.

Fam. Strada.

Z

ster,

lib. x. Off.

ster, & Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Philosophorum Socraticorum libri sunt referti. Quare non omnino malè Turnebus, cum Plautum facetum Comicum commendasset; in huius, inquit, salibus æstimandis accedo potius sententiæ veterum ingenuorum Romanorum, quàm Flacci Venusini hominis libertino patre nati. Nec præter rem Iustus Lipsius amare se dicit elegantes & urbanos Plauti sales: nec Venusini illius aliter censentis versus unquam sine indignatiuncula legere. Quamquam ego causam, cur ita senserit Horatius, non illam agnosco, quam referunt, aut Pet. Victorius, dum dubitat; Proficiscine id potuerit à iudicio deprauato, quòd amissus magna ex parte tunc foret lepos Latini sermonis, ac puritas illa vetustasque inquinata: de quo multo antea Cicero cum Pæto questus fuerat in Epistola, aut Ianus Parrhasius in Plauti Amphitruonem in hunc modum; Ingenio Plautus fuit perurbano, & maximè festiuo, quod non absque suspitione lenoris eleuatur ab Horatio. Sed existimo referendam esse causam, tum in Naturæ dissidium inter Plautum, atque Horatium, cum alter garrulus & facer, alter iracundus foret ac taciturnus: tum in temporum, morumque varietatem; decorum enim Horatiani seculi à liberiori ac populari genere iocandi abhorrebat. Denique non negauerim ridiculum aliquantò crebrius, quàm deceat, à Plauto quæsitum, congestumque: quæ fuit, opinor, causa, ut magnam Plautinæ fabulæ partem agant parafitri, lenones, infimique serui, id quod grauioribus præsertim viris sapius in Comœdia placere probari que haud potest. Hoc autem nomine peccari

lib. 25. ad-
uer. c. 16.

Ant. lect.
lib. 2. c. 1.

Var. lect.
lib. 15. c.

13.

ri interdum à Plauto, profectò si non personam amici, sed iudicis induissem, poteram in præsentia promptis exemplis palàm facere. Sed iam ab his, quæ generatim vniuersæque de Plauto dicta sunt, transferte animum, Auditores, ad præcipuas eius virtutes, laudésque (quod altero proposui loco) quarum gratiâ spectabitur ille propiùs probabiturque. VERBORVM in eo vim, ac varietatem animaduertite; in SENTENTIIS pondus momentumque considerate: in DECORO personisque effingendis atque assimilandis ingenium multiplex variùmque perpendite: PRAECEPTA demum, nam hîc quoque non desunt, instruendæ vitæ in memoriam reuocate. Quamquam ex hisce quatuor capitibus, vt occurram fastidio, duo tantummodo in medium nunc afferam, reliqua, quæ posteriore loco nominaui, duo differam, si ita videbitur, in alium diem.

Virtutes
Plautina-
rum fabu-
larum.

Et verò quæ VIS inest in verbis, vt res in illis viuunt ac planè spirant, VINVM memoria mors, quàm pulchrè dictum? *Pumiceos oculos habeo, non queo lacrumam exorare*, quàm aptè? *Beneficus es oratione, ad rem auxilium emortuum est*, quid illustrius, vt Cicero loquitur, & euidentius? *Domi habes hortum & conditamenta ad omnes mores maleficos*, quàm eleganter occasio peccandi describitur? Serui modestè se cibo alentes, vt ostendant se pro fernorum facultatibus sumptum facere in cœna, inducta allegoria, *Nos*, inquit, *efficimus pro opibus nostra mœnia*. Eadem translatione de homine supponente manum mento, *Ædificat, columnam mento suffulcit suo, vide os columnatum*. De homine, qui arcanum sibi creditum non diuul-

Vis in
Plautinis
verbis.

gat, quàm ingeniosè? *Mihi quod credideris, sumes ubi posueris.* Vulgaris hæc esset oratio, nec concinnitatis aliquid haberet; Abiit iam meridies, quæramus locum aliquem occultum, ubi expleamus cœnando hoc reliquum dici, quanto hæc à Comico suavior, efficaciorque?

Parasiti dictum.

Dies iam ad umbilicum dimidiatus est mortuus, Sepulcrum queramus, ubi hunc comburamus diem.

Non malè quis ita loqueretur; Heus tu pransus es absente me? sed non paulo concinnius expressiusque parasitus, cui de consumpto amissoque prandio ægrius erat, quàm olim Achilli de Patroclo interfecto. Hem vappa hominis, cur ausus es sepelire hoc prandium, & illi iusta facere, cum ego legitimus heres, cui funeris curatio incumbit, nõ adessem? sic enim Plautus loquitur.

Fecistis funus absente me prandio,

Cur ausus facere, cui ego aequè ac heres eram?

Hominem minusculum, magnoque se pileo petasove contegentem, quàm lepidè illudit?

Fungino hic genere est, capite se totum tegit.

Quæ mihi verba in mentem reuocant hominis rustici dictum sanè non rusticum. In quo referendo permittite me, Auditores, abire paulisper à proposito, eaque, qua Prælectores solent, libertate uti. Dynasta fuit inter Catabros haud ignobilis: nomen ne quærite; erat ille multorum nominum, longumque esset negotium simul omnia expedire: nempe tam proluxo appellationum *συνάβω* censebatur, ut monitore ad confirmandam memoriam, ac nomenclatore necesse haberem; imò (nam libet iocari cum Plauti *sycephanta*)

Homo multorum nominū.

Si

*Si ante lucem ire occipiam à primo nomine,
Concubium sit noctis, prius quàm ad postremum
perueniam;*

& opus cibo & viatico mihi sit ad hæc nominum spatia conficienda. Hic tamen appellationum homo multarum ac multigenerum, quem immani fortasse corporis mole aptaque sustinendis tot nominum titulis ipsi vobis tacite conformastis, quem toto supra vertice sublimem facile credidistis, quem, ut opinor, multiplicem, ac Geryonæ de genere, aut Enceladi Typhœivæ sobolem, seu centumgeminum Briareum existimastis, hominis, inquam, hyperbolem, vespertinam umbram, Rhodium Colossum, Gigantomachiae Colophonem, unam ex Herculis columnis, hoc est, hominem cui possit inscribi, *NON plus ultra;* hic (ne vos pluribus morer) homo bipalmaris erat, homo inquam? hominis indicium dicere volebam, somnium hominis, salillum animæ, hominis quadrantem, particulam frustumque hominis, sigillum, compendium, aut si mauultis, hominis breuiarium. videri illum quidem hominem natura voluit, conatque est, & verò apparebant huius conatus in illo vestigia, sed opus non absoluit, ac pro homine hominis specimen dedit. Nimirum lepidissimus hic Regulus, qui suis se appellationibus facile inuoluebat, totus effluxerat in nomina. diceres punctum ac centrum videri, ex quo lineæ complures abeunt, ac punctum undique circumstant, ipsum verò centrum effugit aciem oculorum: ita illa multiplex nomenclationum series, & multiformis appellationum veluti ductus circa Comitum apparebat quidem,

Ingens
statura.

Minimus
statura.

Cantabri
error.

imò densatum spissumque nominum agmen
splendidè incurrebat in oculos, ipsum verò Co-
mitem rursum, prorsum, vndique si quæres,
nusquam inuenires. Hic igitur (nam accedo ad
aratoris dictum) bene pileatus, ocreatusque Can-
taber inter venandum dum aprum equo insi-
dens auidius insectatur, ita se in sylvas saltusque
induit, vt iam longè relictus à suis, viatum igna-
rus atque insolens hâc atque illâc erraret. fortè
illum rusticus non procul aspexit, sed equum
per sylvas vagum ratus, de sessore diu dubitauit:
cùm famuli sollicitè anxieque erraticum domi-
num quæritantes aratorem offendant, sciscitan-
turque ex eo, Comitè inne viderit? ille subridens,
Vidi, inquit, illâc paulò antè prætereuntè equum.
At Comitè? instant illi. Comitè, inquit, ni-
hil: par ego quidem ocreatum in ephippio equi
transuersum, ac per amplum in medio pileum
vidi, Comitè verò istum, quod sciam, non vidi.
asserentibus illis, inter ea dominum latere; Atqui,
respondit, de homine vos loqui existimabam,
non de fungo, quo illi dicto exhilarati, ocrearum
iudicio ad errabundum dominum peruenerunt.
Sed ego à Plauto scilicet aberravi, dum fungos
lego, redeo ad Poëtam.

Rustici
dictum.

Varietas
in Plauti-
nis verbis.

Verberã-
di vox
quot mo-
dis expo-
sita à
Plauto.

Hæc porò verborum supellex quàm non
curta est, quàm varia, quàm copiosa. Seruos
verberibus dignos (liber ex vno exemplum pe-
tere) quot modis interpretatur expolitque?
*Verbero, verberabilissimum caput, plagigerum ge-
nus hominum, gymnasium flagri, stimulorum irritor,
carnificinum cribrum, tribunus vapularis: pectam te
pugnis: monumentis te commonefaciam bubulis: ul-
mea*

mea catapulta tuum hodie transfigent latus : ego faciam tua latera lorea : virginis lorisque variaberis : ita te hinc ornatum emittam , tu ipse ut te non noveris : in te irruent montes mali : mali messem metes : virgis dorsum despoliabo tuum : ego te faciam pilum catapultarium : quasi in libro cum scribuntur calamo littera , stylis te totum ulmeis conscribam : ut myrtheta iuncis , item ego te virgis circumnuinciam : caue sis ne bubuli in te cottabi crebri crepeni : ni offerrumetas plures habebis in tergo tuo quam vlla navis longa clauos , tunc ego ero mendacissimus : virgis te usque ad saturitatem sauciabo : tibi messis fiet in ore mergis pugneis : faciam ut hinc te formica frustillatim differant : castigabo bubulis exuuiis : tibi ulmeam vberem esse spera virgidemiam , euenturamque hoc anno vberem messem mali : paratae sunt iam scapulis symbola : ve illis virgis , que in tergo morientur tuo : sexcentoplago nomen indetur tibi : ulmarum Acheruns (quasi verò sicut Acheron animarum vorago est , ita tergo virgarum dissipatio ac mors sit. an ad Acherusion, quod esse omne satum syluosum arbutiuumque ex Aristotele aliqui docent, alluditur?) tuum pulchre corium pingam pigmentis ulmeis : ita ego ista latera loris faciam valide ut varia sint , ut ne peristromata quidem equè picta sint Campanica , neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia : statuam te ubi viuos homines mortui incurfant boues : meus est balista pugnus, cubitus catapulta est mihi, humerus aries , tum genu ut quemque icero , ad terram dabo , dentilegos omnes mortales faciam , ut quemque offendero. Sed ego ire diem video , dum formas enumero , quibus Poëta commentatus est plagosum hoc negotium,

Czl.
 Rhod. 1.
 10. c. 8.

362 LIB. III. PRÆLEC. II.
 tium, cui, ut opinor, ipse in pistrino molas agens
 nimio crebrius assueuerat. Illud leuiculum, sed
 additamenti loco haud ingratum fortasse fuerit
 alicui ex Rhetoribus meis, quod Plautus cum
 fermè ante duas seculorum decadas tam procul
 à nostra memoria moribusque vixerit, tamè ad eò
 expressam in illo orationem morèsq; nostrorū
 temporum agnoscimus, ut inter cæteros scripto-
 res vnus interdum Italicissime videatur. Videte,
 obsecro vos, quantum hæc sapiunt idiotissimum
 nostrum, siue sententias malitis, siue verba. *Vte-
 rus est solarium omnium optimum & verissimum:
 Vocem te ad cœnam, nisi cœnem foris: Meam culpam
 habeto, ni te probè excruciauero: Mores mali quasi her-
 ba irrigua succrescunt uberrimè: Verecundari ne-
 minem apud mensam decet: Me intus expleri pro-
 bè, & quidem reliqui in ventre cella vni locum, ubi
 reliquiarum reliquias recondiderem: Urna hæc littera-
 ta est, ab se cantat, cuius sit: Tax tax tergo meo erit:
 Etiam si supplicassis, moriri certum est: Si potessis ta-
 cere; nolo murmurillum: Homo malus, ebriacusque
 es: Quantum est mihi cordolium: Non curo minacias
 tuas: Hic opus est ut pappet, babe, tate papa; aliæque
 sexcenta, quæ Plautus homo prisce æui tanto ante
 nos, quasi nobiscum ita loquitur, ut iam tunc Ita-
 lici sermonis lineamenta duxisse videatur. Dixi
 de verbis, quod primo loco pollicitus sum. Quo-
 rum in vsu vnum necesse habeo admonere ado-
 lescentes, ne licere sibi arbitrentur Plautinas
 vbique voces vsurpare. sunt apud illum in nona-
 ta non pauca: sunt multa ad risum excitandum
 composita, quæ ineptè quis ad seria conuertat;
 ut is, qui pro eo, in quo sumus, ieiunij magni tē-
 pore,*

Italorum
 oratio
 Plautinæ
 similis.

Cautio in
 vsu Plau-
 tinarum
 vocum.

pore, Plautinè dixit Esuriales ferias. sunt aliqua perantiqua ac fermè desita, cum quibus idem agendum est, atque cum veterum vasis ac sigillis, quæ domi habere solent ad ornatum locupletes atque elegantes viri, non depromere ad quotidianam suppellectilem, atque deterere.

Iam verò animū, Auditores, cogitationemque conuertite, si placet, à verbis ad SENTENTIAS, quæ Plautinis in fabulis, nescio quo sapore leporeque concinnatæ, haud scias utrum mellis plus obtineant an aculei. Harum dum ego delectum non habeo, sed veluti tumultuarias copias, ut quæque sese offerunt, in aciem educo: vos, Rhetores, ex his paucissimis, de reliquis omnibus in eadem officina conflatis coniecturam facite. Agite igitur, & de conditione in qua sunt hodie non pauci mortalium, Plautum ingeniosè conquerentem audite.

Sententiæ
Plautinæ

*Ita sunt omnes nostri ciues, SI QUID bene
Facias, lenior pluma gratia est:*

Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

Nempe plumbeo plerūque sunt obtusōque & iacente animo ij, qui rebus omnibus, præterquam iniuriis, indormiunt. At contrà euenire par erat. Gratia hæere debuit in animo stabilis, non qualibet offensionis aura instar plumæ commoueri, aut etiam auolare, atque euanescere: iniuria verò & contumelia ægrè in pectus descendere admittive, admissa non pertinaciter insidere, & plumbo grauior immobiliorque consistere. Sane Pompeio Magno non magis laudi datum lego, quòd tribus amplissimis triumphis tres orbis terrarum partes complexus sit, quam quòd esset,

In homi-
nes ingra-
tos & me-
mores in-
iuriarum.

Pompeii
Magni
laus,

lib. 2. hist. vt Paterculus scribit, *amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in accipienda satisfactione facillimus.*

Vini reprehensio.

Additè hoc ad vini notam, infectationemque.

MAGNUM hoc vitium vino est, pedes

Captat primum, luctator dolosus est.

Epist. 114.

Seneca paulo seuerius, & vt Philosophus aliquantò etiam veriùs, animum dixit priùs à vino tentari, quàm pedes. *Sicuti, inquit, in vino non antè lingua pedesque titubant, quàm mens oneri cessit, & inclinata vel prodita ea, ita ista oratio (Mæcenatis orationem carpit mollem, atque eneruatam) nulli molesta est, nisi animus labat.*

Virg. 4. Geor.

————— *Rege incolumi mens omnibus vna est,*

Amisso rupere fidem. —————

Rex noster animus est, cum hic vacillat, nutant omnia. & ante Senecam Horatius, pedum instabilium motus in ebrij capitis trepidatione referes,

Sat. 1. li. 2.

————— *Salta (inquit) Milonius, vt semel icto*

Accessit feruor capiti, numerusque lucernis.

In magniloquos abusive re.

Hoc verò quanti est in homines argutulos, sed instrenuos, & lingua quàm manu promptiores?

SINE virtute argutum cinem mihi habeam pro *Præsica,*

Qua alios collaudat, sese verò non potest.

Nempe, vt idem alibi loquitur, *THESAURVS* stultis in lingua est situs. Neque hoc minoris est:

Nauis & mulier.

NEGOTII sibi qui volet vim comparare, *nauem & mulierem,*

Hac duo sibi comparato.

Neque hoc etiam:

Exempli vis.

VIAM qui nescit qua deueniat ad mare,

Exm oportet amnem querere comitem sibi.

Ex quo aliquis deducit:

Ego

Ego malè dicendi vobis nesciui viam,

Nunc vos mihi amnes estis: vos certum est sequi.

Si bene dicetis, vestra ripa vos sequar:

Si malè dicetis, vestro gradiar limite.

Illud autem oraculum putate.

I D optimum est, tute ut sis optimus, id se nequi- Probitatis
gradus.

ueris,

Saltem ut optimis sis proximus.

Cui hoc adiungite ab eodem Apolline;

NIHIL est miserius, quàm animus hominis con- Cōscien-
tia.

sciis.

Semper videlicet timidum est scelus: & si torto-
res desint alij, ipse sibi animus tortor est, & ut
ait ille,

— prima hæc est ultio, quòd SE

IVDICE, nemo nocens absolvitur. —

Iuven.
Sat. 13.

At verò de breui hominum felicitate quàm verè
dictum!

Quasi solstitialis herba paulisper fui:

Repentè exortus sum, repentino occidi.

Breuis
hominum
felicitas.

Quid illud? quàm bene, quamquam ab avaro
sordidòque prolatum? quod tamen huiusmodi
est, ut in eos nepotulos perpulchrè cadat, quos
aliquando videmus magna famulorum, vestiù-
que pompa, & cœnis quàm lautissimis planèque
triumphalibus per aliquot dies Regem agere: de-
ficiante mox censu excussàque crumena, ad suos
se pagos, si qui supersunt, villàsque recipere, ubi
tanquam remisso pompis humanis nuncio, in me-
ra solitudine, inopiàque philosophari coguntur.
Huic malo sic Plautinus occurrit senex.

In prodigi-
os.

FESTO die si quid prædegeris,

Profesto egere liceat, nisi peperceris.

Iam

Iam quotidianas hominum vices, quas diuina Sapientia consulens rebus humanis iusto semper, at arcano plerunque nobis consilio vel facit, vel permittit, vnico verbo ante oculos positas videre.

DII nos quasi pilas homines habent.

Rerū vi-
ces.

Nimirum

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Quid 4.
de Pon.
El. 3. For-
tunæ ac
fati no-
men.

Quo nomine Heluius Pertinax Imper. vtramque fortunæ paginam planissimè expertus, FORTY-
NÆ pila palàm appellatus est: hisce enim For-
tunæ, Fatique nominibus tanquam Numinibus olim veteres illam vim & rationem prudentiæ summæ, quæ mentis humanæ aciem fugit, explicabant. Sed nulli mortalium hæc appellatio veriùs data, quàm Caio Mario. vt sane si mihi vicissitudinis humanæ conformandum esset exemplar, Marium ego commentarer vnum, nostræque argumentum mortalitatis in scenam produceré. Vultis singulos Marianæ victæ Actus percurrâ, ex iis que quasi fabulam; quid enim est hominis vita paucis contexam? faciam. Arpinum, Roma, Min-
turnæ, Carthago, iterum Roma Actuum discrimina mihi sunt: Fabulæ nomen esto MARIUS, siue Fortunæ pila. Ergo quod mihi vobisque, Quirites, vertat bene, fauete linguis, atque adeste auritis animis.

Marius
Tragicæ
veluti
Fabulæ
argumen-
tum.

Primus.
Actus.

Marius Arpinatium honoribus impar habitus, diu honores Romæ sperare, atque enixè petere ausus, patientia repulsarum irrupit magis in Curiã, quàm venit. etenim nulla in honorū petitione notam aliquam non expertus, semper vltimo in loco stetit, illusus, deridiculo habitus, bis
vno

vno die repulsam passus (id quod nulli vnquam contigerat) ambitus accusatus, capite penè damnatus Arpinum redit. Libet Actum, choro intercinente, subsistere.

Principia
improspe-
ra.

*O fortuna viris inuida fortibus,
Vt non aqua bonis premia diuidis.
Fortuna immeritos tollis honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficis.
Iustos ipsa viros pauperie grauas,
Indignos eadem diuitiis beas.*

Seneca in
Hercule
fur. ch. 2.

Virg. in
opulc.

Sed iam Romam ad Marij decora contemplanda mecum redite. Ex illo Mario tam humili Arpinate, Romæque tam ignobili ac reiiiculo candidato, ille Marius euasit, qui Carthaginem diuicit, qui Africam subegit, qui Regem Iugurtham egit antecurram, qui Theutonicorum, Cimbrorumque exercitus, hoc est, trecenta bellatorum millia deleuit, qui sextum Consulatum summa Fortunæ incitatione gessit, qui Populo Romano acclamante TERTIVS Romæ conditor appellatus est. En vt tandem

Secundus
Actus.
Progres-
sus rerum
gestarum
felicissimi

Hor. lib. 3.
od. 3.

*Virtus repulsa nescia sordida
Intaminatis fulget honoribus?
Virtus recludens immeritis mori
Calum, negata tentat iter via.*

Verùm transferte hinc animum Minturnas, & Fabulæ Catastrophem considerate. Hic Marius occupante Romam Sylla profugiens, ad Circeum delatus, in littus expositus, proditus desertusque à nautis, dum in magna solitudine, rerumque inopia, fame penè perit, à rusticano sene, cuius ad pedes supplex ac lacrymans acciderat Marius, Marius inquam,

Tertius
Actus.

Calamita-
tes.

Ille

Quid. 4.
de Pon.
El. 3.

*Ille Iugurthino clarus Cimbròque triumpho,
Quo victrix toties Consule Roma fuit,*
in tugurio primùm excipitur, mox in paludem
immissus, calamis & virgultis bis occultatur: de-
mum inde extractus ab hostibus nudus cœnòque
oppletus, ad Minturnenses abreptus, carcere apud
eos, ac pædore conficitur. Itane verò?

Lucan.
lib. 2.

*Cum post Teutonicos victor, Libycosque triumphos,
Exul limosa Marius caput abdidit vluæ;
Stagna avidi texere soli, laxæque paludes
Depositum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Excedere senem, longusque in carcere pador.*

Mirum
facinus.

Et parū scilicet hoc erat. Mittitur in conclaue,
vbi Marius seruabatur, à Minturnensibus per-
cussor, Gallus an Cimber? Fuerit Cimber, vt
memoria reportatæ à Cimbris victoriæ augetet
morituro Mario dolorem. Sed deponite, qui vos
fortè inuasit exanimauitque metum. Marium
Superi tegunt. Etenim dum Cimber furore per-
citus cubiculum ingreditur intimum, ac obscu-
rum; fama est ingentem repente flammam ex ocu-
lis Marij prodeuntem satelliti visam esse, vocem-
que insuper redditam. *Tvne* homo C., Marium
occidere audes? Cōfestim igitur proripuit se inde
barbarus, abiectòque ferro, tota in clamare Vrbe
cœpit; *Non* possum C. Marium interficere. Hinc
stupor, ac religio primùm, tum miseratio fortu-
natissimi quondam senis, denique sententiæ pœ-
nitentia omnes incessit. Nimirum

Senec. in
Thy. ch. 3.

*NULLA fors longa est: dolor, & voluptas
Inuicem cedunt, breuior voluptas.
Ima permutat brevis hora summis.
Nemo confidat nimium secundis:*

Nemo

Nemo desperet meliora lapsis:

Miscet hæc illis, prohibetque Cloto

Stare Fortunam: rotat omne Fatum,

NEMO tam Divos habuit fauentes,

Craſtinum ut poſſit ſibi polliceri,

Res Deus noſtras celeritate

Turbine verſat.

Ergo Marius è custodia lætus emittitur, euolūtusque ingenti periculo, nauim cōſcendit, & Carthaginem tempeſtate deſertur: qua in Vrbe mutata ruſum fortunæ facie luētuoſus vos fabulæ Actus, Quirites, expectat. Nam egredienti Mario è nauī ecce liētōr à Sextilio Africæ Prætoꝛe, qui Mario Africam ne attingat interdicit; ni pareat, mortem minatur. Hic Marius præ dolore obmutuit: rogātusque à ſatellite, quid Prætoꝛi reſponderet; Age, inquit, nuncia te C. Marium in Carthaginis ruinis conſpexiſſe ſedētem. ſedentem autem? quid ſi paulo poſt etiam panem oſtiatim Carthagine emendicantem conſpexiſſes? Equidem non poſſum hīc tantisper non compoueri, Auditores, rēmque Tragica planè comploratione lamentari: dum mihi ſeſe ob oculos offert Marius florentiſſimus olim Imperatoꝛ, regionum Regumque victor, Pater Patriæ, Urbis conditor, Italiæ conſeruatoꝛ, omnia vnus adeptus; nunc verò in ſumma ſenectute exul ac vagus à Patria totiès ſeruata, vndique excluſus, vbique proditus deſertusque, eò demum inopiæ ac miſeriarum redactus, vt Carthagine à ſe paulo antè fortiter expugnata, homo id ætatis, id potentiæ, homo quantum hominum fuit feliciffimus, victum ſibi palàm quæriraret, compella-

rētque

Quartus
Actus.

Marij re-
ſponſum.

Cum pro-
ſperis ad-
uerſa col-
latz.

Commiseratio.*

rétque prætereuntes, Vt Mario gentium, quondam victori frustum panis ad vitam sustentandam præberent. Huccine ergo; Mari, victoriae ac triumphi tui reciderunt? ad hoc te ista adorati mundo capitis canities, ista viuax, & verò digna, quæ viueret, senecta reseruauit, vt hostilem in terram fortuna delatus, in ea, quam olim victor peragraueras, regione, omnium ludibrio læsus, emendicato ab hostibus victu vitam indignissimè concluderes? Vbi illa viri maiestas, hostium ille terror, vbi Romæ plausus & gratulatio, vbi captiuorum pompa, vrbium spolia, orbis terrarum Imperium?

Iuuenal.
Sat. 10.

*Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victa Carthagine panis
Hinc causas habuere. Quid illo ciue tulisset
Natura in terris, quid Roma beatus unquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Si de Theutonico vellet descendere curru?*

Sed habuit nimirum Marius prope Carthaginem sedens, quo se modo illarum ruinarum aspectu consolaretur, & Carthago habuit vnde leniret apud Marium fatum suum: NEC minus sedentis Marij, quàm iacentis Carthaginis excidium erat. nempe si Marius

Lucan. 1.
3.

————— pelago delatus iniquo
*Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per Regna Iugurthæ,
Et Pœnos pressit cineres: solatia fati
Carthago Mariusque tulit, pariterque iacentes
Ignouere Deis. ———*

Et quo igitur vnquã loco licuit veriùs exclamare,

Quam

Quanti casus humana rotant?

M I N V S in parvis Fortuna furit,

Leuiusque ferit leuiora Deus.

Vela secundis inflata notis

Ventos nimium timuere suos.

Nubibus ipsis inserta caput

Turris, pluuio vapulat austro.

C O R P O R A morbis maiora patent.

Et cum in pastus armenta vagos

Vilia currant, P L A C E T in vulnus

Maxima ceruix. Quidquid in altum

Fortuna tulit, ruitura leuat.

Senec. in
Hip. ch. 4.
Idem in
Agam.
ch. 1.

Verum quis credat? nondum Marius planè periit. ex isto homine iam deposito, iam sæpe defleto, ex isto penè sepulto hominis cadauere nescio quid superest adhuc Marij. Sic est. bene habet, Quirites: faciem fortuna Mario refert. En ille ex Africa in Italiam redit, collectoque tumultuario milite, & quadraginta nauibus instructis, Proconsul à Cinna Consule salutatur, Urbem Romam victor ingreditur, septimum Consul (quod ante ipsum mortalium nemini contigerat) creatur, in Patria, amicorum inter manus, decimo septimo Consulatus sui die, opibus congestis, quæ multis Regibus suffecissent, plenus honorum pariter atque ærumnarum tandem aliquando moritur.

Quint.
Actus.

Marij &
fabula
finis.

Ille fuit vite Mario modus, omnia passo

Que peior fortuna potest, atque omnibus uso

Que melior, mensoque homini quid fata pararent.

Vt meritò claudere fabulam liceat, exclamaréque cum Plauto.

D I I nos quasi pilas homines habent.

Fam. Strada.

A 2

Haete

Lucan.
lib. 2.

Hactenus de verbis, atque sententiis. Ex quarum
 laudibus esset fortasse nonnihil, quod exciperem,
 minúsque commendarem, si per omnes Plauti
 fabulas irem, esset, quod alij frigidè, alij intem-
 pestiuè dictum arbitrarentur. Sed hæc neque
 tempus, neque persona, quam sustineo, laudatoris
 admittunt: quin etiam cum ex quatuor initio
 propositis, par alterum super sit; Decorum à Plau-
 to seruatum, & præcepta ad vitam in hominum
 consuetudine degendam subministrata, differre
 placet vobis ita sentientibus, Præfules Reueren-
 tissimi, in alium diem: vt hæc dilatio & vobis
 continuum audiendi laborem minuat, & mihi
 ad gratias, quas indecorum esset in præsentia
 extemporarias agi, cum otio meditandas, ra-
 tionem fortasse aliquam, copiámque
 sufficiat. Vos interim valete,
 Rhetores, & Plauto, si
 quid placui, plau-
 sum date.

PRÆ

P R A E L E C T I O T E R T I A.

Plautina Secunda.

S I V E

*Virtutes reliqua Comici Poëta ad Plauti quoque
commendationem absolute.*

E Accio Plauto Comœdiarum scri-
ptore festiuissimo iterum dicimus,
(Viri & nobilitate, & sapientia cla-
rissimi) sed non eadem gratiâ hæc
addimus, qua prima dedimus. Plautinam tunc
elegantiam ac sales secunda eorum, qui me lau-
diebant, admurmuratione plausûque persequu-
tus sum: nunc eiusdem Poëtæ lusus ac iocæ mo-
destiæ fines prætergressa excusare cogor planè
reorum more. Iamdudum est, cùm ego ex hoc
loco de Plauto vt dicerem, aliquis me è vestro
ordine, Præsules, inuitauit: parui statim viro de
me meisque, si quæ sunt, litteris humanissimè
sentienti. disputationem institui, Comico-
rum virtutes collegi, Plautum, quoniam honoris eum
causâ commentabar, in cælum tuli. Sed ex ea di-
sputatione (quam inchoatam non tum absolui)
dum reliquias more meo moror ac differo, in ipsa
cunctatione circumegit se annus, inciditque in-
terea Satyram scribendi dicentique mihi mētio de
Plauto, qui in Senatu Poëtarum ita se cū Ennio,
Statióque procaciter ac ridiculè gessit, vt censo-
ria nota submouendus fuerit à Senatu, & audito-
rum etiam odia, quorum hîc nonnullos intueor,

Occasio
Plautinæ
prælect.

In Momo.

inuidiamque subierit. Quæ me res impulit, ut quæ mihi superfuerant dicenda pro Plauto maturarem aliquando, si fortè hominem è Poëtarum choro gradûque miserè deiectum cum Poëtis ac vobiscum in gratiam reuocarem. Quare cum duo sint, quæ me in Plauti commendationem laudésque compellant hodierna die, & Præfulis amicissimi rogatus, & Poëtæ lepidissimi calamitas; nemini vestrûm (Rhetores) mirum videatur, si suscepta & patrôni & amici persona, Plauti virtutes, relictis, si quæ ad virtutes adhæsere labeculis, vnicè confectabor. Ergo omittam in præsentia honorifica de Plauto suffragia multa multorum, neq; Plautum cæteris anteponam ob dicendi genus, quod in eo continenter est, acre, viuudum, peracutum, plenum animæ ac spiritus. Non reducam vobis in memoriam dictionis varietatem & copiam, qua vnâ eandemque rem modò latè ac fusè, modò carptim ac definitè, hîc otiosè atque cunctanter, ibi cursim ac intra modum, nunc in recessu, nunc in fronte, dissimulanter, obliquè, propalàm, seriò, iocò, sexcentis modis quasi vnum histrionem variè personatum sæpiùs educit, eundemque multiplicat in scena. Neque vos ad sententiarum vim, momentumque, aut ad sales ac facetias traducam, quibus conspersæ affatim Comœdiæ, cinctutum quemque ac tristem faciliè dissoluant, atq; à mœstitia ipsa risum impetrent. Nihil horum, de quibus abundè differui in priore disputatione, hodierna die in Plauto magnificiam: sed duo mihi in præsentia erunt egregia, quorum alterum difficillimum est Comœdiam scribenti, alterum audi-

Vis in
Plautinis
verbis.

Et varie-
eas,

Et senten-
tiæ & fa-
les.

dienti saluberrimum; DECORVM, inquam, personarum, & PRÆCEPTA vitæ in vtraque fortuna traducendæ. Vtrumque autem quanta cum laude Plautus complexus sit, paucis (quoniam vtrumque superest ex iis quatuor capitibus, quæ olim sum pollicitus) pro vestra benevolentia, qua toties mihi adfuisis, accipite.

Atque in DECORO quidem personarum, quocum est coniuncta oratio morata (qua nihil scriptores experiuntur in vniuersa dicendi facultate difficilius) mirus hic homo est hominum, ac morum faber. Non ibo per singulas classes, siue SENIS rugosi passique, felicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab vnoquoque præcauentis, omnia secus interpretantis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre calentis. siue SERVI subdoli, vafri, versipellis, scitioris quàm est plebiscitum, versutioris quàm est rota figularis: technas ac dolos tacitè serentis, ac se artificem fraudis sepiarum instar, atramenti effusione occultantis: ingenio tanquam cultro vtentis, quo hominum exenteret marsupia: insidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non in Arcem, sed in arcam faciat impetum: furis, trifuris, crumenicidæ, cum senis manibus genere Geryonaceo, quem si Argus seruet, qui oculus totus fuit, is nunquam seruet. siue BELLATORIS magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ sunt, quæque non sunt, centones faciat, qui se hâc atque illâc quasi pompam pancraticè atque athleticè præterducat: qui se omnibus faciat ferocem, nullique nisi vulnera ac cadem debeat: qui se vrbicapum, Martis nepotem,

Materies
huius præ-
lect.

Decorum
in Plauti-
nis Co-
mædiis.

Senex.

Seruus.

Bellator.

Regumque occisorem dici velit: qui macharath futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hostiles aspectu terret, occursum fuget, spiritu difflet quasi vêtus folia.

Auari descriptio.

His silentio prætermisissis, hominem ILLIBERALEM, perparcè parcum, avarum, sordidum, rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis ungulis, animaduertite, Auditores, quàm graphice ponit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus, quæ in hoc hominum genus confluant, quàm appositè monstrum concinnat non sine risu atq; indignatione exhibilandum. Primum perpetuus est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum ædituus:

Pernigilat noctes totas, tum autem interdium

Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos informat.

Inhumanitas avaritiae propria.

Caue quemquam alienum in ades intromiseris.

Quòd si quisquam ignem querat, extingui volo,

Ne causæ quid sit, quòd te quisquam queritet:

Nam si ignis viuet, tu, extinguerè extempulò.

Tum aquam aufugisse dicito, si quis perat.

Cultrum, securim, pistillum, mortarium,

(Quæ vtenda vasa semper vicini rogant)

Fures venisse, atque abstulisse dicito.

Profectò in ades meas, me absente, neminem

Volo intromitti: atque etiam hoc prædico tibi,

Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.

Inhumanus enim verò dominus, & odiosus adeò monitor, vt famulos cogat etiam ad suspendium. certè anus illa, vt avari intemperias heri effugeret, de tumultuario mortis genere secum deliberare, cœpit.

Neque

neque quidquam melius, inquit, est mihi
 Ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram
 Longam, mi laqueo collum quando obstrinxero.

Sed resiste hinc paulum (sic enim audire mihi videor ex auditoribus non neminem) quænam LITTERA hæc LONGA est, quam faciunt ij, qui se suspendunt tantisper (ut alius Plautinus quoque seruus loquitur) donec transeat ægritonia? Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti, varietatemque aduersus fastidium captanti, vitio dentur huiusmodi pæterga. Sunt, qui nullam certam litteram designari putent, sed characteres solito grandiores atque palmares, ut possint ab omnibus procul legita per eruditorum nobile Dion. Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non dissimili ratione litteras interpretentur, quæ nominibus præponi solent, & capitales appellantur: Alij, in quibus nomen profiteretur suum Ioseph Castilionius, litteram L, alij Græcum Δ, alij τ esse Plauto litteram longam arbitrantur. Sed primos acriter insectatur Iustus Lipsius tanquam oblitos Romanorum moris, apud quos olim minusculæ, quibus nunc utimur, usurpatæ nõ fructu notæ. Sed immeritò eos carpit, mea quidè sententia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiritibus fuisse scribèdi genus: sed cum scirèt illud potuisse aut produci grandibus & maximis litteris; ut ait Cicero, & cubitum longis, ut ludit Plautus aut minutis litterulis, ut loquitur idem Tullius; existimarunt, Plautinum iocum ad aliquam ex litteris cubitalibus esse referendum. Potius conuicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui longam Plauti litteram, primùm in vnaquaque sen-

Disputatio de
 Plautina
 littera
 longa.

Quid de
 ea alij
 sentiant.
 In Aul.
 Plau. lib.
 24. c. 32.

lib. 2. c. 93

De rell.
 pron.
 c. 8.

tentia characterem, & veluti ductorem elementarij agminis interpretantur. Nec minùs aberrant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ non magis pedibus exprimant qui pendent, quàm qui suis humi vestigiis insistant, nam qui ad flexum obstipùmque collum id fortè referrent, inuertere deberent elementum. Ad-dite, quòd isti imperitè sentiunt, L, sicut apud nos, ita apud Veteres fuisse cæteris longiorem: siquidem, vti dicebam, litteræ olim Romanis quadratæ, ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem diuaticatis curibus, cum Δ comparant, quasi eadem vtriùsque figura sit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput & pettus, quas partes in Δ non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratùmque corpus lineam à summo ad imùm productam exprimit, tignum verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transuersam litteræ ductum fingere videtur. Atque hinc est, quòd in iudicio vocalium Lucianus, faceret inducit Σ obloquentem aduersus T luteram furacem, ac dignam, quæ supplicium in sua figura sustineat, atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc quamquam erudita, non tamen ostendunt T litteram esse longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum necessarium erat. Quare longè iis, quos adhuc nominavi, perspicaciùs homo omnium oculatissimus I. Cæsar Scaliger (à quo

lib. 16.
cap. 8.

lib. 1. de
caus. lin.
Lat. c. 4.

quo mutuatus idem videtur Iustus Lipsius) vnum vidit inter elementa characterem cæteris proceriorem, ac pendentis staturæ accommodatum, litteram loquor, quæ ex gemino in sæpè ab Veteribus contrahebatur in vnum, ac supra ceteros apices litterarum extendebatur. vt graphicè quidem videatur referre eum, qui se ipso productior oblongiorque fit, dum rectus pendet. Verùm quamuis hæc ita se habeant, ingeniosèque dicta sint omnia; tamen ex animo nunquam meo auelli potuit iniecta pridem suspicio insignioris alicuius mendi, quo locus ille vitiatus frustra viros doctissimos in istæc diffidia velitationesque distulerit: donec me, è vestro eruditorum numero, Auditores, sed qui mihi ex omni numero eximius semper fuit, Hieronymus Aleander coniectura in hunc locum sua mirificè confirmavit. Etenim hic, quòd præter alia indecorum ei videretur, anum & seruam argutari de re litteraria, litteratisque tantùm viris cognita, imò (vt Taubmannus hîc ait) ne ductis quidem omnibus; admonuit me, quem in Plautina illa littera hærentem animaduertent, vt viderem, nunquid aliò transferri posset Plauti iocus, & alterutro ex his modis legi, aut,

Noua huius loci interpretatio.

In Plaut.

— neque quidquam melius est mihi,

Vt opinor, quàm ex me vt *VVAM* faciã *LINEA LONGA*, mi laqueo collum quando obstrinxero. sic enim non modò personæ decorum seruetur, siquidem muliercularum potius est, vnam ad domesticos vsus filo suspendere, quàm litteras facere; sed etiam ad nomẽ *σαφυλή*, hoc est, *vua*, quo nomine anus illa vocabatur, alluditur. id quod inso-

A a 5 lens

lēs Plauto nō esse ex nominis significatione iocū captanti, quis ignorat? aut (quoniam *litteram*, & *longum* constantissimè legitur, hoc in libris manu exaratis, illud vbique) minore litterarū varietate

— neque quidquam melius est mihi,

Ut opinor, quàm ex me ut VVAM faciam AD LITTERAM,

Longum mi laqueo collum quando obstrinxero.

Nempe ad litteram, & nominis sui similitudinem Staphyla se vuam faceret, si se pēdulam demitteret. Quæ viri eruditissimi coniectura, quàm mecum ille dubitando potius, quàm certi quidquam afferendo communicauit, vt simillima vero videatur mihi, faciunt profectò, tum quòd ea locutio ab vna ad suspendium translata planè Plautina est. sic enim ipse alibi: tùm adolescens seruum alloquens dixisset,

Ausculta mihi modò, ac suspende te;

respondentem audit seruum,

Si quidem tu es mecū futurus pro vna passa pensilis;

tum quòd longam lineam lego in hanc sententiam eandem apud Columell. dum, *ligato pede;* inquit, *longa linea, gallina custodiur.* tum demum quòd fili flexus circa taceni caput, ac nodi complicatio, vuæque demisso multo melius rem ipsam obicit oculis, quàm cuiuslibet litteræ conformatio. Sed de quæstione hac suspendiaria, in qua sex septémve de littera vna sententias recensuimus, dictum satis. Reuertor ad Plautinas auari hominis notas. Solertissimus ille porrò est, & conficiendæ pecuniæ articulos nouit omnes. In re aliena ad se corriuanda ORCVS est, ac vultur, qui cadauer expectet; at in re sua elargienda,

gienda, PVMEX non æquè est aridus.

Custodia rerum ridicula.

Rem suam periisse, seque eradicarier,

Et Diuùm atque hominum clamat continuo fidem,

De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Quinetiam cum ita dormitum, sollem quo excitare igniculum solet, obstringit ob gulam, ne quid animæ amittat: aquam plorat, cum lauat, profunderè: quin ei pridem tonsor ungues demiserat, collegit, & omnia abstulit præsegmina: quid verbis opus est? AB HOC homine famem utendam si roges, nunquam dabit. Denique meticulosus, sollicitus, suspiciosus, obseruari ab omnibus putat, quo pecuniam loco cõditam habeat; ideòq; exculatos homines veller, quibus veretur oculos esse in occipitio. At dolo ablata ereptaque pecunia, hic enimuerò miris actus intemperis, ac de mentis sanitate deiectus incurrit in obuium quæque, de thesauro interrogat, pallium excutit, scrutatur inter tunicas, manum dexteram, sinistram, tertiam exposcit, implorat quàm um est hominum ac Deorum, ipse se exeruciat, ipse se ad insaniam, ad suspendium cogit.

Metus amittendæ rei.

Insania finis auaritiæ.

Perge. PARASITI, famelica hominum natio, & frugibus cõsumendis nata, quàm veris suisque expressi coloribus Plautinam in scenam veniunt? QVASI mures semper edunt alienum cibum, suo verò succo viuunt tanquam cochleæ, si ros non cadit. vna illos alit ac sustinet spes coenatica: nimirum hoc illi negotium vnicè curant, nihilque metuunt magis quàm

Parasiti descriptio.

Ne tristi domicenio laborent:

idcirco tanquam vmbrae te te consequuntur, tibique calceatis cum dentibus præstò sunt, nec propter

Mart. lib. 5. ep. 79.

propterea collatiuos hosce ventres vnquam placaueris: oppleas tu illos licet, continuò tamen fame fauces lippunt, ieiunos videbis rãquam inane dolium, bicongium, barathrum. Vsq̃ue adeò semper adhæret ad infimam ventrem fames, & edilitatem perpetuam sine populi suffragio gerunt. Vultis aliquem ex hisce capitonibus audire? Nam quia edacitate nemo possit eos vincere, his cognomentum factum est duris capitonibus.

Fames
mater parafici.

*Famem fuisse suspicor matrem mihi,
Nam postquam natus sum, satur numquam fui,
Sed quam ego matri meæ refero inuitissimus,
Eam mihi numquam veruli mater gratiam,
Nam me illa in aluo menses gestauit decem,
At ego illam in aluo gesto plus annos decem.*

Eadem filia.

*Atque illa puerum me gestauit paruulum,
Quo minùs laboris illam cepisse existimo.
At ego non pauxillulam in utero gesto famem,
Verùm hercle multo maximam, & grauissimam.
Vteri dolores mihi oboriuntur quotidie.*

Partus
elephanti.

*Sed matrem parere nequeo, nescio quomodo.
Audiui hoc sepe vulgò dictum dicier,
Solere elephantum gravidam perpetuos decem
Esse annos, eius ex femine hæc certò est fames:
Nam iam complures annos utero hæret meo.
Nunc si ridiculum hic hominem queret quispiam,
Venalis ego sum cum ornamentis omnibus,
Inanimentis explementum quarito.*

Inuitatio
ad cenã.

*Oratio vna interit hominum pessime,
Eaque optima herclè meo animo & sciissima,
Qua antè utebantur VENI illò ad cenam, sic face:
Promitte verò, ne grauare, est commodum:
Volo inquam fieri, non omittam quin eas,*

Nunc

*Nunc repererunt ei verbo vicarium,
Nihili quidem herclè verbum, ac vilissimum:
VOCEM te ad cœnam nisi egomet cœnem foris.
Ei herclè verbo lumbos defractus velim.*

Sed reuocemus intrò ad siparium Gnatones istos
plus æquo supparasitatos: ecce enim foras exit
ADOLESCENS attentus ac tristis, & quem sui pla-
nè pœnitet, ac palàm pudet. quanto cum decoro,
quàm moratè, quàm seicè loquitur.

Adolescentis pertæ
mores
pristinos
descri-
ptio.

*Recordatus multum, ac diu cogitavi,
Argumentaque in pectus multa institui
Ego, atque in meo corde, si quod est mihi cor,
Eam rem volutavi, & diu disputavi,
Hominem cuius rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer; simulacrumque habere:
Id reperi iam exemplum.*

*NOVARVM adiuu esse arbitror similem ego ho-
minem.*

Homo
cui rei si-
milis.

*Quando hic natus est, ei rei argumenta dicam.
Ædes cum extemplò sunt parata, expolita,
Factæ probè, examussim;
Laudant fabrum, atque ædes probant; sibi quisque
Inde exemplum expetunt, sibi quisque simile
Suo usque sumptu, opera nec parcant sua.
At ubi illò immigrat nequam homo, indiligensque
Cum pigra familia immundus, instrenuus;
Hic iam edibus vitium additur.
Bonæ cum curantur malè.*

Domus
ob inco-
larum de-
sidiam
ruinosa.

*Atque illud sæpe fit, tempestas venit,
Confringit tegulas imbricèsq; ibi
Dominus indiligens reddere alias neuolt:
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aër operam fabri.*

Ne

Nequior iam factus est usus adium,
Atque haud fabri culpa: sed magna pars hominum

Moram hanc induxerunt: si quid nummo sarciri
potest,

Usquedum mantant neque id faciunt, donecum
Parietes ruunt: adificantur aedes tota denuò.

Hec argumenta ego adificiis dixi. nunc etiam
volo

Dicere, ut homines adium esse similes arbitremini.

Primum parentes fabri liberorum sunt,

Et fundamentum substruunt liberorum,

Extollunt, parant sedulo infirmitatem,

Ut & in usum boni, & in speciem populo

Sint, sibi que aut materia non parcunt,

Nec sumptus ibi sumptus esse ducunt.

Expoliunt, docent litteras, iura, & leges,

Sumptu suo, & labore nituntur, ut

Alij sibi esse similes illorum expectant.

EGO ad id frugi usque & probus fui, in fabricorum
potestate dum fui:

Posteaquam immigravi in ingenium meum,

Perdidi operam fabricorum illico oppido:

VENIT ignavia, ea mihi tempestas fuit,

Ea mihi aduentu suo grandinem, imbrémq, attulit,

Hec verecundiam mihi, & virtutis modum

Deturbavit, detexitque me illico.

Post illa me obtegere negligens fui:

Continuò PRO imbre Amor aduenit in cor meum,

Is usque ad pectus permanavit, permadefecit

Cor mihi. nunc simul res, fides, fama, virtus,

Decusque deseruerunt: ego sum in usu

Factus nimio nequior, atque ad epol ita

Hæc

Parentes
fabricorum
similes.

Filij a
parentum
potestate
disceden-
tes.

Ignavia
in rerum
iniiciis.

Amor
pluviæ
similis.

Hæc tigna humidè putrent, non videor mihi

Sarcire posse ades meas, quin tota

Perpetua ruant: quin cum fundamento

Perierint, nec quisquam esse auxilio queat.

Cor dolet, cum socio, nunc ut sum, atque ut fui,

Quo neque industrior de iuventute erat

Arte gymnastica, disco, hastis, pila,

Cursu, armis, equo; victu abam volupè

Parsimonia, & duritia; discipline aliis eram,

Optimi quique expetebant eam doctrinam sibi.

Nunc verò nihil sum, idque meopte ingenio repperi.

Verùm transferte iam aures atque animum ad
SERVORVM par, qui in occurso miris se conui-
ciis, contumeliisq; abundè consalutant. credat
quis iratos malè esse, & pugnis rem illicò decre-
turos, nisi sciat decorum à Plauto seruari. Nimi-
rùm sicut honesti, ac bene liberalitérque educati
ciues ab officiosis vltro citroque verbis nego-
tium exordiri solent, ita hæc vilia hominum ca-
pita, nihil seriò dicere, ageréve incipiunt, quin
tantisper maledictis, & conuiciis proludant.

Seruorum
morum-
que serui-
lium de-
scriptio.

Gymnasium flagri salueto.

Quid agis custos carceris?

O catenarum colone.

O virgarum lasciui.

Vin' te follem pugillatorium faciam?

Et pendentem incursem pugnis?

Vin' tibi oculos elidam, ut Sepiis faciunt coqui?

Satis amicè ac liberaliter, vti seruos decet. Sed

quid ille, qui argentum socio daturus, sic eum
cum primùm vider, officiosè scilicet compellat?

Ehò impure, inhoneste, iniure, illex, labes populi,

PECUNIÆ accipiter, auide, atque inuide,

Officiosè
seruorum
salutatio-
nes.

Congesta
contume-
liarù ap-
pellatio-
nes.

Pro

Procax, rapax, trahax: trecentis versibus

Tuas impuritas traloqui nemo potest.

Accipisne argentum? accipe sis argentum impudens.

Alter, qui linguam habebat referendæ natam gratiæ,

Sive respirare me (inquit) tibi respondeam.

Vir summe populi, stabulum seruitritium,

Carnificinum cribrum, subiculum flagri,

Compedium eritor, pistrinorum ciuitas,

Perenni serue, lurco edax, furax, fugax,

Cedo sis mihi argentum, da mihi argentum, impudens,

EODEM mihi pretio salperhibetur, quo tibi.

Vultis aperiam, Auditores, cuius esse rei similes hoc genus homines existimem? dicam, & ut spero, assequar oratione, quod mente comprehensum habeo; si tamen prius, quid mihi acciderit paucis antè diebus, verbo expediam. Eram nostris sub ædibus hîc ac viæ Latæ quadriuium, ubi Baiulus è saxo non infabrè factus aquam fundit è cado, quem circa locum, tanquam ad signum militiæ cogi quotidie solet manipulus Baiulorum, hoc est, hominum, quos non minùs quàm fontinalem illum Baiulum marmoreos credas, atque è saxo semisculptos, aut duro dolatos è robore, ac malè complanatos. Sedebant hîc ad fontem duo ex hoc ordine malè tum quidem feriat, secum nescio quid altercantes, credo de humeris maiori aut minori pretio locandis; cùm ecce tertius ex eadem familia re bene gesta atque gestata superuenit ex aduerso, clarâque sinistra, alterum qua parte occipitium in collum desinit torosum planè ac ceruicosum, quanta maxima potest

Par pari
redditum.

Baiulus è
saxo fabrefactus.
Baiulorù
descriptio.

potest vi ictuque palmari ac sonanti cædit: eodemque tempore, dextera in pugnum contracta, alteri humeros quasi fores validissimè pulsatur, hinc socius qui mecum ibat, veritus ne id principium pugnae foret, parùm absuit, quin illicò accurreret, ac veluti rixantibus intercederet. Sed ego, bono, inquam, sis animo: hi, si nescis, delicias sibi faciunt, scalpuntque se molliter, dum sicuti vides sese pugnis fodiunt: salutationis hoc genus est manu loqui. atque UT æra campana, quorum lingua malleus est, non alia ratione, quàm pulsando loquuntur; sic isti, quorum in manibus est lingua, pulsantes sese consalutant.

Cuius rei similes.

At quanto nobiliùs SENEX honestus & gravis, cui cor modestè situm erat, cum adolescente contendit super dote? dum adolescens sororem suam seni primario civi tradere sine dote indignum putat, ille non nisi indotatam accipere constituit. In quo ridiculum quid interuenit tam aptum ad seueritatem fabulae mitigandam, morèsque iuxtà collatos exprimèdos, ut nescias utrùm plus admireris, facetumne mancipij atque opportunum in re subita commentum, an senis serium honestumque responsum. nam cum adolescens obfirmato animo dotis loco agrum suburbanum offerret, eius seruus qui agrè ferebat ab alienari ab domo fundum ac villam, id est (ut ille aiebat) nutricem suam; ad senem clam accedit, & quasi cum eo secretum communicaturus sic in aurem insuffurat:

Viri grauis honestique descriptio.

Per Deos, atque homines dico, ne tu illum agrum

Tuum siueris unquam fieri, neque nati tui.

Ei rei argumentum dicam.

Agri infortunata.

Fam. Strada.

B b Prò

Primum omnium, olim terra cum profcinditur,

In quinto quoque sulco moriuntur boues.

ACHERVNTIS ostium in nostro est agro.

Tum vinum, priusquam coactum est, pendet putidum:

Post id, frumenti cum alibi messis maxima est,

Tribus tantis illic minus redit, quam obsueris.

Opportunè ac sapienter ad hæc senex:

Mores
mali se-
rendi.

Hem ISTO in agro oportet conferi mores malos,

Si in conferendo possint interciderè:

At alter nihilo minùs pergit in malorum Iliade:

Neque unquam quisquam est, cuius ille ager fuit,

Quin pessumè ei res vorterit, cuius fuit.

Alij exulatum abierunt, alij emortui.

Alij se suspendère: audi cætera,

Nam fulgurite sunt hic alterna arbores,

Sues moriuntur angina hic acerrima,

Oves scabrae sunt, tam glabrae, quam est hæc manus:

Hominum nemo extat, qui ibi sex menses vixerit,

Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

HOSPITIVM est calamitatis, quid verbis opus est?

Quancumque malam rem querens illic reperies.

Hic oblata rursus occasione senex appositè ac festiuè:

Mali quò
amādādi.

Iste est ager profectò, ut te audiui loqui,

Malos in quem omnes publicè mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

Quò cuncti, qui et aeternè egerunt castè suam,

Conueniant; contrà istuc detrudi maleficos

Æquum videtur. -----

Verùm

Verùm hæc verba tam scitè prolata transferunt iam me à personarum decoro ad alteram partem, in qua de PRÆCEPTIS, quæ Plautus ad vitam honestè traducendam suppeditat, dicturus sum. Sed audio, qui me hinc abeuntem reuocet reprehendatque, quasi in iis quæ hinc atque hinc ex Plauto legimus exemplis non tantùm insit quantum præ nobis ipsi tulimus momenti ad Plautini decori commendationem: vt enim nullus adeò malus est liber, quin complectatur aliquid boni; ita licèt laudandi sint quos sedulò conquisiimus loci, posse tamen ex eodem Poëta nonnullos excerpti reprehensione dignos. Scio malorum quoque scriptorum voluminibus commune hoc esse: ideòque non videri Plautum vbi-que vniuersèque propterea commendandum, scio à nonnullis hoc ipso violati interdum decori nomine illum perstringi. scio Velabrum, tres Vires, Tuscum vicium, Cloacinæ sacrum, aliàque Romana nomina Plautinis inserta Comædiis, quæ Thebis aut Epidauri dabantur, negotij molestiæque plurimùm attulisse Latinis Aristarchis. Sed hæc ad calculos vocare, disceptarèque diligentius, an aliquo Plautus loco declinasse videatur à via, non est meum, qui (vt sæpe sum prolocutus) laudatoris suffragatorisque, non iudicis partes ago. Aggrediar igitur ad eã, quã proposui, reliquam disputationem. Quamquã perstringendo rē paucis, curabo vt vnius partis prolixitatem alterius breuitate compēssem. Aio Plautinas Comædias abundare documentis ad rerum opportunitates & commoda vtiliter occupanda, vitamque in ciuili hominum consuetudine componendam:

Quid obiciatur aduersùs Plautinū decorum.

Vitæ documenta ex Plautinis fabulis.

nendam: idque interdum in vniuersa Dramatis fabula doceri, quæ humanæ speculum vitæ refert in eam intuentibus: sæpe in singulis præceptionibus indicari, quæ traditæ in loco, mirum quantum mores instruunt, hominẽque se ipso sapientiore sedulo reddunt. Age, quisquis sub Domino es, atque in Aula degis, disce ab Epidico Plautino, quid te potissimum deceat.

Præceptũ
famulis
datum.

P L V S scire satius est, quàm loqui seruum hominem:

Ea sapientia est. —————

Diffimulatio do-
ctrinæ.

Sapienter ac propemodum ex oraculo. Diffimulare sapientiam in tempore, nulli profectò non vtile; at apud alium seruienti necessarium ornamentum est. Falluntur, qui se argutulos disertosque videri volunt apud Principem, à quo si consulantur, facundiam illico perquam meditate promunt omnem, quantumque præceptorum collegerint toto anno, semel effundunt. PRINCEPS non præceptorem, sed indicem cupit: amat discere, non doceri. Atque ego quidem si (quantum ad hoc attinet) Aulico prospicerem, qui adhiberi solet in consilium; amice commonerem, ne multis ambitiosèque in noua sententia proponenda philosopharetur: neue eius rei, quam esse è re Principis existimet, author ipse magnificè videri vellet: atque hanc ob causam inter priuata etiam cum eo colloquia abstineret ab aperta ratiocinandi vi, & Inductionem libentius vsurparet, quòd per hanc minus docere videamur, quàm per illam. cum enim Inductio interrogationis genus sit, in quo paulatim à primo quis progreditur ad postremum, dum assensio-

Inductio
aptissimũ
docendi
adiumen-
tum.

nem captat, & rem denique cōcludit euincitque; ita dissimulat victoriam, vt non tam ipse qui dicit, quàm is quicum dicit, in veritatis cognitionem venisse videri possit. minùs autem existimat se victum, qui fateatur ipse per se, quàm si ab alio conclusus vrgeatur. Fingite me cum domino agere illiberali, intentoque cumulandis opibus, non autem adhibendis ad humanos vsus; propositumque mihi esse, eò illum deducere, vt fateatur, diuitem in vsu pecuniarum esse, non in earum tantummodo possessione. Principio (liber enim paucis proludere in hanc sententiam, potius artificij explicandi causâ, quàm exercendi: vt ex hac velitatione significem quid in pugna; sed cautiùs sit agendum) transferam ab eo, quẽ alloquor, orationem, atque instar Apologi, quid mihi acciderit cum honesto laudatoque viro, si vnã in eius laudibus excipiam profundam auaritiã, explicabo. dicam; inter alia, quæ vtrò citròque sermocinando contulimus, vbi ad rem, quam volebam, penitus deuenimus, sciscitatum esse me: num ille statuat Marij appelleret crederetque dominum Marianæ villæ, velletque aliquis huic marmoreo domino similis esse? negasse tunc illum, rogatumque causam, eam dixisse, quia vti fruique ea villa saxum nequeat. rursus me percontatum esse, num Tantulum, qui

Differendi modus cum auro domino.

à labris sitiens fugientia captat

Flumina, —————

Dominum putaret fluminis & pomorum? eandem ille ob causam negasse, ac memorem Senecæi chori, illa retulisse:

Hor. sat. 1. lib. 1.

Stat lusus vacuo gutture Tantalus:
 Impendet capiti plurima noxio
 Phineis aibus præda fugacior;
 Hinc illinc gravidis frondibus incubat,
 Et curvata suis fœtibus ac tremens
 Illudit patulis arbor hiatibus.
 Hac quamvis avidus, nec patiens mora
 Deceptus toties tangere negligit,
 Obliquatque oculos, oraque comprimit,
 Inclusisque famem dentibus alligat.
 Sed tunc diuitias omne nemus suas
 Demittit propius, pomaque desuper
 Insultant foliis mitia languidis,
 Accenduntque famem, que iubet irritas
 Exercere manus: has ubi protulit
 Et falli libuit, totus in arduum
 Autumnus rapitur, sylvaque mobilis.

Denique interrogatum à me esse, an crumenam,
 aut arcam nummorum plenam, aut feruum the-
 sauri custodem, censeret dominum pecuniarum?
 quod cum constanter ille pernegaret, eoque cau-
 sam perpetuò referret, quod feruus uti diuitiis
 nequeat arbitrato suo: tunc verò laudata, quam
 is in promptu habuerat, causa, ex eo petiisse, ut
 eiusdem causæ memor videret, quid responsurus
 sit, si interrogetur, an qui compositis nummis,
 cumulataque magna opum vi, ob aviditatem no-
 ui quotidie lucri, non vitur, sed

— — congestis undique saccis

Hor. sat. i.
lib. i.

Indormit inhians, & tanquam parcere sacris
 Cogitur, aut pietis tanquam gaudere tabellis,
 an hic inquam, qui in magna diuitiarum copia,
 tamen

QVÆ

*QVÆRIT, & inuentis miser abstinet, & timet
viti,*

Dominus sit appellandus, an custos? Atq; hac potissimum ratione, sed longè cautiùs & callidiùs pertractata, præsertim cùm res difficiliore incidunt, agendum existimo cum Principibus vitis, quibus ita subiicienda est veritas, vt ipsi eam inuenisse suopte ingenio, seq; ipsi correxisse videantur. Hactenus qua ratione aduersùm dominos se gerant famuli. Perge, discant etiam à Plauto, quid cum famulis agant domini, qui si certam expeditamque viam velint de seruitio domestico, deque familia benemerendi, efficiendique ne quid domi turbetur, auferatur, in patremfamilias coniugetur, Pœnulum audiant id compendio monstrantem.

QVEM tu asseruare rectè, ne aufugiat voles,

Esca atque portione vinciri decet,

Facile asseruabis, dum eo vincolo vincies:

Ita istæ nimis lenta vincla sunt escaria,

Quàm magis intendas, tanto astringunt arctiùs.

Ita se res habet: hoc hamo capiuntur homines sapiùs, quàm pisces. Rectè ille, elephantorum feritatem vsque in seruile obsequium demeretur cibus. sed quid ego elephantos loquor? homines vitantes aliena quadra, diuitumque arrosores, vt loquitur Seneca, atque arrisores, quàm obnoxij viuunt potentium imperiis? dùmque ad illorum arbitrium nutumque se totos fingunt, & accommodant, quàm dura, quàm indigna patiuntur? vt non necesse habeam è vetere Comœdia recordari parasitos, quibus imminuebatur identidem focco caput, atque Aulæ in faciem

Præceptu
dominũ
datum.
Victus
beralisac.

Sen. de be
nes. lib. 10

Ep. 26.
Parasit.

frangebantur : cùm nulla sit hoc tempore hominum natio æquè patiens iniuriarum , atque ea quæ hisce vinculis escaariis obligata est.

Juvenal.
Sat. 5.

*Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, si quid tentaueris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina.* —

TRIA inquam NOMINA : quid ad hæc hærentes vos aspicio, Rhetores, idque ex me more vestro sciscitari gestientes? At reuereri vos addecet tam multos, qui me honoris causâ circumstant, Præfules sapientia ac rerum administratione clarissimos : quorum in me audiendo humanitate non vsque aded abutendum vobis est, vt etiam ad apinas & tricas vestras recognoscendas hodie compellatis. Quamquam vos, viri eruditissimi, horum cupiditati facilè, vt arbitror, ignoscetis: quòdque vobis prima addiscentibus gratum erat scire, nescire nunc vestri olim similes Rhetores meos pro vestra facilitate non permittetis. præsertim cùm in hoc soluendo trium nominum nodo, magni quoque litteratores operam ponere non indignum litteris, ac lectoribus suis arbitrati sint. Angelus Politianus, magno vir ingenio, triùmque linguarum peritia nobilis, existimat tribus nominibus Libertos indicari, qui cùm manumittebantur, ad nomen suum addebant nomina Patronorum. ita Eutychem libertate donatum à T. Cæcilio, T. Cæcilium Eutychem, & Dionysium à Pomponio manumissum, M. Pomponium Dionysium appellari M. Tullius Attico gratulatur. Sanè Tertullianus seruos ad libertatem vocatos, vestis albæ nitore, annuli aurei honore, & Patroni nomine, ac tribu, men-

Tria nomina quid apud Iuuenalem.

In Miscel.

lib. de Resur. carn. Manumissionis insignia.

sâque

ſaque honorari ſolitos dicit. quare hæc erit ſententia Iuuenalis. Adeò tecum ſuperbè aget conuiuij dominus, quaſi etus libertus ſis, ab eòque manu miſſus, ideòque perinde ac ſi in te magnam imperij partem adhuc obtineat, ſi quod verbum inter epulas excidet incauto tibi, iubebit ille te à conuiuij ſtatim auferri veluti hominem ſibi obnoxium, quem libertate ſuiſque nominibus donauerit. At Laurentius Valla perpetuus Cèſor litterarum, tribus nominibus mancipium ſignificari nequiſſimum, alludique arbitratur ad vetus ænigma, TRIA cappa peſſima. ſiquidem apud Græcos, ſerui qui aut Cilices erant, aut Cretenſes, aut Cappadoces, mortalium verſutiſſimi habebantur; vt Iuuenali ſenſus ſit: Tecum actum iri crede in conuiuij, ac ſi ſeruus eſſes ex iis, quos Græci ſceleſtiſſimos exiſtimant, adeòque rapieris repentè de menſa, non ſecus ac ſi in te tria illa nationum nomina confluerent. Verùm Io. Britannicus Poëtæ Iuuenalis interpres haud ignobilis, aliò rem ab alijs trahit, affirmatque, tribus nominibus nobiles deſcribi, qui prænomine, nomine, & cognomine utebantur. quò illa ſpectant tum Auſonij in Gryp. ternarij numeri,

Tres equitum turma, tria nomina nobiliorum:

tum Pauli Manutij huc transferentis Adagium, Homo trium litterarum, quo nobiles affirmat indicari, quorum tria nomina primis tantùm litteris ſcribebantur; quaſi Iuuenalis dicat. Si tu inter epulandum tentaueris vnquam hiſcere, ac ſermonem miſcere nobilium libertate tanquam tribus inſignitus nominibus; aſportaberis illicò è conclauj, nec vlla habebitur ratio nobilitatis.

Hominū
verſutiſſimi qui.

Nobilium
appellationes.

Edyll. 4.

In Adaag.

Homo
trium litterarum.

Homo
trium li-
terarum
aliter v-
surpatum.

Postremò non deest, qui hominem trium nomi-
num interpretetur furem, ut idem sit, quod apud
Plautum in Aulularia ludentem, homo trium
litterarum. Nam hunc, cui non licere super men-
sam quidquam loqui Iuuenalis hîc ait: paulo an-
tè dixit, obseruari magna seruorum suspitione
tanquam furem, ideòque ad bibendum phialam,
non poculum ex auro gemmisque dari,

Vel si quando datur, custos affixus ibidem,

Qui numeret gemmas, unguésque obseruet acutos.

Et hoc ipso loco cum furace illo pastore compa-
ratur, quem prædas abigentem Hercules è specu
magna arreptum vi pedibus abstraxit: quasi idem
periculum imminet huic coniuuæ, nempe ob
eandem culpam:

Duceres planta, velut iētus ab Hercule Cacus,

Et ponere foris, si quid tentaueris unquam

Hiscere, tanquam habeas tria nomina. —

Redeo ad Plantum. Vultis DOMINOS æquè, ac
SERVOS paucis litteris, vnòque versiculo ad om-
nem vitam persanctè ac sapiētèr informati? acci-
pite quid senex adolescenti filio de dictis melio-
ribus instiller.

Præceptū
dominis
ac seruis
datum.

*BENEFACTA benefactis aliis perlegito, ne per-
pluant.*

Virtutum
exercita-
tio.

Enimuerò siue ad virtutes, siue ad beneficia di-
ctum referas, nihil illo reperies humanæ vitæ
salutarius. Refer ad perpetuam, nec vnquam in-
teristentem virtutum exercitationem, præce-
ptum habes ad sanctimonix palmam contē-
denti expeditissimum. Qui vnico virtutis facino-
re securum se arbitratur, errat, nisi aliam quo-
que exercitatione virtutum stabiliat firmèque
id

id, quod solum per se nutat ac ruit. VIRTUS virtutis eget fultura, ne cadat. non satis est iecisse fundamenta, parietes extulisse, mediana cubicula separasse; sine tecto accipiet domus inimicum imbrem, factoque vitio passim perpluet, atque ad terram corruet. Ita & tu te similem domui crede: si quid bene pudicęque semel feceris, idque esse diuturnum cupis, adde nouum facinus quo prius tegas, atque hoc rursus alio facinore sartum tectumque cura: alioqui, si benefacta benefactis continenter aliis non integes, breui perpluent. Refer hoc Plauti dictum ad beneficentiam, præceptum habes ex intima prudentia petitum. Quisquis in alium beneficus es, ne male operam ponas, neve corruptum videas beneficium tuum; nouo beneficio vetus protege, atque vt nouam istam liberalitatem ab accipientis obliuione veluti à tempestate pluuięque defendas, benefacta benefactis aliis pertegito, sic nunquam perpluent. QUI instat & onerat priora sequentibus, etiam è duro & immemori pectore gratiam extundet. BENEFICIIS illum tuis obside, vt quò se cumque vertat, memotiam tui fugiens ibi tete reperiat.

Beneficentia non intermittenda.

Sed hæc peculiaria singulęque, quibus humanę vitę comparari adiumentum, ornamentumque à Plautinis fabulis ostendimus, præcepta fuerint: libet iam ad disputationis calcem, manipulum congerere præceptorum; atque hunc postremum fabulę actum de Plauto concludere eo modo, quo Plautus ipse primum actum Comœdię semel inchoauit. Ergo quicumque aut clam remotisque arbitris honesti quid agunt, aut flagitia
nullo

nullo teste securi committunt; ut sciant obseruari tacite omnia, ac suam quemque poenam præmiūque manere, audiant vocalibus è stellis vnā inter homines assidue versantem, explorantēque sedulò mortalium vitam, atque ad Iouem accuratè singula referentem.

*Qui gentes omnes, mariaque, & terras mouet,
Eius sum ciuis ciuitate calitum.*

*Ita sum ut videtis, splendens STELLA, candida,
Signum quod tempore semper exoritur suo,
Hic atque in celo nomen Arcturo est mihi:*

*Noctusum in celo clarus, atque inter Deos,
Inter mortales ambulo interdus.*

Et alia signa de celo ad terram occidunt.

*Qui est Imperator Diuūm, atque hominū Iuppiter,
Is nos per gentes alium in alias disparat,*

*Hominum qui facta, mores, pietatem, ac fidem
Noscat: ut quemque adiuet opulencia.*

Qui falsas lites falsis testimoniis

*Petunt, quique in iure abiurant pecuniam,
Eorum referimus nomina exscripta ad Iouem.*

QUOTIDIE ille scit, quis hic querat malum.

*Mali res falsas qui impetrant apud Iudicem,
Iterum ille eam rem iudicatam iudicat,*

*Maiore multa multat, quam litem auferunt.
Bonos in aliis tabulis exscriptos habet.*

*Atque hoc scelesti illi in animum inducunt suum,
Iouem se placare posse donis, hostiis,*

*Et operam & sumptum perdunt, ideo fit, quia
NIHIL ei acceptum est à periuris supplicij.*

Facilius si qui pius est à Diis supplicans,

Quam qui scelestus est, inueniet veniam sibi:

Idcirco moneo vos ego hac, qui estis boni,

Quique

Præcepta
omnibus
data.
Arcturus
explora-
tor rerum
humana-
rum.

Boni ma-
lique scri-
pti in Io-
uis tabu-
lis.

*Quique aetatem agitis cum pietate, & cum fide,
Retinete hæc porro: post factum ut letemini.*

Quo equidem commento quid vsquam, oro vos, Auditores, non dicam ad ingenij specimen illustrius, ad orationis elegantiam concinnius, ad decori temperamentum accommodatius; sed ad morum disciplinam, sanctitatẽque vitæ salutaris excogitari ac fingi potuit? profectò nihil: nisi hæc salutaria vitæ monita, (permittite me hæc addere, Auditores, ne quem adolescentium in errorem ac fraudem inducat oratio mea) nisi hæc, inquam documenta impuris amoribus; obscenãque imitatione Plautus corrupisset. Et enim AFFECTO semel animo aliqua turpitudinis labe (Affici autem, aut certè affari à Plautinis fabulis necesse est) serò per admonitionum subsidia salus adornatur. M A L E per mediam Suburram itur ad sobrium vicum, aut ad Pudicitæ sacellum. Quod etiam atque etiam admonere necesse habeo Rhetores meos, ut intelligant, Plauti Comœdias nõ esse accõmodatas eorum moribus qui saluã integrãque & vitæ, & linguæ castimoniam velint: sed eam apud cautiore interin candidioresque scriptores tutò ac luculèter addiscendam esse. Sed non id ago in præsentia: neque hisce, quæ laudavi, præceptis deleri posse illius in amore sordes vnquam putavi. Id autè ago, idque nunc molior, ut collectis iis, quæ Poëtam Comicum decent, virtutibus, simul obsequat ipse alienæ voluntati, simul si quid aliquando peccauit Plautus paulo licentiùs in eo conuentu Poëtarum, si quid aduersùs Ennium Statiũque aliquantò petulantius, ac supra Comicam hilaritatem

Admonitio ad Rhetores.

Pudicitæ præcaendum.

rem admisit; hisce tam multis ex aduerso documētis, dignus habeatur qui eluere iam labeculas illas, atque omnem à se culpā noxamque amoliri ac deprecari meritò possit. Id quod ego si à vestra facilitate impetrauero, Auditores, si in pristinam apud vos gratiam, & quod inde fiet, si in Senatum vestris suffragiis veterem festiuumque Poëtā restituerò; satis ille gratulationis ac plausus datum à vobis fuisse fabulis suis mea opera existimabit.

PRÆLECTIO QUARTA.

Pistor Suburranus.

S I V E

Πρόβλημα, Cur sternuentes saluentur.

EDEBAM paucis antè diebus in hemicyclo cum aliquot viris amore mihi ac studiorum similitudine coniunctissimis (Præsules & munere isto, & sapientia Illustrissimi) cùm ecce se ad numerum amicus addit peritissimus omnium, quæ Romæ vsquam aut eueniunt, aut euenire homines rerum nouarum cupidissimi comminiscuntur. Hic inter cetera refert ostentum obuenisse Romæ ingens: PISTOREM Suburranum posteaquam ter ac vicies continenti spiritu sternuisset, vigesimo quarto sternutamento animam efflasse. Hic eorum, qui hæc mecum audiebant, vnus intempestiuè tunc quidem facetus; Bellè factum, respondit, vt qui vigesimam quartam iam pulsa

Occasio
prælect.

pulfauerat, ei noctesceret. quo ioculo ceteris haud perinde delectatis, ego rem aliò transferens; Miseram hominum conditionem, inquam, scilicet hoc etiam ad reliqua mortis genera addendum est, ut inter sternuendum quis occumbat. Sciebam mille vias lethi: audieram casibus propè innumeris mortalium vitam esse expositam: legeram apud Lucianum acino vna suffocatum periisse Sophoclem. non me fugiebat Diodorus Dialecticæ magister, qui ludicra quæstiùcula super cœnam non protinus ad interrogationem Stilponis expedita, perstrictus ob id à Ptolomæo, præ pudore nimio post expiravit. Sed nihil eo admirabilius, quod contigisse Zeuxidi inter pictores sua ætate facile principi scribit Verrius. Hic VETULAM coloribus expresserat in tabula edentulam ac vietam, annis ac viribus defectissimam: dùmque re absoluta, uti fit, ad opus agnoscendum redit, ridiculo illo aspectu delectatus, dum aniculam contemplatur suffarcinatam, breuiculam, aridam, exsuccam, exanguem, bucculentam, recedentibus oculis, pendentibus genis, extante deorsum mento, depresso introrsum ore, superstite naso neque integro, neque sicco; enimverò suborto affatim risu, intercluso spiritu, ridiculum sanè in modum seriò extinctus est. Hæc, aliâque compluria legeram, inaudiueram, noveram. iam verò etiam sternuentem mori deplorandum est. Tunc ex ea virorum corona, qua concludebar, aliquis non malè litteratus in me intuens, mirari se dixit, cur in mentem mihi non venerit Gregoriani temporis, cum grassante per Italiam lue, passim homines sternutamem-

Mortis ad mirandæ genera.

In Macrobiis. Laërt. l. 2.

Vetulae descriptio

to animam agebant: ex quo factum, ut sternuentibus, in magno quippe discrimine, salutem cæteri precarentur: qui mos exinde relictus hodièque viget, ut honorem habeamus sternuenti, eumque saluere officiosè iubeamus. Cui ego, non id respondi tritum exploratumque perinde haberi apud omnes: sed, ut se cumque res haberet, certè quod de salute impertienda dicebatur, ducebaturque à Gregoriani temporis calamitate, satis vereri me, ne fabula non bonis authoribus emanasset in vulgus. Id autem, dum aliquo euincere testimonio antiquitatis aggredior, à primario viro (abs te, inquam, OCTAVI CORSINI PRÆSUL ILLUSTRIS-SIME) vocor repentè aliò, & cogor Senatum illum sapientium, conceptumque animo sermonem illicò relinquere: sed relicta semel ea cupiditas acriùs animum stimulauit meum, ut ea super re pluscula inuestigare, atque apud vos, id quod ago in præsentia, de consuetudine sternutamenta salutandi non ingrata, ut arbitror oratione differerem: ac tibi præsertim, OCTAVI, hoc qualecumque demum est munus offerrem elucubratiù magnam partem inuitatu tuo; si fortè possem hac ratione persolvere aliquid ob eam, quæ abs te confertur in me, laudem, dum præstanti ingenio prudentiæque tuæ quantum homines tribuunt, tribuunt autem persanè multum, tantum propemodum tribuere & mihi, qui in te nescio quid olim posuerim, videntur. Age igitur, quamobrem sternutamenta honore prosequimur, sternuentique salutem dicere consueuimus, inquiramus.

Et Carolus quidem SIGONIVS, si virum erudi

Sternuentem saluandi mos vnde.

li. r. Hist. de Reg. It.

eruditum in paucis audire volumus, quæstionem facile profligasse videri potest, dum annum exequitur quingentesimum nonagesimum, quo anno Christianæ Reipublicæ moderabatur GREGORIUS, re quàm cognomento maior. *In dies, inquit, magis pestilentia sæuebat. ad ceteros autem casus, quibus homines fœdè passim absumebantur, hoc etiam mali accesserat, quòd multi cum sternutarent, alij cum oscitarent, repente spiritum emittabant. quòd cum sapiens eueniret, consuetudo inducta est, quæ nunc etiam obseruatur, vt sternutantibus salutem precando, oscitantibus signum Crucis ori ad-mouendo præsidium quærent. Quibus rebus permotus Gregorius ad cetera celestis ire piacula, postero anno religiosam in die Resurrectionis supplicationem instituit, atque solemnè pompa sanctam Dei Genitricis imaginem extulit. Habetis iam, Rhetores, ab Historia causam, cur salus sternuentibus imploretur. sed, aut omnia me fallunt, aut Sigonius, & quotquot hunc morem deducunt à Gregoriani temporis pestilentia, strenuè allucinantur, minùsque animo vident, cum non supra millesimum annum videant id, quòd multis ante Gregorium seculis fuisse, compertum habeo. Non multis agam in re haud obscura. Aio consuetudinem sternutamenta venerandi antiquiorem esse, quàm vt à Gregoriana memoria emanasse putandum sit. L. APVLEIVS, qui trecentis non minùs annis ante Gregorium scripsit, dum in Metamorphosi facinus commemorat sternutamento detectum; ait, apud fullonis vxorem latuisse iuuenem marito infensum, sed superueniente fullone, mulierem metu exanimatam id*

Sternuentium oscitantiumque mortes.

An ex hoc consuetudo bene precandi.

Quanto antiquior Gregorianus no 2uo mos hic fuerit. lib. 9.

in re trepida cepisse consilij, quò iuuenem occultaret. Erat ibi viminea cauea è salicibus seu malleolis apta in apicem cumulúmve contexta, qua super crate lintea ac vela mulier explicuerat, vt inalbescerent subiecto sulphuris fumo, ergo eo sub integumento iuuenem concludit occultatque, & mensæ, quæ erat apud hanc caueam, accumbit ipsa cum marito. *Interim* (verba recito Apulei) *acerrimo grauiq; odore sulphuris iuuenis inescatus atque obnubilatus, intercluso spiritu disfluebat, atque (vt est ingenium viuacis metalli) crebras ei sternutationes commouebat. Maritus è regione mulieris accipiebat sonum sternutationis, cumque putaret ab ea sternutamētū proficisci, solito sermone salutē ei precabatur, sed cum iteraretur rursus, ac frequētaretur sæpius, rei nimietate commotus, qua res erat, tandem suspicatur, & impulsamensam, remotaque cauea, producit hominē crebros anhelitus agrè efflantem. Animaduertitis, Auditores, solito sermone salutē sternuenti dictam? non ergo à Gregorij tempestate inducta hæc consuetudo. Omitto Athenæum Apulei æqualem, qui ostensurus sacrum fuisse veteribus humanum caput, affert indicij loco sternutamentum, quod homines venerari atque adorare soliti sunt. Sed ante vtrumque PETRONIVS ARBITER (quem Tiberio Principe vixisse fama est) in Satyrico ludens non dissimili figmento describit remotum è rixa Gytona puerum, atque intra grabbatum & culcitræ occultatum: dumque omnes putant fugisse puerum inter turbam, nec quò abiisset, suspicari possunt, Gyton (ita Petronius loquitur) collectione spiritus iam plenus continuo ita sternutauit, vt grabbatum concu-*

Excitatiū
sulphure
sternuta-
mentum.

lib. 2. c. 15.

teret : ad quem motum Eumolpus conuersus , saluere Gytona iubet. Videtis, Auditores, salutem sternuentibus imploratam quinque ferme seculis ante Gregorium. Perge , Tiberius Imperator tristissimus hominũ, vt ait Plinius, & qui religiosis hifce officiis minimè capiebatur, nõne dum uehebatur curru per urbem, sternuenti honorè habebat ipse, sibiq; ab aliis exigebat? vt refert hic, què laudo , PLINIUS in Historiis. Perge adhuc supra Tiberij ætatem. ARISTOTELES (videte obsecro, Rhetores quãtũ vos ego à Gregorij tempestate remoueam , atque in vltima penè antiquitate reponam), dum naturæ causas in Problematum quæstionibus inuestigat, meritò ait homines uenerari sternutamentum , ac bene sternuentibus augurari, cãq; super re populariter inquit multa sapienterque definit. Sed illud iucũdum æquè ac antiquũ est, quod Græcus Poëta ludit in Proclum, hominẽ Therfite Homericò deformiorem, bene capitatũ, acutè auritum, prolixè ac liberaliter nasutum, atque (vt quod ad rẽ pertinet, solũ loquar) nasũ, nepe classicũ atque inter omnes antesignanum, tam ampla porrectũ mole describit, vt eũ emungere ac detergere totũ nequireret? quippe maior multo erat , quàm vt ad eũ manus posset pertinere. additque hinc etiam fieti, vt quando sternuebat Proclus, non imploraret sibi Deorum opem, neque diceret , Ζεũ σαῶσον, Iupiter ò adsis : nimirũ nasus satis amplè productus tam longè aberat ab aure , vt ad eam sternutamenti sonus non nisi aliquanto post tempore perueniret, cùm videlicet iam dudum sternuisset, nec iam iam amplius ope Iouis opus esset, sic ait:

lib. 28. c.

2.

Sect. 23.

Probl. 7.

& 9.

Locus in
nasum.

lib. 2. Floril.

Οὐ δύναται τῇ χειρὶ Πρόκλου τὴν ῥῖν' ἀπομύσειν,
 Τῆς ῥίνος γὰρ ἔχει τὴν χέρα μικροτέραν.
 Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, εἰάν πιαρῆ. ἔ γὰρ ἀκούει
 Τῆς ῥίνος, πολὺ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀπέχει.

aur, si manultis, idem Latinè à me audite.

Non potis est Proclus digitis emungere nasum,

Namque est pro nasi mole pusilla manus.

Nec vocat ille Iouem sternutans: quippe nec audit

Sternutamentum, tam procul aure sonat.

Maneat igitur, quod præfari voluimus, morem salutis implorandæ sternuentibus ex ea commorientium calamitate nõ emanasse, sed multò ante Gregorianum Imperium cõtra Sigonij placitum valuisse. Quæ cum ita res sit; querenda adhuc est causa, cur sternuentes salutentur. Ac mihi quidem (nam à stirpe ducenda res est) quinque veniunt in mentem causæ, ad quas huiusmodi consuetudinem reuocare possim. Religiosa, Medicinalis, Faceta, Poëtica, Auguralis. Hæc dum in medium affero, vos viri eruditissimi, quorum hîc ego florem tota vrbe delibatam video, singulorum momenta non tam pro sapientia vestra, quàm pro tenuitate interim mea penditote.

Quinque
causæ, cur
sternuen-
tes salu-
tentur.

Prima
causa.

Principio, vt exordiat à RELIGIONE, ea salutatio, qua sternuentem impertimur, non est salutis imploratio (libet enim in præsentia ita rem interpretari) sed veneratio est, atque honoris significatio: sicut, cum obuios amicos salutare consueuimus, non eis quasi aliquid aduersi acciderit, præsentem opem ac salutem precamur, sed officij causâ honorem salutando habemus. Hinc sternuenti assurgimus, caput officiosè detegimus, reuerenter cum eo agimus: quæ omnia

nia proculdubio venerationis argumenta sunt. Quo in genere nihil illustrius, quàm quod ferūt de MONOMOTAPÆO Imperatore apud Æthiopas, à quibus more gentis Princeps adoratur hic cùm sternuit, qui adsūt extéplò venerabundi cõcepta verba, quibus bene prosperéque precari cõsueuimus, tãto clamore proferūt, vt facilè qui agūt in Aula proximisque cubiculis exaudiant, ac faustas cõsalutationes elata & ipsi voce cõgeminēt: quibus auditis sequūtur illicò in eundè modū qui versantur in foro ac domibus adiacētibus. quò fit, vt aliis ea ratione alios inuitantibus, & precationum verba præeuntibus, ingenti acclamantium veneratione, tota simul vrbe sternutamentum Principis celebretur. Veneramur igitur sternuentem. At quamobrem hæc ei religio venerationis præstatur? dicã. Sternutamētum è capite est, hoc est, è parte partiū humani corporis principe, imò & sacrosancta, vt veteribus habita est: siue quòd in capite omnium sensuum collocata sit sedes, siue quòd Pallas è Iouis nata cerebro diceretur, siue demum quòd officina sapientiæ appellaretur hominis caput. inde communicata videtur cum sternutamento sanctitas, creditumque olim etiam ipsum sacri aliquid habere. Video me in re dubia versari. Sed prouoco ad Aristotelem, qui in Animalium Historiis, sternutamentum ait esse augurale signum, vnūque ex spirituum omnium generibus sanctum, & sacrū. Et miremur, si ij, quibus sternutamentum factum habebatur, sternuentem veneratione prosequerentur? sed quid multis opus est? eundem in Problematis ita de causa disputantem audite.

Nicolaus
Godignus
in vita
Siluerij
lib. 2. c. II.

Sternuta-
mentum
Æthiopi-
ci Impe-
ratoris.

lib. 1.

Se&. 33.
Prob. 7.

Cur, inquit, *sternutamētum pro Numine habetur, non tussis? An quia de capite mēbrorū maximē omnīū diuino, ex quo prouenit cogitatio, suā ducit originē?* Atque ex hac fortasse causa trāsmisam ad nos arbitror esse consuetudinem sternuentem capitis honore, officiosaque verborum appellatione venerandi.

Secunda
causa.

Altera causa è *MEDICINA* petenda est, si forte cuiusdam hæc plena religionis haud facit ad hanc rem satis. Sternutamentum esse cerebri motum expellentis superuacaneum humorem adiumento aëris per nares attracti, Philosophi sentiunt: & Hippocrates Medicorum Princeps scriptum reliquit, sternutamentum fieri cum aër inani capite contentus foras erumpit, eò autem sonum edere, quia per angustias ei exitus sit. Hæc porrò salutaris exspiratio est, ut meritò sternutamentum appellet Aristoteles indicium valetudinis: cuius idem causam inuestigans, illo ait significari bene caput valere, & posse concoquere: cum enim capitis calor humorem spiritumque conuincit, tunc excitari sternutamentum solet.

Quid sternutamētum.
Alb. Mag. lib. 1. de Animal. c. 8.
lib. 7. Aphor. 52.

Se&. 33.
Probl. 9.

Sternutamētum indicium valetudinis.

Quid, quòd etiam inter Medicorum arcana illud ab eodem Aristotele ponitur, ægros affectosque & graui morbo decumbentes excitandos esse ut sternutent; id nisi valent efficere, eorum salutis spem nullam superesse? adeò sternuere, ac valere sese excipiant, & consequuntur. cuius causam pluribus inuestigat Albertus Magnus rerum admirabilium solertissimus explorator. Imò sunt, qui apud Græcos scriptores obseruauerint, sternutamentum pro sensu accipi, idemque interdum esse sternuere, atque sentire. certè huc alludit

lib. 1. de Animal. cap. 8.

In Ranis.

Aristophanis iocus, in cuius Poëtæ Comœdia

Dio

Dionysius baculo pulsatus, ictum plagamque dissimulans, irridetur ad Æaco qui percusserat, diciturque, Ego te fuste pulsaui; cui respondet Dionysius: *Κάτα πῶς ἐκ ἑπταρον;* *At qua ratione non sternui?* hoc est, vt Græco videtur interpreti; *Qua ratione non sensi?* perinde ac si ostenderet, plaga se affectum non secus ac paleæ aut festucæ leuioris tactu affici nares consueuerunt; festiuè nimirum conferens fustem cum festuca, humeros cum naribus, sensum cum sternutamento; vt quemadmodum tactis palea naribus sternuimus, ita pulsatis fuste humeris sentiamus: quare nullius ait ictum fuisse pöderis, tantumque hausisse inde doloris sensum, quantum si festuca leuiter percussus esset: ideoque mirari se, cur tactus ex re, qua enocari sternutamenta solent, ipse non sternuerit. Qua ille dissimulatione, & gloriosi arrogantiam percussoris elusit, & nobis interim indicauit, sternutamento tantum inesse boni, vt sensu vigere, atque sternuere differant quidem voce, re sanè ipsa non differat. Quorsum igitur hæc de sternutamenti salubritate disputatio? vt intelligatis, eam urbanitatem, qua sternuentem salutamus, lætiæ significationem esse, qua ei accidisse aliquid boni gaudemus, officiosèque gratulamur. Argumento sit, quod alicubi non *Saluè* sternuentibus redditur, sed *Profit*. Addite, quod apud veterem scriptorem legi, morè fuisse apud Græcos, nō salutē exoptare sternuenti, sed Deum Sotera venerari, quasi ob rē, quæ bene ac salubriter euenisset, gratiā salutis haberēt; eaque veneratione referret. Verum, quamuis ex vna parte indicium valetudinis sit hoc respirationis genus; cum tamen ex

lib. 2. c. 15.

altera, humoris adhuc plusculum capite conclusum significet, adeò vt nec vulgus ignoret, effectum hunc esse bonum è mala causa; hinc sternutamentum & indicium morbi habetur fermè apud omnes, & apud aliquos planè morbus appellatur. imò Hebræis (quorum doctiores hæc tenet opinio) *Ascerach*, morbum hūc vocari Casaubonus affirmat in Athenæum. Atque ego sanè nō dubito, quin Hebræi, qui sternuentem hac precatōne cōpellant, PRO MEDICINA sit tibi; ad opem iis quæ supersunt morbi reliquiis implorandā solemni eo carmine vtantur. Quin etiam huc spectare crediderim morem illum, quem vigere apud Mesopotamiæ populos enarrauit mihi qui vidit: dum conuiuæ in symposiis sicut non antè bibūt, quàm ab sacrorū Antistite diducta in Crucis formam dextera poculū signetur; sic vbi sternuerint, idem salutare Crucis signum super se figurari volunt. nempe vt morbus, qui residere adhuc capite videtur inclusus, ea precatōne, manúsque potentis imperio dispellatur. Quæ cū ita sint, cū ea respiratione, quæ dixi, duo significantur, meritò nos sternuenti & gratulamur, quòd aliquid ei salubriter obuenerit, & salutem precamur, quòd salubritatis adhuc aliquid desit; vtrumque autem coniūgimus, dum eum saluere humaniter officiosèque iubemus. Id verò Aristotelem vidisse, hominem quantum est hominum acutissimum, facile ego quidem ex eius verbis interpretor, dum loco quem sapiùs laudo, ait homines perinde quasi bonæ indicium valetudinis, partis optimæ atque in primis sacræ sternutamentum colere, benèque sternuentibus dicere, atque augurari.

Venio

Poculum
Crucis si-
gnari so-
licum.
Et sternu-
amentū.

Venio ad tertiam, quæ non vna est, causam, Tertia causa eaque multiplex.
 sed eam è multis FACETI homines conflauerunt. Rem in medio ponã, vos eorum, quæ narro, fidem aut originem ne quærite: si placuero, author è videtis; si secus, reiiciam vos ad scriptorũ veterum fragmenta, quorum nomina Vaticano iam pridem incendio conflagarunt. Spectabãt olim in Theatro Fabullus, Fannius, & Lemniscus festiua sanè capitula, & scurræ primarum partium; cùm fortè M. Tullio Consuli sonorè sternuenti vniuersum ferme Theatrum assurrexit, quique propè aderant Senatores, saluere Romanum Consulem iussere. Scurrarũ colloquiũ
 Tunc ij, quos nominaui nugatores strenui, murmurantes soli secum, & Cõsulem clam ipsi quoque salutantes, Fannius quidem; Dentilegum te discupio, inquit, Romule Arpinas. Fabullus autè; Supremò sternuas, inquit, Nugypoliloquides. At Lemniscus, homo facie ac facetiis ridiculus; Aue, inquit, atque vale cymbalum mundi, alpha togatorum, somnium beatitatum, gloriarum thesaure, Ilias pomparum, verborum mercimonium, ventosum animal, lingua venditaria, præco vocalissime, crepitaculum Senatus & fori. tum conuersus ad socios; Numquam ego vidi hominem, inquit, cui opus esset crebrius sternuere, quàm Tullio. Gloriosi hominis appellationes.
 cùm illi causam sciscitarentur; Nempe, inquit, vt plenum illud vento caput, sternuendo exonetur. Scitis enim, opinor, idcirco esse à natura concessa homini sternutamẽta, capitis vt spatia inani grauique aëre oppleta, ea respiratione laxentur. atque ego quidem non soleo sternuentes perinde omnes consalutare. si quem noui hoc capitis morbo laborare, ac sternuentem offendo, huic Quibus crebro sternuendum sit.
 Cc 5 vento Qui sternuentium saluandi.

ventosæ cucurbitæ libenter gratulor, quòd eo laxamento grauitatem tumorèinque capitis imminuat; cæteroquin existimarem me iniuriam facere sano capiti, si cum eo hæc ridicula gratulationis officia communicarem. Cui FANNIVS; quasi verò tu hospes, inquit, adèò sis, atque ignarus huiusce consuetudinis, vt nescias vnde hæc salutandi origo defluerit. paucis, aduerte, docebo. Prometheus, is qui (vt aiunt Poëtæ) hominum genus condidit, posteaquam è luto hominem finxit, aduocauit illuc animantes fermè omnes, vt particulam dissectam è singulis adiungeret principi limo. Nam timoris aliquid à lepore, nõ parùm calliditatis à vulpe, ambitionis plurimùm à pauone, à tigride satis ferociæ, nonnihil magnanimitatis à leone, ab asino stoliditatis quantum sufficit, aliæque ab aliis excerpfit, hominiquè opportunè inseruit, atque in loco, simulacrùmque hominis collatiuum absoluit. Vix luteus homo viuere primùm cœpit, cum ei statim nescio quæ sternutandi cupido animo incescit; credo, quia humoris aliquid è recenti luto cerebro infederat. Ergo bis terte capite minatus, sternuit denique tanto cum tonitru (illa enim prima omnia longè maiora fuère, quàm hæc nostra) vt animantes, quæ circum erant, eo fragore perterritas reique ignaras huc atq; illuc abegerit, ac longè latèque præcipites fugauerit. Tunc enim uerò Prometheus, vt erat acuto vir ingenio, intellexit in cæteras animantes imperium hominis, quippe qui vnus omnes nutu sonòque perculisset ac fugasset, statimque hominem Regem omnium salutauit. Ex quo deinde factum, vt quoties sternueret quis,

Promethei figuramentum.

Homo quid ab animantibus habeat.

Vnde fluxit origo salutandi sternuentem.

quis, quasi ob instauratiuam memoriã eius sternutamenti, quo hominum primus imperium cepit, cum saluere gratulabundi iubeamus. Hæc ubi absoluit Fannius; Dicis tu quidem aliquid, inquit FABVLLVS, sed rei causã tentabundus potius petis, quã attingis. accipe à me medullam veri. Finxerat ex humo hominẽ Promotheus (nisi nos Poëtæ fallũt) cùm è vestigio impetrat à Minerua tutelari Numine, vt spariari sibi paulisper liceat inter sydera. Habebat ille occultatam sub pallio ferulam, quam, ubi accessit ad Solẽ, illicò protulit, admouitque ad publicum ignem, atque accedit, statimque inde se proripuit cum accesa face, & multò, quã ascenderat, celerius descendit: aiũt enim eum, qui ex alto cadat, facere viã compendium. Cùm terras attigit, rectà ad suum hominis figmentum: quod animæ plenum reperit, eique flagrantem igne ferulam in manũ tradit. ille, ubi facem accepit, calefacto, vt opinor, capite ab eo igne, qui vt erat Solis, ita sternutamẽta proritare solet, validè sternutauit, simulque inopinato illo afflatu, & aspersione facem extinxit. Nimirũ percussus tam repẽtino casu Prometheus, præ dolore atque ira, quòd videret ignem atque operam se perdidisse, parùm abfuit, quin sublatum è terra faxũ in hominis ignauissimi caput excuteret: fecissetque, nisi ille idẽ qui extinxerat, altero sternutamẽto (comitata hæc enim esse solent, quãritque sapienter Aristoteles, cur his plerunq; sternuere solemus) semimortuã facẽ vehementi spiritũ fortè suscitasset, ac restituisset. Tunc verò Prometheus gratulatus est homini recuperatam lucem, & sternutamẽtum (recuperationis causam) veneratus

Prome-
thei fur-
tum.

Sect. 33.
Probl. 19.

Mos salu-
tandi ster-
nuentem
vnde.

ratus est ipse, & omnis ab illo posteritas imitata est. Sic ille. At LEMNISCVS; Nugæ ac folia, inquit, nisi hæc addatis: Prometheus hominem finxit, ex eiusque sternutamento originem salutandi in posteros propagavit. Vero veriora hæc dixistis: vna in re aberrastis ambo, ego in viam reuocabo. Sternuit is quidem ex argilla fictus homo, nõ tamen quia humesceret ei plusculum, aut incalesceret caput, sed aliã sanè ob causam, quam verbo expedio. Nondum opus planè absoluerat artifex, illudque veluti castigaturus ex intervallo contèplabatur, vti fit, à frõte, à tergo, à latere, cùm animaduertit nasum exsiccatam contractaque argilla paululum recessisse, aliquo aliquantò breuiorem, quàm sagacem hominem deceat, apparere. Quare in ampliorem formam redigendum censuit; dùmque figularem cretam retractat, ac nasum liberaliter producit, fortè venulam inter nares, per quã spiritus permeat, imprudens tetigit, ac sternutamentum continuo prouocauit. Verùm tanta ille vi sternuit, vt dentes (quia nondum firmitus adhæserat) ad vnum omnes excusserit, expueritque. videlicet exanimatus ea re Prometheus, illicò exclamat; TIBI Iupiter adsit. quam opem, quemadmodum tunc implorauit, ita in posterum eidem sternuenti ob metum, ne eadem calamitas rursus accideret, repetere consuevit, tradiditque nobis veluti per manus hunc morem, vt iisdem verbis, DII te adiuuent, sternuenti præstò simus. Quamobrem vides, opinor. Fanni, cur hesternadie auum tuum senem Acherunticum non salutauerim sternuentem: in quo tu me inurbanum, aut seueri hominem supercilij pro tua hu-

Prome-
thei ho-
minis in-
instaura-
tio.

Vnde ad
nos perue-
nerit mos
salutandi
sternuen-
tiam.

manitate interpretatus es. Quid enim Deos frustra fatigarem, cum nihil edentula iam seni timerem ab eo sternutamento, quod in homine quid ageret, quosve dentes excluderet, non habebat? Vix ea Lemniscus: cum emissæ in Theatrum feræ aliò repentè oculos mentésque omnium transtulère. Et vos quoque, Auditores, à fabula & ioco transferte animum ad Poëticam, & Auguralem causas, quas vestræ in me audiendo liberalitati postremas hodierno die reseruavi.

Senes sternuentes cur non salutandi.

Quarta à POËTIS petenda est causa. Etenim Homerus,

Quarta causa.

—— à quo, ceu fonte perenni,

Ouid. de mor. Tib.

Vatum Pieris ora riganur aquis,

existimavit, è sternutamento præensionem elici secundam & faustam, nimirum inimicorum insidias breui detegendas, ac retorquendas in earum authores. Id Poëta docuit in Odyssea, cum Penelope post recensitas iniurias sibi à Procis illatas, hæc addit:

lib. 17.

Εἰ δ' Ὀδυσσεὺς ἔλθοι, καὶ ἴκοιτ' ἐς πατρίδα γαῖαν,
& cætera, quæ translatis è Græco verbis, ita se habent.

At si Dulichius, quo non usquam fuit alter,

Fortior in Danais, qualis bellator Ulysses,

Utilis & diras, & clades pellere tectis,

Iam venturus erit contingens dulcia rura,

Prole sua iunctus patriis fortissimus armis

Vliscetur, ait. Cum sternutavit in arce

Telemachus clarè: risit Regina salutans

Omen Penelope, subitoque hæc verba subulco

Addit. Ades Pastor, celera, reuocetur ut hospes

Quamprimum, anne vides ad singula dicta sonore

Telemachi sternutamentum.

Ster

*Sternutasse mihi natum? ergo turba Procorum
Cæsa omnis, sed non incerta morte iacebit.*

Ita Homerus, qui sicut disciplinas, artesque, ac ritus propemodum omnes edocuit antiquitatem, ut scribit in Homero Plutarchus; sic hinc versibus author fuit, ut vulgò existimaretur, sternutamento arcanam significationem inesse adversus insidias ac dolos, credereturque, si inter loquendum de inimico, sternutamentum cuiquam excideret, eum omni fraude superiorem esse futurum. Cuius moris haud ignarus is, qui naturæ arcana avidissimè indagavit, Albertus Magnus scriptum reliquit, huiusmodi respirationes apud homines commentitia & vana mirantes duarum rerum signum esse alterum, argumentum afferre veritatemque conciliare dicto, cui sternutamētum interueniat: alterum, eum qui sternuit (præsertim si sternutamētū repetat) breui liberandū esse ab iis, quibus premi videbatur, angustiis inimicorum metu. Atque hinc apud veteres consuetudo induci cœpta est, ut sternuēnti propitios præsentēque Deos implorarent; nempe ut si quid superesset periculi, quod eius capiti immineret ab hostili fraude, ea precatione penitus auerteretur.

Superest AVGVRALIS causa, quæ huic, quæ de agimus, cum similitudine, tum loco proxima est. Et sternutamentum quidem inter Auguralia fuisse signa Aristoteles, ac Tullius, ille in animalium Historia, hic in Divinatione authores sunt. Nec desunt qui affirmant, propterea dici interdum Græcis sternutamentum ὄρνις, qua voce & avis, qua concipitur augurium, & ipsa divinitio significatur, quia non minùs sternutamentis, quàm

Insidiarū
significa-
tio.

lib. i. de
An. c. 8.

Quarta
causa.

lib. i.
lib. 2.

quàm auibus auguria sæpenumero captarentur. Hinc illa Veterum religio; si mane sternuissent, ominosum putabant, credebantque irritos fore conatus rei, quam eo incepissent die, cõtrà, si sternuissent à meridie, feliciter euentura omnia sperabant; cuius inuestigat causam in Problematum quæstionibus Aristoteles; præterea exaudire ad dexteram partem sternuentem quempiam, felix omen habebatur, triste ad læuam. Sic Eustathius obseruat Iliados septimo, sic animaduertit Interpretes Theocriti in Edyllium, cui titulus Thalyfia. Sic THEMISTOCLI ante navalé pugnam in prætorio sacrificanti, *clara*, inquit Plutarchus, *ex hostiis flamma repente fulsit, & bonum omen sternutamento à dextera parte datum est.* Imò qui non aliud fuisse aiunt celebrem illum, multorumque disputationibus nobilitatum Socratis GENIUM, quàm sternutamentū; opportunè rem nostram explicat. Legimus enim, Socrati quidpiam agere meditati si dextrorsum aliquis fortè sternuisset, lætum ea re Socratem, solitū fuisse cõferre tūc se ad agendū: si sinistrorsum, Genio ita significante, restitisse atque cessasse. quin etiam ipsius sternutamentum Socratis si obuenuisset ei aliquid acturo, cõfirmasse eius propositum: si agenti, inhibuisse. Nec alia legendum interpunctione Catullum puto de Acme atque Septimio, quàm vt ad approbationem dextram referatur, dum ait:

Hoc vt dixit amor, sinistra vt antiè,

Dextra sternuit approbatione.

Sed præter hæc duo, tempus inquam, & locum in quo sternutamentum ederetur, video nihil certi in eo positum fuisse: imò animaduerto

Obseruatio
tuo tēporis & loci
in sternuendo.

Seçt. 13.
Probl. 14.

In vita.

Car. 46.

Sternuta-
mentum
omen an-
ceps.
Observa-
tiones ri-
dicula.

sternutamentum apud Veteres omen ANCEPS ac medium habitum esse: neque ex augurali disciplinaplanè patuisse, prosperè ne aliquid, an improspere portenderet. Si quis conuiuarum dum fercula remouebàtur, aut mēsa tollebatur, fortè sternuisset, inter dira habebant, atque ad exitium quod portenderetur auertēdum, mensam iterum afferri iubebant, atque epularum aliquid regustabant, ne cōuiuium tam diro omine desitum videretur.

lib. 1. de
doctr.
Christ.

Quin etiam, vt D. Augustinus refert, Veteres mane surgentes è lecto, si dum calceum induebant, sternutamentum obtigisset, confestim lectum repetebāt, vt auspiciatius surgerēt, infortuniūque eo die fortè secuturum euitarent. Repetite animo,

Lib. 6.
Dens ster-
nutamen-
to excus-
sus quid
significa-
uerit.

Auditores, id quod Herodotus scribit in Erato, de HIPPIA Pisistrati filio. Hic, dum milites suos in hostilem terram egressos impigrè sapienterque disponit, sternutamento solito vehemētiore dentem expuit, quem cū iussisset ex arena sustolli, nec tamē vsquam diu multūmque cōquisitus appareret; suspirās Hippias; Hęc terra, inquit, nostra nō est, milites, nec eam nobis subiicere vlla armorum vi poterimus, sed tantam in ea partem obtinebimus, quantam dēs modò excussus regit. Quid

Front. lib.
I. c. II.

Gubernator Atheniensium classis? quæ in Corcyraos dimicatura vix soluerat è portu, cū ille sternuentem ex remigibus nescio quem fortuito audiuit, tantoque metu correptus est, vt tanquam si inauspicatò soluissent, receptui canere statim cœperit: recepissentq; se in portū, nisi TIMOTHEVS Imperator contempto fortiter augurio, augurem meticulosum obiurgasset; *Miraris, inquiens, è tot hominum millibus vnum esse, cui caput humidius sit?*

Quantū
ominis
olim in
sternuta-
mento.

Non

Non ita in Græcorum concilio traducta res est: in quo dum XENOPHON verba faceret, sternuit ex aduerso militum vnus, statimque felix omen accepere omnes, ac ducem Xenophontem auspiciatò crearunt. Agnoscitis igitur, Auditores, sternutamentum medijs ancipitissimisque ominis fuisse, & modò secunda, modò aduersa præmonstrasse. Quare cum ex Augurum disciplina non perpetuò constaret, quæ fausta, quæ ominosa sternutamenta forent; factum est vt Veteres plus nimio superstitionibus obnoxij, rem dubiã atque utroque trahentẽ existimauerint bonis esse verbis adiuuandam, atque ad auertendã si qua immineret capiti cladem; Deorum auxilium sibi aliisque sternuentibus implorarent. Dicebat Xenophon apud milites suos, atque ambigebat, fatiũsne foret, vt se vltro barbaris dederent, an potius iniurias ab iis acceptas præsentis animo vltum irent? cumque in hanc partem Xenophon inclinaret, adderetque sperare ac polliceri sibi victoriam, si confirmatis paulum viribus apertè bellum hostibus indicerent; statim nescio quis è concione sternutauit; quo omine audito cuncti milites ad terram abiecti Deum venerati sunt. tunc Xenophon intentus in occasionem dimicandi, *Quoniam*, inquit, *viri fortissimi, dum verba de salute facimus, nobis ab Ioue omen extitit, eodem Deo votum nuncupandum pro communi salute censeo: quare, cui videtur idem, manum tollat; ac manum quidem omnes sustulere, votoque nuncupato Paana cuncti cum plausu citarunt.* Usque adeò vnus gregarij militis sternutamentum ad rem pertinere publicam arbitrata sunt Græco-

In Cyro
min. lib. 6.

Sternuta-
menti in-
dicio bel-
lum sus-
ceptum.

In Cyro
min. lib. 7.

Sublatæ
manus in-
dicium.

rum copiam, atque ut omen illud feliciter caderet, precibus votisque à Deo poposcerunt. Hanc igitur Veterum consuetudinem ita excipere consecuta tunc ætates, ut hanc ipsam ob causam ad sternutamenta subiungerent solemne precationis carmen. Certè suo ævo idcirco salutari solitos sternuentes indicat Plinius, eo quem initio laudavi loco, quòd vulgò crederetur, ea salutarium religione verborum omina fortunari. In Christianorum porro mores immigrauit ea precatio, retentaque est non augurij, sed officij causâ: & ut illi ad omen auerendum, sic nos omnium securi ad salutem implorandam officiosa hæc obsequia & salutationes sapientiùs sanctiùsque transtulimus.

Exposui hæctenus, Auditores, quæ mihi dicenda constitui de consuetudine sternutamenta salutandi; quæ si priuatim meos apud Rhetores solus cum solis voto dixissem meo; equidem nonnullam (quid enim dissimulem?) in re præsertim noua laudem expectassem. At verò in hac luce doctrinæ, in hoc flore nobilitatis, apud vos omnis eruditionis genere præstantes Viros, quos hîc intueor sanè plurimos, si veniam condonationemque pro vestra humanitate retulerò, ego quidem operam hodiernam haud malè posui.

deet Conde de Forrejalma

Finis Libri Tertij, & Vltimi.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN HIS PROLVSIONVM

Academicarum libris
continentur.

A

CADEMIÆ Romæ restitutæ. 277
Academicorum exercitatio. 278
eorundem factiones in veterum
Poëtarum iudicio. ibid.

Inuentum dirimendæ controuersiæ. 280

Pompa Poëtarum Academiam aduentium ferii
Bacchanaliorum. 281

secunda eorundem pompa. 299

Academici Furfurarij. 333

Acumina sententiarum. Vide *Sententia*.

Adolescentis pertæsi mores pristinos descriptio.
383. ad 385

Adriani moles. 320

eiusdem ludi missilium flammaram. 321

Adulatores Principum. 334

Æmulationis vis. 310

Ætatis nostræ fastus. 289

Vide *Tempus*.

Fam. Strada

E e de

INDEX RERVM

de Affectionibus animi disputatio cui pernecef- faria.	15.16
eorum descriptio.	180
Affectus an esse possint in sacris argumentis.	145
Agri descriptio.	110
Agri infortunia.	387.388
Agrippæ vituperatio.	49
Albertus Magnus.	408.416
Alchimia.	248
Alchimix mira effecta.	ibid.
Alexander Burgius.	276
Alexandri Magni laus.	164
Allegorias quas fugiant iuvenes.	84
Alphonfus Cartheix obsessæ Dux.	303
eiusdem facinus aduersus filium.	304
eiusdem præconium.	305
Alpium descriptio.	224
Amores duo apud Platonem.	145
commendatio cœlestis Amoris.	146
cur cœlestis Amor multis non sapit.	ibid.
quid agendum cum iis quibus cœlestis Amor minùs sapit.	ibid.
ex Amore sacro quantũ excitare possit homi- nes Poësis.	151
vis Amoris cœlestis.	ibid.
qualis Amor cœlestis.	153
Amor in Patriam singularis pluuiæ similis.	305
Andreas Naugerius.	383.384
infensus Martiali.	278
infensus Statio.	279
carmina sua comburit.	ibid.
	Animo

ET VERBORVM.

Animorum concitatio.	16.180
Apollonius Tyanæus.	60
Archipoëta.	291.292
eius pompa ad Academiam contendentis.	
ibid. & 302	
corona eiusdem & acclamatio.	292
subitarium ingenium.	320
stylus eiusdem.	ibid.
de Archipoëta iudicium.	321
Architecturæ leges.	116
Arcturi Ducis res gestæ.	197. ad 199
Arcturi stellæ exploratio.	398
Argumentorum tractatio postulat ingenij vim.	
12	
quantum artificij sit in profanis Argumentis.	
147	
Argumentorum tractatio quanti facienda.	165
quid in tractatione Argumentorum cauendum.	166
Aristoteles balbutiens.	79
eiusdem de Homero iudicium.	118
Armamentarium Cæli.	140
Ars dicendi ciuitatum commodis utilis.	25
vitia cum bonis Artibus subcreſcentia.	26
Artium finis.	67
an Ars pernicioſa hominũ bono Ars ſit.	103
propter quid conſtituta.	104
Ars abſque fructu quid.	105
Artis opera quæ.	106
iudicium doctorum virorum de Arte.	ibid.
quem finem habuere Artium inuētores.	104
à ciuium commoſo an ſeparari queat.	ibid.
Artis negligentia apud Tullium quæ.	169
E e 2	Arti

INDEX RERVM

- Artifex malus qui appellandus. 68
 Auari descriptio. 376.377
 Auari custodia ridicula. 381
 differendi modus cum Auaro domino. 391.
 ad 393.
 Auaritia. 312
 Eius finis infania. 381
 Augusti prudens monitum de non propagando
 Imperio. 55
 Authoritatis venenum. 268
B Aiulus è saxo fabrefactus. 386.387
 & Baiulorum descriptio. ibid.
 eorum salutationes. ibid.
 cuius rei similes. ibid.
 Balthasar Castilionius. 282.300
 Barbarici concio ad milites. 228
 eiusdem mors. 229
 eiusdem præconium. ibid.
 Baronij Card. querela in Ludouicum Arioustum.
 154
 Bellatoris gloriosi descriptio. 375
 Beneficentia non intermittenda. 397
 Bibliotheca Parnassi. 333.334
 ratio admittendorum in eam librorum. ibid.
 plura vide in *Libri*.
 Boni malique scripti in Iouis tabulis. 398
C Æsaris laus. 222
 cum Calumniatoribus quid agendum. 265
 Eorum

eorum descriptio.	267
ratio agendi cum iis.	ibid.
Camillus Quernus, Vide <i>Archipoëta</i> .	
de Cantabri Comitis errore historia.	360
rustici dictum de eodem.	ibid.
Capitolini finis Tragicus.	267
Caput cur olim sacrum.	407
Certaminis singularis descriptio. 313. 314. Vide <i>Pralium</i> .	
Chrysomagnes.	311
Ciceronis laus.	164
quanti fecerit Cicero Latinam dictionem.	
165	
eius sermo gradarius, non præceptus.	162
de orationis profluentia quid senserit.	166
sententiarum acuminæ apud illum. 170. ad	
174	
Plura in <i>Oratio, Orator, Historia, Stylus</i> .	
Circulator Agonalis.	175
Eius merces.	ibid.
eiusdem callida cogendæ concionis via.	176
Citharædi & Philomelæ descriptio. 308. ad 310.	
Ciues non boni inter historicos.	28
pars ciuitatis ciuis.	31
duplex ciuium consideratio.	32
qui malus ciuis.	38
Ciuitas hostilis quo tempore non inuadenda.	
258	
Eius inuadendæ occasio.	ibid.
res pristinæ quatenus mutandæ in Ciuitate.	
261	
Claudiani descriptio.	282. 300
stylus eiusdem.	308

INDEX RERVM

de eo iudicium.	310
Clemens VIII.	273
Clypei triplicis poetica molitio.	140
Comœdia cur inuenta.	115
Conciones quomodo historicis scribendæ.	226
Concio Barbarici ad milites.	228
Coniecturæ. Vide <i>Tacitus</i> .	
Conscientia.	365
Consilia media rarò salutaria.	269
in re ancipiti quæ Consilia sequenda.	ibid.
Cornelius Tacitus. Vide <i>Tacitus</i> .	
Crepitacula sulphurei pulueris.	320.329
Curia Poëtarum descriptio.	326.327
Curiositas aliquorum damnanda.	194
Cypriæ puellæ facinus memorabile triplici stylo narratum. Historicè.	236
Oratoriè.	238
Poëticè.	240
eiusdem puellæ præconium.	238.240.244
D	
D Emosthenis calamus.	156
D esperatione instauratæ vires.	258
Disciplina discipulis noxiæ.	76
Discordias tollendi principium vnde capiendum.	264
Doctrinæ dissimulatio.	390
Dominatus vnus quid commodi habeat.	250
plurium quid commodi habeat.	ibid.
Domus & carminum molitio.	113
Domus descriptio.	ibid.
Ducis optimum consilium.	259
	Elocu

E locutio sola non facit Oratorem.	12
Latinæ elocutioni quantum tribuendum.	165
Eloquentiæ vis.	17
Eloquentia tripartita in Menelao, Nestore, atque Vlyffe.	160
Eloquentiæ decrementa quando cœpère.	163
quæ via eius recuperandæ.	264
Plura vide in <i>Oratio, Orator, Rhetorica, Stylus.</i>	
Eloquentis opera quantum profit ciuitatibus.	119
Epopœia quid.	114
Equi Platonici animas vehentes.	149. 150
Equus superbè incedens.	281
Equus gradarius.	282
Equulus agitato.	ibid.
Equus refractarius.	383
Equi triumphales.	ibid.
Euphrasiæ ingeniosum conseruandi pudoris in- uentum.	152
Euripides quare in iudicium vocatus.	87
cur reprehensus.	88
Exempla Principum.	87
quomodo Exempla fiant quæ esse facinora de- stiterunt.	95
Exempli vis.	228. 318
Exercitus contumacis descriptio.	255
Exercitus reconciliatio.	257
lasciniens Exercitus.	263

INDEX RERVM

Exitus difficilis descriptio.	33
Expilatores veterum Poëtarum.	339

F abula quid sit.	136
eius virtutes duæ.	ibid.
nouitas Fabulæ rara in profanis.	ibid.
vsurpatio veterum Fabularum non magni specimen ingenij.	ibid.
nodus in Fabula.	142
quomodo soluatur in rebus profanis.	ibid.
quomodo in rebus sacris.	143
Poëticæ fabulæ cur inuentæ.	112
edicta de tabulis Fabulisque obscœnis.	124
Plura vide in <i>Poësis, Poëta, Imitatio.</i>	
Facultates Theoricæ & Practicæ.	67.68
Fati nomen.	366
Felicitas breuis.	365
Fictor cerarius.	333
mira eius in fingendo celeritas.	ibid.
cerarij & Poëtæ comparatio.	338
Fides in hominum societate necessaria.	32
quid adiumenti habeat Fides in aliquorum historiis.	ibid.
Fidei moneta.	34
Filij à parentum potestate discedentes.	384
Fontis descriptio.	214
Fortuna apud Superos quomodo appelletur.	138
in bonis distribuendis quæ eius ratio.	139
Fortunæ nomen.	366
Franciscus Bencius Dialogi persona.	183
eius laudes.	185
	Glo

G

G Loriosi hominis appellationes.	375. 411
G regorius XIII.	173
Guiniflorum villa.	169

H.

H ercules Strozza.	282. 301
H eliodori Æthiopica.	123
Heros quid sit.	86
quid virtus Heroica.	114
Hesiodi pœnæ apud inferos.	119
Hieronymus Card. Alexander.	277
Hieronymus Alexander Iunior.	379
Hieronymi Amalthei laudes.	276
Hieronymus Magius.	353
Hierusalem vnde dicta.	47
Hippolyti castum dictum.	129
de Historia iudicium.	25
ab ea quid aliqui peruersè colligant.	26
Historia à quibus fiat mendosior.	27
lectores vates reddit.	34
veritas in Historia necessaria & qualis.	
40	
cur Historia dicta vitæ magistra.	38
cur dicta imago rerum.	84
vnde nomen accepit.	ibid.
discrimen inter eam & Poësim.	52
Cyri vita à Xenophonte composita an sit hi- storia.	53
Historiæ nonnullorum noxiæ per speciem E e 5 tradendæ	

INDEX RERV M

tradendæ prudentiæ.	61
duplex errantium classis in historia.	190
eius definitio.	187
finis eius duplex.	ibid.
veritas eius virtus maxima.	189
comparatio regulæ cum Historia.	ibid.
discrimen inter Annales & Historias.	202
similitudo Philosophiæ moralis & historiæ.	203
eius initia quæ.	204
quæ species.	217
de ornatu Historiæ quid censeant aliqui.	224
eius munus.	247
quando ornari se patitur historia.	225
iudicium antiquorum de ea.	235
veteris Historiæ lex.	ibid.
Plura vide in <i>Historicus, Stylus, Tacitus.</i>	
Historicus quid mutuetur à Poëta, ab Oratore, & à Philosopho.	39
an qui coniecturales scribunt Historias boni sint historici.	38
an ij quidquam peccent in Historiæ legibus.	39.
Historici qua ratione fidem faciant.	40
quæ lex eis proposita.	49.86
politicorum Historicorum lectio quam perni- ciem creer.	64
cur Historicis non licet fingere.	189
an omnia narranda.	190
an etiam turpia.	ibid.
quale seligendum argumentum.	191
	an

31 an liceat eis euulgare aliorum flagitia occulte ta. 192

32 turpia quando omittenda. 192

33 quando euulganda. 193

34 ius historici quale. 195

35 comparatio eius cum pictore. 196

36 figmenta aliquorum Historicorum. 196

37 iudicia & coniecturas an adhibere debeat historicus. 199. ad 204

38 præceptisne, an factis erudiant posteros. 202

39 quid ab eis narrandum, quid lectori relinquendum. 205

40 discrimen inter Poëtas, & Historicos. 206

41 Historici oratio quæ. 220

42 vitium aliquorum historicorum. 221

43 incultum asperumque dicendi genus an eis aptum. 230. Plura vide in *Historia*, *Stylus*, *Tacitus*.

44 Homeri laus. 83. 91. 415

45 quid ei detur vitio. 83

46 quam cautè Heroas suos separauit ab omni obscœnitate. 87

47 de Homero iudicium. 118

48 reprehenditur à nonnullis. 119

49 eius pœnæ apud inferos. 119

50 quid amatorij in Homericæ Poësi. 82

51 an eius carmen vtrumque amatorie sit scriptum. 80. ad 82

52 Homo cui rei similis. 383. 384

53 Hominum versutissimi qui. 395

54 Homo trium litterarum. 396

55 Homo quid à singulis animantibus habeat. 412

Homo

INDEX RERVM

- Homo multorum nominum. 358
 eiusdem descriptio. 359
 ingentis & minimæ staturæ. ibid.
 brevis hominum felicitas. 365
 Honos incitamentum rerum omnium. 265
 Horatius Flaccus quæsitior librorum in Parnasso.
 333
 Bibliothecæ in Parnasso custos. ibid.
 eius testimonium de ridiculo Plautino. 355.
 356
 Horatij Turfellini dictum. 157
 Horologij poëtica descriptio. 215
 Horologij solarij descriptio. 352
 Hortorum descriptio. 214
- I
- I**acobus Sadoletus. Vide *Sadoletus*.
Ianus Parrhasius. 283. 301. 303
 Ignes per urbem nocturni. 320
 Ignea missilia tubulique sulphurei pulueris. 321
 Ignis Persianus. 341
 Imitatio quælibet an sit finis Poëseos. 71
 Poëtica imitatio utilitate metienda. 73
 in veterum scriptis non omnia imitanda. 118
 peruersa nonnullorum imitatio cum Cha-
 mæleonte comparatur. 120
 Imitationis poëticæ formæ. Vide in *Poësis*, *Poë-
 ta*, *Obscæna*, *Fabula*.
 Imitatores vitiorum. 79. 120
 Incendium nauigiorum atque hominum hi-
 storice descriptum. 236. 237
 Orato

- Oratoriè. 238
 Poëticè. 240.241
 Inductio aptissimum docendi instrumentum. 390
 Infamia supplicium improborum. 122
 Ingenio & memoria præstantes. 8
 an memoria cum Ingenio constet. ibid.
 de Ingenio Oratoris quid sentiendum. 11
 argumentorum tractatio postulat Ingenij
 vim. 12
 inuentio rerum est opus Ingenij. 13
 munus Oratoris quod est delectare, an sit ab
 Ingenio. ibid.
 cur translationes sint Ingenij argumentum. 14
 sententia an sit Ingenij signum. ibid.
 tertium Oratoris munus, quod est mouere,
 quantum requirat Ingenium. 15
 ab Ingenio quid iudicium differat. 18
 hominis Ingenium. 22
 Promethei fabula docet Ingenium hominum. 12
 comparatio Ingenij cum generoso vino. 26
 Ingenij vbi specimen. 148
 extemporale Ingenium pueri. 214.215
 Iniuriarum condonatio. 363
 Insignium leges postulantur. 345.356
 Insignium condendorum maxima exercita-
 tio. ibid.
 Instrumenti natura. 77
 Instrumentorum bellicorum descriptio. 141
 Inuentio

INDEX RERVM

- Inuentio rerum est opus ingenij. 13
 Inventionis partes & munera. ibid.
 Iocus in nasum. 405
 Iocus Aristophanis. 409
 Ioca & scommata. 338
 Iosephi Hebræi laudes. 47. 57. 58
 quando scripsit. 57
 eius scripta Bibliothecæ publicæ tradita. 47
 Iouianus Pontanus. 281. 300
 Iudæi vnde dicti. 47
 Iudæorum origo. ibid.
 Iudicium quid sit. 18
 ab ingenio quid differat. ibid.
 consultatio quatenus opus habet Iudicio. 19
 Iudicio Oratoris amplissimus campus. 22
 suasio cur magno egeat Iudicio. 20
 Iuditha. 152
 Iulius Strozza. 347
 Iustus Lipsius. Vide *Tacitus*.

L

- L**abor hominis insanus. 110
 Laboris & quietis vices. 185
 Laurentius Cenamius. 167
 Legumlatores quare Poëtis vtantur. 76
 Leonis X. mors. 209. & 211
 eiusdem elogium. ibid.
 amor erga Poëtas Academicos. 277
 humanitas erga Poëtas. 298
 eisdem in specula recitantes Poëtas audit.

Libri & liberi parentibus similes.	97
quantum malorum vno in Libro.	127
finis nonnullorum Librorum.	332
de Libris in Parnassi Musæum non admittendis.	333
quò destinandi aliquorum Libri.	334
ex admissis Libris in Parnassi Bibliothecâ deterrimus quomodo plectendus.	335
quomodo periculum faciendum de nonnullorum furtis.	340.341
Plura vide in <i>Bibliotheca</i> .	
Littera longa apud Plautum quæ.	377
Litteræ sacræ. Vide <i>Sacræ</i> .	
Litterarum trium homo.	395
Liuij commendatio.	247
an posthabendus sit Tacito in ciuili doctrina.	
ibid.	
Liuij, & Sallustij comparatio.	225
Lucani descriptio.	301
eius stylus.	303
de eo iudicium.	305
Lucretij descriptio.	282.300
stylus eiusdem.	306
de eo iudicium.	307
Lyticorum initia apud quos.	115
qui finis eorum.	116

M.

M Affei laus & eiusdem nota.	223
Magnes.	306
cur ferrum aut aurum trahat.	312
Mali quò amandandi.	388
Mali scripti in Iouis tabulis.	398
	Manu

INDEX RERUM

Manumissionis insignia.	394
Marius Tragicæ fabulæ argumentum.	366. ad
372	
mirum de Mario facinus.	368
Marij responsum.	369
Martialis malè acceptus à Naugerio.	278
de Mathematica iudicium.	26
Mediolanum captum.	208
Medicus an in conficiendo veneno & propinan-	
do bonus sit Medicus.	73
Memoriæ descriptio.	6
præconium eiusdem.	7
vis Memoriæ duplex	9
Memoria valet Orator.	6
an Memoria cum ingenio constet.	8
Memoria & ingenio præstantes.	ibid.
diferimen Memoriæ & reminiscentiæ.	10
ostensio Memoriæ.	ibid.
Myoparonis descriptio.	242
Momus in Poëtarum Senatuum introductus.	239
Momi libelli.	330
Mores ætatis, fortunæ, & nationum.	22
ludionum & circulatorum Mores.	71
Mores peruersi ex impudica lectione.	95
Mores mali vbi serendi.	388
Morum varietas vnde.	311
cur aliqui durioribus Moribus.	ibid.
Mortis admirandæ genera.	401.402
Motus animorum acres & lenes.	163. Vide
<i>Affectus.</i>	
Multitudinis iratæ voces aduersùs Principem.	
261	
Majestas inermis non exponenda multitudini	
insolenti	

insolenti.	ibid.
cum incitata quomodo agendum.	262
iratae aliquid permittendum.	263
distrahendæ ratio.	ibid.
anceps eius iudicium.	322
Muretus Dialogi persona.	183
Musica huius temporis.	287
N.	
N Asi magnitudo.	406
N Augerij solemne facinus in Martialem.	
278	
idem infensus Statio.	279
Nauium prima.	344
Nodus in Catullo de prima naui.	345
Naui & mulier.	364
Nicolaus Tuccius.	167
Nicosia capta.	336.337.338
Nili incrementa notari solita.	204
Nobilium appellationes.	395
Nomina tria quid apud Iuuenalem.	394. ad 396
Nuntiandi aliquid absentibus ratio absque litteris.	306

O.

O bscœnis in legendis adolescentium temeritas.	125
Obscœnus liber veneno nocentior.	127
cum Syrenibus Obscœni Poëtæ comparantur.	
120	
asylum impudica scribentium.	84
Obscœna qua cautione narranda.	88
quantum obsint Obscœna scribentes.	150
Plura in Poësis, Poëta, Imitatio.	

INDEX RERVM

Octavius Corfinus.	402.
Officiosa concertationis descriptio.	327.328
Orationis exaggerata vitia.	289
quæ apta ad faciendam fidem.	161
de Orationis profluentia quid sentiendum.	
165	
quid senserit Cicero.	ibid.
quæ Oratio omnium optima.	180
Oratio argumentis constans.	162
genus dicendi seuerum ac triste.	166
artificium Orationis suspectum.	221
comparatio Orationis compositæ cum vinis permistis.	ibid.
veteris ac ruinosi templi cum rudi Oratione comparatio.	231
picturæ & Orationis similitudo.	233
vestis & Orationis similitudo.	284
granditas & tumor Orationis.	288
Plura vide in <i>Orator</i> , <i>Eloquentia</i> , <i>Stylus</i> , <i>Rhetorica</i> .	
de Oratoribus nonnullorum assertio.	3
quid tribuant, quid adimant Oratoribus aliqui.	5
memoria valent.	6
de ingenio eorum quid sentiendum.	11
causidicus & Orator.	ibid.
triplex munus Oratoris.	ibid.
non est totum eius munus ornate & eleganter dicere.	12
sola elocutio non facit Oratorem.	ibid.
de affectibus animi disputatio perneccessaria Oratoribus.	15.16
de Oratoris iudicio quid sentiendum.	18
	præ

ET VERBORVM.

præ cæteris ad consultationem admittuntur.	20
industria qualis.	21
Oratoris cum Philosopho comparatio.	ibid.
amplissimus Oratoris iudicio campus.	22
maius prudentiæ specimē Orator quàm Philosophus ostendit.	21
omnium delectus, atque solertia decet Oratorem.	22
eius maximè proprium decorum.	23
cum variis nationibus ei variè agendum.	ibid.
finis Oratoris, & duplex ad eum via.	161
contrariæ Oratorum classes duæ.	162
vetus inter Oratores dissidium.	163
Oratores aliqui circulatorum similes.	176
Oratoris dictio qualis.	179
iudicium perfecti Oratoris.	180
Oratori quare additus in foro Romano fistulator.	287
Plura vide in <i>Oratio, Eloquentia, Rhetorica, Stylus.</i>	
Quidij descriptio.	282.301
stylus eiusdem.	311
de eo iudicium.	312
P	
P arasiti dictum.	358
descriptio eiusdem.	382.383
eiusdem mater.	ibid.
Parnassum refert Rupes in aquis se ipsa mobilis.	299.300
Parnassus cur sex rotis mobilis.	ibid.
quam Parnassi partem Poëtæ singuli obtineant.	300.301
Paulus V.	171
Ff 2	Pax

INDEX RERVM

Pax difficilior bello.	251
Periodus historica.	220
Periurij vindices Dij.	87
Petrus Bembus.	282.301.305
Philomelæ, & Citharædi descriptio.	308. ad 310
Philosophi cum Oratore comparatio.	21
minus prudētia specimen Philosophus quàm Orator ostendit.	ibid.
Philosophia moralis similitudo, & historia.	203
Pistores quando Romæ cæperint.	351
Pistor Suburranus.	400
Pius V.	172
Platonis ingeniosum commentum.	148
eius explicatio.	150
de Homero iudicium.	118
Plautus Senatu motus.	329
eius scurriles lusus aduersus Ennium & Sta- tium.	ibid.
Plauti patria.	340
nomen Plauti.	ibid.
tempus quo floruit.	350
eiusdem vita & conditio.	ibid.
Plautus pistor.	ibid.
eiusdem mors.	351
Comœdiarũ eiusdem numerus.	352-353-354
in pistrino aliquæ Comœdiæ scriptæ.	354
iudicium de Plautinis fabulis.	ibid.
earum elegantia.	ibid.
ridiculum earundem.	354
an Plautus ridiculo nimis indulserit.	355
virtutes Plautinarum fabularum.	357
vis in Plautinis verbis.	ibid.
in iisdem varietas.	360
	ver

ET VERBORUM.

- verberandi vox quot modis ab eo expolita. 360. 361
- Italorum oratio Plautinæ similis. 362
- cautio in vsu Plautinarum vocum. ibid.
- sententiæ Plautinæ. 363. ad 366
- sententiæ & sales eiusdem. 374
- decorum in iisdem. 375
- disputatio de Plautina littera longa. 377. ad 381
- Poculum Cruce signari solitum in mensa. 410
- Poësis quo differat ab historia. 52
- quid Poësi obiciant aliqui. 65
- Poëseos finis. 67
- Poësis quomodo Politicæ subiecta. 68
- pieturæ germana. 70
- Dei afflatu cur egere dicitur. 71
- finis intrinsecus qui, & qui remotus. 73
- politicæ facultatis instrumentum. 76
- impura an apta civium felicitati. 78
- utilitas poëticarum commentationum. 88
- impudicè poësim tractare haud difficile. 97
- utilitas, an voluptas sit finis Poëseos. 108. ad 110
- quæ mala ab impura Poësi importentur. 114
- an formæ quatuor Poëseos absque utilitate fingi possint. ibid.
- quæ poësis maximè à turpitudine immunis servanda sit. 115
- impura Poësis an officiat morum honestati. 117
- cur vitæ speculum. ibid.

INDEX RERUM

virtutes viriis longè plures in antiquis Poë-
matibus. 119. 120

quæ Poësis impudica innocens sit. 122

aurium iudicium in Poësi magnificandum.
286

comparatio Musicæ cum Poësi. 288. Plura vi-
de in *Poëta, Imitatio, Obscæna, Fabula.*

Poëtæ cum annulis comparantur à magnetetra-
ctis. 72

Poëta medius inter Deum & homines. ibid.

architecti & Poëtæ par ratio. 73

quid impudici Poëtæ de imitatione sentiant.
70

aliquorum execratio Poëtarum. 83. 84

præcipui quique veterum Poëtarum pudicè
scripserunt. 84

dedecus aliquorum. ibid.

infectatio turpium. 88

quomodo tractassent aliqui nostrorum Poë-
tarum locos aliquot Homericæ carminis.
89

nugæ sordésque impudicorum. 90. 147

cur vitandi obscæni. 97

de obscænis iudicium. 98

ad obscænorum fugam adhortatio. 99

cum insaniente quodam sene comparatur

Poëta qui voluptatem tantummodo in car-
minibus sequatur. 110

Poëtæ laudes. 111

magna Poëtarum capita falli etiam possunt.
118

circulatorum similes Poëtæ obscæna narran-
tes. 124

è sacris

ET VERBORVM.

- de sacris litteris quàm multa desumpserint ve-
 teres Poëtæ: 133
 Poëtarum munus. 136
 querela de obscœnis. 143
 pœna Poëtæ sacra ad obscœna transferentis.
 154
 in obscœnos obiurgatio: 155
 impuri aliis perniciem creant. *ibid.*
 Poëtæ de re, non de metro solliciti. 186
 de metro magis quàm de sententia laboran-
 tes. 188
 quibus similes Poëtæ. 294
 turpium carminum conditores cum idolorum
 fictoribus comparantur: 107
 Poëtæ tum veteres, tum noui, tum inter utro-
 que. 327
 pœna impudici Poëtæ: 428
 furacium calliditas. 328
 Poëtæ & Cerarij comparatio: 335
 furta Poëtarum. 339
 Poëtarum curia in Parnasso. 326. 327
 discrimen inter imitatores & furaces Poëtas,
 340
 quid decretum in Parnasso cõtra furaces Poë-
 tas. *ibid.*
 Poëtis scabiosis medicina. 341
 inuentum ad Poëtarum furta deprehendenda
 & castiganda. *ibid.*
 Plura vide in *Poësis*, *Imitatio*, *Obscœna*, *Fa-
 bula*.
 Politicum agere quid sit. 31
 Politici nomen olim laudabile, nunc odio-
 sum. *ibid.*

INDEX RERVM

qui Politici nomen odiosum fecerunt.	ibid.
Politicorum Historiæ quæ ferant mala multitudini & urbibus.	38
an profint ciuitatibus qui se ciuiles scriptores vocant.	31
Politica præcepta.	ibid.
Politica fraus.	ibid.
artium Regina Politica.	ibid.
Politici imperium in cæteras artes.	ibid.
finis Politicæ cognatus Rhetoricæ.	76
Politica monita. 249. usque ad finem Prolusionis.	
Pompei Magni laus.	363
Pomponius secundus.	297
Populus optimus rerum æstimator.	280
Populi iudicium cur magni factum.	296
Præcones edicta proclamantes.	147
Prælia potissimum & conciones quomodo historico scribenda.	225
naualis Prælij descriptio.	ibid.
Vide Certamen.	
Principes optimi potius augent dignitatem quam imperium.	56
Principum exempla.	87
Principum facta dictæ cum horologio comparantur.	216
varietas, an excellentia Principum plus conferat ciuitati.	170
exempla Regum Romanorum pro eadem varietate.	171
Romanorum etiam Pontificum.	172. 173
Princeps in nouo principatu quæ se gerat.	260
Probitatis gradus.	365
Prodigi & nepotes.	ibid.
	Pro

Promethei figmentum.	412
furtum eiusdem.	413
Promethei hominis instauratio.	414
Prudentia quibus in rebus sit.	20
Prudentiæ maius specimen Orator quam Philo- sophus ostendit.	24
Prudentiæ causæ memoria & vsus.	24
Prurigo scribendi.	331
Pudicitæ præconium.	399
Vide <i>Virginitas</i> .	
Puluinaris descriptio.	344
Q.	
Q uinti Curtij laus.	122
eiusdem nota.	ibid.
Quintilianus quid sentiat de memoria & inge- nio.	8
quid de sententiarum acuminibus.	178
R.	
R eceptaculi sulphurei pulueris descriptio.	
242	
Recitatores.	281. 297
Recitantium prosopopœia.	290
Recitantibus quid acclamari solitum.	310
315. 321.	
Regni comparatio cum corio.	102
Religio instrumentum regendorum populorum.	
37	
absque ea quo se modo gerat cum Principe multitudo.	ibid.
quanti facienda ad rem militarem.	254
Religionis contemptores ignari militiæ.	
253	
Religionis cura Romanis ante pugnam, &	

INDEX RERVM

- in pugna. 254
 post victoriam. ibid.
 Religionis & modestiæ pulcherrimum argu-
 mentum. 255
 Reminiscencia quid sit. 10
 discrimen memoriæ & Reminiscentiæ. ibid.
 Rhetores olim ciuiles Magistri appellati. 19
 Politici nuncupati. 69
 Rhetorica cum omni hominum genere aliquid
 habet commercij. 2
 vsus eiusdem in ciuitate. 69
 Politicæ soboles. 75
 eiusdem instrumentum. ibid.
 Rhetorica trilinguis. 157
 Plura vide in *Orator, Oratoria, Eloquentia, Syllus.*
 Romani & Pœni à pluuia distracti. 143
 cur Populus Romanus foris, quàm domi feli-
 cior. 252
 Romulus quid in re Romana fundanda pecca-
 uerit. ibid.

S.

Sacris è litteris quàm multa desumpserint
 veteres Poëtæ. 133
 Sacris è rebus fabulæ nouitas quanta. 137
 exempla tum inuenientiæ fabulæ è rebus sa-
 cris: tum nodi soluendi ex eisdem rebus poë-
 ticè conficta. 143
 Sacra suffurantes ad obscœna scribenda. 154
 Sadoletus Academiæ Princeps. 279
 Saltatoris peccata exhibilari solita. 160
 Sallustij laus. 222
 eiusdem nota. ibid.
 Sallustij & Liuij comparatio. 224
 S2

Satyræ aliquorum.	325
Seditionis ac torrentis comparatio.	262
quid remedij aduersus crescentem populi seditionem.	ibid.
Seditionibus nobiles.	265
Senecæ argutum dictum.	287
Senis descriptio.	375
Sententia an sit ingenij signum.	14.15
de Sententiis dictorūq; acuminibus disputatio.	167
quàm multæ huius generis Sententiæ reperiuntur apud Ciceronem.	169.ad 172
icunculæ Belgicæ cum sententiarum acuminibus comparatæ.	172.174
iudicium de iis.	ibid.
an sint ingenij argumentum.	ibid.
duplex in earum vsurpatione cautio.	175.178
fatietas ex nimio earum vsu.	177
Quintiliani iudiciū super hisce Sententiis.	178
Ciceronis testimonium de iisdem.	ibid.
an Sententiarum acumina recens inuentum dicenda sint.	169. acumina sententiarum
secretiora an probanda in historia.	235
de iisdem in Poësi.	287
Sericum quanti olim erat.	289
Serui descriptio.	376.385. Seruiliū morum descriptio.
ibid. Seruorum salutationes.	ibid.
Seruius Tullus in Regum censu à Virgilio relictus.	344
Seueritate milites regendi.	255. qui apti ad hanc
Seueritatem exercendam.	ibid.
Seueritas sine aliis virtutibus nulla.	256
Siluius Antonianus Dialogi persona.	183
eius extemporale carmen.	185
	idem

INDEX RERVM

idem fidicen super mensam.	214
vaticinatio futuri Principatus.	215
Soccus ante officinam pensilis.	291
Somni descriptio.	317
Spectaculis dum interest scœmina à dæmone cor- ripitur.	128
Statij descriptio. 282. 300. stylus eiusdem.	313
de eo iudicium.	316
à Plauto delusus.	329
ei Naugerius infensus.	279
Sternutamento mortuus.	400
Sternuentem salurandi mos vnde.	402
Sternuentium oscitantiumque mortes.	403
an ex hoc consuetudo bene precandi.	ibid.
quanto antiquior Gregoriano ævo mos hic fuerit.	403. ad 406
excitatum sulphure sternutamentum.	403
quinque causæ cur sternuentes saluentur.	406
Sternutamentum Æthiopici Imperatoris.	407
quid Sternutamentum.	409
Sternutamentum indicium valetudinis.	408
eius causa.	ibid.
vnde Sternutamenti sonus.	ibid.
Sternutamentum cur adorari solitum.	407.
408	
cur prolic dicitur Sternuenti.	410
Sternuentes Cruce signari soliti.	ibid.
Scurrarum colloquium de causis Sternuta- menta salutandi.	411
quibus crebrò Sternuendum sit.	ibid.
qui Sternuentium salutandi sint.	ibid.
Promethei hominis primum Sternutamen- tum.	412.
	senes

fenes Sternuentes cur non salutandi.	415
Sternutamento infidias detegi olim creditum.	ibid.
Telemachi Sternutamentum.	ibid.
obseruatio temporis, & loci in Sternuendo.	
417	
Sternutamentum ad dexteram, & ad læuam.	
ibid.	
Socratis genium pro Sternutamento.	ibid.
Sternutamentum omen anceps.	418
obseruationes ridiculæ de eo.	ibid.
dens Sternutamento excussus quid significauerit.	ibid.
quantum ominis olim in Sternutamento.	ibi.
Sternutamenti indicio bellū susceptum.	419.
Strozziæ gentis laus.	313
Stylum cur facilè permiscerent scriptores.	159
libera Styli permissio coërcenda.	160
Styli modum historicis præscribere cur difficile.	182
libertas aliquorum in Historiæ Stylo.	183
Stylus historicus à poëtico, & oratorio separandus.	217
Sadoleti disputatio de Stylo poëtico.	284
quid Stylo conferat tempus.	287
controuersia Poëtarum de Stylo poëtico.	297.
298. Plura in <i>Oratoria, Orator, Historia, Historicus, Poësis, Poëta, Eloquentia, Rhetorica.</i>	
Suetonius Tacito æqualis.	54
post Tacitum scripsit eumque interdum tacite redarguit.	ibid.
Suetonij nota.	143
laus eiusdem.	222
	Taci

T acitus an quid obsit Religioni.	28
Iusti Lipsij de eo iudicium.	30
Annibalis Scotti.	ibid.
varia fraudum argumenta apud eum.	33
eius interpretationes plerùmque in deterio- rem partem immeritò prolatae.	34.35
an eius coniecturæ opem ferant Principi in rerum administratione publicarum.	36.37
eiusdem Historia quantum habeat volupta- tis.	39
an verax.	41
de eius veritate iudicium.	ibid.
errata.	42.ad 46
quæ vix excusanda.	ibid.
cur Historiam scripserit.	48
in eius coniecturis quantum insit momēti.	49
expenduntur aliquæ.	49.ad 59
redarguitur à Suetonio Tacitus.	52
eius ingenium.	55.58 61
adulationis arguitur.	59.60
dignitas familiæ Taciti à quo inchoata.	61
verisimilitudinem spectatam nō veritatem.	53
eiusdem coniecturæ.	202
stylus eiusdem.	231
exempla dictionis poëticæ.	232.233
quid in illo commendandum.	ibid.
iudicium de eiusdem stylo.	234
Politicus præceptor.	247
Taciti stylo conformata narratio.	209.ad 212
Templum super cælestes orbes Poëticè fabrica- tum.	137
Temporis index catena poëticè fusa.	139
	belli

ET VERBORVM.

belli pacisque tempora legibus munienda.	251
Temporis vitium augentis omnia.	289
Terroris figuratio.	141
Theutillæ puellæ facinus & præconium.	317
Tiberij laus.	50.57
cur ei mos rarò Præsides mutare.	56
de hac re eiusdem responsio & Apologus.	57
Titus Liuius. Vide <i>Liuius</i> .	
Tragœdia cur inuenta.	115
in Tragædos obscœnos querela.	95
Translationes cur sint ingenij argumentum.	142
audaces & inuerecundæ. Vide <i>Oratio</i> .	293
Tormenta bellica.	320
Torquati Tassi casus.	333
Tubulorum fortuita conflagratio.	320
Typographorum querela.	331.332
quid pro Typographis decretum.	ibid.

V.

V eneris templum cur extra urbem.	129
Veneres duæ.	145
Ventorum varia vis.	114
Vento concipientes.	395
Verborum officina.	217
quomodo inde extrahenda.	218
comparatio typorum verborumque.	ibid.
ex fine delectus verborum præfinitur scriptori- bus.	ibid.
quæ verba ad Oratoris finem apta.	219
quæ verba apta ad finem poëtæ, quæ ad Hi- storici.	ibid.
verba vasorum instar.	289
portenta verborum.	148
	de

INDEX RERVM ET VERB.

de Vespasiano Imperatore mira.	59.60
Vestium genera.	384
Vestis variè confarcinata.	340
Vetulæ descriptio.	401
Victus liberalitas.	393
Vini reprehensio.	364.365
Virgilij descriptio.	283.301
stylus eiusdem.	317
de eo iudicium.	319
Virginitatis conseruandæ inuentum.	152
pro ea mirum facinus.	237.239.241.ad 245.
pro ea non admittenda conatus.	317
Vide <i>Pudicitia</i> .	
Virginus Cæsarinus.	323
Virginus Ursinus.	168
Virginum par amantium.	152
Viri grauis honestique descriptio.	387
Virtutum exercitatio.	396
Vitia cum bonis artibus subcrescentia.	26
Vlyssis facinus eloquentia patratum.	16
Voluptas Helenæ similis.	98
an Poëtæ finis.	108
Vrnæ descriptio in Poëtarum Senatu.	330
descriptio Zodiaci in Vrna.	331

X.

Xenophon an historicè scripserit.	52
Xylytus V.	273.

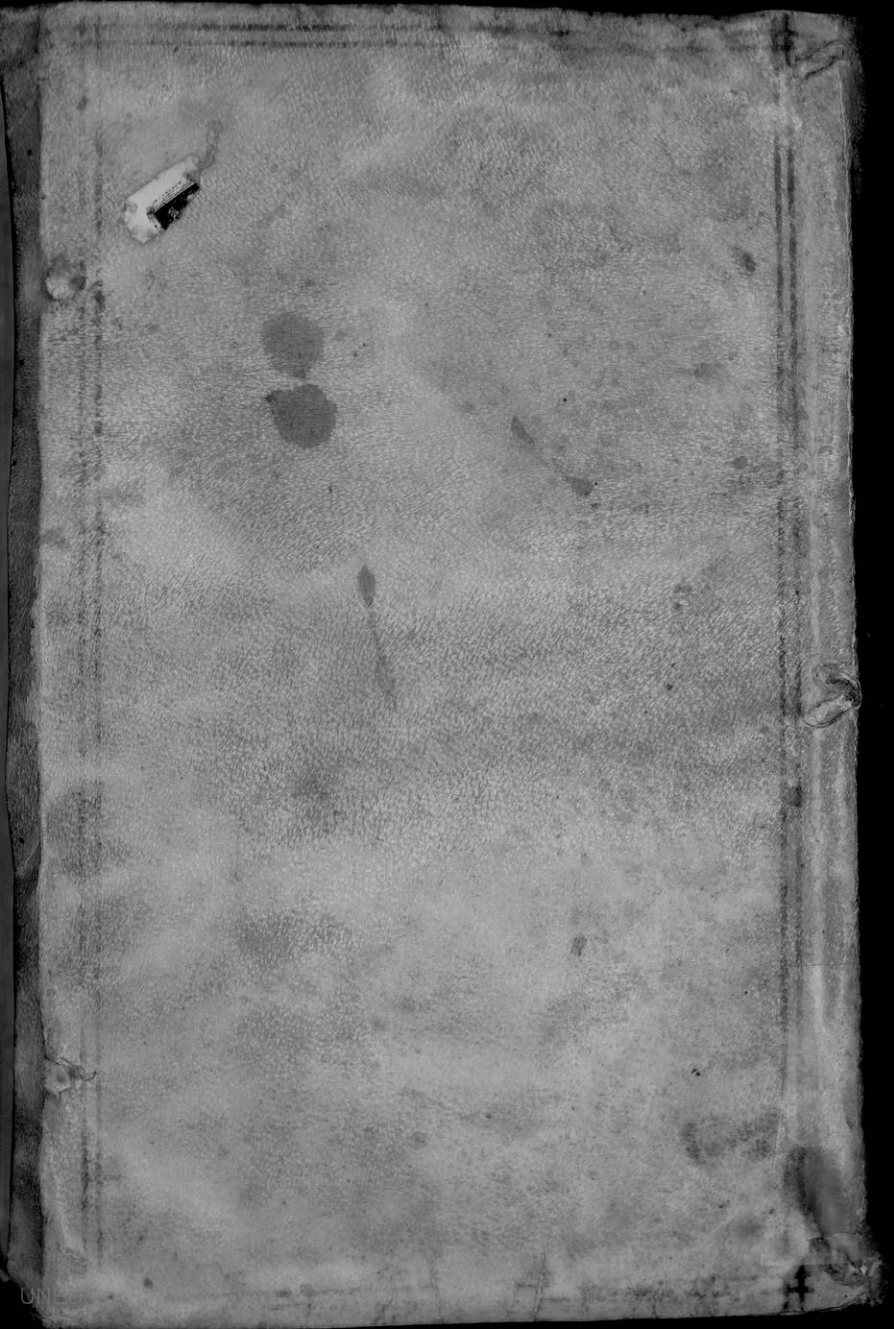
F I N I S.

	10
	11
	12
	13
	14
	15
	16
	17
	18
	19
	20
	21
	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	29
	30
	31
	32
	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	40
	41
	42
	43
	44
	45
	46
	47
	48
	49
	50
	51
	52
	53
	54
	55
	56
	57
	58
	59
	60
	61
	62
	63
	64
	65
	66
	67
	68
	69
	70
	71
	72
	73
	74
	75
	76
	77
	78
	79
	80
	81
	82
	83
	84
	85
	86
	87
	88
	89
	90
	91
	92
	93
	94
	95
	96
	97
	98
	99
	100

STRADA

Prohusioni

Academice

F. A.
149

UNED